Uudelleen luettavana

Teoksen saa vapaasti kopioida.

Alkuperäinen teos

Matti Sarmela
Rakennemuutos tulevaisuuteen
ISBN 951-0-15591-8
WSOY Helsinki 1989
Koottu uudestaan kotisivulle 5.2.2019

Sisällys

Alkusanat

I. KUINKA RAKENNEMUUTOS TAPAHTUU
Muutoksen mekanismi
Mikä on ihmisen ekosysteemi 9
Kuinka rakennemuutos etenee 10
Muutokseen sopeutuminen 12
Voittajat ja häviäjät 13

Sopeutumisen ylivalta 14
Kehityskultti - meritokratian uskonto
Kehityksen dogmatiikka 15
Kehitysmytologia 16
Ihmisjumalat 17
Laitostettu kasvu 19

II. PAIKALLINEN MENNEISYYS
Menneisyys - kuinka syntyi erilaisuus
Kulttuuriekologinen itsenäisyys 22
Paikalliset instituutiot 22
Paikallinen tieto ja omaehtoinen ihminen 23
Suomalaisuuden juuret
Suomalais-karjalainen moninaisuus 26
Eräkauden rakenteet 27
Samaanien maailma 28
Karhu-uskonto 29
Eräviljelijän ekosysteemi
Kaskikauden rakennemuutos 30
Suku ja suvun yhteisyys 32
Kaskiviljelijän uskonto 33
Sukuyhteisön perinteet 34
Suvun ihminen 36
Talonpoikaiskulttuurin rakenteet
Länsisuomalainen talonpoikaiskylä 37
Talonpoikainen yhteisökulttuuri 38
Kyläihmisen perinne 39
Kova ja pehmeä yhteiskunta 41
Talonpojat ja tulevaisuus 43
Kuvaliite 44-52

III. KESKITTYVÄ SUOMI
Nykyisyys - kuinka kehittyi meritokratia
Ekologinen riippuvuus 54
Keskitetyt organisaatiot 55
Delokaalinen tieto 56
Ulkoa ohjattu ihminen 60
Ei-paikallinen maalaiskylä
Ensimmäinen ja toinen vallankumous 61
Tieteellis-tekninen maatalous 63
Hyvin sopeutunut tuottaja 64
Metsäkulttuurin viimeiset rakenteet 65
Kyläviljelystä teknokoneistoon 66
Keskitetty isänmaa
Delokaalinen talouskasvu 68
Tasalämpöinen elintila 71
Keskitetty kansanjuhla 73
Virallinen kulttuuri 75
Ulkoatuotettu suomalainen
Oma ja vieras elämänkaari 76
Yksilönvapaus ilman merkitystä 79
Suomalainen tajunnanvaihto 82
Pohjoinen Pikku-Amerikka 83

IV. MATKALLA TULEVAISUUTEEN

Pakkokasvun koneisto
Keskitetyt mammutit 88
Uusi yhteiskunta vai ekokatastrofi 89
Kasvukulttuurin ydinvoimat 92
Tulevaisuus - kuinka koittaa täydellisyys
Mikä on uusi ympäristö 94
Teknovaltojen maailma 96
Tietokoneyhteiskunta 98
Postlokaalinen ihminen 101
Postlokaalinen kulttuuri
Maailmantalouden rakenteet 102
Suorituskoneistot 103
Suomen viimeinen sopeutuminen 105
Maailmankulttuurin elämä
Ihmiskehityksen päätepiste 106
Suursuorittajat 107
Tajuntatodellisuus 109
Haltuun otettu elämä 110
Loppusanat
Rakennemuutos tulevaisuuteen 112
Epätäydellinen tulevaisuus 113

Teoksen taustalla olevia kirjoituksia 115

Taulukot

1. Kulttuuri-identiteetin rakennemuutos 12
2. Suomalaisen kulttuurin rakennemuutokset 24
3. Kolme kulttuurijärjestelmää
Paikallisuudesta maailmankulttuuriin .....
4. Keskitetty paikallisuus 69
5. Ihminen jätevesikulttuurin työvoimana 81
6. Viestinnän rakennemuutos 84
7. Kulttuurien elinehdot 95
8. Viestinnän hallinta 99

Alkusanat

Tämä teos kuvaa suomalaista rakennemuutosta paikallisesta menneisyydestä kansainväliseen tulevaisuuteen, sitä kuinka ihminen muuttuu kyläläisestä organisaatioihmiseksi ja lopulta tieteellis-teknisen maailmankulttuurin kansalaiseksi. Esimerkkinä on suomalainen yhteiskunta, mutta muutoksen näyttämö voi olla mikä tahansa tämän päivän kehitysvaltio.

Kulttuurin muuttuessa eliittiryhmien tehtävänä on selittää sopeutumisen välttämättömyys. Ekologiapelin voittajat ottavat haltuunsa kehityksen ja tulevaisuuden, he luovat uuden olemassaolon hierarkian, arvojärjestyksen. Ihmisyhteisöissä perimmäisen selityksen antaa uskonto, kultti. Kehityksen uskonnollistaminen tekee lopulta kaikki selitykset tarpeettomiksi. Oikea usko puhdistaa voittajien tavoitteet ja antaa perimmäisen vallan epäuskoisten alistamiseen. Muutos on vallan väline.

Tämän päivän poliittinen taikasana on rakennemuutos. Kehityksen nimittäminen rakennemuutokseksi tekee voittajien tulevaisuuden väistämättömäksi. Rakennemuutos on samanlainen termi kuin modernistuminen, jolla selitettiin teknologisen massakulttuurin välttämättömyys. Rakennemuutoksen vastustaja on yhtä takapajuinen kuin oli moder-

nistumisen vastustaja, traditionaalinen kyläihminen, joka ei ymmärtänyt, että hänen kulttuurinsa tulee kaikessa seurata tieteellisteknistä kehitystä ja saavuttaa kansainvälinen taso. Kehitysjohtajien valtajärjestelmässä rakennemuutoksen torjuminen tai hidastaminen on yhtä epätoivoista kuin kankurien yritys särkeä Kehruu-Jenny. Oikea kulttuuri-idealisti voi olla huolissaan rakennemuutoksesta, muttei asettua sitä vastustamaan, johti muutos millaiseen olemassaolon järjestykseen tahansa.

Kuitenkin, eivätkö teknologian vastustajat ole olleet oikeassa? Kone on syrjäyttänyt ihmistyön. Samoin tulevat rakennemuutoksen vastustajat olemaan oikeassa. Rakennemuutos maailmanlaajuisiin teknokoneistoihin tulee hävittämään paikalliset ihmisyhteisöt ja ihmislajin sosiaalisen merkityksen. Mutta tavalliselle ihmiselle voidaan aina luoda uudet illuusiot, antaa uudet selitykset ja sopeuttaa hänet todellisuuteen.

Kun jokin kansa halutaan lopullisesti tuhota ja alistaa, siltä viedään oma kieli ja kulttuuri. Kun paikallisyhteisöiltä - kyliltä, pitäjiltä ja maakunnilta, kokonaisilta kansoilta - otetaan pois niiden oma kieli ja oma kulttuuri, ihminen on kaikkialla lopullisesti alistettu keskitettyjen koneistojen imperialismiin. Silloin ihmistä ei enää tarvitse kloonata geneettisesti samanlaiseksi, toinen toisensa kopioksi. Loppuun suunniteltu meritokratia toteuttaa kulttuurin samankaltaisuuden paljon tehokkaammin ja luo massaihmisen, joka ei enää kapinoi. Massaihmisen elämä on kokonaan yhteiskunnan hallinnassa.

Maailmanlaajuinen metropolikulttuuri tuottaa maailman parhaat kirjat, iskelmät ja TV-ohjelmat, maailman laajimman tiedon ja hienoimman teknologian. Meritokraatit suunnittelevat maailman ihmeellisemmät kulttuurikeskukset, avaruusasemat ja kontrollikoneistot. Siinä järjestelmässä tavallinen ihminen on vain tilastoihin mahtuva mittaluku, numero työvoima-, kulutus- ja sosiaalitilastoissa, numero suunnitelmissa ja puolueohjelmissa. Nykyajan keskitetyt valtarakenteet ovat täynnä suurmeritokraattien selityksiä, kansainvälisten taloustieteilijöiden ja poliitikkojen selityksiä, tieto- ja taitoteknokraattien selityksiä, massaideologioiden selityksiä. Kaikki nojaavat loputtoman kasvun ja kansainvälisen kehityksen välttämättömyyteen. Länsimaiden historia on kirjoitettu meritokraattien selityksille. Paikallista ihmistä ei ole tarvinnut kuulla, valtiaat kulkevat yli pienyhteisöjen.

Suunnilleen nämä alkusanat kirjoitin teokseen *Neljä pohjoista yhteisöä* (1985). Niihin on tiivistetty jotain tämänkin teoksen sanomasta. Mutta lainaus ilmaisee myös kirjan luonteen. Olen koonnut yhteen kirjoituksiani, joita 1970-luvulta lähtien olen julkaissut minkä itsenäisenä artikkelina, minkä osana laajempaa teosta. Kirjoitukset ovat toisinajattelijan näkemyksiä, joihin oikeat kehitystutkijat eivät viittaa. Kuitenkin kirjoituksiini sisältyy kokonaisnäkemys kulttuurista ja sen rakennemuutoksista, sitä voi pitää myös todellisena kulttuuriteoriana.

Perusnäkemyksiä. Minun kulttuurihistoriassani on vain kolme kautta: 1) Lokaalisen eli paikallisen, 2) delokaalisen eli keskitetyn ja 3) postlokaalisen, paikattoman kulttuurin aika. Ennen massateollisuutta suurin osa ihmiskuntaa on elänyt paikallisyhteisöissä, maailma oli jakautunut tuhansiin ja taas tuhansiin pienkulttuureihin. Massateollisuuden aikakaudella yhteiskunnat ovat keskittyneet valtiokulttuureiksi ja tulevaisuuden postlokaalisessa olemassaolon järjestelmässä globaalit teknosysteemit hävittävät myös valtiolliset kulttuurirajat. Jako tuntuu ehkä yksinkertaiselta, eihän meritokraattien historia tunne hamasta muinaisuudesta lähtien muita kuin keskitettyjä valtajärjestelmiä, dynastioita ja imperiumeja. Mutta tavallisten ihmisten ja kansojen elämä on aina ollut jotain muuta kuin länsimainen historia.

Teollisen kehityksen aikana, lopullisesti toisen maailmansodan jälkeen teollistuneet maat ovat siirtyneet maailmantalouteen, kaikkialta maailmasta tuotettavien luonnonvarojen häikäilemättömään hyödyntämiseen, maksimaalisen kasvun yhteiskuntaan. Samalla ihminen on siirtynyt paikallisesta elämänmuodosta organisaatiokulttuuriin. Se on suurin rakennemuutos, jonka ihminen lajina on maailmanhistorian aikana kokenut. Mitä tulee organisaatiokulttuurin jälkeen? Muuttuvatko keskitetyt koneistot yhä suuremmiksi, maailmanlaajuisiksi teknojärjestelmiksi? Syntyykö tieteellis-tekninen yhtenäiskulttuuri, maailmanmassojen elämänmuoto, jonka rakenteet ovat kaikkialla samanlaisia? Ja mikä on yksityisen ihmisen asema maailmankulttuurissa? Minkälainen on postlokaalisen mas-

saihmisen perustyyppi? Onko enää mahdollista, että kansat palaavat takaisin taloudellisesti ja kulttuurisesti itsenäisiin paikallisyhteisöihinsä? Onko mahdollista, että kasvu- ja kehityskultti kaadetaan? Mutta voidaanko uskonto hävittää?

Kulttuurilla ei oikeastaan ole historiallista jatkuvuutta. Kun kulttuurijärjestelmä muuttuu, sen jokainen rakenne muuttuu toisenlaiseksi, jäljelle jäävät vain ne rakenteet, jotka toimivat uudessa järjestelmässä. Muutos koskee kaikkia elämänaloja: taloutta, tekniikkaa, kieltä, yhteiskunnan sosiaalista hierarkiaa, ihmisen ajattelua, sitä kuinka tavallinen ihminen kokee olemassaolonsa. Jokaisessa rakennemuutoksessa katkeaa menneisyys.

Teoksen käsikirjoituksen on lukenut opettajani, ikuinen kriitikko, elämäntähyäjä ja akateemikko *Matti Kuusi.* Hänen vastalauseitaan en ole ottanut huomioon, mutta olen kirjoittanut moneenkin kertaan uudestaan ne sivut, joiden reunukset olivat kasautuneet täyteen hänen käsialakoukeroitaan ja pisteliäitä huomautuksiaan. Ne osoittivat pettämättömästi, että ajatus oli jäänyt hämäräksi. Käsikirjoitus on muutenkin korjattu lukuisaan kertaan. Puhtaaksikirjoituksista ovat voitokkaasti selviytyneet *Leena Keinänen* ja *Arja Haapakorpi* Helsingin yliopiston Sosiologian laitokselta sekä *Kaarina Jalonen* Kansatieteen laitokselta. Heitä kaikkia kiitän siitä, että teos lopultakin tuli valmiiksi.

Helsingissä 6. pnä huhtikuuta 1988
Matti Sarmela

Nettipainoksen saatesanat

Tämä teos on kirjoitettu 1980-luvulla, jolloin Suomessa vallitsi rajaton kansainvälinen kehitys. Teosta arvioitiin monissa lehdissä ja monet kirjoittajat kysyivät epäuskoisena, voiko tällainen tulevaisuus olla mahdollinen? Tutkijana minun sivuutettiin ripustamalla kaulaani nimikyltti *pessimisti.* En ole huomannut, että kukaan tutkija tai kulttuurikirjoittaja olisi viitannut tähän teokseen.

Viime vuosikymmeninä yhteiskunnallista keskustelua on hallinnut ympäristön saastuminen, sukupuutot ja ilmastonmuutos. On muodikasta tuottaa yhä värikkäämpiä kauhukuvia siitä, kuinka luonto tuhoutuu. Kaikki ovat nyt huolissaan ympäristöstä, ja niistä, jotka ovat luoneet synkimpiä kauhukuvia luonnon tulevaisuudesta, on tullut aikamme suuria profeettoja. Paikallisten kulttuurien häviämisestä ei enää keskustella. Kansainvälistyminen on yhä eliittiluokan tulevaisuuden utopia eikä ole trendikästä muistuttaa siitä, ettei luonnon pelastaminen ole mahdollista, ellei haluta edes nähdä niitä globaalin kehityskulttuurin rakenteita, jotka johtavat väistämättä ympäristön tuhoutumiseen. Luonto jää jäljelle, ihmisen kulttuurit tulevat ja menevät.

Tämän kirjan kuvaama todellisuus on nyt läsnä myös suomalaisten jokapäiväisessä elämässä. Nykyisin on paljon hienompia termejä ilmaista sama asia ja keskustella nykypäivän kulttuurista. Mutta laitan tämän teoksen internetiin, siinä on joka tapauksessa kaikki se oleellinen, jonka tähänastisen elämäni aikana olen halunnut sanoa.

Kuulun siihen sukupolveen, joka on kokenut maailman suurimman rakennemuutoksen ja kuluttanut maailman fossiiliset luonnonvarat. Kun öljy loppuu alkaa uusi rakennemuutos, ehkä se on vielä suurempi kuin edellinen, ja jotain muuta kuin meritokratian luoma modernisaatio, globalisaatio ja planetarisaatio.

Helsinki 28. pnä helmikuuta 2007

M. S.

I. KUINKA RAKENNEMUUTOS TAPAHTUU

Muutoksen mekanismi

Mikä on ihmisen ekosysteemi

Kulttuuriekologia tarkastelee ihmisyhteisöjä ympäristöönsä sopeutuvina, sisäisesti johdonmukaisina järjestelminä, ekosysteemeinä. Ihminen ei ole sopeutunut elinympäristöönsä fyysisesti niin kuin luonnon eläin- ja kasvilajit, vaan kulttuurisesti. Luomalla erilaisia kulttuurijärjestelmiä ihminen on lajina levinnyt lähes kaikkiin maapallon ilmasto-olosuhteisiin, päiväntasaajalta aina arktisten merien rannoille. Ihmisen ekologien erityisominaisuus on kulttuurinen sopeutumiskyky. Vaikka kansojen tai rotujen välillä on fyysisiä eroja, jotka johtuva ilmastosta ja muista luonnonoloista, ihmisen geneettinen mukautuminen on kuitenkin vähäistä. Paljon moninaisempia ovat olleet erilaisiin luonnonoloihin sopeutuneet inhimilliset kulttuurit.

Kulttuuriekologian mukaan yhteiskuntien tärkeimmät taloudelliset, sosiaaliset ja aatteelliset ydinrakenteet saavat peruspiirteensä ekosysteemin sopeutuessa ympäristöönsä, ympärillä olevaan maailmaan. Myös yhteiskunnalliset laitokset, jopa yhteisöjen arvojärjestelmät heijastavat ympäristöään. Henkinenkin kulttuuri: uskonnot, ideologiat ja yhteiskunnalliset symbolit vahvistavat ympäristösysteemiä, olemassaolon järjestystä. Kulttuuri sopeuttaa yksilöt elämän tosiasioihin. Kaikissa inhimillisissä ekosysteemeissä on oma pyramidinsa, ekologinen järjestyksensä, ja ravintoketjunsa, joka säätelee resurssien jakoa yhteisön jäsenten kesken.

Ekologinen pyramidi määrittelee, mikä on eri yhteiskuntaryhmien asema suhteessa kulttuurisesti merkittäviin ympäristöresursseihin, voimavaroihin. Pyramidin huipulla oleva eliitti hallitsee kulttuurisesti merkityksellisiä voimavaroja, mitä ne sitten ihmiskunnan historian aikana ovat olleetkin. Siinä kulttuuriekologiassa, jota tässä kirjassa hahmottelen, ympäristöresurssi ei ole pelkästään aineellista, ravintolähteitä, pääomia tai lisäarvoja. Resurssi on ihmislajin ekologiapelin väline, aineeton tai aineellinen arvo, joka toimii kulloisessakin ekosysteemissä ja määrää, minkälainen on yhteiskunnan ekologinen järjestys.

Maapallon valtiaana ihmisellä on aina ollut taipumus luoda lajinsisäisiä pyramideja, jossa kullakin ihmisryhmällä (kansalla, sosiaalisella luokalla) on oma paikkansa eli lokeronsa. Ihmiset eivät käy ekologista kamppailua luonnossa, biosfäärissä, vaan keskenään. Ihmisen ekologinen kilpailija on ihminen itse.

Sen vuoksi ihmisyhteisöjen vaikuttava ympäristö ei käsitä yksinomaan niiden maantieteellistä elintilaa, vaan fyysisen ympäristön lisäksi sen historiallisen ympäristön, jossa yhteisö joutuu kilpailemaan muiden kansojen tai ihmisryhmien kanssa. Kansojen sopeutumista säätelevät enemmän toiset kulttuurit kuin luonto. Joka tapauksessa ihmisyhteisöjä, kokonaisia kulttuureita voidaan tarkastella ympäristöönsä kulttuurisesti sopeutuneina ekosysteemeinä ja käyttää osittain samoja termejä kuin luonnontieteissäkin. Ihmisyhteisöissä käydään ekologiapeliä olemassaolon pyramidin jokaisella portaalla, pyritään valtaamaan alaa muilta, etsimään omia kasvualustoja ja sopeutumaan ympäristön elinehtoihin.

Historiallinen ympäristö ja sen mukana kulttuurisesti merkittävät resurssit ovat vaihdelleet eri puolilla maailmaa ja eri aikakausina. Kaskiviljelijälle itäsuomalaiset vaarat, metsät

ja suot olivat erilainen luonnonvara kuin nykyajan maan- ja metsänomistajille; kokonaisuudessaankin on luonnossa eläneiden ihmisten ympäristö ollut toisenlainen kuin jälkiteollisen ajan urbaanin kaupunkilaisen maailma. Ns. etnoekologian piirissä on nimitetty vaikuttavaksi ympäristöksi sitä, minkä tietty ihmisyhteisö on ottanut haltuunsa. Oman etnoympäristönsä kulttuurit jäsentävät tarkoin, se on taloudellisesti ja sosiaalisesti elintärkeä. Vaikuttavan ympäristön ulkopuolelle jäävää luontoa kulttuurin jäsenet eivät pidä arvossa eivätkä aina edes tunne. Asian voi ilmaista esimerkillä. Ennen koneteknologian (auton) aikakautta maaöljy tai kumipuun kautsu eivät olleet taloudellisesti eivätkä kulttuurisesti tärkeitä raaka-aineita, ekologisia resursseja. Ne eivät vaikuttaneet luontoiskulttuurien etnoympäristössä. Tänään öljy on koko maailman teollisen kulttuurin elinneste, sen haltuunotto on nostanut esiin maailman menestyksekkäimmät kansat, rikkaimmat ihmiset ja suurimmat taloudelliset mahdit; ehkä öljyn mukana tulee palamaan loppuun ja häviämään koko länsimainen kulttuurikausi. Mutta resurssit tulevat muuttumaan myös tulevaisuudessa. Ne jotka keksivät, mikä on kulttuurisesti merkittävä tulevaisuuden resurssi, nousevat ekologisen pyramidin ylimmille portaille. He luovat uuden etnoympäristön, johon yhteiskunnan on sopeuduttava.

Kulttuuriekologisessa lokerossaan ihmiset yksilöinä ja ryhminä tekevät omia ympäristövalintojaan, luovat olemassaolonsa strategiaa. Yksityinen ihminenkin toimii suhteessa ympäristöönsä. Fyysinen ja historiallinen ympäristö määrittelevät, mitä voimavaroja - kulttuurisia mahdollisuuksia - kullakin ihmisellä tai kokonaisella kansalla on ja mitä ekologisia valintoja on mahdollista tehdä. Yksilöiden valinnoista syntyy ekosysteemi, kokonaisuus, tietyssä ympäristössä ja tiettynä aikana toiminut kulttuurijärjestelmä.

Kulttuuriekologisissa teorioissa on katsottu, että luontaistaloudessa ihmisen ekosysteemi pyrkii tasapainotilaan suhteessa ympäristöönsä, elinoloihinsa ja luonnon kiertokulkuun (*homeostaasis-mekanismi*). Luontoiskulttuurit olisivat kuluttaneet ja muuttaneet luontoa mahdollisimman vähän ja pyrkineet säilyttämään ympäristöresurssinsa ehtymättöminä; muuta tulevaisuutta tai pysyvyyttä ei ollut olemassa. Vasta teollinen talousmuoto perustuu luonnonkäytön maksimoimiseen, kaikkien raaka-aineiden mahdollisimman tehokkaaseen hyödyntämiseen. Modernin teollisuuskulttuurin tulevaisuusongelmat ratkaistaan toisella tavalla. Jonkin ns. uudistumattoman luonnonvaran loppuessa tiede ja teknologia luovat korvaavia raaka-aineita. Ekologinen turvallisuus perustuu kehitykseen.

Ihminen kykenisi siis korjaamaan tasapainohäiriönsä teknologiallaan ja luomaan yhä uudestaan ja uudestaan sopusoinnun kulttuurin ja ympäristön välille. Pysyvyydellä ei ole merkitystä. Sitä paitsi ihmisen ekosysteemit ovat aina olleet hitaammassa tai nopeammassa muutostilassa. Historian näkökulmasta ihmiskunnan vaiheet voidaan jakaa peräkkäisiin ekosysteemeihin. Varhaisin olisi keräily-metsästys -kulttuuri, josta on siirrytty eriasteisiin viljelytalouden ja karjanhoidon muotoihin. Toistaiseksi viimeinen on teollinen ekosysteemi. Jokaisella kulttuurijärjestelmällä on omat rakennepiirteensä, jotka ekosysteemin muuttuessa häviävät tai menettävät merkityksensä. Tuhoutuneet ekosysteemit ovat kuin menneisyyden raunioita, niitä on hyvin vaikea rakentaa uudelleen.

Kuinka rakennemuutos etenee

Kulttuurin muutos on näkemykseni mukaan ekosysteemin rakenteellista sopeutumista uusiin ympäristöolosuhteisiin. Sopeutumisen lopputuloksena syntyy uusi kokonaisjärjestelmä, jossa entisillä kulttuurirakenteilla ei ole todellista asemaa (*funktiota*). Rakennemuutos on kuin ketjureaktio, sen sysää liikkeelle fyysisessä tai historiallisessa ympäristössä tapahtunut muutos. Ympäristömuutoksen syyt ovat historiallisia. Ihmisyhteisöjen ympäristöä voi ratkaisevasti muuttaa resurssien loppuminen tai tekninen keksintö (polttomoottori, tietokone), joka antaa mahdollisuuden hyödyntää ympäristöä uudella tavalla. Myös uusi teknologia ja tuotantotapa muuttavat yhteiskuntien vaikuttavan ympäristön, sen käyttöarvon.

Olennaista on siis ympäristön muuttuminen. Kulttuuriset ekosysteemit pyrkivät jatkuvuuteen eivätkä muutu ellei niiden ympäristö ensin muutu ratkaisevasti toisenlaiseksi. Teollinenkin kulttuurijärjestelmä tulee jatkamaan olemassaoloaan, kunnes nykyinen vaikuttava ympäristö ratkaisevasti muuttuu, esimerkiksi silloin kun öljy loppuu. Vasta sen jälkeen alkaa uusi sopeutumisprosessi, jonka tuloksena muotoutuu uusi kulttuurijärjestelmä. Ja toisinpäin. Kun ekosysteemin rakennemuutos käynnistyy, se etenee väistämättä kulttuurijärjestelmän kaikkiin rakenteisiin. Ekosysteemi alkaa elää omaa sisäistä elämäänsä eikä muutokseen voida ulkoapäin paljoakaan vaikuttaa. Kun paikallinen kulttuurijärjestelmä muuttuu ei-paikalliseksi, kaikki uuden ekosysteemin yksityiset elementit muuttuvat ei-paikallisiksi; jos delokaalinen järjestelmä muuttuu globaaliksi, syntyy kokonaan uusi ekosysteemi, jonka funktionaaliset rakenteet ovat maailmanlaajuisia.

Kulttuurijärjestelmän muutosta tarkasteltaessa on oletettu sen rakenteiden muuttuvan eri tavoin ikään kuin toisistaan riippumatta. Hitaasti muuttuvia olisivat taloudelliset perusrakenteet (*ydinelementit*, *infrastruktuuri*) ja niitä tukevat uskonnolliset tai ideologiset perusarvot. Nopeammin muuttuisivat pintarakenteet, sellaiset aineelliset, sosiaaliset ja henkiset ilmiöt kuin taide, rakennustyylit ja henkinen perinne. Ihmisen kulttuurijärjestelmissä olisi historiallisesti muuttuvia leviämisilmiöitä tai muotivirtauksia, jotka tulisivat ja menisivät aiheuttamatta paljoakaan muutoksia ekosysteemin ytimeen. Näkemykseni mukaan tämä ei pidä paikkaansa. Myös pintailmiöiden leviäminen kytkeytyy aina muiden rakenteiden muutoksiin. On toissijaista edeltävätkö uudet tavat tai muodit taloudellisia ja teknologisia muutoksia vai päinvastoin. Kansainvälinen rockmusiikki on osa delokaalista ekosysteemiä; se ei synny eikä leviä ilman tiettyjä teknisiä, taloudellisia ja sosiaalisia rakenteita. Taloudellisten ydinrakenteiden muutokset, uusi teknologia ja henkinen uusperinne seuraavat toinen toistaan ja muotoutuvat johdonmukaiseksi kulttuurijärjestelmäksi.

Kulttuuriekologinen sopeutuminen on kulttuurijärjestelmän rakenteellisia vastauksia ympäristön ärsykkeisiin, muuttuneisiin tilanteisiin tai totaalisiin ympäristömuutoksiin. Tämän näkemykseni taustalla on Niklas Luhmannin systeemiteoria, joka kuvaa systeemin muutosten periaatteita, muutoksen rakennetta. Luhmannin teorian perusajatus on, että systeemin vastaus ympäristömuutoksiin on uusi kokonaisrakenne. Järjestelmä ei korjaa yksityisiä osatoimintojaan, vaan muuttaa kokonaisrakennettaan. Ympäristön (*Umwelt*) muutos on uusi haaste, tehtävä tai funktio, jonka rakennemuutos ratkaisee. Muutos kulkee rakenne rakenteelta läpi koko systeemin ja lopullisena vastauksena, funktion ratkaisuna syntyy uusi kokonaisjärjestelmä. Muutostilanteessa on aina olemassa lukuisa määrä vaihtoehtoisia, ekvivalentteja rakenneratkaisuja. Ne voivat korvata toinen toisensa, mutta muutosketjun lopputuloksena syntyy kokonaisuus, joka ratkaisee alkuperäisen "ympäristöongelman".

Rakennemuutosta voidaan havainnollistaa esimerkillä. Oma systeeminsä on vaikkapa jonkin tehtaan tuotantoprosessi, sen ympäristön muodostavat markkinataloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset tekijät, joihin tuotantolaitoksen on sopeuduttava. Tuotantoprosessi koostuu monista osarakenteista: suunnittelusta, kokotonpanovaiheista, myyntiorganisaatiosta jne. Jos ympäristön (kansainvälisen kysynnän) muuttuessa tuotanto on uudelleen sopeutettava esim. siten että tuotteen hintaa on saatava pudotetuksi (funktio), ratkaisu (tuotantoprosessin rakennemuutos) koskee kaikkia tuotannon vaiheita. Jokaisessa vaiheessa on valittavana toisiaan korvaavia vaihtoehtoja. On mahdollista suunnitella tuote niin, että siihen kuluu vähemmän raaka-aineita tai voidaan käyttää halvempia materiaaleja. Nämä ratkaisut vaikuttavat kokoonpanovaiheen ekvivalenttisten ratkaisujen määrään, ja myös kokoon-panovaiheen rakennemuutoksissa on monia vaihtoehtoja: lisätään automatiikkaa ja vähennetään työvoimaa, suunnitellaan työjärjestys (liukuhihna) uudestaan jne. Kustannuksia voidaan alentaa myös tehostamalla myyntiä. Optimaalisen kokonaisratkaisun pitäisi löytyä sovittamalla yhteen kaikkien tuotantovaiheiden optimaaliset ratkaisut. Vastaus ongelmaan on tuotantoprosessin uusi rakenne, josta ympäristöön sopeutumattomat rakenteet karsiutuvat pois.

Teollinen kulttuuri on sekin kaikkien rakenteittensa kokonaisstruktuuri. Optimaalinen ratkaisu on ollut sellainen rakenne, joka sopeutuu kansainväliseen tuotantoympäristöön,

taloudellisen tehokkuuden ja pakkokasvun ideologiaan. Ekvivalentteja ratkaisuja etsittäessä ihminen on helpoimmin ollut korvattavissa muilla vaihtoehdoilla, koneilla, automaatiolla ja uusilla materiaaleilla. Rakennemuutoksen perusmallit leviävät kaikkialle yhteiskuntaan, palveluelinkeinoihin, tieteen ja taiteen tuotantokoneistoihin. Ihmisen ekosysteemissä olisi lukuisia ratkaisuvaihtoehtoja, yhteisöt voisivat jopa valita ympäristönsä. Delokaalinen länsimainen kulttuuri on kuitenkin yhdenmukaistanut ympäristönsä ja tuottaa kaikkialla yhä yhdenmukaisempia rakenneratkaisuja. Eikä teollinen ekosysteemi ehkä koskaan voi saavuttaa tasapainoa, se on kuin syöpäkasvain, joka alkaa tuhota ympäristöään.

Muutokseen sopeutuminen

Pysyäkseen mukana ihmisten joukossa - ekosysteemissä - jokaisen yksilön on sopeuduttava vallitsevaan ympäristöönsä ja ennakoitava oma, jopa omien lastensa tulevaisuus. Jokaisen on haettava oma ekolokeronsa tai jättäydyttävä syrjään, mutta yhtä tärkeää on, että ihminen kykenee selittämään itselleen elämänsä mielekkyyden, että ihminen yksilönä voi identifioitua kulttuuriinsa ja hyväksyä sen antamat olemassaolon selitykset. Luontoiskulttuureissa yhteisö ja sen traditiot antoivat elämälle sisällön. Kun paikalliskulttuurit kuolevat, kuolee myös paikallinen ihmislaji. Keskitetyn kulttuurin jäsenen on rakennettava oma pienoismaailmansa uusista henkisistä aineksista.

Keskittyvässä yhteiskunnassa yksilöllä ei enää ole syntymäpaikkaa, ei kotipaikkaa eikä hautausmaata. Paikallisuus korvataan jollakin muulla. Yksilön elämälle voi antaa sisältöä samastuminen omaan intressi-, ammatti- tai aateryhmään ja sen edustamaan ryhmäkulttuuriin. Monille olemassaolon keskipiste on materiaalinen tai ideologinen tavoite. Yksilö voi identifioitua päämääräänsä, joka on kulttuurisesti riittävän arvokas ja tavoitteena kyllin pitkäjänteinen. Mutta kenties paljon useammalle työvoimayksilölle elämän sisältö on sulautumista kuluttavaan massaan, identifioitumista kulttuurin välineisiin, palveluihin, viihteeseen. Erilaisten identiteettien olennaisinta sisältöä voidaan kuvata seuraavasti:

Kuvio 1
Kulttuuri-identiteetin rakennemuutos

Paikallisidentiteetti
- yhteisön jäsentäminen
- jatkuvuuden kokeminen
- paikallisuus, omaehtoisuus

Suorittajanidentiteetti
- tavoitteen asettaminen
- motivaation kokeminen
- suorituskeskisyys

Jäsenidentiteetti
- jäsenryhmän rajaaminen
- jäsenyyden kokeminen
- ryhmäkeskisyys

Kokijanidentiteetti
- kulutus- ja virikemahdollisuuksien tiedostaminen
- uutuuksien kokeminen
- eksistentiaalisuus

Paikallisidentiteetti tarkoittaa yhteisöihmisen minäkuvaa. Hänen elämänsä sisällön muodostavat oma yhteisö ja sen tapahtumat, naapurisuhteet - koko paikallinen kulttuuriperintö. Kyläihminen on arvostanut jatkuvuutta ja pysyvyyttä, perinteiden säilymistä sukupolvesta toiseen. Hänen valintojaan ja käyttäytymistään ohjaa yhteisöllisyys, hänellä itsellään on merkitystä oman yhteisön jäsenenä.

Jäsenidentiteetti on samastumista jäsen- ja intressiryhmiin. Eriytyneessä yhteiskunnassa jäsenyys on useimmiten kuulumista omaan yhteiskunnalliseen lokeroon.

Intressiryhmän jäseniä yhdistää enemmän ammatillinen, poliittinen ja ideologinen eturyhmätaistelu tai etujen menettämisen pelko kuin todellinen yhteisöllisyys. Toisaalta sosiaalinen vieraantuminen on johtanut jäsenryhmäkokemusten etsintään: ekspressiivisten, ideologisten tai uskonnollisten ryhmähurmosten tavoitteluun. Jäsenidentiteetti on karsinoitumista, yhteisötietoisuuden sijaan tulee oma ryhmä ja yhteisökulttuuri muuttuu alakulttuuriksi. Yksilö alkaa etsiä viitekehyksiä paikallisuuden ulkopuolelta, henkisistä vertaisryhmistään.

Suorittajanidentiteetti on uskoa luovan, kehittävän ja tulevaisuuteen katsovan ihmisen illuusioihin. Se on kulttuurijohtajien ja kehitysmeritokraattien elämän sisältö, työnteon ja suoritusten asettamista olemassaolon tarkoitukseksi. Tällaista päämääräidentiteettiä voidaan kuvata samastumiseksi suorittajan, kansanvalistajan tai uudistajan rooliin. Se on johtajien käsitys kulttuurisesti merkittävästä elämästä. Suorittajien arvomaailmassa olemassaolon täyttymys on muuttamista ja uudistamista. Todellinen kulttuuri on "kehitystä".

Kokijanidentiteetti on samastumista teolliseen massatuotantoyhteiskuntaan sen palvelujen ja tuotteiden kuluttajana. Ihmisen olemassaolon mielekkyys on uusien elämysten hankkimista, olkoonkin, että kokeminen on ulkoa ohjattujen ammattimaisten virike- ja viihdepalvelujen hyväksikäyttämistä, samastumista kirjallisuuden, TV:n ja elokuvien maailmaan. Yleisesti määritellen kokijanidentiteetti tarkoittaa, että ihmisen kulttuurisen olemassaolon ytimenä ovat hänen omat eksistentiaaliset kokemuksensa, joiden sisältö tuotetaan teollisen massakulttuurin erikoiskoneistoissa. Kuluttajaihminen etsii vaihtelua, nauttii uusista ostetun itseilmaisun muodoista. Omaa elämäntapaansa tai itsenäisyyttään hän voi toteuttaa muotivaatteilla, vaalimalla terveyttään, suorittamalla itsehoitoa, harrastamalla bodausta, laskettelua tai purjehdusta. Kokijan elämässä tärkeitä ovat välineet ja niiden hankkiminen, matkat ostoskeskuksiin, oman harrastusalansa uuden tekniikan seuraaminen; kuluttaja elää kulttuuriaan selaamalla myyntiluetteloita, käymällä tavaramessuilla, suunnittelemalla omaa kotia ja kesämökkiä.

Luontoistalouden aikana ihminen samastui ensisijaisesti omaan yhteisöönsä, sukuunsa tai kyläänsä. Teollisessa yhteiskunnassa kuluttaminen on tullut ihmissuhteiden tilalle, yhteisö on muuttunut välineiksi ja palveluiksi. Länsimaisessa kilpailuyhteiskunnassa ihmisellä on yhä enemmän mahdollisuuksia toteuttaa itseään voittamalla muut, nousemalla ylöspäin ekologisessa pyramidissa. Kilpailu on jo sisäänrakennettu kaikkien tehokkuusorganisaatioiden toimintaan. Yhteiskunta tuottaa yhä enemmän yksilöitä, joiden elämän sisältönä ovat kulttuuriset saavutukset. Länsimaisen kehityskulttuurin ihminen tuskin kokee elävänsä täyttä elämää jonkin paikallisen yhteisön jäsenenä, vaan suorittajana ja vaikuttajana, tai kenties jonkin kapea-alaisen vertaisryhmän osallistujana. Ekologiapelissä yhteisöllisyydellä ei enää ole merkitystä. Yhteisöihmisen tilalle tulee minäihminen.

Voittajat ja häviäjät

Kehitysteorioiden valtakaudella uutuuksien eli innovaatioiden katsottiin leviävän periferiaan, paikallisyhteisöihin tai kehitysmaihin erityisten vaikuttajayksilöiden, uudistajien välityksellä. Uudistajilla oli erityisiä ominaisuuksia, kuten empatiakykyä, kaukokatseisuutta, yleistä älykkyyttä tai aktiviteettia. Uudistajat olivat modernisti suuntautuneita, kosmopoliittisia persoonallisuuksia vastakohtinaan paikalliset ihmiset, paikallisten kulttuuriesteiden, barrieerien taakse juuttuneet säilyttäjät, vanhoilliset. Innovaatioteorioissa muuttajien ryhmä on väistämättä saanut positiivisia, säilyttäjien ryhmä negatiivisia ominaisuuksia. Valistusidealisteille ja kehitysteknokraateille koko etninen paikalliskulttuuri oli edistyksen jarru.

Kulttuuriekologisen systeemiteorian näkökulmasta rakennemuutos ulottuu kaikkialle ja sen seuraukset jokainen yhteisön jäsen joutuu kokemaan. Jokainen joutuu myös sopeutumaan ympäristönsä muutoksiin. Innovaattori on kaupunkiin muuttanut piika tai

renki yhtä hyvin kuin traktorin ostanut varakas maanviljelijä. Yksilönä ihmisen mahdollisuudet riippuvat eniten siitä ekologisesta lokerosta, jossa hän on muutoksen aikana. Yksilö ei voi paljonkaan luoda tilaisuuksia, ainoastaan käyttää hyväkseen mahdollisuuksia, pelata korteilla, jotka resurssien uusjaossa hänelle sattuvat.

Yhteisön kokonaisrakenteen muuttuessa aineelliset ja sosiaaliset resurssit jaetaan uudella tavalla. Muutos uudistaa usein yhteiskunnan koko luokkajaon; syntyy voittajia ja menettäjiä, joiden voitot tai tappiot kasautuvat jälkeen tulevien sukupolvien aikana. Kulttuuriekologiselta kannalta voidaan puhua sopeutujista ja sopeutumattomista: niistä, jotka käyttävät tai eivät käytä hyväkseen muutoksen tuomia uusia tilaisuuksia. Jaottelu vastaisi elitististä innovaatioluokittelua, jakoa moderneihin ja traditionaalisiin ihmisryhmiin. Voittajayksilöt ovat kuitenkin vain poikkeuksia miljoonien muiden sopeutujien joukossa. Rakennemuutoksessa syntyy aina kokonaan uusia yhteiskunnallisia ammatti- ja valtaryhmiä, joita entisessä systeemissä, esim. agraariyhteiskunnassa ei ole esiintynyt.

Useimmiten nämä uusekologiset ryhmät ovat sopeutuneet uuteen ympäristöön paremmin kuin mitkään muut, niistä nousee ekologinen eliitti. Industrialismin murroksessa yhteiskunta lokeroitui kokonaan uudelleen; uusekologisten ryhmien syntyminen on ollut kaikkein syvällisin kulttuuriprosessi. Uusia luokkia tai muuttuneessa ekosysteemissä uusiin resurssiketjun asemiin joutuneita ryhmiä voidaan luonnehtia seuraavasti.

1. **Ekologisia voittajia** ovat uudet tai sopeutuneemmat yhteiskuntaluokat, rakennemuutoksen aikana niiden hallitsemat resurssit joko syntyvät tai tulevat kulttuurisesti tärkeämmiksi kuin vanhassa ekosysteemissä.
2. **Ekologisia siirtyjiä** ovat ryhmät, jotka jäävät suunnilleen samalle tasolle, samaan ekolokeroon myös uudessa resurssiverkostossa.
3. **Ekologisia häviäjiä** ovat ne, joiden aineelliset ja sosiaaliset voimavarat vähenevät muutoksen aikana. Häviäjät putoavat ekologisen pyramidin portailla tai häviävät kokonaan kulttuurijärjestelmästä.

Muutoksen jälkeen voittajat luovat uudet ylärakenteet, superstruktuurit, uudet vallan manifestaatiot − uuden kulttuurin. Heidän mukaansa määritellään, mitä on kehitys, edistys tai sivilisaatio. Teollisessa yhteiskunnassa voittajia ovat olleet ammatilliset eliittiryhmät, teknokraatit ja meritokraatit. Niinkö tulee jatkumaan? Nykyisen ekosysteemin järkkyessä emme onneksi tiedä, jatkuuko teollisuusmaiden superkehitys, voittaako lopullisesti avaruusteknologia vai jokin uusi sopeutumisen vaihtoehto, ja minkälaisia ovat uudet voittajat.

Sopeutumisen ylivalta

Teolliset yhteiskunnat ovat ekosysteemeinä superkulttuureita, jotka ylittävät luonnonresurssinsa ja maantieteelliset rajansa. Teollinen yhteiskunta ei enää pyri tulemaan omillaan toimeen niin kuin luonnonkansat, vaan tuottamaan yli oman kulutuksen. Kulttuuri on tuotannon maksimointia, paikallisuuden ylittämistä. Rakenteellisesti superkulttuuri on etnisten, paikallisten pienkulttuurien vastakohta, ja sen on jatkuvasti lisättävä resurssiensa käyttöä. Teollisesta superkulttuurista on tullut imperialistinen, laajeneva ja progressiivisesti kasvava organismi, globaali ekosysteemi, joka käyttää luonnonvaroja maailmanlaajuisesti ja johtaa maailmanlaajuiseen yhtenäiskulttuuriin, *kulttuuri-imperialismiin*.

Kulttuuri-imperialismi on superkulttuurin taloudellista, teknologista ja tiedollista ylivaltaa. Superkulttuuria johtavat teollistuneet suurvallat, jotka määräävät maailman taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen. Teollisuusmaiden tieteellis-tekninen ylivalta, tiedonvälitysteollisuus yhtä hyvin kuin ns. länsimainen maailmanmuoti ja maailmanviihde alkavat yhä enemmän ohjata tulevaisuutta ja vaikuttaa käsityksiin siitä, mikä on tavoiteltava kulttuuriympäristö, elintaso tai elämänmuoto.

Nykyajan kulttuuri-imperialismi ei ole tuotanto-, omistus- tai valtasuhteiden keskittymistä, vaan koko inhimillisen ekosysteemin rakenteellista yhdenmukaistumista. Tie-

teellis-tekninen tuotanto toimii yhä enemmän superkulttuurin ehdoilla − tuotannon välineiden omistussuhteista riippumatta. Teollistunut tuotantojärjestelmä on ideologialtaan ei-paikallista. Yhteiskuntarakenteet ja tuotantotavat saavat kaikkialla yhdenmukaiset mallit, tuotantoa rationalisoidaan ja suureksi osaksi myös automatisoidaan yhdenmukaisin periaattein. Teollisuuden massatuote on tarkoitettu vastaamaan mahdollisimman suuren ostajajoukon yhdenmukaisia odotuksia ja kulutustottumuksia. Massatuotannossa on vain harvoin todellisia etnisiä eroja tai paikallisia sovellutuksia.

Tieteellis-tekninen kulttuuri yhdenmukaistaa kaikkien maailman kansojen vaikuttavan ympäristön. Globaali tuotantomuoto määrää, mikä on kulttuurisesti merkityksellinen ympäristöresurssi. Silloin myös kaikkien kansojen sopeutumisstrategia muuttuu yhä yhdenmukaisemmaksi. Nykyajan imperialismi on ekosysteemin hallintaa, kulttuurin ja ihmisen alistamista globaalin järjestelmään.

Kulttuuri-imperialismi on jotain samanlaista kuin *kulttuuridominaatio*, josta antropologi David Kaplan on kirjoittanut. Kulttuuridominantteja ovat sellaiset ihmiskunnan historian ilmiöt, jotka eivät ole riippuvaisia ekologisista tosiasioista. Tyypillinen kulttuureita dominoiva järjestelmä on maailmankauppa. Se ei hallitse sotilaallisesti eikä poliittisesti vaan tarjoamalla sellaisia ekologisen kilpailun mahdollisuuksia, ettei mikään kansa uskalla jäädä ulkopuolelle. Valtiot alistuvat kulttuuridominanssille, koska ne muuten pelkäävät jäävänsä tappiolle olemassaolo- tai elintasokilpailussa. Kulttuuridominaatiossa vaikuttaa sama pelon mekanismi kuin loputtomassa asevarustelussa. Tappion pelko pakottaa sopeutumaan ja vastaamaan uhkaan luomalla kilpailijoiden kanssa yhä yhdenmukaisempia taloudellisia ja yhteiskunnallisia rakenteita.

Kuinka *kehitysimperialismi* syntyy ja kuinka pelko siivittää sopeutumista globaaliin maailmankulttuuriin? Suomessa on itse asiassa jo vuosisatoja vallinnut eliittiryhmien lietsoma pelko, että maa putoaa pois eurooppalaisten sivistyskansojen joukosta. Pelolla hallitaan massoja. Tämän hetken vaikuttavin ase on elintason menettämisen ja työttömyyden pelko, se voidaan painaa jokaisen yksityisen ihmisen rintaa vasten. Työttömyys tekee ihmisen yksilönä voimattomaksi, se uhkaa hänen koko sosiaalista merkitystään. Kulttuuridominanssin varjossa Suomen on silmittömästi sopeuduttava maailmantalouteen, seurattava tieteellis-teknistä kehitystä automatisoitava ja fuusioitava tuotantonsa, kansainvälistettävä koko kulttuurinsa.

Suomea niin kuin kaikkia kehitysvaltioita hallitsevat rakennemuutoksen imperialistit, talous- ja kulttuurijohtajat, joille kansainvälisyys tai kansainvälisen kulttuurin markkinoiminen antaa eliittiaseman uudessa ekologisessa pyramidissa. Suomalaisuuden hävittäminen ja kansainvälinen matkiminen on tullut uusekologisille voittajille välttämättömäksi. Eliittiryhmien hyöty ja kansalaisten pelko karsivat pois valinnan mahdollisuudet. Suomi niin kuin muutkin kehitysvaltiot juoksevat kilpaa maailman kulttuuriolympialaisissa ja ponnistelevat kaikkensa luodakseen samanlaisia suorituskoneistoja kuin muutkin kansakunnat. Ekologisten voittajien selitykset ovat jo muuttuneet institutionaalisiksi uskonopeiksi.

Länsimainen kulttuuri on kokonaisuudessaan ollut ekologinen voittaja. Se on työntänyt syrjään muut kulttuurimuodot ja sanelee kaikkialla ihmislajin elinehdot. Mutta mikä on länsimaisuuden lopullinen päätepiste?

Kehityskultti - meritokratian uskonto

Kehityksen dogmatiikka

Uskonto antaa lopullisia vastauksia siitä, mikä on elämän päämäärä, aineellinen hyvä tai miten yhteiskunta suhtautuu ympäristöönsä, luontoon. Ihmisen ekologiapelissä uskonto on välttämätön, se pyhittää muutoksen, riiston ja alistamisen. Ns. korkeauskonnot, kuten kristinusko, islam ja buddhalaisuus, ovat olleet maataviljelevien kyläihmisten uskontoja, ne ylläpitivät talonpojan ekosysteemiä ja antoivat oikeutuksen agraarikulttuurin voittokululle. Vanhat korkeauskonnot ovat olleet paikallisuuden uskontoja. Organisaatiokulttuurin uskonto on kehityskultti.

Kehityskultti on antanut länsimaiselle kulttuurille oikeuden muuttaa luontoa, hallita eläimiä, jalostaa ja tuottaa tieteellisteknisiä täydellisyyshybridejä, nykyajan supranormaaleita uskomusolentoja, joiden tärkein ominaisuus on kasvukyky, tuottavuus, mammuttimaisuus. Koko kehitys käsitetään useimmiten luonnon ja ympäristön muuttamiseksi. Meritokratiassa historiallisia saavutuksia ovat maailman suurin patoallas tai tekojärvi, joen siirtäminen toiseen paikkaan ja tietenkin myös maailman suurimmat metropolit ja arkeologiset rauniot, ihmisen kloonaaminen, robotit, tieteelliset tulevaisuuden illuusiot.

Kehityskultti on oikeuttanut "hyödyntämään" eli riistämään kaikki luonnonvarat, joihin päästään käsiksi. Keskitetyt talousjärjestelmät kilpailevat maapallon tyhjentämisestä. Luonnonkäytön ekonomia on perustunut itsekkääseen kansantaloudelliseen hyötyyn ja lyhytnäköiseen uskoon, että kehitys ratkaisee myös tulevien polvien ongelmat. Mitään tiedossa olevista luonnonvaroista ei ole säästetty tulevaisuutta varten muuta kuin siinä tapauksessa, ettei niiden hyödyntäminen senhetkisen maailmankaupan suhdanteissa ole ollut kansantaloudellisesti kannattavaa. Teollistuneiden maiden luonnonkäyttöä ohjaavat toinen toisensa kanssa kilpailevat keskitetyt tuotantojärjestelmät, joiden toiminnan siunaa kehityskultti.

Aineellisesta kasvusta ja tieteellis-teknisestä kehityksestä on teollisuusmaissa tullut keskeisempi uskon instituutio kuin kristillisestä kirkosta. Kehityskultin ympärillä käydään sotaa kansojen herruudesta niin kuin on käyty muidenkin maailmanuskontojen piirissä, kilpailua paikallisen ihmisen alistamisesta ja keskitetyn kulttuurin pystyttämisestä. Teolliset luonnonvarat ovat tämän uskonsodan käyttövoima ja kohtalonkysymys. Energian uskotaan yhä olevan kehityksen avain. Teknokratia on saanut yhteiskunnat vakuuttuneiksi, että loputon kehitys ja hyvinvointi on mahdollinen, kunhan käytettävissä on riittävästi energiaa. Kun teknologia kerran löytää loputtoman energian lähteen, avautuu ihmiskunnalle ikuinen kasvu ja aineellinen kehitys. Siinä kiteytyy teknologisen kehitysuskon koko eskatologia, lopullinen pelastusoppi.

Kehitys on jumalallista, se oikeuttaa alistamaan kaiken koneiston valtaan, hävittämään perinteet ja paikalliskulttuurit. Kehityskultin ovat ottaneet käyttöönsä poliittiset massaideologiat ja väkivaltaopit. Kehitysuskon vallankumous on väline, jolla valta on otettu pois kansoilta niiden itsensä avulla. Ihminen on alistettu kehitykselle ja ihmisjumalille. Poliittiset kehityskultit ovat luoneet maallisia paratiiseja, joissa ihminen on kokonaan poliittisen valtakoneiston hallinnassa. Ja kuten muutkin uskonnot kehityskultti pyhittää profeettansa järjestelmän perimmäisiksi auktoriteeteiksi, ylläpitää sovittamattomia ristiriitoja kehitysuskovaisten ja muiden välillä, palkitsee uskonsankarinsa, ja julistaa yhä uusia ja uusia todistuksia kehitysihmeistä.

Kehitysmytologia

Meritokraattiseen kehityskulttiin kuuluu omat myyttinsä ja riittinsä niin kuin kaikkiin uskontoihin. Maailman historian ovat kirjoittaneet länsimaiset meritokraatit. Se henkinen perintö, jonka ns. sivistysvaltiot siirtävät uusille sukupolville, tukee uskoa rajattomaan kehitykseen ja suuruuskulttuuriin. Teollisissa valtioissa kulttuuri mitataan määrällisenä kehityksenä: tuotannon volyymeina, bruttokansantuotteina ja kasvutilastoina. Kasvun, muutoksen ja uutuuden pakko määrää koko sivistyskäsityksen, länsimaisten yhteiskuntien suhteen ympäristöönsä ja myös yksityisen länsimaisen ihmisen maailmankatsomuksen.

Tieteellistekniset kehitysrituaalit nojaavat kehitysmytologiaan. Eräs kehitysmytologian rakenteellinen pohjakaava on paikallisuuden negaatio: luontoiskulttuurien, paikallistason tai ylipäätään menneisyyden dehumanisaatio. Erityisesti Suomessa elää meritokraattien ylläpitämä kansanvalistusmentaliteetti ja herraskirjailijoiden luoma kuva ryysyrannoista. Paikalliskulttuurit olivat pettuleipäyhteiskuntia ennen kuin moderni kehitys toi niihin pelastuksen. Nykyiset ns. kehitysmaat leimataan kehitysmytologiassa totaalisesti nälkäkulttuureiksi; se antaa tekniikan lähettiläille ja kansainvälisen kasvun järjestelmille oikeuden alistaa kaikki kansat teolliseen uuskolonialismiin. Kristillinen siirtomaaoppi ja löytöretkiromantiikka pelasti villit (barbaarit) sivistykselle, nykyinen länsimainen kulttuuriimperialismi vapauttaa kehitysmaat nälästä, alikehityksestä.

Kehityskultin myyteissä etniset kulttuurit ovat täynnä feodalismia ja primitiivistä väkivaltaa, naisten orjuuttamista, köyhien sortoa. Kaiken sen ovat uuden kehitysuskon sankarit ja vallankumousjohtajat luvanneet poistaa; myyttinen antikehitys muutetaan yhtä myyttiseksi tulevaisuudeksi, pelastussanomaksi.

Toisen kehitysmytologian perusaineiston muodostavat varoitustarinat kehityksen vastustamisesta ja ihmisistä, jotka uskalsivat särkeä kehruujennyn. Nämä kertomukset sanktioivat kehitystabun rikkomukset. Länsimainen kulttuurihistoria on täynnä liikuttavia tarinoina kehitysuskon sankareista, jotka voittivat kehityksen vastustajat. Länsimaisen mytologian antisankari on aina meritokraattisen kehityksen vastustaja.

Negaatioiden ja varoitustarinoiden vastapuolella on positiivinen kehitysmytologia, tulevaisuudenilluusiot tieteellisteknisen kehityksen tuomasta onnesta ja pelastuksesta. Kehityskultin evankeliumi on kannattavuuslaskelmia ja suurprojekteja, kulutusennusteita ja kehitystrendejä, joilla jatkuva kasvu ja luonnon alistaminen sakraalistetaan välttämättömäksi. Kehitysuskon kulmakivi on tutkimus. Se pyhittää pelastussanoman. Uskonto muuttaa laitostetun tiedon yhteiskunnalliseksi totuudeksi, valtajärjestelmäksi.

Myyttien tapaan institutionaalistettu kehitystarustokin vahvistaa vallitsevaa ekologista järjestystä ja ylläpitää ennalta määrättyjä käsityksiä perustavaa laatua olevista asioista. Myytit ylläpitävät kehitysriittejä. Ne kertovat alkuaikojen sankariteoista, historiallisen kehityksen käännekohdista ja aikansa alkuheeroksista: suurista löytäjistä ja keksijöistä, poliittisen kehitysajattelun perustajista ja taiteilijoista, jotka uudestisynnyttivät kehityksen.

Kehitysriittien alttareita ovat tietokoneiden näyttöpäätteet ja valvontapaneelit, todellinen tekniikan pyhäkkö on suurtehtaan tai atomivoimalan mittarihuone. Yhä uudelleen ja uudelleen syötetään massoille kuvia valvontakeskuksista, supertietokoneista, avaruusaluksista, niissä kansa kohtaa kehityksen jumalalliset saavutukset. Meritokratian rituaaleilla on sama tarkoitus kuin kaikilla uskonnollisilla kulttimenoilla: oikean tiedon haltuunotto ja uskovaisten tekeminen riippuvaisiksi järjestelmästä. Kehitysriiteissä tekninen tieto saa salaperäisen, maallisella järjellä käsittämättömän pyhyyden.

Jokainen valvontapöytä ja mittaritaulu kätkee sisäänsä kehityskultin perimmäisen sanoman. Niillä valvotaan täydellisyyttä: automaattista tuotantoprosessia, robottia, satelliittia, joka toimii ihmiskäden koskematta. Mittarirituaalit antavat uskonvarmuuden siitä, että kehityskulttuurin ihmisellä on hallinnassaan teknisesti täydellinen, täsmällinen toimiva kone, auto, stereovastaanotin tai muu "huipputekniikan" väline. Päivittäiset mittarirituaalit vastaavat samoihin perustarpeisiin kuin kaikki kulttimenot. Ne lujittavat uskoa, että ihminen hallitsee ympäristöään, luonnon järjestystä, että hänellä on käsissään elämää ylläpitäviä näkymättömiä voimia, tuonpuoleista energiaa. Ettei ihmisen tarvitse enää pelätä, ei kohtaloa eikä tulevaisuutta.

Ihmisjumalat

Ihminen on laji, joka on tehnyt ihmisestä jumalan. Delokaalinen kulttuurijärjestelmä ei voi toimia ilman johtajuutta ja ehdottomia alistussuhteita. Länsimaisen organisaatiokulttuurin korkeimpia saavutuksia ovat armeija ja sen esikuvia seuraavat totalitaariset puoluekoneistot. Keskitetyissä koneistoissa johtajuus kasvaa lopulta jumaluudeksi, ihmisjumala

pyhittää myös kehityksen. Toisaalta jumalat tarvitsevat aina koneiston. Tieteellis-tekninen kehitysuskonto on kehittänyt täydellisiksi myös johtajakultit ja alistussuhteet. Länsimainen kulttuuri on muuttunut kokonaisuudessaan johtajien kulttuuriksi. Johtajakoneistot ovat ottaneet haltuunsa kaikki elämänalat; kehitys, menneisyys ja tulevaisuus on johtajuutta, yksilösuorituksia, kehitysjumalien ihmetekoja.

Länsimainen sivistyshistoria palvoo loputtomasti kehitysheeroksia: poliittisia jumalhahmoja, tieteellisiä ja taiteellisia neroja, huippu-urheilijoita, yksilöitä, jotka löivät ekologiset kilpailijansa. Kehityskultti on kovan yhteiskunnallisen kilpailun käyttövoima ja kehitysidolien ylläpitäjä.

Länsimaisessa organisaatiokulttuurissa vastakkain ovat johtajat ja kansa. Paikallisyhteisöjen kansanjuhlat ovat vielä vailla rituaalista täsmällisyyttä, jopa usein vailla hierarkioita ja vallan kaavoja. Kansa laulaa, marssii itse kulkueissa, esiintyy itse itselleen. Länsimaisuus on muuttanut kansankulttuurin mobilisaatioksi, organisoinut järjestyksen. Se on nykyaikaisen kehityksen ensimmäisiä tuntomerkkejä. Kansanjuhlat aletaan näytellä johtajille, he ottavat vastaan alamaisten esitykset, palvontariitit. Lopulta kultti-idolin paikalle asettuu poliittinen jumala. Länsimainen armeija on vienyt kaikkialle myös marssikulttuurin. Lapset pannaan marssimaan lastentarhoissa, kouluissa, urheilukilpailujen avajaisissa; poliisi ja armeija marssivat. Se osa uutta järjestyksen organisaatiota. Länsimainen kulttuuri on pohjimmiltaan johtajia ja yhtä jalkaa marssivia massoja.

Keskitettyjen kulttuurien ensimmäisiä tehtäviä on vallan aukioiden ja kulttipalatsien rakentaminen hierarkian keskukseen. Ne ovat valtariittien näyttämöitä. Kulttiaukioilla kansa marssii johtajien edessä, suorittaa yhtäaikaisia, täsmällisiä liikkeitä. Ihmismassat on muutettu marssikoneeksi, alistettu palvomaan kehityssaavutuksia ja kehityksen ihmispäistä jumaluutta.

Organisaatiokulttuureissa johtaja puhuu massoille. Peruskuvio toistuu lukemattomissa kehityskulttuurien valta- ja hierarkiariiteissä, valtiollisista kulttimenoista olympialaisten avajaisiin. Tiedotusyhteiskunnan aikana palvontariitit tunkeutuvat jokaiseen kotiin, johtajat voivat tavoittaa kaikki kansalaiset. Rakenteiden alistussuhteet ovat ennallaan: esiintyjät ja vastapäätä kuuntelijat. Tiedon kulku tapahtuu enimmäkseen ylhäältä alaspäin, esiintymisoikeutetuilta johtajilta kansalle.

Organisaation toiminta keskittyy johtajan ympärille; häneen personoidaan koneiston saavutukset. Kaikki mitä organisaatio tuottaa, mitä työläiset ja virkamiehet omassa loukossaan tekevät, liitetään johtajan elämäntyöhön, hänen vastuulleen. Johtaja muuttuu myyttiseksi kantaisäksi, toteemiksi, josta oikea kehitys sai alkunsa. Johtajakultti saa oikeutuksensa saavutuksista, kehityksen muistomerkeistä; mitä suurempi johtaja, sitä suurempia kehityksen monumentteja hän pystyttää. Teollistuneissa yhteiskunnissa johtajakultti nojaa tieteellisteknisiin kehitysihmeisiin, suurprojekteihin, mammuttiteoksiin tai keksintöihin, jotka muuttavat koko ekosysteemin.

Suurjohtajat ovat muuttuneet tiedotusvälineiden pysyviksi kulttihahmoiksi, kiintopisteiksi informaatiotulvassa. Heihin ankkuroidutaan kuin tuonpuoleiseen auktoriteettiin. Heidän jokaista sanaansa tutkii, selittää ja tulkitsee yhä laajempi joukko tiedottajia, informaatiopappeja, mediaprofeettoja. Johtajan puhe kansalle muuttuu mystiseksi viestiksi, auktoriteetiksi pikkupoliitikkojen valtataistelussa. Ne jotka lainaavat johtajan sanaa, kuuluvat oikeauskoisiin, heidät pelastetaan. Raja-aitaidoleita tarvitaan kaikkialla toinen toistensa kanssa kilpailevien organisaatioiden maailmassa, ne erottavat omat ja viholliset, fundamentalistit ja revisionistit.

Keskitetyssä kulttuurissa keskittyy myös todellinen valta. Kun johtaja on saanut ehdottoman valta-aseman, hänestä tulee kulttijumala, jonka ympärillä pyörivät oikean kehityksen riittimenot. Johtajakulttien ympärillä käydään myös poliittiset tapporiitit, eliminoidaan toisinajattelevat vastustajat. Kehityskultinkin jumalia ja heidän profeettojaan tarvitaan reviirien merkeiksi, omien ja vastustajien välisille rajoille erottamaan kilpailijat, vääräoppiset. Poliittisen kehityskultin tapporiiteissä on monia peruskaavoja. Niihin kuuluu kiihtyvä monumenttien pystyttäminen ja saavutusten nimeäminen ihmisjumalille, hänen nimeensä. Joka ei hänen nimeään tunnusta on vastustaja, kerettiläinen, hänet tulee eliminoida sopeutujien joukosta. Tapporiiteissä ihmisjumala kanonisoidaan, hänestä tehdään pysyvä

auktoriteetti, jonka sanoja ja käskyjä voidaan toistaa ja tulkita loputtomasti. Johtajamonumentit ovat veristen valtataisteluiden muistomerkkejä, palsamoituja ihmisjumalia ruumiskasojen päällä. Organisaatiokulttuurissa on aina löydettävä vastustaja, ilman vastustajia ei ole ideologioita, ei joukkojen solidaarisuutta. Vastavallankumoukselliset, myös pakkokehityksen vastustajat pitää luoda, dehumaanistaa ja eliminoida. Kehitysuskosta jää siitäkin jäljelle vain valta, järjestelmä.

Kehitysuskontojen syntykausi on tuottanut maailmanhistorian suurimmat koneistojumalat, führerit, toveri puhemiehet, diktaattorit, joiden jumaluus on vaatinut satojen miljoonien ihmisten kuoleman. Mitä tapahtuu kansallisten järjestelmien muututtua globaaleiksi teknokoneistoiksi. Kuinka suuriksi kasvavat maailmanjumalat ja kuinka monta miljardia uhria vaatii uusi avaruususkonto? Kokonaisten maanosien tuhoutumista?

Laitostettu kasvu

Maailmassa on ollut oikeastaan vain kahdenlaisia ihmisiä: niitä, jotka ovat eläneet yhteisöissä ja niitä, jotka ovat luoneet organisaatioita. Yhteisöihmisten aikakausi päättyy luontoiskulttuurien tuhoutuessa. Paikalliset ihmiset elivät kylissään hyvyys-uskontoineen Lähimmäisineen ja naapureineen. Heitä vastassa ovat jo ammoin olleet organisaatio-Ihmiset, jotka ovat luoneet alistususkontoja, kirkkokuntia ja sotajoukkoja. Kyläuskonnot jakoivat maailman yhteisöihmisen näkökulmasta. Jumalan sana erotti ne, jotka rakensivat yhteisön harmoniaa niistä, jotka sitä repivät; ihminen oli saava palkintonsa tai tuomionsa ikuisuudessa. Tieteellis-tekninen kehitysuskonto lupaa rakentaa paratiisin jo maan päälle. Uusi usko antaa selityksiä koneistoihmiselle ja hänen eettisille ongelmilleen. Organisaatiojumalat ovat voittaneet paikallisjumalat.

Keskitetyt koneistot uskonnollistavat omat kehitystotuutensa ja kielellistävät hyvän sanomansa. Kehitysyhteiskunta on täynnä uskonnollista peitekieltä: kansandemokratiaa, kansainvälistä tasoa, nykyaikaista kehitystä, luovuutta ja omaehtoista ihmistä. Mitä kovempi kehityskoneisto sitä institutionaalisempia ovat uskonnolliset selitykset.

Institutionaalisia totuuksia tarvitaan ekologisessa taistelussa toisia organisaatioita vastaan. Totuudesta on tehty oman vallan väline, sen arvon mittaa käyttökelpoisuus kehityssodassa. Teollistuneen kulttuurijärjestelmän ihminen on jo kauan sitten oppinut, että totuus on suhteellista, se voidaan aina rakentaa, muokata ja kehittää valtapelin tarpeita varten, moniarvoistaa, jopa automatisoida. Yhä vielä kehityskultti ja johtajakultti ylläpitävät mammutti-illuusioita. Ne ovat meritokratian saavutusten, moottoriteiden, virkamiespalatsien ja kulttuurikeskusten taustalla.

Monumentaalirakentaminen ja ylimitoitetut kehityssuunnitelmat ovat kasvukoneistojen kehityssotaa, kilpailuyhteiskunnan kulttuuria, kansankulttuurin vastakohta. Julkisen ja yksityisen vallan monumentit vahvistavat uskoa jatkuvaan kasvuun, ne on tehty ihmiskulteille − ei ihmiselle itselleen. Kehitysuskon idolit rikkovat luonnon järjestyksen, auktorisoivat yhä vanhat kehitysmyytit ja käsitykset siitä, että kulttuurihistoriallisesti tärkeintä on luonnon ja ihmisen alistaminen, teknojärjestelmä.

Vanhat korkeauskonnot hengellistivät ihmiselämän tarkoituksen, kehityskultti aineellistaa kaiken todellisen, "tosiolevaisen". Kehitys on luonnon hallintaa, määrällisesti mitattavaa kasvua. Kehitysprofetioissa yhteisöllisyys tai inhimillisyys on lopultakin toissijaista, sitä ei voi mitata kehitysuskon tilastoilla. Antikehitys on aineellista kadotusta, kasvun pysähtymistä, kuolemansynti, joka kostautuu tulevaisuudessa. Hyväksytty kehitys on oman ekolokeron puolustamista, oman hyödyn maksimointia. Länsimainen kehityspoliitikko luo uransa lietsomalla eturistiriitoja ja tyytymättömyyttä, jonka kohteena on vallitseva tila, ekosysteemin homeostasis. Poliittinen kehityssota on kannattajien ruokkimista aineellisen kasvun illuusioilla, omien etujen vartiointia. Kehityssodat niin kuin uskonsodatkin tuottavat yhä uusia ja uusia "luokkarajoja". Kehittymättömyydellä manipulointi on

ulotettu jo miesten ja naisten välisiin suhteisiin, vastakkain asetetaan sukupuolet, ikäryhmät, yhä kapea-alaisemmat organisaatiot ja ammattiryhmät.

Samastuminen omaan kehityslokeroon synnyttää koneistoihmisiä, pikkuteknokraatteja, joille koneisto ja sen uskonnollistetut päämäärät antavat identiteetin, koko persoonallisuuden. Luontoistalouden paikallisyhteisöissä ovat olleet omat eturistiriitansa, keskenään kilpailivat suvut tai muut paikalliset ryhmät, mutta kokonaisuutena omavarainen kylä muodosti yhtenäisen reviirin suhteessa ulkopuolisiin. Delokaalinen kulttuurijärjestelmä jakaa paikallisyhteisöt - elinympäristön - yhä pienempiin lokeroihin, ekologiapelin voimana on yhä selvemmin oman osuuden kasvattaminen muista ryhmistä tai yhteisön jäsenistä piittaamatta. Keskitetyn kulttuurijärjestelmän sisäinen kilpailu ruokkii jatkuvaa pakkokehitystä, ja pakottaa organisaatiot yhä tiukemmin ottamaan haltuunsa elinalueensa kaikki resurssit, myös oikean tiedon ja oikeat selitykset.

Kehityskultti on johtamassa samanlaiseen keskitettyyn, epäinhimilliseen valeuskonnon järjestelmään kuin katolinen kirkko ennen uskonpuhdistusta ja sisäisiä reformeja. Tieteellis-tekninen kehityskultti pystyttää teknologista feodalismia, keskiajan yhteiskunnan kopiota. Siitä on tulossa ekologisten voittajien filosofiaa, nykyajan aateliston valtakoneisto, joka jättää talonpojat - tavalliset ihmiset, kansan, ihmiskunnan suuren enemmistön - samanlaiseen yksitoikkoisuuteen ja henkisiin kahleisiin kuin maaorjuus. Kehityskultti kohoaa yli muiden uskontojen. Länsimaisille kristinuskon eri suunnille kehityskultti näyttää antavan samanlaisen ylemmyyden kuin tieto-, taito- ja kulttuurimeritokraateille. Kehityskultti on jättänyt varjoonsa uskonnon sanoman vähään tyytyvästä ihmisestä, joka rakastaa lähimmäistään eikä jatkuvasti kilpaile, alista ja luo kehityshierarkioita.

Kun teollinen kasvu loppuu, kehityskultti alkaa tukea valtaeliittiä liturgioihin kangistuneena uskonnollisena instituutiona. Ns. sosialistisissa maissa jää jäljelle pelkästään keskitetty valta, poliittiset kulttimenot ja johtajanpalvonta. Silloin paljastuu keskitettyjen järjestelmien todellinen olemus niin idässä kuin lännessä. Kehityksen pakkovalta on vallankumouksissa, sodissa ja ideologisissa vainoissa tuhonnut ihmiselämää enemmän kuin mikään muu uskonto. Kehityskultin uhreja ovat myös rattaista pudonneet, epäonnistuneet, nurkkiin sysätyt. Keskitetyissä järjestelmissä tuotannosta on tullut tärkeämpi kuin ihmisestä. Keskitetty kapitalismi ja keskitetty sosialismi kilpailevat lyödäkseen toisensa niin sotateollisuudessa kuin tavaratuotannossakin. Sotakoneistot ja tuotantokoneistot alkavat yhä enemmän muistuttaa toisiaan.

II. PAIKALLINEN MENNEISYYS

Menneisyys - kuinka syntyi erilaisuus

Kulttuuriekologinen itsenäisyys

Luontoiskulttuurien aikana ihmisen ympäristö on käsittänyt sen välittömän luonnonympäristön, jossa yhteisö on elänyt. Ekosysteemeinä ihmisyhteisöt ovat sopeuttaneet tuotantomuotonsa ja tekniikkansa paikallisiin elinoloihin ja käyttäneet pääasiassa vain oman luonnonympäristönsä resursseja. Vuosituhansia ihminen on elänyt luonnonympäristönsä ehdoilla.

Paikallisille luontoiskulttuureille on erityisen tunnusomaista, että ne ovat energian käytössään omavaraisia. Vaikka tekniikka on tietyllä tavalla ollut aina yhteistä, paikalliskulttuureissa sovellutukset ja tuotantotekniset valinnat ovat olleet paikallisia; esikuvina eivät ole olleet yleispätevät, kansainvälisesti standardoidut ratkaisut. Luontoiskulttuurien aikana ihminen on elänyt itse tekemässään elinympäristössä ja voinut hallita oman ikä- ja sukupuoliryhmänsä tekniset tiedot ja taidot. Suhtautuminen ympäristöön, ihmisen koko maailmankatsomus on ollut toisenlainen kuin teollisessa tuotantoyhteiskunnassa. Tekninen tieto ja taito toimivat yhteisöjen paikallisessa ekosysteemissä, tiedon syvin tehtävä oli auttaa ihmistä tulemaan toimeen luonnossa.

Pehmeän teknologian yhteisöt eivät ole pyrkineet maksimaaliseen kasvuun, tehokkuuteen tai luonnon alistamiseen vaan paikallisen toimeentulon turvaamiseen, ekologisten riskien ja epävarmuuden minimoimiseen. Luontoiskulttuurit ovat pyrkineet mukautumaan poikkeuksellisiin sääsuhteisiin ja luonnon epävarmuuteen. Ekologisten kriisien mahdollisuus sisältyy jo entisajan kylänviljelijöiden teknisiin valintoihin, eikä omavarainen yhteisö kulttuurina voi asettaa esim. sadon jatkuvaa lisäämistä ekologisen itsenäisyyden edelle.

Lokaalisissa ekosysteemeissä tuotanto jaettiin ja kulutettiin pääosin yhteisön sisällä. Paikalliskulttuureissa on lukuisia tuotannon uudelleenjaon muotoja, juhlia ja seremonioita, jotka tasoittivat perheiden tai sukujen välisiä varallisuuseroja. Omavaraistalouden aikana yhteisöjen ei tarvinnut tuottaa enempää, kuin mitä perustoimeentulon kannalta oli tarpeen, ei viljellä maata enempää kuin perhe tarvitsi ravinnokseen. Sosiaalista prestiisiä tuotti yhteisten seremonioiden järjestäminen, ei oman egosentrisen kulutuksen lisääminen. Pääomien kokoamisella ei luontoistaloudessa ole ollut kovin suurta sosiaalista merkitystä, tärkeämpää oli työvoima, naapurisuhteiden ja vastavuoroisten avunannon verkostojen ylläpitäminen. Pehmeän teknologian yhteisöissä ekologiset kriisit oli torjuttava yhteistyöllä, ei koneilla.

Luontoiskulttuureissa ihmisen ekologinen lokero on ollut paikallinen yhteisö tai yhdessä elävä suku. Metsästäjä-keräilijöiden leiripiirit toimivat kollektiivisesti ja jakoivat saaliin niin kuin muutkin ravintovarat silloin, kun se oli tarpeen. Myös luontaiset viljely-yhteisöt kaski- tai tarhakulttuureista aina agraarikyliin asti ovat monin tavoin toimineet yhdessä. Vastavuoroinen suku- ja naapuriapu on kaikissa viljelykylissä kuulunut ekosysteemiin, se on tuotantomuodon perusrakenteita.

Paikalliset instituutiot

Paikalliskulttuurien aikakaudella instituutiot toimivat oman yhteisön sisällä, sosiaaliset asemat, yksilöiden välinen hierarkia ja valtasuhteetkin rajoittuvat omaan yhteisöön. Omavaraisessa taloudessa on ollut vähän statussymboleita, yhteisön jäsenillä oli usein jopa sama toimeentulo ja elämäntapa. Institutionaalista kulttuuria olivat vuotuiset juhlat, työkausien alkajaiset ja lopettajaiset, uskonnolliset riitit ja yhteisön jäsenten elämänkausijuhlat: syntymä, initiaatio, häät ja hautajaiset. Elämänkausiriiteissään jokainen oli vuorollaan tapahtumien keskipiste. Sosiaalista arvostusta (*prestiisiä*) saivat perheet ja suvut, jotka järjestivät näyttävimmät juhlat, joiden häissä ja hautajaisissa kestittiin koko kylä. Arvokasta oli vieraanvaraisuus, yhteisökulttuurin ylläpitäminen, hyvä naapuruus.

Talonpoikaiskylissä temppeli oli yhteisön keskus. Kylätemppelit ovat olleet ensimmäisiä paikalliskouluja. Buddhalaisissa maissa ne tarjosivat turvapaikan niille, jotka vetäytyivät pois maallisesta elämästä. Uskonto antoi perustavaa laatua olevia vastauksia hyvästä ja pahasta, oikeasta ja tavoiteltavasta elämänmuodosta. Kaikkien korkeauskontojen eettinen sanoma on hyvin samanlainen, ne ovat ylläpitäneet moraalinormeja, jotka ovat tarpeen ihmisten yhteiselämässä, paikallisyhteisöissä. Inhimillinen etiikka on kasvanut kyläyhteisöissä.

Luontoiskulttuurit eivät ole olleet ristiriidattomia, mutta paikallisyhteisöissä ongelmat oli ratkaistava henkilöiden kesken, kasvotusten. Yhteisön jäsenten itsensä on ollut otettava eettisesti ja moraalisesti vastuu siitä, mitä kylässä tai suvun piirissä tapahtui. Ongelmatkin ovat olleet yhteisiä. Kukaan ei ole voinut paeta ihmiselämän varjopuolia eikä jättää naapuruussuhteita yhdentekeviksi. Kylässä ihminen yksilönä ja sukunsa jäsenenä on joutunut vastaamaan teoistaan yhteisön edessä.

Monet kulttuuriantropologit, jotka itse ovat eläneet metsästäjä-keräilijöiden mukana, pitävät heidän yhteisöjään erittäin tasa-arvoisina. Ihmisen alistamisella ei ollut ekologista merkitystä, kollektiivisuus oli tehokkaampi toimeentulostrategia. Paikalliskulttuurien aikakaudella keskitetyt hallintomuodot − kuninkuus tai päällikkyys − koskettivat varsin vähän kyläyhteisöjä, eivätkä edes toimeenpanovallan koneistot, poliisi, armeija tai vankilat olleet jokapäiväisessä elämässä alati läsnä. Kylä- ja sukuinstituutiot eivät toimineet sellaisten alistussuhteiden varassa kuin keskitetyt organisaatiot.

Vasta agraariyhteiskunnissa syntynyt yksityinen maanomistus toi Euroopan ja Aasian kyliin pysyvän, laitostetun eriarvoisuuden, kuten jo valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau aikoinaan esitti. Ekologisten resurssien yksityinen haltuunotto on länsimaisen kulttuurin syvin rakennepiirre. Se on synnyttänyt luonnonvalloittajan ja kolonialistin, kaikkialla kilpailevan ja kaiken anastavan kehitysihmisen, joka organisoi ympäristönsä ja luo pysyviä ekologisia pyramideja. Organisaatio merkitsee aina peruuttamatonta eriarvoisuutta ihmisten kesken.

Paikallinen tieto ja omaehtoinen ihminen

Luontoiskulttuurien aikakaudella myös yhteisöjen tiedon järjestelmä sopeutui niiden omaan elinympäristöön. Kulttuuri oli paikallista traditiota, tietoa ja taitoa, joka opittiin kasvamalla eli *enkulturoitumalla* yhteisöön, eri sukupuolten ja ikäryhmien rooleihin ja työsuorituksiin. Tieto säilyi ihmisen muistissa, se siirtyi sukupolvelta toiselle kertomuksina, sananlaskuina, runoina, sukuluetteloina. Muisti hioi kielen, loi eri tiedonlajeihin oman rytminsä, esitystapansa ja sävelensä. Tiedon rakenteet, mitta ja tyylikeinot tukivat muistamista. Ympäristö kuvattiin sanoilla, nimityksillä ja kielikuvilla (kognitioilla). Mitä tärkeämpi jokin elämänalue oli, sitä monipuolisemmaksi kehittyi kuvaileva ja yksilöivä ilmaisu. Esimerkkinä mainitaan usein karjanhoitokulttuurit, joiden karjaa, yksityisiä eläimiä erotteleva sanasto on käsittänyt satoja nimityksiä ja ilmaisuja.

Muistitiedon aikana suullinen perinne palveli myös sosiaalista viestintää. Sananparsilla ja vertauksilla ilmaistiin normeja ja arvoja; kuinka tuli käyttäytyä, kuinka tehdä jokin työ, kuinka päättää asioista. Ohjeet, neuvot ja jopa moitteet voitiin kätkeä sananparsiin, kaskuihin tai kertomuksiin. Suullinen perinne oli viisautta, jota voitiin joustavasti käyttää mitä erilaisimmissa tilanteissa. Sillä voitiin vaikuttaa yhteisön jäseniin, ylläpitää yhteisiksi koettuja arvoja ja vakiintunutta elämäntapaa. Folkloren avulla siirrettiin kulttuuria sukupolvelta toiselle ja ylläpidettiin sosiaalista järjestystä.

Kuvio 2

Suomalaisen kulttuurin rakennemuutokset

KUUSI KULTTUURIA

Suomen kansan kulttuurihistoria voidaan jakaa kuuteen kauteen, joilla on omat kulttuuriekologiset perusrakenteensa. Kunakin aikana kulttuuri on ollut kokonaisuus, järjestelmä. Se on taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti sopeutunut vaikuttavaan ympäristöönsä. Perusrakenteet toimivat vain omassa ekosysteemissään eivätkä periydy kulttuurikaudesta toiseen. Kun rakennemuutos käynnistyy, syntyy lopulta kokonaan uusi kulttuurijärjestelmä.

Aina toiseen teolliseen vallankumoukseen (II maailmansotaan asti) suomalainen elämänmuoto sopeutui ensisijaisesti paikalliseen ympäristöönsä, kulttuurijärjestelmä oli lokaalinen. Toinen teollinen vallankumous merkitsi kulttuurin keskittymistä, delokaalistumista. Seuraavan kulttuurikauden aikana ihminen todennäköisesti siirtyy postlokaaliseen järjestelmään, josta puuttuu kokonaan yksi ulottuvuus, paikallisuus.

Eri aikakausien ekosysteemissä on toiminut myös oma tiedon ja uskon järjestelmänsä. Paleoarktisissa eräyhteisöissä perimmäisiin kysymyksiin vastasi samaani, esikristillisen ajan alkavissa viljely-yhteisöissä yhteiskuntajärjestystä ylläpitivät sukuinstituutiot, uskonnolliset selitykset antoi vainajakultti ja tietäjyys. Kristinusko on tukenut erityisesti talonpoikaista (agraarista) kyläkulttuuria ja sen yhteisöllisiä rakenteita. Kristinuskon valtakausi on Suomessakin ollut kyläkulttuurin kukoistusaikaa 1750-luvulta suunnilleen 1870-luvulle. Tuolloin syntyi mm. monia kansanomaisia herätysliikkeitä. Kristinusko vastasi talonpojan maailmankatsomusta.

Ensimmäisen teollisen vallankumouksen aikana korkeauskontojen rinnalle tulivat poliittiset uskonnot, kapitalismi, kommunismi ja fasismi. Ne vastasivat organisaatioihmisen maailmankatsomusta ja antoivat keskitetyille järjestelmille moraalisen oikeuden ihmisen alistamiseen. Mooseksen laki vaihtui poliittisiin dogmeihin, tuonpuoleisuuden odotus tämänpuoleisiksi kehitysilluusioiksi.

Teollistumisen aikana ekologinen turvallisuus on perustunut tieteellis-tekniseen

kehitykseen ja kehityskultista on tullut maailmanuskonto. Siihen nojaa kehitysihmisen (meritokraatin) tulevaisuuden toivo, utopia. Kehityskultti julistaa uskoa ihmisen tekniseen kykyyn poistaa itse niin taloudelliset kuin henkisetkin ongelmat. Olemassaolon perus-kysymyksiin vastaa tiede ja tuleva tekninen kehitys.

Postlokaalisessa mediayhteiskunnassa kehityskultti joutuu sekin todennäköisesti sopeutumaan uuden ympäristön haasteisiin ja muuttuu tajuntakultiksi, joka antaa selityksiä globaalissa informaatiotulvassa elävän ihmisen henkilökohtaisiin olemassaolon ongelmiin. Kehitys-kultti mystisoituu pankulttuuriseksi maailmankaikkeuden selitykseksi ja pitää pystyssä avaruusajan globaaleja, maapallonlaajuisia rakenteita.

Luontoiskulttuureissa ihminen puhui paikallista kieltään, murrettaan, jäsensi ympäristönsä paikallisilla käsitteillä ja uskoi perinteisiin selityksiin olemassaolon järjestyksestä. Kieli (murre), ajattelu ja tieto tukivat yhteisön ekosysteemiä, kulttuurijärjestelmän sopeutumista maantieteellisiin oloihin. Paikalliskulttuurien aikana maailmaan syntyi jatkuvasti uusia kieliä ja murteita, tuhansien kielten, erilaisten ilmaisujen ja ajattelutapojen moninaisuus.

Paikallisissa elinoloissa ihminen oppi kulttuurinsa osallistumalla lapsesta lähtien yhteisön elämään, olemalla mukana työssä, juhlissa ja riiteissä. Tiedon ja taidon hankkiminen oli sekin kasvamista paikallisuuteen. Yksilönä ihminen on jäsentänyt itsensä osaksi yhteisöään, hänellä oli ikään kuin syntymästään asti oma paikkansa sukunsa ja ikäryhmänsä jäsenenä. Yhteisön jäsenet voivat ansaita kunnioitusta hyvänä naapurina ja kyläläisenä, elämällä kunniallisesti, auttamalla sukulaisiaan ja naapureitaan. Keskinäinen naapuriapu ja yhteistyö oli toimeentulon edellytys. Ihmisten keskeinen kilpailu jäi sekin kylätasolle. Paikallinen elämänjärjestys oli säilynyt suunnilleen muuttumattomana kenties sukupolvia eikä odotettu, että tulevaisuuskaan muuttaisi kaikkea sitä, mikä oli koettu turvalliseksi. Perinteisissä oloissa yhteisön jäsenillä oli mahdollisuus hallita omaa etnomaailmaansa, sen menneisyyttä ja nykyisyyttä.

Suomalaisuuden juuret

Suomalais-karjalainen moninaisuus

Luontaistalouden aikakaudella syntyivät Suomen historialliset maakunnat ja niiden omaleimainen kansankulttuuri. Paikallisia kulttuuripiirteitä voidaan erotella melkeinpä pitäjä pitäjältä. Jokaisessa maakunnassa asui ikään kuin oma ihmistyyppinsä, joka erottui naapurimaakuntien väestöstä puheenparreltaan, pukeutumiseltaan, koko olemukseltaan. Maakuntiin oli muodostunut niille ominainen kulttuurimaisemansa. Pohjalainen kylä ympäristöineen oli ulkonaisesti toisenlainen kuin Savon vaara-asutus tai kaukokarjalainen talorykelmä Vienan järvien rannoilla. Eri puolilla Suomea 1800-luvun matkakuvaajat ja perinteentutkijat ovat kokeneet erilaisen sosiaalisen ilmapiirin, nähneet erilaista kansanelämää. Suomalais-karjalaisella kulttuurialueella oli 1800-luvun loppupuolella vielä jäljellä rakenteita luontoistalouden ekosysteemeistä ja niiden paikallisista muunteluista alkaen erätaloudesta ja päättyen teollistuvan yhteiskunnan agraariseen kyläkulttuuriin.

Selkein kulttuuriraja kulkee Länsi- ja Itä-Suomen välillä, sen taustalla ovat kauas historiaan ulottuvat ekologiset perussyyt. Länsi-suomalaisen (hämäläisen) ja itäsuomalaisen (savolais-karjalaisen) kulttuurialueen raja alkaa Kannakselta, kulkee vinosti Suomen poikki Pohjanmaalle ja edelleen ylös Peräpohjolan suuriin jokilaaksoihin. Se on Pelto-Suomen ja Kaski-Suomen, agraaritalouden ja kaskiviljelyn välinen raja, länsi- ja

itämurteiden välinen raja; itse asiassa länsi ja itä edustavat kahta kokonaan erilaista kulttuurijärjestelmää. Tyypillisintä Länsi-Suomea ovat vanhat talonpoikaismaakunnat, kuten Pohjanmaa, Satakunta, Varsinais-Suomi ja Häme; 1800-luvun lopulle tultaessa näihin maakuntiin − Lounais-Suomeen − oli syntynyt maataomistavan luokan hallitsema yhteiskunta, jota voidaan nimittää talolliskulttuuriksi.

Tasapainoisin talonpoikaiskulttuuri syntyi Pohjanmaalle ja lahjoitusmaakauden loputtua eteläiseen Karjalaan (Kannakselle) sekä Inkeriin nykyisessä Neuvostoliitossa. Savolaisen − koko itä- ja pohjoissuomalaisen − kansankulttuurin perusta on kaskitalous. Ortodoksisen Karjalan järvialueilla, erityisesti Vienassa ja Laatokan Karjalassa tulee vielä vastaan eräkulttuuri, ne ovat pyyntitalouden viimeisiä elinalueita.

Historiallisesti Suomessa on ollut 6-7 kulttuuriekologista perusjärjestelmää: eräkulttuuri (pyyntikulttuuri), kaskikulttuuri, agraarinen talonpoikaiskulttuuri, talolliskulttuuri (säätyläiskulttuuri) ja teollisen kulttuurin kaksi vaihetta. Erä-, kaski- ja agraarikulttuurit ovat olleet paikallisia ja alkuaikoina paljolti myös ensimmäinen teollinen ekosysteemi 1870-luvulta 1940-luvulle asti. Delokaalinen aikakausi alkoi toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvulla, jolloin läntinen maailma koki toisen teollisen vallankumouksen ja siirtyi massatuotantoyhteiskuntaan. Tällä hetkellä elämme uuden postindustriaalisen kulttuurikauden, kolmannen teollisen vallankumouksen murroksessa. Ihmisen ekosysteemit eivät seuraa ajallisesti toisiaan niin kuin evoluutioteorioissa. Lapissa ihminen on elänyt vielä kauan luontoistaloutta (pyynti- ja porotaloutta), kun muualla Suomessa oli jo siirrytty teolliseen kulttuuriin. Suurin osa kolmatta maailmaa elää vielä erimuotoista paikallistaloutta supervaltojen ollessa jo siirtymässä avaruusaikakauteen.

Jääkausi on omalta osaltaan järjestellyt Suomen heimojen elinehtoja. Silloisissa luonnonmullistuksissa syntyi länsi- ja eteläsuomalainen luonnonympäristö: alavat tasangot ja jokilaaksot, joita reunustavat jyrkkäseinäiset mäntyä kasvavat kalliot, kankareet. Länsi-Suomen kallioilla ei voi polttaa kaskia, sen sijaan tasangot ja jokilaaksot soveltuvat luontaisesti peltoviljelyyn. Viljelevä kyläasutus alkoi rautakaudella Suomenlahden ja Laatokan rannikkopiirissä ja muuttui kristinuskon vakiintuessa keskiajan talonpoikaistaloudeksi. Omassa luonnonympäristössään peltoviljely sai vähitellen agraariset tuotantorakenteensa, jonka ulkonaisena perusmuotona on tiheään rakennettu kylä ja sitä ympäröivät peltovainiot. Kuten laajalti koko euraasialaisella auraviljelyalueella, myös Suomessa pellot kuuluivat aikoinaan kollektiivisesti koko kylälle ja niitä viljeltiin yhdessä. Näin muodostui talonpoikainen kyläkulttuuri, jonka syvällisin ominaispiirre on yhteisöllisyys.

Savo-Karjala on itäsuomalaista vaaramaisemaa, sitä hallitsevat metsää kasvavat harjut ja mäet; vaarojen juurella aukeavat suot ja järvenselät. Itä-Suomen vaaroilta irtain, rapautunut maa ei ole huuhtoutunut laaksoihin. Metsäiset vaarojen rinteet ovat soveltuneet kaskiviljelyyn, se on siellä ainoa luontainen viljelytekniikka. Kaikkialla maailmassa kaskiviljelijät ovat liikkuneet vuoristoissa ja mäkien rinteillä. Kaski- eli polttoviljely noudatti metsän luontaista uudistumista. Kaskiviljelijät ovat rikastuttaneet Savo-Karjalan luontoa, sen havumetsävaltaista korpimaisemaa. Heidän jäljiltään ovat yhä Itä-Suomen ja Karjalan koivikot ja lehtomaisemat, niiden monipuolinen eläin- ja kasvilajisto. Eräviljelijän ympäristössä ekologisia resursseja olivat kaskivaarat, kalavedet ja marjasuot; elämä sopeutui savolais-karjalaisen luonnon tarjoamiin elinehtoihin.

Ensimmäiset teknokoneistot: masuunit, sahat ja lopulta paperiteollisuus alkoivat 1700-1800-luvulla kilpailla kaskiviljelijöiden kanssa metsien käytöstä. Kaskiviljelijöistä tuli ekoloogisia häviäjiä niin kuin pyyntitaloutta harjoittaneista yhteisöistä (saamelaisista) ennen heitä. Keskitetty hallintovalta pyrki rajoittamaan kaskenpolttoa; kehitysteknokratian kielessä kaskiviljelystä tuli metsän haaskausta. Näin tapahtui myös Venäjän puolella Vienassa. Karjala ja koko Itä-Suomi köyhtyi. Eräviljelijä menetti luonnonympäristönsä ja joutui etsimään toimeen-tulonsa ulkoa ohjatun kehityksen ehdoilla.

Itä-Suomi jäi ensimmäistä kertaa »kehitysalueeksi» ja koki saman kohtalon kuin nykyisten kehitysmaiden luontoiskulttuurit teollisen rakennemuutoksen jaloissa. Peltojen raivaaminen kivikkoisille vaarojen rinteille, pohjoisilla maanviljelyn marginaalialueilla, on ollut pakkosopeutumista ulkoa ohjattuun kehitykseen. Siirtyminen peltoviljelyyn oli

mahdollista vain kuivaamalla soita ja järviä. Omavarainen kaskitalous oli 1800-luvun lopulla jo murtunut, mutta ekstensiiviselle viljelykulttuurille ominaisia rakenteita säilyi Itä-Suomessa aina teollisen yhteiskunnan kaudelle saakka; kaskiakin poltettiin aina 1920-1930-luvulle asti.

Valtion asuttaessa erämaita 1600-luvulla kaskiviljelijät ottivat vastahakoisesti haltuunsa verotiloja, monet jäivät mieluimmin vapaiksi eräviljelijöiksi. Laajojen erämaiden asukkaat eivät tienneet, kuinka tärkeäksi muodostuisi maanomistus, pellot ja metsät, jotka isossa jaossa jaettaisiin verotaloille. Peltoviljelijäin yhteiskunnassa 1800-luvun lopulla heidän jälkeläisensä tulivat elämään loisina maataomistavien pirteissä viljellen vähäisiä osuuskaskia isäntänsä metsässä, tai joutuivat muuttamaan etelän teollisuuskeskuksiin. Ihmislajina eräviljelijä joutui väistymään talonpojan kulttuurijärjestelmästä. Saama kohtalo odotti talonpoikaisia kyläviljelijöitä 1950-1960-luvulla siirryttäessä tieteellistekniseen maatalouteen.

Eräkauden rakenteet

Varhaisimpia suomalaisia ovat olleet ne väestöryhmät, jotka jääkauden jälkeen, n. 9000 vuotta sitten vaelsivat silloisen Itämeren rannikoita kalastellen ja merinisäkkäitä pyydystäen, kuten eskimot ja muut arktiset kansat. Pyyntikulttuureissa on samoja perusrakenteita kaikkialla pohjoisilla alueilla Skandinaviasta aina Pohjois-Amerikan havumetsävyöhykkeelle saakka. Eräkauden väestö liikkui pyyntikunnittain harjoittaen kausipyyntiä sekä meren rannikoilla että sisämaan vesistöjen varsilla. On todennäköistä, että pyyntikunnat elivät samantapaista elämää kuin Kuolan niemimaan kolttasaamelaiset vielä 1900-luvun alussa. Keväällä pyyntiyhteisöt hajaantuivat kukin perhe tai sukuryhmä omille kalastuspaikoilleen, syksyllä kokoonnuttiin talvikyliin, joissa koko (totemistinen) sukukunta asui yhdessä. Talven mittaan harjoitettiin mm. peurojen yhteispyyntiä ja rituaalista karhunmetsästystä. Elintavat ovat eri puolilla ja eri aikoinakin − ilmasto-olojen muuttuessa − vaihdelleet, mutta tuon ajan ihminen hyödynsi vielä suoraan luontoa, sopeutui ympäristönsä olosuhteisiin ja vuodenaikojen kiertokulkuun. Ihminen eli luonnon reaaliajassa.

Pyyntikulttuurien ekosysteemissä tarkka luonnon tuntemus on ollut elinehto. Keräilijämetsästäjä -yhteisöissä ihminen on käyttänyt ravinnokseen jopa satoja ympäristönsä kasvi- ja eläinlajeja; metsästäjät ovat tunteneet monimutkaisia myrkkyjä, joiden valmistus periytyy tuhansien vuosien takaa. Menestyäkseen ympäristössään ihmisen on täytynyt hankkia yksityiskohtaista tietoa, kasveista, eläinten käyttäytymisestä ja asuinalueensa luonnon tarjoamista mahdollisuuksista. Keräilijä - metsästäjien todellinen, vaikuttava tieto ei ole ollut riittejä ja uskomuksia, niin kuin meritokratian menneisyysmyyteissä yhä esitetään.

Keräilijä -metsästäjät eivät monopolisoineet luontoa. Ympäristön resurssit kuuluivat kaikille, niitä ei kukaan voinut ottaa pysyvästi haltuunsa. Maata ei voinut kukaan yksityinen omistaa, enempää kuin ilmaakaan, jota ihminen hengittää. Ympäristöresurssit ovat olleet yhteisöjen tai leiripiirien kollektiivisessa käytössä. Pyyntiyhteisöissä on ollut - ennen kaupallista turkismetsästystä − runsaasti saaliinjakosääntöjä. Suurriista, mutta usein myös kaikki kerätty ruoka, on jaettu vakiintuneiden sääntöjen mukaan leiripiirin kesken.

Saaliin kaataja on usein saanut esikoisosan, mutta ruoanjaossa etuoikeutettuja ovat yhtä hyvin voineet olla vanhukset, yhteisön henkiset johtajat. Ruoanjakosäännöt ovat ylläpitäneet yhteisön ekologista turvallisuutta. Metsästys, kalastus tai keräily ei aiheuttanut yksityiselle yhteisön jäsenelle epäonnistumisen pelkoa. Monet kulttuuriantropologit ovat todenneet, ettei keräilijäyhteisöissä ole tunnettu nälkäfrustraatiota, pelkoa ravinnon riittävyydestä. Ympäristönsä luonnonvarat tuntevalla yhteisöllä on aina ollut jokin ravinnon lähde tiedossaan. On myös väitetty, ettei ihminen ole minkään elinkeinomuodon piirissä voinut hankkia ruokaansa yhtä vähällä vaivalla ja tuntematta huolta tulevaisuudesta kuin alkuperäisissä keräilijä-metsästäjäyhteisöissä. Keräilijä-metsästäjät eivät tehneet työtä, he

sananmukaisesti elivät luonnossa.

Pyyntikulttuureissa toinen ihminen ei vielä hallinnut toista. Tasa-arvoisten leiripiirien hierarkia oli arvovaltaa, joka perustui ikään tai henkilökohtaiseen kyvykkyyteen .− ei pyysyviin valtarakenteisiin. Keräilijäyhteisöt eivät ole olleet gorillamaisten urosten johtamia laumoja, vaan pikemminkin naisten yhteisöjä, joissa naisten keräily on ollut jokapäiväisen toimeentulon kannalta yhtä tärkeää, jopa tärkeämpääkin kuin miesten metsästys pohjoisia kansoja lukuun ottamatta. Trooppiset keräily-yhteisöt ovat usein naisten hallitsemia ja myös suoma-laisessa eräkulttuurissa on matriaattisia piirteitä, kuten vielä kaskikaudenkin yhteiskunnassa. Vasta raskas maanviljelytyö on antanut miehille valta-aseman, samoin kuin laitostettu sota tai muu ulkopuolisen vaaran uhka.

Keräilijä-metsästäjät ovat ihmisinä olleet kaikkein epäaggressiivisimpia, lempeimpiä ja yhteisöinä kyvyttömiä puolustamaan itseään organisatorisen väkivallan edessä. Luotois-kulttuurit ovat kaikkialla olleet tuomittuja tuhoutumaan, viimeistään silloin, kun kaiken ahnehtiva länsimainen (valkoinen) ekspansio on ulottunut heidän elinalueilleen. Pyynti-yhteisöissä on epäilemättä ollut omat ekologiset voittajansa, ihmistyyppinsä, jotka sopeutuivat elämään luonnossa, jotka olivat kasvaneet saalistajan loputtomaan kärsi-vällisyyteen, kestäneet elinympäristönsä vaivat, kylmyyden, kuumuuden, hyönteiset, leirielämän ahtauden, tilapäisyyden ja intimiteetin puutteen. Ihmisen varhaisimmat fyysiset ja psyykkiset rotuominaisuudet ovat peräisin pyyntiyhteisöjen ajoilta, jolloin ihminen lajina sopeutui ehkä enemmän fyysisesti kuin kulttuurisesti omaan maantieteelliseen ympä-ristöönsä.

Samaanien maailma

Vanhimpia pohjoisten metsästäjäyhteisöjen uskonnollisia instituutioita ovat karhukultti, totemismi ja samanismi. Pohjoiset metsästäjäkansat ovat uskoneet ihmisen ja saalis-eläinten reinkarnaatioon, jälleensyntymiseen. Yleismaailmallisia uskonnollisia rakenteita on ollut myös haltiausko, käsitys että kaikilla luonnonpaikoilla jopa eri eläinlajeilla oli oma haltiansa, paikan kanta-asukas, eläinten kantaemo, lajinsa ensimmäinen. Eräyhteisöjen uskonnollinen roolinhaltija on ollut samaani, jollainen oli myös suomalaisten ja saamelaisten *noita*, ennen kuin sanan merkitys kristillisenä aikana muuttui. Samaani manipuloi sieluja, hän kykeni »lankeamaan loveen», lähettämään oman sielunsa matkalle tuonpuoleiseen maailmaan. Matkallaan samaani hankki tietoa asioista, jotka olivat pyyntiyhteisön ihmiselle tärkeitä. Hän kykeni ohjaamaan saaliseläimiä, saattamaan kuolleiden sielut vainajien valtakuntaan tai etsimään sairaan sielun takaisin ja kiinnit-tämään sen uudelleen ruumiiseen. Sairaus ja kuolema oli sielun eroa ruumiista.

Hengen voimin samaani kykeni hallitsemaan ihmisen niin kuin eläintenkin sieluja, sitä elämän pysyvää ainesosaa, joka ruumiillistui yhä uudestaan ja uudestaan luonnon ikuisessa kiertokulussa. Samaani vangitsi myös kuulijansa mielen. Öinen näytelmä, nuotion varjot kodan seinillä, kiihkeä rummutus ja laulu, jotka myötäilivät samaanin matkaa, toivat tuonpuoleisen maailman läsnä olevaksi ikään kuin samaani olisi poistanut rajan ihmiseltä salatun ja näkyvän tiedon väliltä.

Samanistisen kertomusperinteen perusrakenteita on sielunmatka, samaanin sielun seikkailut milloin tähtitaivaalla, milloin maan alla Tuonelan valtakunnassa, vedenta-kaisessa maailmassa. Sielunmatkan tapahtumat sijoitetaan ikään kuin unitilaan, jossa tämänpuoleiset luonnonlait voidaan ylittää. Samaani liikkuu milloin minkin eläimen hahmossa, eri yhteisöjen samaanit taistelevat keskenään hengen asein muuttaen loputtomasti olomuotoaan. Olomuodon muutos on kerronnan perusaineksia. Hengen asein taistelevia samaaneja ovat pohjimmiltaan olleet Väinämöinen ja Joukahainen ja samanistinen lienee visioiltaan myös Louhen ja Väinämöisen taistelu Sammosta.

Paleoarktisten kansojen luonnonselityksissä tähtitaivas oli maanpäällisen luonnon kansi, sen eri kerroksissa asuivat korkeammat olennot, jumalat. Maan alla oli oma maailmansa. Se kuviteltiin usein maanpäällisen maailman peilikuvaksi, käänteis-

maailmaksi tai varjojen maaksi, joka kuvastuu veteen; vesien alla oli vainajien valtakunta, Tuonela. Myyttien ja kertomusten tapahtumat sijoitettiin tähti-taivaalle, se oli leiripiirin ihmisen valkokangas. Alkuaikojen samaanien matkat näkyivät vielä tähti taivaalla, tähtien nimissä. Tähtien liikkeet kuvattiin metsästysnäytelmäksi, kuten suomalaisissa hirvimyyteissä. Kerronnan tapahtumat ovat metsästäjien elinympäristöstä. Juonikuvioina toistuvat sielunmatka, myyttinen saalistus, pako ja takaa-ajo. Monikerroksinen maailmankuva, sielu-usko ja reinkarnaatio-oppi ylläpitivät samanistista olemassaolon järjestystä ja perustelivat ihmisen toimet ympäristössään, ne myös ylläpitivät samaanin valtaa vaikuttavan tiedon haltijana. Samaani oli tämänpuoleisen ja tuonpuoleisen maailman välinen tulkki, hän tunsi aikansa tietotekniikan, osasi herättää kuulijansa mielenkiinnon ja vastasi eräkauden ihmisen perimmäisiin kysymyksiin.

Karhu-uskonto

Pyyntiyhteisöjen ihmiselle luonto ei ole pelottava eivätkä metsän pedot uhanneet toimeentuloa. Luonto on ollut kiertokulkua, ihmisen saalis niin kuin ihminen itsekin oli mukana loputtomassa olomuodon muutoksessa, elävien puolelta siirryttiin kuolleiden asuinsijoille odottamaan paluuta maan päälle. Menestyäkseen metsästäjän tuli tietää, kuinka tultiin toimeen elinympäristön yliluonnollisten haltioiden kanssa. Pyyntipaikan tai saaliseläimen haltialle tuli antaa osuus saaliista, ihminen ei voinut ottaa luonnosta antamatta vastavuoroisesti takaisin; ihmiselle kuului vain oma 'onni', samanlainen elämänosa kuin muillekin tämänpuoleisen ja tuonpuoleisen maailman asukkaille.

Pohjoisten metsästäjäkansojen ekosysteemissä keskeinen ylärakenne on ollut karhukultti; sitä eräät tutkijat pitävät jopa pohjoisen pallonpuoliskon kivikautisena valtauskontona, tuhansien vuosien takaa. Karhukultissa kiteytyy pyyntiyhteisöjen selitys olemassaolon järjestyksestä. Vanhamittaisten (kalevalamittaisten) runojen mukaan Suomessakin karhunmetsästys muodosti yhtäjaksoisen näytelmän, johon kuului karhun surmaaminen talvipesältä, peijaiset eli karhun hautajaiset ja lopuksi karhun palauttaminen. Karhun luut ja kallo kuljetettiin takaisin metsään, luut haudattiin maahan ja kallo ripustettiin puuhun, karhunkallohonkaan. Paleoarktisten kansojen karhunsyntymyytin mukaan karhu oli peräisin taivaasta ja laskettu maan päälle; kalloriitissä karhun sielu palautettiin takaisin taivaalliseen alkukotiinsa. Rituaalisesti surmattu karhu ruumiillistui uudestaan ja palasi luonnon kiertokulkuun.

Karhunmetsästystä ja peijaisia johti saamaani; hän kykeni ottamaan haltuunsa karhun sielun ja johdattamaan sen takaisin. Karhun synty -myytti kuuluu samanistiseen maailmankuvaan. Obinugrilaisten mukaan karhu oli tehnyt taivaassa taburikoksen ja laskettu alas maan päälle, ihmisten valtaan. Pohjoisille kansoille, myös suomalaisille, karhu edusti koko metsää, saalisriitissä karhulle oli annettu esikoisen asema luomakunnassa. Samalla tavalla kuin ylösnoussut karhu, myös muut suuret saaliseläimet ruumiillistuivat uudestaan ja luonto säilytti tasapainonsa.

Mutta karhukultilla on ollut muunlainenkin, ekologinen tehtävänsä. Talviunta nukkuva karhu, jonka pesä oli jo syksyllä kierretty ja merkitty, oli kevättalven elävä lihavarasto. Talviunesta herätetyn karhun tappaminen oli helppoa, karhua ei tarvinnut metsästää, se kaadettiin. Rituaalistamalla karhun kaato estettiin saalisanarkia ja karhun liha voitiin jakaa koko pyyntiyhteisön kesken. Kulttieläimenä karhusta tuli kollektiivinen, sakraali luonnonvara. Omavaltainen karhun tappaminen ilman saaliinpalautusriittejä oli rikos koko luonnonjärjestystä kohtaan.

Samanistinen maailmanselitys, sielu usko ja saalisriitit oikeuttivat ihmisen toimimaan ympäristössään. Olemassaolo oli kiertokulkua, saaliseläinten ja ihmisenkin poismenoa ja paluuta takaisin. Uskonto ylläpiti ekologista järjestystä. Ihminen oli vielä osa luonnon kokonaisuutta, näkyvää ja näkymätöntä maailmaa. Pyynti- ja keräilykulttuurit eivät muuttaneet ympäristöään eivätkä alistaneet luontoa; metsästäjät eivät ole hävittäneet mammutteja tai riistaeläimiä niin kuin kehitysmeritokratian myyteissä yhä vielä uskotellaan.

Luonnossa elävälle ihmiselle elämän tuhoaminen ei ollut rationaalista. Pohjoisten pyyntikansojen kulttuurijärjestelmä jatkui turvallisena niin kauan, kuin ihminen aiheutti mahdollisimman vähän muutoksia luonnon omaan ekosysteemiin. Vasta »länsimaisen kehityksen», kaupallisen turkismetsästyksen tunkeutuminen pohjoisiin erämaihin muutti pyyntikulttuurien maailmankuvan. Kansainvälisen turkiskaupan imperialismi hävitti Suomesta tärkeimmät riistaeläimet 1600-luvulle tultaessa, sen jälkeen olivat vuorossa Pohjois-Amerikan ja Siperian alkuperäiskansat. Paleoarktisten pyyntiyhteisöjen omaehtoinen kulttuuri alkoi tuhoutua.

Eräviljelijän ekosysteemi

Kaskikauden rakennemuutos

Ensimmäinen suomalainen rakennemuutos tapahtui rautakaudella pyyntikulttuurin vaihtuessa viljelevään talouteen. Kaski- ja kuokka-viljely alkoi Suomenlahden rannikkopiirissä paikoin jo pronssikaudella. Uuden kulttuurin alue ulottui Baltiasta Laatokan kautta Varsinais-Suomeen ja aina Satakunnan ja Pohjanmaan jokivarsille. Uralilainen kulttuurikausi päättyi. Rautakauden lopulla kiinteä asutus ulottui jo lähes kaikkialle Länsi- ja Etelä-Suomeen, myöhemmän agraarisen viljelykulttuurin ydinalueille. Itä- ja Pohjois-Suomeen uusi talousmuoto levisi n. 1000-luvulta lähtien, etenkin 1500-1600-luvulla kaskiviljelijät valloittivat erämaat tunkeutuen pohjoisen havumetsävyöhykkeen syrjäisimpiinkin osiin niin Suomessa kuin Pohjois- Venäjällä. Metsästäjäkansat, ne jotka eivät muuttaneet ekosysteemiään, työnnettiin yhä kauemmaksi pohjoiseen.

Savolaisten kaskiviljelijöiden ekspansio ulottui aina Pohjois-Ruotsiin saakka, siirrettiinpä heitä kauas Keski-Ruotsin ja Norjankin metsäseuduille, jonne peltoviljelijät eivät enää levittäytyneet. Kaskiviljely vaati monimutkaista tekniikkaa, koska pohjoisissa havumetsissä maa on liian hapanta viljan viljelyyn. Havumetsät oli muutettava ensin lehtimetsiksi. Varhaisempi kaskiviljely perustui ilmeisesti pykälikkötekniikkaa. Havupuut kolottiin ja kuivattiin pystyyn, jolloin metsäpohjalle alkoi kasvaa lehtipuita ja pensaita. Menetelmä oli hidas ja vaivaloinen. Savolais-karjalaisen asutusliikkeen taustalla oli uusi ekologinen ase: korpiruis, jota voitiin viljellä suoraan havumetsään hakatussa kaskessa eli huuhdassa.

Korpiruis teki mahdolliseksi havumetsän muuttamisen viljaksi 2-3 vuodessa, kun pykälikkömenetelmä vaati 6-7 vuotta, jopa yli kymmenenkin vuotta, ennen kuin ensimmäinen sato voitiin korjata. Pensastuva, monta olkea kasvattava korpiruis on ollut kaikkein satoisimpia viljalajikkeita, mitä maanviljelyssä on milloinkaan käytetty, hyvässä maassa se tuotti jopa satakertaisen sadon. Korpiruis muutti ihmisen ekologiset mahdollisuudet sopeutua pohjoisiin metsiin.

Pronssi- ja rautakaudella Suomenlahden ja Laatokan eräviljelijät olivat kaukopyytäjiä ja seikkailijoita, kuten viikingit. Kiinteiden kylien ohella suvuilla oli kalastus- ja pyyntipaikkoja - ehkä kaskimaitakin - kaukana sisämaan järvireittien varsilla. Varhaisimpina aikoina Baltian kaukopyytäjät kävivät kalakentillään ja riistamaillaan Suomen puolella, mm. Turun ja Ahvenanmaan saaristossa. Myöhemmin suomenpuoleisen rannikon ja Hämeen eräviljelijät hankkivat pyyntimaita yhä pohjoisempaa. Pirkkalaisten Lapin verotus ja Novgorodin karjalaisten eräretket aina Peräpohjolaan asti olivat osa kaukopyytäjien ja turkistenhankkijain kulttuurimuotoa. Kaukopyynti ja turkiskauppa, niin kuin viikinkiretketkin olivat miehistä kulttuuria, tuon ajan ekologisten voittajien tapa hyödyntää ympäristöään. Viljelevässä taloudessa miehille ja naisille muodostui oma elinpiirinsä ja perinteensä. Naiset pitivät pystyssä taloa.

Vanhamittainen sankarirunous on ilmeisesti ollut kaukopyytäjien epiikkaa, sitä esitettiin

pitkillä soutumatkoilla ja valvottaessa kalakentillä; sankarilaulujen rytmi myötäili soutamista. Ns. Kalevala-epiikka kuului saamaan kauteen kuin viikinkirunouskin ja, vaikka suomalaisessa perinteessä on myös pyyntikulttuurin samanistisia aineksia, vanhamittaisen lauluperinteen ydinkerrostumat ovat peräisin eräviljelijöiden ja kaukopyytäjien yhteiskunnasta.

Savolais-karjalaisen asutuskauden aikana eräviljelijä eli itsenäisten kaskenpolttajien ja eränkävijäin maailmassa, jossa ihminen kuului sukuunsa ja laajat erämaat olivat yritteliään pyytäjän ja kaskenkaatajan käytettävissä. Kaskiviljelyn ohella toimeentulo perustui vähäiseen karjanhoitoon sekä intensiiviseen kalastukseen ja metsästykseen.

Itsenäinen kaskiviljely oli pienimuotoista moninaistaloutta, joka itäsuomalaisilla vaaroilla sopeutui metsän uudistumiseen. Pysyvässä viljelykierrossa olevat kasket hakattiin entisille kaskiahoille, jotka luontaisesti kasvoivat ensin koivua, leppää ja muita lehtipuulajeja. Ellei kaskia hakattu metsä muuttui vähitellen havupuuvaltaiseksi ja lopulta palautui takaisin kasvustoltaan ja eläimistöltään yksipuolistuvaksi korpimetsäksi. Metsittymään jätetyt kasket eli ahot, olivat hyviä laidunmaita, niiltä tehtiin lehdeksiä eläinten talviravinnoksi, kerättiin marjoja, pyydettiin lintuja ja muuta metsänriistaa.

Kaskitaloudessa ihmisen elinympäristö monipuolistui. Kaskiviljelijällä oli ympärillään eriasteisia kaskiraivioita mitkä kelottumassa, mitkä odottamassa polttamista, mitkä kasvamassa viljaa. Kaskiviljelijät raivasivat myös luonnonniittyjä heinän tekoa varten. Keväisin ja syksyisin harjoitettiin kausipyyntiä. Taloilla oli yhä ansapolkunsa, joilla pyydettiin metsälintuja syksyisin aina talven tuloon asti. Keväällä asuttiin jopa viikkokausia kalamajoilla kevätkalassa. Moninaistalous on ollut vaihteleva elinkeinomuoto, se noudatti sekä eräkauden että viljelevän talouden luonnonkalenteria.

Kun eränkävijä ja kaskenkaataja rakensi metsäsaunansa, se sulautui ympäröivään luontoon. Pirtin nurkat oli katkaistu suurpiirteisesti, joku hirsi jäi pitemmäksi kuin toinen, mutta rakennus ei rikkonut metsän rajaa tai noussut esiin taustastaan. Luonnonrytmiä on vielä savolais-karjalaisissa rakennuksissa ja pihapiirissä. Kaskiviljelijän ympäristöstä puuttui tiukka järjestys, asemakaava ja suunnitelma, joka on organisaatiokulttuurin perusta. Savolainen ja karjalainen ihminen rajasi luonnosta vain oman välittömän asumisympäristönsä, aukean talopiirin. Itäisessä karjalantalossa perhe eli ja asui saman katon alla karjoineen, kaikkine olemisineen ja varastoineen. Sen asukkaat olivat varustautuneet talven varalle selviytyäkseen luonnossa, eivät vielä ihmisten rakentamassa ympäristössä.

Karjanhoidon ja kaskitalouden vakiintuessa eräkauden rakenteet hävisivät tai saivat uuden sisällön. Kaskenpolttaja ja karjanhoitaja suhtautui luontoon toisella tavalla kuin metsästäjä-kalastaja. Karjanhoitajalle karhusta tuli »petoeläin». Vaikka luonto säilyi suurelta osin samanlaisena, eräviljelijälle se oli kulttuuriekologisena ympäristönä toisenlainen ja pakotti etsimään uusia sopeutumisen muotoja, luomaan uuden kulttuurijärjestelmän.

Suku ja suvun yhteys

Vainajakultilla on erityinen asema rautakauden alkavissa viljely-yhteisöissä. Kuolleet haudattiin *hiisi*-metsiköihin lähelle taloa tai peltoraiviota, jonka vainaja kenties oli itse eläessään raivannut; hiisimetsikkö oli esim. Virossa usein kivinen metsäsaareke peltojen keskellä. Omalta asuinpaikaltaan vainajat vartioivat taloa ja viljapeltoja vielä kuoltuaankin. He jäivät talon yliluonnollisiksi haltijoiksi ja antoivat jälkeen tuleville oikeuden viljeltyyn maahan. Vainajauhrien ja viljelyriittien alttareita ja peltojen haltuunottomerkkejä ovat ilmeisesti olleet ns. kuppikivet, jotka Suomessa ja Virossa ajoitetaan rautakaudelle. Vainajien haudat niin kuin pyyntiyhteisöjenkin kulttipaikat olivat samalla omistusmerkkejä, maa oli esi-isien maata, se kuului koko suvulle tai riittiyhteisölle.

Kyläkalmistoihin vietiin vainajille ensimmäinen osuus kaikesta maan ja veden tuotosta. Ensimmäiset uutisjyvät, ensimmäiset maitotipat lehmien poi'ittua, ensimmäiset kalat

kalansaaliista kuuluivat vainajille. Satokauden lopussa syksyllä kekrinä eli »jakoaikana» jaettiin vuoden tulo elävien ja kuolleiden kesken. Vainajat kutsuttiin taloon vierailulle, kesteihin, tai perheet menivät kyläkalmistoihin syömään yhdessä vainajiensa kanssa. Tuolloin myös maan kasvuvoima, hedelmällisyys, siirrettiin tulevaan vuoteen. Omat vainajat suojasivat taloa, pitivät yhä huolta elävistä niin kuin elossa olevat puolestaan esiisistään. Maan kasvuvoima oli uusi voimavara, jolla pyynti yhteisöissä ei ollut merkitystä. Rautakauden alkavissa viljely- ja karjanhoitoyhteisöissä saalisriitit vaihtuivat yhteisöjen uhrijuhliksi, vakkoveriiteiksi, joilla hankittiin sadetta, vilja- ja karjaonnea. Riitit alkoivat tukea viljelevän talouden ekosysteemiä.

Rautakauden viljely-yhteisöissä vainajakultti ja hedelmällisyysriitit vahvistivat ekologisen järjestyksen ja turvasivat maan raivaajalle hänen oikeutensa työnsä tuloksiin. Vainajakultti oli kristinuskon voimakkain kilpailija. Roomalaiskatolinen ja myöhemmin luterilainen kirkko tekivät kaikkensa hävittääkseen vainajakultin ja rautakauden koko yhteiskuntajärjestyksen uhripuineen ja tietäjineen. Länsi- ja Etelä-Suomen keskiaikaiset kirkot olivat uuden vallan ja kulttuurijärjestelmän peruspilareita. Niiden tieltä hakattiin maahan pyhät puut ja hiisimetsiköt; hedelmällisyysriittien haltiat vaihtuivat kirkon pyhimyksiin, luonnonkalenteri pyhimyskalenteriin. Katolinen kirkko oli ensimmäinen keskitetty järjestelmä, joka otti haltuunsa ihmisen koko elämän. Vähitellen kristinuskon tukema eliitti otti itselleen keskeisimmät voimavarat, viljellyn maan, teknologian, tiedon ja uskon. Länsi-Suomeen, syntyi uusi ekoloogisten voittajien kulttuuri kivikirkkoineen, talonpoikaistaloineen ja kartanoineen.

Sen sijaan Itä-Suomen ja Karjalan vaaroilla jatkui kaski- ja eräkulttuuri aina 1800-luvulle, syrjäseuduilla jopa 1900-luvun alkuun asti. Kaskitalous on savolais-karjalaisen kansankulttuurin perusta. Sen keskeisimmät rakenteet olivat suku, suurperhe, uskonnollisista instituutioista vainajakultti ja tietäjyys. Eräviljelyn aikana oli syntynyt myös ns. kalevalamittainen ilmaisutapa, vanhamittainen laulu- ja loitsurunous. Se eli ja kuoli kaskikulttuurin mukana.

Savolaisten ja karjalaisten suurperheiden kukoistuskausi oli 1700- ja 1800-luvun vaihde aina 1840-luvulle asti. Suurperhe eli yhteistaloudessa, johon saattoi kuulua veljesten perheet, mutta myös muita sukulaisia − niin naimisissa olevia kuin naimattomiakin − ja jopa vieraita ns. yhtiömiehiä perheineen. Laajimpien suurperheiden jäsenmäärä nousi useihin kymmeniin, jopa sataan henkeen. Suurperhe oli tarkoituksenmukainen sosiaalinen instituutio vielä silloinkin, kun savolais-karjalainen yhteiskunta siirtyi vähitellen peltoviljelyyn. Siirtymävaiheen aikana perheet laajensivat talouttaan, kaskenpolton ohella viljeltiin suopeltoja ja raivattiin uutta viljelysmaata, hoidettiin karjaa ja harjoitettiin yhä voimaperäistä kalastusta ja metsästystä.

Kaskikauden moninaistalous oli elinkeinomuoto, jossa kaikki perheenjäsenet lapsista vanhuksiin kykenivät olemaan työnteossa mukana. Kasket raivattiin ja poltettiin yhdessä, samoin kerättiin heinät luonnonniityiltä ja taitettiin lehdekset karjanrehuksi, ansapolusta huolehtivat syksyisin pojat tai vanhat miehet. Lapset paimensivat karjaa kesäisin metsälaitumilla, kaskiahoilla. Suomen itäosissa ja Karjalassa ei tuolloin vielä tunnettu palkollisjärjestelmää, tasa-arvoisessa yhteiskunnassa työvoimakysymykset hoidettiin ottamalla vieraatkin perheeseen ja sukuun.

Suurperhe toteutti itsenäisyyden ja omavaraisuuden ihannetta savolais-karjalaisen kaskitalonpojan maailmassa. Monijäseninen suurperhe oli itsenäinen kaikissa asioissaan, sen keskuudesta löytyi työvoimaa kaskille ja pelloille, eräpoluille, talonrakennukseen ja tarvittaessa lähetettäväksi savotoille metsätöihin. Yhteistyö takasi toimeentulon ja turvallisuuden, moninaistaloutta elävä suurperhe käytti monipuolisesti hyväksi luontoa, omaa asuinympäristöään. Suurperheessä toteutui ehkä myös sukuyhteisön ihmisen käsitys ihmis-suhteista. Tällaisessa taloudessa yksilö sai asua sukunsa parissa; mitä suurempi oli oma perhe ja suku, sitä enemmän sillä oli arvovaltaa muiden silmissä. Tuolta ajalta ovat peräisin suuret karjalantalot ja savolaiset pirtit, joihin talvisin mahtuvat asumaan, syömään ja nukkumaan monikymmenpäisten suurperheiden kaikki jäsenet.

Maan yksityinen omistus, perintöriidat, siirtyminen rahatalouteen ja palkkatöihin hajottivat suurperheet 1800-luvun lopulla. Suuret asuinpirtit hajotettiin ja pellot jaettiin, talokeskinen ajattelutapa alkoi levitä myös Karjalaan. Tosin omavaraisuuden ideologia säilyi

kauan Itä-Suomessa, erityisesti Karjalassa. Vielä 1930-luvulla ja myöhemminkin talot pyrkivät säilyttämään moninaistaloutensa ja siirtyivät erittäin hitaasti erikoistuneeseen, monoliittiseen tuotantoviljelyyn.

Savo-Karjalassa yhteiskunta on ollut individualistinen ja tasa-arvoinen verrattuna länsi suomalaiseen talollisten luokkayhteiskuntaan. Sukuryhmissä ihmisen arvo perustui henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja iän tuomaan arvoasemaan; jokainen saattoi nousta oman elämänkaarensa mukana. Sukuhierarkiassa ei ole ollut selvää jakoa isäntiin ja palkollisiin tai maanomistajiin ja maattomiin. Olennaista on ollut se, mihin sukuun kukin kuului, kuinka suuri suku hänellä oli takanaan. Kaskikaudella ihminen on vielä voinut kohdata toinen toisensa tasavertaisena ilman hierarkkisia luokkakulttuurin rooleja ja käyttäytymissääntöjä.

Kaskiviljelijän uskonto

Karjalaisissa kylissä ortodoksisuus oli kauan paikallisuskonto, jonka keskuksena toimi kylän kappeli, tsasouna kyläkalmistoineen. Ihminen syntyi sukuun ja kuoltuaan hänet haudattiin omaan kyläkalmistoon sukulaisten joukkoon. Ortodoksisella alueella perheen ja suvun vainajia muisteltiin säännöllisesti. Tiettyinä vainajien muistopäivinä kyläkalmistoon vietiin ruokaa vainajille, haudoilla muisteltiin kuolleita sukulaisia, naiset itkivät heille itkuvirsiä ja perheet söivät yhdessä vainajien kanssa. Usein vainajille rakennettiin matala, hirsistä salvettu hautarakennus eli kropu, joka ikkunoineen ja räystäskoristeineen muistutti oikeaa taloa pienoiskoossa. Vainajat asuivat ja elivät omalla puolellaan ja seurasivat sieltä suvun jäsenten maallista vaellusta. Ihmisen juuret olivat suvun piirissä ja suvun elinalueilla.

Karjalan ortodoksinen uskonto on Euroopan viimeisiä kyläuskontoja. Länsi-Suomessa niin kuin koko luterilaisella alueella keskitettiin kirkollinen elämä, jopa kirkot ja hautausmaatkin pitäjän keskukseen, kirkonkylään. Vainajakultti kuten muutkin kansanuskon muodot on »puhdistettu» luterilaisen kirkon alueelta viimeistään talonpoikaisen puritanismin (fundamentalismin) kausina 1600- ja 1700-luvulla. Karjalaiseen kyläuskontoon verrattuna luterilainen kirkko on jo vuosisatoja ollut keskitetty johtajaorganisaatio, joka tuki jäykän säätyjakoisen yhteiskunnan rakenteita ja kehittyvää virkamieskulttuuria. Kirkolliset virkamiehet kilpailivat hurskaudessa tuhoamalla kansanperinnettä ja luomalla tilalle omaa uskonnollista kansankulttuuria.

Mutta uhripuut ja -kivet säilyivät kaikkialla Itä-Suomen kaskiviljelyalueella, myös tietäjien loitsuja on Savo-Karjalasta kerätty talteen enemmän kuin mistään muualta maailmassa. Luterilaisen kirkon vaikutuspiirissä pyhät puut korvasivat kyläkalmistot. Ne sijaitsivat peltojen liepeillä tai talojen läheisyydessä. Talojen pyhille puille ja uhrikiville (kuppikiville) vietiin yhä 1800-luvulla ja myöhemminkin ensimmäinen osuus kaikesta vuoden tulosta, ilmoitettiin lasten syntyminen ja kuolemantapaukset, haettiin apua sairauksiin. Vainajien tuli yhä saada oma osansa ja heidän uskottiin pitävän huolta suvustaan. Kulttia suojasivat monet uskomukset. Vainajien puut olivat tabuja, pyhiä, niistä ei saanut katkaista oksaakaan. Uhraamisen laiminlyönti tai puun vahingoittaminen tiesi talon häviötä, sen isäntäväen sairastumista ja kuolemaa, onnettomuutta koko suvulle. Vainajien uskottiin yhä pitävän yllä talonväen yhteyttä ja suvun jatkuvuutta.

Viljelevän kulttuurin alkaessa samanismi väistyi ja sen tilalle tuli tietäjäusko. Tietäjä hallitsi ympäristöään riittitekniikalla, hän kykeni saamaan tietoonsa uhkaavan vaaran alkuperän ja tunsi vastakeinot: oikeat sanat, loitsun. Kaskiviljelijän perinnettä ovat olleet synty-, torjunta- ja karkotusloitsut. Alkavissa viljely- ja karjanhoitoyhteisöissä uskonnollisen roolinhaltijan oli manipuloitava ympäröivää luontoa − ei enää sieluja. Kaskiviljelijälle ja karjanhoitajalle luonnosta oli tullut monella tavoin hallitsematon ja uhkaava. Tullakseen toimeen ympäristössään eräviljelijän oli opeteltava myös ns. maaginen tieto, riittitekniikka, jolla torjuttiin petoja ja suojeltiin kaskia; estettiin vieraita koskemasta hajallaan oleviin viljelyksiin, kalanpyydyksiin ja varastoihin. Riittitaitoinen eränviljelijä

kykeni kostamaan ansoillaan tai kaskimaillaan käyneille ulkopuolisille, pakotti saalisvarkaat tuomaan takaisin varastamansa. Tietäjyyttä tarvittiin jokapäiväisessä elämässä. Suuria loitsutaitoisia tietäjiä ja parantajia kunnioitettiin, heillä oli hyväksytty asema yhteisössään.

Tietäjäuskossa on jo valkoinen ja musta vaikutusmekanisminsa, hyvän ja pahan ongelma. Uuden ympäristökäsityksen mukaan paha oli jonkin ulkopuolisen aiheuttama, nostettu tai lähetetty. Se voitiin torjua, kun tiedettiin pahan aiheuttaja. Tietäjä oli se, joka kykeni selvittämään uhkaavan vaaran alkuperän, sen synnyn ja tunsi vastariitit, kuinka uhka torjuttiin ja lähetettiin takaisin. Sairauden aiheuttivat pahat voimat tai ihmiset, ei sielun pakeneminen ruumiista. Äkillinen sairaus saattoi olla ”amputauti”, sen oli ampunut vihamielinen tietäjä, kuolemaa tuottava pahuuden edustaja, kristinuskon sävyttämässä ajattelussa itse paholainen. Talojen lähellä karjan kimppuun käynyt karhu oli nostokarhu, sen oli joku kateellinen ihminen lähettänyt. Henkisesti väkevä tietäjä kykeni pysäyttämään nostokarhun ja lähettämään sen takaisin nostajansa päälle. Tietäjä löysi ”noidannuolen”, joka oli ammuttu sairaaseen ihmiseen tai eläimeen. Kaskikauden tietäjyys on ollut vaikuttamisriittejä ja vastariittejä, yliluonnollisessa ympäristössä vaikutti yhä enemmän pelko ja huoli omista resursseista ja tulevaisuudesta.

Suomalaiseenkin tietäjäuskoon muodostuivat omat oppinsa ympäristössä vaikuttavista yliluonnollisista voimista. Riittejä tehosti maagisesti vaikuttavien aineiden käsittely. Euraasian kulttuuripiirissä niitä olivat mm. maailmankaikkeuden neljä pääelementtiä: tuli, vesi, maa ja ilma. Tietäjät turvautuivat maagisesti vaikuttavaan voimaan, väkeen (manaan), joka oli sitoutunut eri tavoin eri aineisiin. Tietäjyys muuttui yhä enemmän tiedoksi vaikuttavista aineista. Riitin suorittaja ei enää hallinnut yliluonnollisia syysuhteita hengellään, niin kuin samaani, vaan käytti hyväkseen tietäjätiedettä, symbolista tai todellista luonnonaineiden tuntemusta. Magia oli aikansa vaikuttamisoppia se toimi kaskikauden tietäjien valtajärjestelmässä. Tietäjät vaikuttivat jo yhteisössä eivät enää tuonpuoleisessa maailmassa.

Kaskiyhteisön riitit keskittyivät yhä enemmän torjumaan ulkopuolista uhkaa, petoja, sairautta, epäonnea ja pahansuopia, kateellisia ihmisiä. Elinkeinoriiteistä yleisimmiksi tulivat karjanhoitoriitit, joilla torjuttiin karhun tekemät vahingot ja estettiin eläimiä jäämästä metsään, ”metsänpeittoon” eli metsänhaltian valtaan. Kaskikaudella karhuriiteissäkin tapahtui totaalinen rakennemuutos. Niitä vanhoja eräkauden karhulauluja, jotka rituaalisesta karhunkaadosta jäivät elämään, alettiin käyttää karjansuojeluloitsuina. Karhun syntyä tarvittiin laskettaessa karja metsälaitumille. Karhusta oli tullut ekologinen kilpailija, joka oli hävitettävä ihmisen elinpiiristä.

Sukuyhteisön perinteet

Määräaikoina kerran tai kaksi kertaa vuodessa ortodoksisissa karjalaiskylissä pidettiin erityisiä kyläjuhlia, praasniekkoja. Juhla oli kylän tsasounan suojeluspyhimyksen muistopäivänä, mutta instituutiona praasniekkojen pitäminen juontaa varmaankin jo esikristilliseltä ajalta. Praasniekat olivat alkuaan sukulaisten ja kestiystävien vuosittaisia tapaamistilaisuuksia, myöhemmin niistä tuli yleisiä kansanjuhlia. Etenkin nuoret pyrkivät vierailemaan praasniekoilla kaikissa niissä kylissä, joissa tiedettiin sukulaisia asuvan. Naapurikyliin mentäessä majoituttiin sukulaisten luokse, ja nuoret tytöt lähetettiin usein jo viikko pari aikaisemmin sukulaistaloon vieraaksi eli ”ativoihin”, jolloin hän saattoi tutustua kylän poikiin.

Praasniekkojen ohjelmaan kuului jumalanpalvelus ja haudoilla käynti sekä sen jälkeen suuri juhla-ateria sukulaisten kesken, illalla nuoret järjestivät tansseja tai kuljeskelivat kylänkujilla. Praasniekkojen yhteydessä on säilynyt erittäin arkaaisia »tansseja», joiden aikana tytöt ja pojat saattoivat tuntikausia keskustella parinsa kanssa. Karjalaisessa sukuyhteisössä praasniekat olivat tärkein yhdessäolotilaisuus, niiden aikana neuvoteltiin avioliitoista, suoritettiin kosintoja ja päätettiin häiden pidosta. Joidenkin praasniekkojen

yhteydessä on säilynyt eläinuhreja, jotka kenties viittaavat kaukaisiin sukukulttien ja vainajauskon aikoihin.

Karjalaisen yhteiskunnan sukukeskisyys näkyy myös häätavoissa. Erityisesti Vienan Karjalassa häämenot säilyivät sellaisina kuin vanhat "kalevalaiset" sukuhäät ovat olleet ja ne antavat kuvan myös todellisesta ikivanhasta eräkauden suomalaisesta kulttuurista. Sukuhäiden tapahtumat keskittyvät morsiamen siirtämisen ympärille. Häissä morsian irrotettiin omasta suvustaan ja siirrettiin sulhasen sukuun. Siirtymäriitti jakaantui kahteen päänäytökseen: läksiäisiin morsiamen kotona ja tuliaisiin sulhasen talossa, sinne morsian kuljetettiin sukulaisten muodostamassa hääkulkueessa. Häiden kaikkiin jaksoihin kuuluivat omat vanhamittaiset häälaulunsa, ortodoksisella alueella morsian itki läksiäisissä seremoniallisia kiitos-, erojais- ja jäähyväisitkuja avustajanaan itkuvirsiä taitavat vanhat naiset. Vanhassa suomalais-karjalaisessa kulttuurissa häälaulut muodostavat kaikkein runsaimman muinaisrunojen kerrostuman.

Häänäytelmän keskipisteenä olivat suvun tyttö ja suvun poika, heidän elämänkaarensa ja tulevaisuutensa. Seremoniat alkoivat sulhasen kotona hänen sukunsa edustajien valmistautuessa lähtemään morsiustaloon; tähänkin jaksoon kuuluivat omat arkaaiset seremonialaulunsa. Läksiäisten aamuna morsian jätti jäähyväiset lapsuuden kodilleen, itki seremoniaitkuja kotiväelleen, ystävättärilleen, nuoruudelleen ja koko tyttöaikaiselle elämälleen. Sulhasväen eli sulhasen suvun edustajien tultua taloon alkoivat morsiamen luovutusmenot. Morsiustalon emäntä vastaanotti sulhasväen talon pihalla esittämällä tulolaulun. Morsian tuotiin sulhasväen katsottavaksi (”katsotus”), ja sukujen liitto, uudet sukulaisuussuhteet vahvistettiin vaihtamalla vastavuoroiset sukulaislahjat. Lopuksi morsian »puettiin» nuorikoksi ja luovutettiin sulhasen suvulle. Sen jälkeen seurasi morsiamen kuljettaminen sulhasen taloon.

Morsiussaaton mukana meni joukko morsiamen suvun edustajia; hääsaaton eli ”juohtokansan” saavuttua sulhasen kotiin pidettiin tuliaiset. Nekin alkoivat tulolauluilla, joissa soolo-osan esitti sulhasen (naimaton) sisar. Tuliaisissa sulhasen suku vastaanotti morsiamen, otti hänet suurperheeseen uudeksi miniäksi. Tuliaiset päättyivät sukujen yhteisateriaan, jonka aikana esitettiin kiitoslaulu sulhasen ja morsiamen avustajille ja ”neuvokki”- eli opetuslauluja nuorelle parille.

Vanhat häärunot etenivät vuorolauluna ja häiden roolinhaltijoilla, kuten sulhasen ja morsiamen äidillä, nuoren parin avustajilla ja muilla sukujen edustajilla oli omat laulunumeronsa. Kalevalaiset häät olivat sukujen välinen laulunäytelmä, sen aikana morsian, ”antilas”, noudettiin ja luovutettiin sulhasen suvulle. Samalla siirrettiin vastuu uudesta miniästä sulhasen suurperheelle, jonka piirissä hän tuli siitä lähtien elämään. Kyläläiset olivat häissä sivustakatsojia.

Häiden näkyvimmät toimihenkilöt olivat morsiamen ja sulhasen avustajat sekä puhemies ja tietäjä. Kaskikaudella tietäjä, jota Vienan Karjalassa nimitettiin patvaskaksi, sai yhä tärkeämmän aseman, hän johti seremonioita ja suoritti hääriitit. Tietäjä suojasi morsiamen kateilta ja pahoilta voimilta, hankki nuorelle parille ja heidän suvuilleen lapsionnea ja menestystä. Karjalaisissa sukuhäissä häämenot korostivat sukujen asemaa, suvun ja suurperheen sosiaalista turvallisuutta, mutta vähitellen tärkeämmäksi nousivat viljelytalouden arvot, morsiamen ja sulhasen työkyky, lapsionni ja talon rikkaus.

Suvun ihminen

Savossa, mutta erityisesti Karjalassa ihminen eli vielä sukunsa jäsenenä, hänen käyttäytymiseensä kohdistuivat sukulaisten odotukset. Yksilönä jokainen toi kunniaa suvulleen; kunniaton ihminen häpäisi koko perheen nimen. Sukuyhteisöissä ihminen ei vielä ole saamalla tavoin vastuussa toimeentulostaan, epäonnestaan tai onnistumisestaan kuin työläisten ja toimihenkilöiden yhteiskunnassa. Sosiaalinen turvallisuus perustui suvun kollektiivisuuteen, sukuapuun ja suurperheeseen. Karjalainen »huolettomuus» on eräyhteisöjen perintöä, se on kasvanut siitä turvallisuudesta, jonka suku ja

moninaistalous on ihmiselle antanut. Eräviljelijän ympäristössä on ollut vähän status-symboleita ja perittyjä sosiaalisia asemia. Yksilön ei ole tarvinnut kilpailla ihmistä vaan korkeintaan luontoa vastaan.

Karjalaisen miehen idoli on ollut metsämies ja kaskenkaataja, jolla oli häälaulujen mukaan aitta joka mäellä. Kaskiviljelijän tuli olla toimelias, liikkuva, hänen oli nähtävä laajemmalle kuin omille pelloilleen tai naapuriin. Moninaistaloudessa vuoden työt ja työpaikat vaihtelivat paljon enemmän kuin peltotaloudessa. Karjaalaisen miehen niin kuin naisenkin oli oltava valmis lähtemään milloin kausipyyntiin kalamajoille, milloin kaskille, milloin etäisille luonnonniityille heinäntekoon, markkinoille. Kun kaskenpoltto kiellettiin vienalaiset miehet lähtivät etsimään toimeentuloa eri suunnilta, laukkukaupasta Suomessa, kausipyynnistä Jäämerellä, Vienanlahden kaupungeista. Karjalainen toimeliaisuus ei ole erityinen luonteenpiirre, heimo-ominaisuus, vaan kasvamista eränkävijän, kaskiviljelijäin ja kauppamiesten elinolosuhteisiin.

Eräkauden karhunkaatoriitissä talon emäntä otti vastaan kaadettua karhua tuovat metsästäjät, vuorolaulut esitettiin emännän ja metsästäjien välillä. Samalla tavoin emäntä on tuliaisissa vastaanottanut sulhasväen, taloa hallitsi emäntä. Suurperheen päämieheksi on usein valittu nainen, häntä oli kaikkien toteltava. Karjalaisessa tuvassa naisten puoli on kodin sydän, siellä sijaitsi myös uuni; miehillä ei oikeastaan ole ollut asiaa naisten alueelle, asuintuvassa he oleskelivat samalla puolella kuin vieraat.

Naisten elinpiiriin kuuluivat siirtymäriitit, kuten häät, hautajaiset, eroaminen matkalle lähdettäessä, samoin karjanhoitoriitit ja ehkä alkuaan kaikki muutkin viljelyriitit vainajakulttia myöten. Naiset ovat itse edustaneet hedelmällisyyttä ja kasvuvoimaa. Naisten perinnettä ovat olleet kalevalamittaiset työ- ja tunnelmalaulut, ne ilmaisivat heidän huoliaan ja toiveitaan. Tytöt ovat esittäneet nuorten piirileikki- ja tanssilaulut, pojat ovat olleet sivusta katsojia. Erämiesten sankariepiikkaa lukuun ottamatta vanhamittainen lauluperinne on ollut pääosin naisten kulttuuria. Alkavissa viljelysöissä naisilla oli sosiaalinen valta-asema.

Sukujen odotuksen kohdistuvat erityisesti tyttöihin. Suurperheille uusi miniä merkitsi työvoimaa ja lasten synnyttäjänä hänen hartioillaan oli suvun tulevaisuus. Tyttöjen elämässä tärkeintä oli saada kosija, löytää aviomies, ja täyttää ne vaatimukset, joita miehen suku hänelle asetti. Sukuyhteisön kanssakäymistilaisuuksissa tytöt olivat erikoisesti näyttämöllä. Heitä tarkkailtiin praasniekoilla, häissä ja väenkokouksissa. Tyttöjen tuli esiintyä edukseen, niin praasniekoilla kuin kotonaankin. Karjalassa oli myös tapana, että vanhempi väki, tytön kummit ja tädit tulivat nuorten tansseihin ja leikkipaikoille katsomaan nuoria ja etsimään sukuun sopivia sulhasia tai morsiamia. Tyttöjä katsottiin miniäehdokkaina myös kaikissa töissä. Praasniekoilla vierailla oli mahdollisuus seurata, kuinka joutuisasti ja taitavasti kestitalon tyttäret selviytyivät askareistaan, piirakan teosta ja ruoan laitosta, kuinka he osasivat tarjoilla ja käyttäytyä. Karjalaisessa yhteisössä ei vielä tunnettu maan perimistä eikä perintöä sanan länsi-suomalaisessa merkityksessä, mutta suku varusti tyttärensä miniäksi, perheen naisen asemaan. Tytöille annettiin taloustavarat ja työvälineet, jotka kuuluivat naisten töihin; antilaan tuli olla tasaveroinen muiden miniöiden joukossa.

Kalevalaisissa häämenoissa morsian on näytelmän keskushenkilö, häntä itketetään, nöyryytetään, alistetaan anopin käskyvaltaan. Agraaristumisen edetessä morsiamen sopeuttamisriitit ovat lisääntymistään lisääntyneet, mutta nekin ovat olleet naisten perinnettä. Häänäytelmää itkuvirsineen ja eroriitteineen ylläpitivät naiset, se oli heidän elämänpiirinsä painottamista. Häälaulut ja perheriitit korostivat sukuarvoja, sukujen vastuuta, perheenjäsenenä olemista, äitiyttä ja yksilön sopeutumista suurperheeseen. Ihmistä katsottiin ennen muuta sukulaisena, ei talon tyttärenä, piikana tai renkinä. Sukuhierarkiassa nainen oli neitsyt, sitten antilas, miniä, anoppi ja matriarkka. Vasta myöhemmin 1900-luvulla karjalaisen naisen tuli olla ensisijassa talon emäntä, yhteiskunnallisen roolin haltija.

Eräkautta, kaskikauden karjalaisuutta tai savolaisuutta voisi luonnehtia muillakin tavoilla. Moninaistaloudessa eläneellä ihmisellä on erilainen aikakäsitys kuin peltoviljelijällä. Itäsuomalaiset ja karjalaiset eivät 1800-luvun lopulla erottaneet työaikaa ja vapaa-aikaa,

he eivät olleet tottuneet vellikellon sanelemaan työrytmiin. Kaskikulttuurin ihminen ei säädellyt aikaa eikä organisoinut tulevaisuutta. Yhteiskunnallisten statusryhmien puuttuminen on tehnyt karjalaisen yhteiskunnan tasa-arvoiseksi ja yksilölliseksi termien todellisessa merkityksessä. Luonnollinen seuranpito ja yhdessäolo olivat arvo sinänsä, ei sosiaalinen näyttäminen, aseman ja suoritusten esillepano. Karjalaisuus on ollut hyvän ruoan, iloisen seuran ja uskonnollisen kauneuden asettamista tärkeämmäksi aineellista pysyvyyttä.

Kaskikulttuurissa on ollut myös omat ekologiset ryöstöviljelijänsä, toimeliaat metsänkaatajat ja eränkävijät, jotka kaupallisen turkismetsästyksen ja kaskenpolton aikana käyttivät yhä häikäilemättömämmin luontoa hyväkseen. Kaupallinen kaskenpoltto nosti esiin »huuhtakuninkaita», suurten yhtiökaskien puuhamiehiä, jotka kaatoivat jopa kymmenien hehtaarien suurkaskia viljamyyntiä varten. Aikansa äkkirikkaat kaskikuninkaat ovat jääneet merkkihenkilöinä kulttuurivirkamiesten kotiseutuhistorioihin, vaikka he todellisuudessa tuhosivat sekä ympäristönsä että kulttuurinsa.

Talonpoikaiskulttuurin rakenteet

Länsisuomalainen talonpoikaiskylä

Maanviljelijä - talonpoika - on sidoksissa oman kyläympäristönsä resursseihin eikä voi enää etsiä uusia metsästys- tai kaskimaita. Ihmisen ekologinen turvallisuus alkoi perustua työhön ja elinympäristön pysyvään muuttamiseen. Viljelytekniikka, sosiaaliset suhteet ja ihmisen ajattelutapa muuttuivat, syntyi uusi kulttuurijärjestelmä. Kiinteiden peltojen viljelyssä on tarvittu raskaita työkaluja, vetoeläimiä ja karjaa, jotta peltojen kasvuvoima olisi saatu säilymään. Peltoviljely ja karjanhoito yhdistyivät tuotantomuodoksi, jonka ympärille rakentui esineistöltään, rakennuksiltaan ja ilmapiiriltäänkin yhä pysyvämpi talonpoikainen ekosysteemi.

Talonpoikaistalouden syntyessä viljelty maa on ollut suvun tai kylän yhteistä niin kuin vielä monissa luontoiskulttuureissa. Myös Länsi-Suomessa tanko- eli sarkajaon aikana pellot ja niittyvainiot kuuluivat kyläyhteisölle ja niiden jaosta päätettiin talojen kesken. Kollektiivinen omistus säilyi kauimmin Vienassa, jossa vielä 1800-luvun lopulla pellot oli mahdollista jakaa määräajoin uudestaan sen mukaan, kuinka paljon taloissa oli viljelyyn kykeneviä miehiä. Kaikilla yhteisön jäsenillä tuli olla oikeus viljellä maata. Viljely-yhteisöt ovat kuitenkin kaikkialla vakiinnuttaneet pellonraivaajan erityisoikeudet. Eurooppalaisten esikuvien mukaan Länsi-Suomessa aloitettiin 1750-luvulla isojako, siinä viljelty maa ja lopulta myös kylien yhteismetsät jaettiin verotaloille perinnölliseen yksityisomistukseen. Maan yksityisomistus merkitsi syvällistä ympäristösuhteiden muuttumista. Pelto-Suomeen muodostui talonpoikainen kulttuurijärjestelmä, joka vähitellen sai samoja rakennepiirteitä kuin Manner-Euroopan agraariyhteisöt. Suomi liitettiin länsimaiseen kulttuuriin.

Maanviljelysyhteiskunnissa talo on elämän keskus. Ihmisen mahdollisuudet riippuivat lähes kokonaan siitä, saiko hän perintönä tai naimakaupan kautta talon ja viljeltyä maata. Maanomistuksen ongelmaa on Suomessa lieventänyt torpparilaitos, se antoi toimeentulomahdollisuuksia niille sisaruksille, jotka eivät perineet taloa. Alkuaan talonpoikaistalojen torpparit olivat useimmiten sukulaisia, ja torpat muodostivat päätalon kanssa työyhteisön ja keskinäisen avunannon verkoston. Mutta ennemmin tai myöhemmin yksityinen maanomistus on vienyt luokkayhteiskunnan rakenteet jokaiseen kylään. Länsi- ja Etelä-Suomen kyläyhteisöihin syntyivät omat sosiaaliset ryhmänsä suurtalonpojista (rusthollareista) maattomiin maatyöläisiin eli piikoihin ja renkeihin. Sosiaalisesti eriarvoisten ihmisryhmien läsnäolo näkyi kaikkialla jokapäiväisessä elämässä. Agraaristumisen

mukana sukukulttuuri muuttui lopulta luokkakulttuuriksi, sääty-yhteiskunnaksi, jonka sisällä kasvoivat taloudellisen sidonnaisuuden verkostot, ekologinen pyramidi. Yhteistyö vaihtui riippuvuudeksi, vasallisuhteiksi.

Länsi- ja Etelä-Suomen agraarialueilla vakiintui ns. porvarillinen (puritaaninen, viktoriaaninen) sivistyskäsitys, jota voidaan nimittää myös alkavaksi organisaatiokulttuuriksi. Kulttuuri oli järjestystä ja sellaista säännönmukaisuutta, jota ei esiinny luonnossa. Järjestyksen organisaatio ulottui vähitellen kaikille elämänaloille, ympäristön jäsentämiseen, sosiaalisiin rakenteisiin ja käsityksiin oikeasta kulttuurista. Hyödyn aikakaudesta lähtien (1600-luvulta) korkeampi kulttuuri oli luonnon muuttamista ja hallitsemista, ei luontoon sopeutumista. Uusi ympäristökäsitys levisi etenkin talollisluokan keskuuteen. Länsisuomalaisessa agraariyhteiskunnassa ympäristön tuli olla järjestyksessä, talon rakennuksineen ja peltoineen, ihmisten omassa luokassaan. Talon elämän tuli olla järjestyksessä, työt tehty ajallaan ja yhä tarkentuvien suoritusnormien mukaan. Jokaisella esineellä oli oma paikkansa tuvassa, kamarissa ja varastosuojissa.

Sosiaalinen erottelu ulottui myös asuintilojen jäsentämiseen. Länsisuomalaisissa taloissa oli arvokkaita vieraita varten eri ulko-ovi - vieraskuisti - ja eri huoneet, sali tai kamari huonekaluineen. Alempien yhteiskuntaluokkien ihminen ei milloinkaan saanut pyrkiä taloon vierasrapusta, vaan heitä varten oli keittiön ovi. Taloissa isäntäväki ja palveluskunta alkoivat erottua yhä jyrkemmin toisistaan. Isäntä ja emäntä siirtyivät asumaan kamarin puolelle, talolliskulttuurin alueella jopa syömään eri pöydässä. Uutta olemassaolon järjestystä ilmensi neliön muotoon rakennettu pihapiiri - satakuntalainen umpikartano. Se rajasi talon oman elinalueen ja sulki pois muun ympäristön. Satakunnan ja Hämeen talollinen ei rakentanut umpikartanoa suojautuakseen metsän pedoilta, vaan ympäröidäkseen oman lokeronsa. Umpikartano on ollut itsenäisen talonpoikaistalouden symboli, se julisti sosiaalista turvallisuutta, joka perustui maan omistamiseen. Kun karjalantalon suuruus ilmaisi, kuinka monilukuinen suurperhe siellä asui, länsisuomalainen talo viestitti jotain muuta: peltojen pinta-alan, karjan määrän, talonväen yhteiskunnallisen aseman.

Talonpoikainen yhteisökulttuuri

Länsi- ja Etelä-Suomessa sukukulttuurin tilalle tuli yhteisökulttuuri. Uusia ekologisia rakenteita olivat kylänsisäiset talkoot, kylähäät ja -hautajaiset, kollektiivinen yhteisöperinne. Omavarainen talonpoikaiskylä on tuottanut yhdessä ja kuluttanut ylijäämän yhteisissä juhlissa ja riiteissä. Suomalaistenkin kylien yhteisöllisyys säilyi monella tavoin aina uusjakoon saakka 1900-luvun alkuun, jolloin kylät hajosivat ja kyläkulttuuri alkoi Suomessa kuolla. Yhteisölliset rakenteet kuuluivat talonpoikaiseen kulttuurijärjestelmään.

Tyypillisiä kyläjuhlia ovat olleet ns. kruunuhäät, joissa morsian kantoi päässään korkeaa, koristeellista vihkikruunua. Ne olivat pitojuhla, johon kyläläiset kokoontuivat syömään, juomaan ja tanssimaan. Vihkimisnäytelmä, hääateria ja tanssi syrjäyttivät kalevalamittaiset häälaulut ja morsiamen siirtämisriitit; talollisyhteiskunnan häissä näytelmän keskipisteenä oli kunniallinen, säätynsä mukaan nainut aviopari. Erityisesti pohjalaiset kruunuhäät säilyttivät alkuperäisiä kyläjuhlan piirteitä. Häätalo ja vihkinäyttämö koristettiin talkoilla, naapurit toivat häihin ruokatarvikkeita ja hääateriakin valmistettiin usein yhdessä. Häihin saapui koko kylän väki, kuokkavieraita olivat vieraskyläläiset. Häissä naapurit avustivat nuorta paria antamalla heille rahaa mm. juotaessa häämaljoja; sukulahjojen tilalle tulivat häälahjat ja ns. morsiusapu, jota morsian keräsi kylän taloissa ennen häitä.

Yhteisön jäsenten elämänkausiriiteistä häät ovat vanhimpia kollektiivisia kyläjuhlia. Mutta samalla tavoin ovat hautajaiset muuttuneet sukuriitistä kyläjuhlaksi, johon paikallisyhteisö kokoontui hyvästelemään poismennyttä. Kylähautajaisten kaava oli samantapainen kuin kylähäiden. Sukulaiset, naapurit ja pienillä paikkakunnilla koko kyläyhteisö kokoontuivat hautajaistaloon "muistelemaan" vainajaa, syömään yhdessä hautajaisaterian ja lopulta saattamaan kuolleen jäsenensä kirkkomaalle, rajan taakse.

Vainajan sielunmatkasta ei enää huolehtinut samaani vaan kirkko ja yhteisö.

Organisaatiokulttuuri on saanut lähes poikkeuksetta ensimmäisenä jalansijaa talonpoikaisyhteisöissä. Suomessa etenkin Etelä-Pohjanmaa on ollut agraarisen organisaatiokulttuurin ydinalue, jossa jo 1750-luvulla otettiin käytäntöön kylähallinto, ns. oltermannilaitos. Pohjanmaalla perustettiin ensimmäiset maamiesseurat 1800-luvun alussa ja nuorisoseurat 1880-luvulla. Osuustoiminnan alkaessa pohjalaiset ovat olleet edelläkävijöitä. Talonpoikaiskylissä, etenkin Pohjanmaalla, nuoriso alkoi erottautua omaksi ryhmäkseen, jolla oli omat jäseneksiottomenonsa, johtajansa ja keskinäiset toimintamuotonsa. Nuoret järjestivät kylätansseja, leikkihäitä, jopa kylien välisiä ns. isoja tansseja, rakensivat kyläkeinuja.

Pohjanmaalla vakiintui organisatorinen yöstely eli ns. ryhmäyöstely. Sen piirissä poikajoukot tekivät yhdessä vierailumatkoja tyttöjen aittoihin ja makuukammareihin. Nuorisoryhmien yöllisiin seurustelutapoihin kuului seremoniallisia pyrkimis-, tarjoilu- ja yökosintamenoja, samoin riisuuntumis- ja moraalinormeja. Pohjanmaalla nuoret sepittivät omia tanssi- ja piirileikkilauluja, sinne levisivät yleensä ensimmäisenä uudet tanssit ja musiikkikappaleet. Pohjanmaalla nuorilla oli omat viiteryhmänsä ja he ylläpitivät kyläkuria, jollaista ei tavata muualla Suomessa. Pojat valvoivat yöllistä seurustelua, karkottivat vieraan kylän pojat pois alueeltaan ja rankaisivat yöstelynormeja rikkoneita. Kylien väliset tappelut kiinteyttivät yhteenkuuluvuuden tunnetta, jopa estivät kylien välisiä avioliittoja. Uusi nuorisokulttuuri alkoi levitä 1700-luvulla ja vähitellen 1800-luvulle tultaessa nuorten omat seurustelutavat syrjäyttivät sukujenväliset kosintamenot.

Paikallistalouden aikana ihmiselämän kiinnekohta oli oma yhteisö, kylä. Länsisuomalainen talonpoikaiskyläkin eli peltojensa keskellä itsenäistä elämäänsä. Oma kylä erotettiin toisista, muiden kylien väki kuului toiseen elinpiiriin. Kylillä niin kuin ihmisilläkin oli oma nimensä, jopa pilkkanimensäkin, puheenpartensa ja sosiaalinen luonteensa. Kylätappeluiden aikakaudella kotikylä oli tuon ajan nuorisojengien oma reviiri, poikien hurjuus ja tappelijan maine oli kunniaksi koko kylälle; nuorten kokoontumispaikoissa liikuttiin aina samankyläläiset yhdessä. Jos ihminen joutui lähtemään kotikylästään, hän oli vieras, poissa omiensa joukosta.

Myöhemmin kylän voimamiesten ja tappelusankarien tilalle tulivat urheilijat, mutta paikalliset kilpailut ja voimainkoitokset käytiin yhä kylien välillä. Kun koululaitos 1800-luvulla alkoi levitä, pidettiin itsestään selvänä, että jokaisen kylän tuli saada oma koulunsa ja kirjastonsa. Monet paikalliset yhdistykset pitivät kunnia-asianaan, että juuri heidän kyläänsä rakennettiin nuorisoseurantalo, työväentalo tai urheilukenttä. Teollistumisen alkuaikoina taloudellinen ajattelukin oli paikallista. Kyliin perustettiin osuusmyllyjä ja osuusmeijereitä, höyrysahoja, verstaita jopa teollisuusyrityksiä. Jokaisessa kylässä oli oma kyläkauppansa. Uuden taloudellisen kehityksen alueellisena yksikkönä oli paikallisyhteisö ja uusien tuotantomuotojen tuli vahvistaa agraarikylän omaehtoisuutta, sen itsenäistä toimeentuloa.

Kyläihmisen perinne

Agraarikulttuureissa ihminen alkoi katsoa tulevaisuuteen, seuraavaan satokauteen; aikakäsityskin muuttui toisenlaiseksi kuin eräkauden yhteisöissä. Talonpoika organisoi luontoa ja rekrytoi tulevaisuutta; raivasi, säästi, varastoi ja rakensi seuraavien sukupolvien perintöä. Talonpoikainen maailmankatsomus synnytti puritaanisen uskonnon, luterilaisuuden ja kalvinilaisuuden, se heijastui aikansa filosofiaan ja taloudelliseen hyötyajatteluun. Yhteisöihmisen ja maanviljelijän elinehdot muokkasivat myös talonpoikaisen kansanperinteen.

Agraarikulttuureissa keskeistä hyötyperinnettä ovat hedelmällisyysriitit, säiden ja vuodentulon ennustaminen, kalendaariperinne. Maanviljelijälle on ollut elintärkeää peltojen sato ja karjaonni, vuodentulon suojeleminen. Talonpoika on riippuvainen luontoa hallitsevista korkeammista voimista, jumalasta.

Suomen talonpoikaiskylien uskonto oli luterilaisuus ja sen kansanomaiset herätysliikkeet. Seurakuntiin syntyi kristillistä paikallis-kulttuuria ja yhteisöllistä kirkkoperinnettä. Sukujuhlat vaihtuivat kirkkopyhiksi, sosiaalinen kanssakäyminen keskittyi jokapyhäiseen kirkossakäyntiin. Uskonto antoi käyttäytymissäännöt, henkisen turvan. Agraariyhteisössä vaihtuivat uskonnollisen ajattelun rakenteet. Tietäjästä tuli noita, vastauskon edustaja, joka hankki maallista valtaa antikristuksen avulla. Noitausko huipentui kirkonsisäisissä vainoissa 1600-luvulla, mutta myös talonpoikaiskylä tarvitsi noitansa, oikean uskon ja uskonvallan rajamerkkeinä. Noita dehumaanistettiin. Hankkiakseen menestystä tai pikemminkin anastaessaan kristityille kuuluvaa maallista hyvää noita oli luvannut sielunsa paholaiselle, antanut pois taivasosansa. Noita oli aikansa ”kansanvihollinen”.

Noitaoikeudenkäyntejä on Suomessa esiintynyt lähinnä vain läntisillä ja eteläisillä agraariyhteiskunnan alueilla. Länsi- ja Etelä-Suomeen rajoittuvat uskomukset *trulleista* (ruots. *troll*) eli noidista, jotka kävivät pääsiäisyönä naapurinsa navetassa varastamassa karjaonnea. Läntistä on Suomessa yleensäkin varallisuusmagia, käsitykset, että ihminen voi yliluonnollisin (antikristillisin) keinoin hankkia rikkautta. Talonpoikaiskulttuurin piiriin rajoittuvat uskomukset varallisuutta, so. kermaa, jyviä tai rahaa kantavasta yliluonnollisesta olennosta, *parasta*, jonka noitaemännät saattoivat synnyttää itselleen. Myös haltiaperinne kiinnittyi lännessä taloihin. Luonnonhaltioiden tilalle tulivat kyläympäristön haltiat. Talonhaltia suojeli taloa, teki työtä, lämmitti riihtä, karkotti varkaat; se hyödytti taloa, jopa kantoi taloon erilaista tavaraa, varallisuutta. Toisaalta talonhaltia valvoi isäntäväen elämää. Se vaati ahkeruutta, raittiutta ja siveellistä käytöstä. Yliluonnollinen talonhaltia ylläpiti talonpojan maailmankatsomusta.

Agraariyhteisöissä kansanusko ja tarinaperinne vahvistivat ekosysteemiä, sitä todellisuutta, jossa ihmiselämän kulmakivinä olivat vankka isältä peritty talo, pellot ja karja ja elämisen arvo määriteltiin sananmukaisesti jyvälaarin suuruudesta, voin ja rasvaisen kerman määrästä - aikansa elintason mittapuista.

Pääasiassa läntisiä ovat Suomessa moraalitarinat, joissa juonena on normirikos, kristillisten perusarvojen loukkaaminen ja sitä seurannut rangaistus. Sakraali-rikoksia olivat pyhänä tehty työ, alkuaan sapatin rikkominen noituustarkoituksessa, jumalanpilkka ja huono elämä, kuten juopottelu, kortinpeluu, tanssi tai muu siveettömyys, jopa kevytmielinen viheltely; rangaistavaa oli kaikki mikä viittasi leivän häpäisemiseen ja tietenkin myös naapurisopua rikkova käyttäytyminen, riitely ja kateus. Moraalitarinoissa metsään surmattu avioton lapsi, äpärä paljastaa kummittelullaan äitinsä, tai tanssinhaluinen tyttö tanssii sukkansa rikki vielä kuoltuaankin. Kristilliseen varoitusperinteeseen voidaan lukea suuri joukko vainaja- ja hautausmaatarinoita, joissa vainajista on tehty kauhuolentoja. Näillä tarinoilla on dehumaanistettu vainajakultti ja muut suku-uskonnon muodot, kirkollisen organisaation vastavoimat. Onnen menetys tai paha on seurannut myös työnormien rikkomisesta, huonosti tehdystä työstä. Agraariyhteisöt ovat tarvinneet normeja, jotka suuret maailmanuskonnot ovat julistaneet moraalisiksi käskyiksi. Kyläkulttuurissa ihmisellä oli todellisia lähimmäisiä, naapureita, joiden kanssa tuli elää yhdessä. Lähimmäisyys ei kestä epämoraalisuutta. Talonpoikainen tuotantomuoto oli yhteiselämää ja eettistä vastavuoroisuutta, siihen perustui paikallinen itsenäisyys.

Länsi- ja Etelä-Suomen talollisalueella juhlista − häistä, hautajaisista ja kinkereistä − tuli säätyjen välisen luokkaeron näytelmiä, statusriittejä. Talot kilpailivat siitä, kuka piti komeimmat häät, ja myös yhteiskunnallista asemaa ilmaisevat seremoniat saivat yhä näkyvämmän sijan. Suomalaisiin talonpoikaishäihinkin levisi eurooppalaisen säätyläiskulttuurin etiketti ja länsimaiselle yhteisölle ominaiset hierarkiariitit.

Vieraita varten häätalon pihalle pystytettiin kunniaportteja, arvokkaimpien vieraiden, kuten pitäjän kirkkoherran, aatelisten kartanonomistajien ja virkamiesten tullessa pelimannit soittivat erityisen tulomarssin. Vieraat vastaanotettiin talon pihalla ja heidän odotettiin käyvän sisään vierasrapuista arvojärjestyksessä. Hämeessä sulhasen puoleiset vieraat saapuivat kulkueena morsiustaloon, arvokkaimmat henkilöt kulkueen etupäässä. Pitopöytään vieraat sijoitettiin arvojärjestyksessä, arvojärjestystä noudatettiin tarjoiltaessa ja pöytäpuheita pidettäessä, arvon jälkeen kohoteltiin maljoja ja mentiin tanssimaan. Yksinpä hääsaattokin, jossa alkuaan kuljetettiin morsian omasta kodistaan sulhasen ko-

tiin, muuttui vieraiden hierarkiariitiksi. Hääkulkueissa pelimannien ja morsiusparin jälkeen ajoi kirkkoherra, sitten muut säätyläiset vaunuissaan, sen jälkeen suurtalolliset kieseissään ja lopuksi köyhä kansa ja kuokkavieraat jalkaisin.

Talollisluokan häät synnyttivät ympärilleen pitoperinnettä ja palvelukulttuuria. Häät tarjosivat osittain ammattimaisen toimeentulon lähteen monille puolisäätyisille, puhemiehille, jotka välittivät aviokauppoja, morsiamen pukijoille, pitokokeille, tarjoilijoille ja pelimanneille. Seremonioiden roolinhaltijat eivät enää olleet sukujen edustajia, vaan ammattilaisia tai nuoren parin ikätovereita, morsiustyttöjä ja sulhaspoikia. Pitojuhlat manifestoivat kaikkea sitä, mikä agraarikylässä oli sosiaalisesti arvokasta: maanomistukseen ja säätyläisyyteen perustuvia valtarakenteita, pysyvää aineellista turvallisuutta, isännyyttä ja emännyyttä. Häät nostivat esille ekologiset voittajat ja yhteiskunnan johtajat. Kun häihin ja muihin pitoihin alettiin kutsua, kyläyhteisö jakaantui eri piireihin, jotka yhä enemmän seurustelivat vain keskenään. Juhliin saivat osallistua ne, jotka oli kutsuttu. Läntiset tavat erottelivat ihmiset yhä tarkemmin. Alemmat yhteiskuntaluokat eivät enää 1800-luvulla pitäneet häitä ollenkaan vaan ainoastaan kuuliaistanssit tai ns. rahahäät, joissa yleisö sai ostaa viinaryyppyjä, tanssia ja tanssittaa morsiantakin maksua vastaan. Kun vanhoissa kalevalaisissa lauluhäissä morsian siirrettiin suvusta toiseen, länsisuomalaisissa kylähäissä nuoripari siirrettiin aviosäätyyn, ja siihen yhteiskunnalliseen asemaan, johon he avioparina tulivat kuulumaan.

Eurooppalaisen luokkakulttuurin rakenteet levisivät jopa hautausmaille. Ortodoksien Karjalan kyläkalmistoissa vanhat puut, ristit ja vainajientalot lahosivat paikoilleen, vainajien asuinsijoilta ei saanut taittaa oksaakaan. Luterilaisen agraariyhteiskunnan keskitetyissä, hyvin hoidetuissa kirkkopuistoissa yhä komeammat kivimonumentit erottelivat vainajat omiin luokkiinsa vielä kuoleman jälkeenkin. Länsimainen hautausmaa vahvistaa sekin oman yhteiskuntansa kulttuurista järjestystä ja olemassaolon hierarkiaa.

Kova ja pehmeä yhteiskunta

Talollisyhteiskunnan sääty- ja luokkaerot tunkeutuvat kaikkialle jokapäiväiseen elämään. Yhteiskunnallinen lokero määritteli ihmisen aseman, koko sosiaalisen olemuksen, hänen roolinsa, pukunsa, esiintymistapansa ja senkin miltä etäisyydeltä ja millä tavalla hän puhutteli muita. Persoonallisuutena agraarikulttuurin ihminen alkoi olla oman ekolokeronsa tuote, jonka ajattelu ja omakuva sopeutuivat hänen ihmisympäristöönsä, sosiaalisten suhteiden verkostoon.

Ns. sääty-yhteiskunnan sivistyskäsitys tuki uusia ekologisia voittajia, uutta porvarillista kulttuurieliittiä. Sivistys oli oikeita käytöstapoja ja ruokailutapoja, haarukoita ja veitsiä, oikeaa kieltä, pukeutumista, puhtautta, hygieenistä ruumiinkulttuuria. Sivistynyt ihminen oli kasvatettu, keinotekoisesti luotu; sivistymätön ihminen oli luonnollinen tai luonnon kasvattama kuten "villit". Porvarillinen kulttuuri pystytti rajan myös säätyläisen ja talonpojan välille, myöhemmin porvarillisen luokan ja työläisten välille. Sivistymätöntä oli kansanomainen, rahvaanomainen luonnollisuus, omatekoisuus, hierarkkisten käyttäytymissääntöjen puuttuminen. Säätyläisiä matkiessaan länsisuomalainen talonpoika matki uutta kulttuurikäsitystä ja alkoi luoda samanlaisia rajoja omassa ympäristössään maataomistavien ja maattomien välille. Köyhyys oli likaista, epäjärjestystä, sosiaalisesti saastaista, jopa tuomittavaa. Järjestys oli hyvän talonpidon ja korkeamman ihmisyyden tunnusmerkki. Talollinen oli omassa ympäristössään ekologinen voittaja ja määritteli, mikä on oikeaa kulttuuria, edistystä.

Karjalan ja Länsi-Suomen välillä on ollut eroa lasten kasvatuksessa, koko siinä kohtelussa, joka ympäröi lapsia jo syntymästään lähtien. Karjala on ollut pehmeä yhteiskunta, jossa lapsia hellittiin eikä heidän vielä leikki-iässä tarvinnut osallistua säännölliseen työhön. Aikoinaan miniä on suurperheissä saanut omistautua lastensa hoitoon, ainakin niin kauan kuin lapset olivat imeväisiässä. Karjalan suurperheissä lapsia on ympäröinyt suuri joukko sukulaisia. Heistä pitivät huolta isovanhemmat, tädit jopa serkut; sedillä ja tädeillä

oli vastuu omista kummilapsistaan. Lapsuudessa on epäilemättä istutettu kyky osoittaa tunteitaan tai se vilkkaus ja välittömyys, jota vakiintuneissa käsityksissä yhä pidetään karjalaiselle kansanluonteelle ominaisena.

Lännestä on Suomeen levinnyt kehto ja reikätuoli, niitä tarvittiin talonpoikaisessa lastenkasvatuksessa. Kehto vapautti äidit hoitamasta sylilapsiaan, antoi emännille ja miniöille mahdollisuuden tehdä talon töitä. Kehto on ollut inhimillisesti kylmä ja kova ympäristö, oikeastaan kehto, tiukat kapalot ja kova syöttösarvi ovat tehneet länsimaisen agraariyhteisön lastenkäsittelystä kaikkein julmimman, mitä kulttuurien historiassa tiedetään. Länsi-Suomessa on arvostettu sankariäitejä, jotka synnyttivät työn lomassa ruispellon ojaan ja nousivat mahdollisimman pian lapsivuoteesta suorittamaan kotitöitään. Vain imetysaikoina lapsi sai olla fyysisessä kosketuksessa äitiinsä, mutta on myös kertomuksia emännistä, jotka imettivätkin lapsensa kehtoon, hätäisesti kehdon päällä maata röhöttäen.

Länsi-Suomessa, ja etenkin Pohjanmaalla kylä alkoi olla myös todellinen kilpailuympäristö. Agraariyhteisö asetti yhä suurempia vaatimuksia isännän ja emännän roolisuorituksille. Emäntien tuli nousta ylös aikaisin aamulla eikä mitään hetkeä voinut jättää käyttämättä hyödylliseen työhön; vapaa-aikana naisten tuli tehdä käsitöitä jopa kulkiessaan kylällä. Talkoista muodostui raivokkaita työkilpailuja niin miesten kuin naistenkin kesken. Työkuntoisuuden ja ahkeruuden näyttäminen oli nuorille avioitumiskelpoisuuden ehto. Nuoret miehet kilpailivat väkikiven nostossa tai tappelijoina tanssipaikoilla ja häissä. Tytöt kävivät kilpailua vaatevarastoillaan, makuuaittansa "pukemisessa", mutta myös muissa naisten töissä; Pohjanmaalla tytöille on ollut kunniaksi selviytyä raskaistakin peltotöistä, jopa kyntämisestä ja ojan kaivamisesta.

Kyläyhteisössä kysyttiin jo yksilösuorituksia, haettiin mainetta. Nuorisoidoleista tehtiin Pohjanmaalla lauluja, heistä puhuttiin kylällä. Kilpailu ja kylähenki kietoutuvat toisiinsa; suoritusyksilöt, jopa tappelusankarit olivat kylän kunnia. Maanviljelykylässä yksilön resurssit kävivät rajallisiksi. Menestyäkseen ihmisen tuli raivata muita pois tieltään, hankkia itselleen maata, omaisuutta, "onnea ja menestystä". Kansanperinne kuvastaa yhteiskunnan ristiriitoja. Jopa noituus oli sosiaalista manipulaatiota ei enää luonnon hallintaa. Henkinen perinne yhteiskunnallistui ekologisen kilpailun välineeksi.

Länsi- ja Etelä-Suomen vauraissa talonpoikaistaloissa tuli 1800-luvulla tavaksi leipoa ruokaleipää kaksi kertaa vuodessa, syksyllä ennen joulua ja keväällä. Leipominen saattoi kestää viikon pari ja suurissa taloissa tehtiin satoja, jopa tuhansia leipiä, jotka ripustettiin tuvan katossa oleviin orsiin tai säilöttiin aittaan viljalaariin. Leipävartaat julistivat nekin talon varallisuutta, varastojen määrää. Jokapäiväisenä särpimenä Länsi-Suomessa oli suolainen silakka. Kova ruisleipä ja suolainen silakka symbolisoivat talonpoikaista eteenpäin katsomista, varustautumista tulevaisuuteen. Mutta samalla se ilmensi puritaanista elämänasennetta, Raamatusta tuttua "syö otsasi hiessä" -ajattelutapaa, säästäväisyyttä ja säästäväisyyteen perustuvaa vaurauden ideologiaa. Hyvä ruoka kuului juhliin, häihin ja hautajaisiin, jolloin talossa ruokittiin koko kylä ja pantiin näytteille se varallisuus, joka vuosien mittaan oli ihmistyöllä saatu kootuksi.

Itä-Suomen ja Karjalan pirteissä hallitsi suuri umpinainen leivinuuni, jota lämmitettiin joka päivä. Uuni oli pirtin sydän, uunissa valmistettiin piirakat ja kalakukot, haudutettiin lihat ja maidot; lämmintä pehmeää leipääkin leivottiin melkein joka päivä. Uuniruoat, tietynlainen leivinuunikulttuuri on yhteistä pohjoisvenäläisille kansoille ja koko pohjoiselle kaskikulttuurille. Ruoka syötiin tuoreena. Pehmeä leipä, tuoreet kalakukot, rasvaiset piirakat kuuluivat pehmeään savolais-karjalaiseen elämäntyyliin ja sukuyhteiskunnan sosiaalisesti turvalliseen ilmapiiriin.

Länsi- ja Etelä-Suomessa elämänrytmin alkoi sanella kartanon vellikello, täsmälliset työajat, työtingit ja urakat. Päivä jakautui yhä selvemmin kahtia, niin kuin koko yhteiskuntakin: oli olemassa työaika ja kirkon pyhittämät lepopäivät, rengit ja isännät, työt ja huvitukset. Länsisuomalaista yhteiskuntaa leimasi toisaalta puritanismi, työnteon ja talonpoikaisen säästäväisyyden ihannointi, kristillinen vaatimattomuus, toisaalta jyrkkä ja peruuttamaton säätyjako. Ihmisen ekologinen asema oli kuin kristillinen penkkijärjestys. Ihmisen tuli elää, avioitua ja kuolla lokeronsa mukaan, omalla paikallaan pellolla ja kirkon-

penkissä, omalla paikallaan hääpöydässä ja hautajaisaatossa. Ankarat muotokristilliset herätysliikkeet, ankara yhteiskunnallinen säätyjako, mahtavat talonpoikaiset umpikartanot ja viivasuorat pellonojat kuuluvat samaan henkiseen ilmapiiriin kuin kova reikäleipä.

Agraariyhteiskunnat säätyläisineen, talonpoikineen ja käsityöläisineen toteuttivat aikansa ekologista järjestystä. Mitä rajallisemmiksi kävivät ympäristön resurssit, viljelty maa ja metsät, sitä tiukemmin jäsentyi ravintoketju ja sitä korkeammaksi alkoi nousta olemassaolon pyramidi. Talonpoikaisuus oli normeja, päämääriä ja kurinalaisuutta, jollainen on vielä vierasta individualistiselle sukuyhteisölle. Länsi-Euroopan agraarisista kyläyhteisöistä on enää lyhyt matka teolliseen organisaatiokulttuuriin ja aineellisen kehityksen yhteiskuntaan, natsismiin, sosialismiin ja kommunismiin.

Talonpojat ja tulevaisuus

Eräyhteisöissä ihminen ei ole tuntenut huolta sadon menettämisestä ja toimeentulon jatkumisesta seuraavaan satokauteen. Luontoa ei uhannut halla. Eräkulttuurien elämänfilosofiaa on ollut jäljellä savolais-karjalaisen kaskiviljelijän moninaistaloudessa, se on sitä huolettomuutta, jota organisaatioyhteiskunnan ihminen piti epärationaalisena jopa moraalittomana. Agraariyhteiskunnassa ihmiselämän turvallisuus oli aineellisen omaisuuden ja ekologisten resurssien hankkimista. Omistuksesta tuli elämän sisältö. Työteliäisyys, säästäväisyys ja suunnitelmallisuus olivat tulevaisuuden järjestämistä, olemassaolon parantamista, kehittämistä. Talonpoika linnoittautui tulevaisuutta varten, rakensi tuparivinsä ja kivinavettansa kestämään vielä seuraaville sukupolville. Agraariyhteiskunta oli jo päämääräihmisten kulttuuri.

Eurooppalaisessa sääty-yhteiskunnassa vaikutti organisatorinen etiikka. Ne jotka eivät kuuluneet omaan yhteisöön tai luokkaan, pitolahkoon, voitiin luokitella vastustajiin, antiihmisiin, saastaisiin ja työntää yhteiskunnallisten rajojen taakse. Erityisesti talolliskulttuurin alueella on Suomessakin syntynyt uusi yhteiskunnallinen moralismi, alistettujen luokkien ”epäihmistäminen”. Se oli uutta sosiaalisen järjestyksen ideologiaa. Moraalituomiot kohdistuivat tiettyihin ihmistyyppeihin, moraaliesimerkkeihin, eivät niihin olosuhteisiin, joissa köyhät, noidat tai aviottoman lapsensa surmanneet epätoivoiset piikatytöt elivät. Organisaatiot tarvitsevat vastaihmisiä, syntipukkeja ja ideologisia rajamerkkejä.

Länsisuomalainen talollisyhteiskunta oli valmis ottamaan vastaan uudet eurooppalaisen organisaatio- ja kehitysyhteiskunnan rakenteet. Ankara autoritaarinen kasvatus ja koulutus, kylmä lasten kohtelu ja sosiaalinen kilpailu ovat muokanneet länsimaisen suoritusihmisen, joka alistuu yhteisiin päämääriin ja luovuttaa henkilökohtaisen vastuunsa järjestelmille, johtajille. Uuden kulttuurin ilmenemismuotoja ovat länsimainen armeija ja poliittiset massaliikkeet, kapitalismi, natsismi ja kommunismi. Jo agraariyhteiskunnassa versoivat 1900-luvun poliittisten suurinstituutioiden toiminnalliset peruskatsomukset. Teollinen vallankumous ja uusevolutionismi vain jatkoivat talonpoikais-porvarismille ominaista tulevaisuuden rakentamista.

Länsimainen kehityskultti ja organisatorinen johtajien palvonta sai alkuvoimansa luokkautuneista agraariyhteisöistä. Siellä kasvoivat kaupunkien työläisten joukot. Sieltä tulivat miljoona-armeijoina marssivat massat, uudet eturyhmät ja kansanarmeijat. Agraariyhteiskunta enteili jo uutta teollista yhteiskuntaa, jossa kulttuuri kokonaisuudessaan on tuotantojärjestelmiä ja ympäristön muuttamista. Talollisluokka toi maaseudulle koneteknologian ja tavarakulttuurin. Talonpoikainen rakentaja, körttiläinen niin kuin kylätappelijakin ovat olleet uuden kulttuurijärjestelmän edelläkävijöitä. Sukuyhteisön ihmiseen verrattuna talonpoika oli jo järjestöihminen, länsimainen rationalisti, joka muutti siirtomaihin, alisti monien maanosien alkuperäiskansat, sopeutui keskitettyihin kasvuorganisaatioihin. Länsieurooppalaisessa agraariyhteisössä kasvoi ihminen, joka toteutti länsimaisen kulttuuri-imperialismin.

Keskitetty kehityskulttuuri on johtajia ja yhtä jalkaa marssivia massoja, alamaisuusnäytöksiä, yhteisliikkeitä, ryhmäkuria, sisäistettyä orjuutta. Mitä alistetumpi kansa, sitä suuremmat kehityskoneistot.

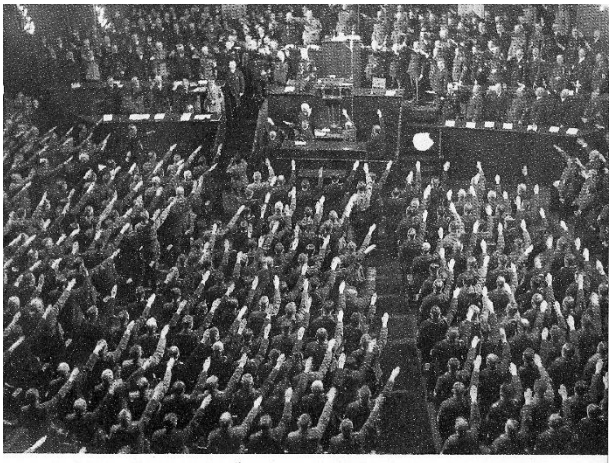

Keskitetty kulttuuri on organisoitua järjestystä

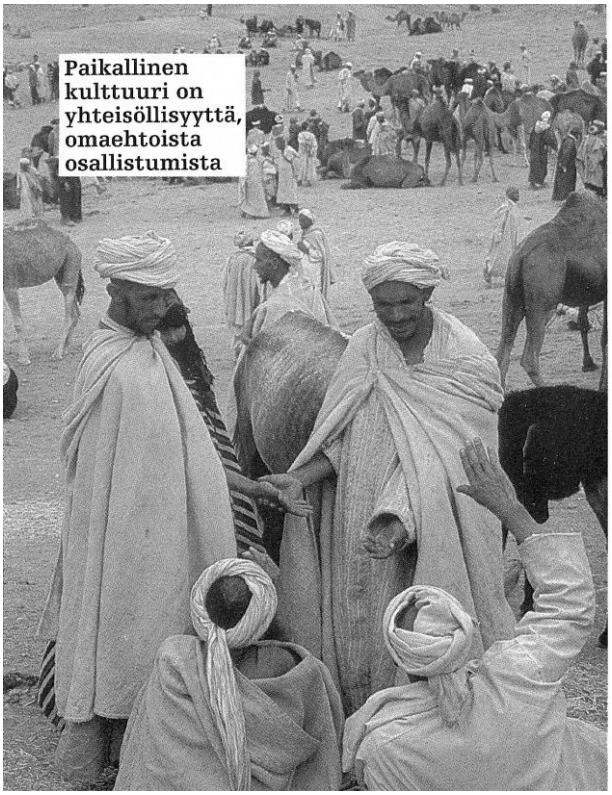

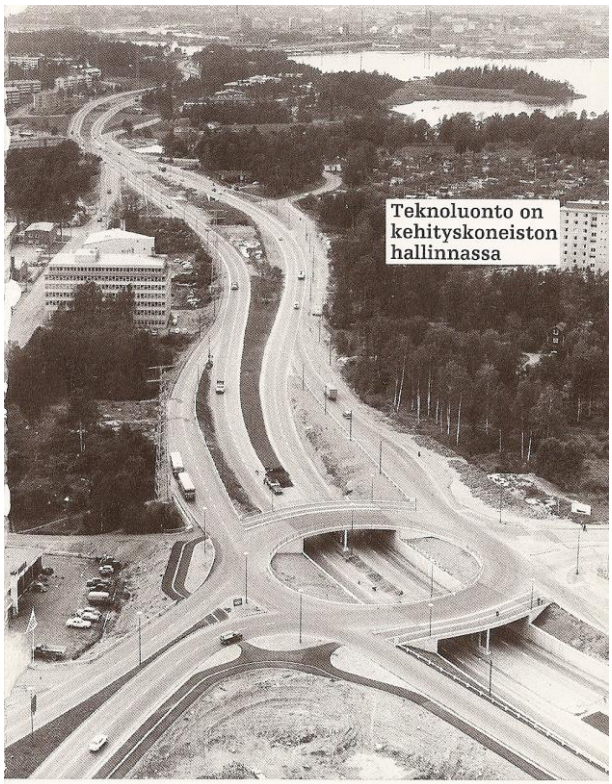

Länsimainen kulttuuri ei enää sopeudu elinympäristöönsä, vaan ympäristö sopeutetaan tieteellistekniseen kehitykseen.

Maailmassa on elänyt kaksi ihmislajia: paikallisia ihmisiä kyläyhteisöissään ja organisaatioihmisiä koneistoissaan. Paikallisuus on ollut omaehtoisuutta, kulttuuria oli tavallisen ihmisen elämänkaari, yhteisön tapahtumat, sukulaisuus ja naapuruus.

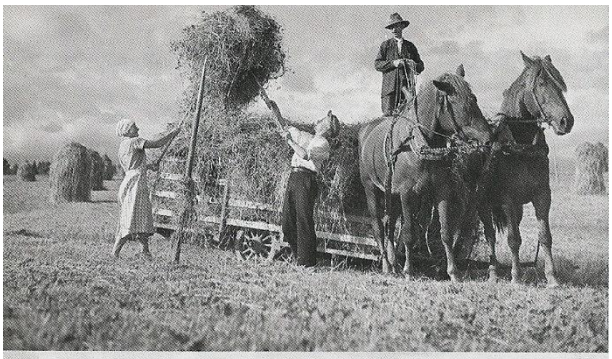

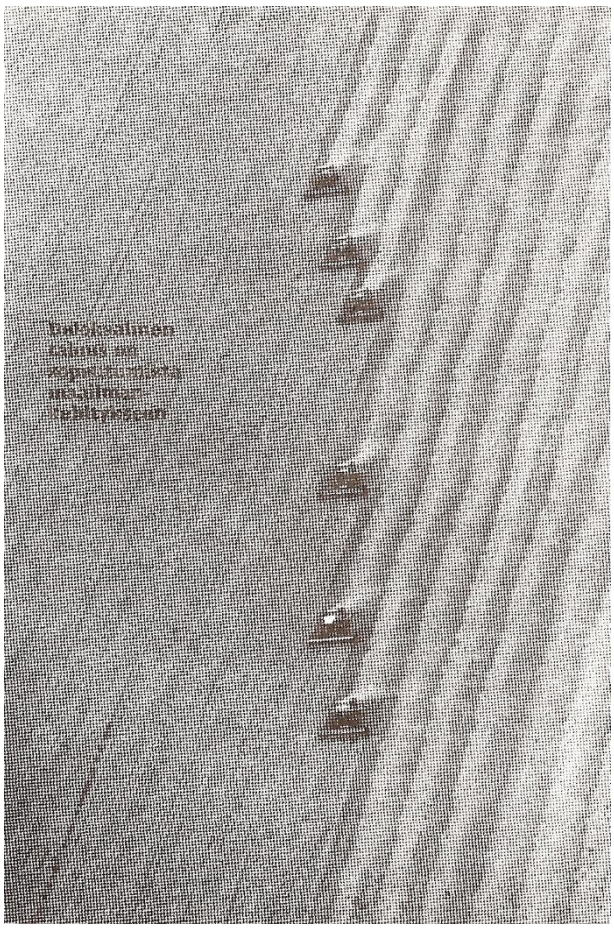

Paikalliskulttuureissa ihminen hallitsi elämänmuotonsa tiedon, tekniikan ja sosiaaliset suhteet. Talous oli sopeutettu luonnonympäristön resursseihin ja toimi paikallisen energian varassa.

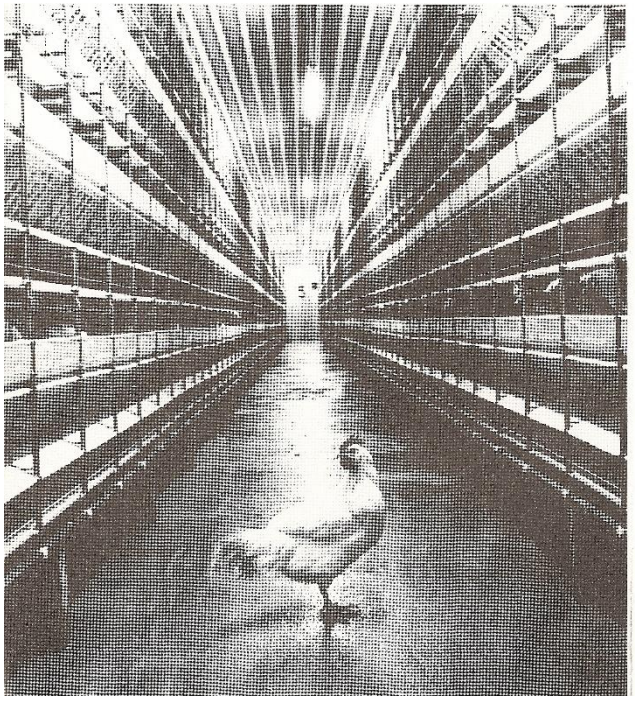

Liukuhihnayhteiskunnassa tuotanto ja kulutus saavat yhdenmukaiset rakenteet. Automatisoitu kulttuuri on luonnon ja ihmisen täydellistä hallintaa. Delokaalinen tuotanto toimii ulkopuolisen tekniikan ja energian varassa. Myös paikallinen ihminen on pantu koneistoon, liukuhihnalle. Yhteisöt ovat menettäneet kulttuurisen merkityksensä.

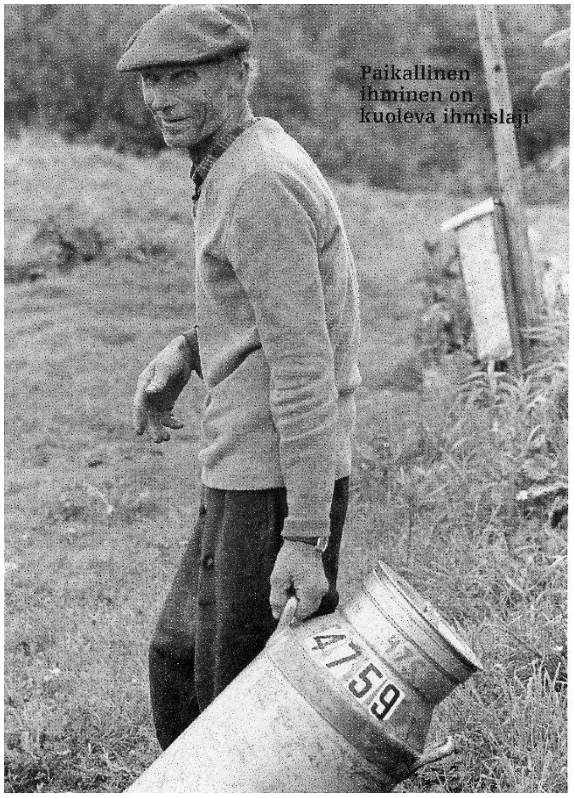

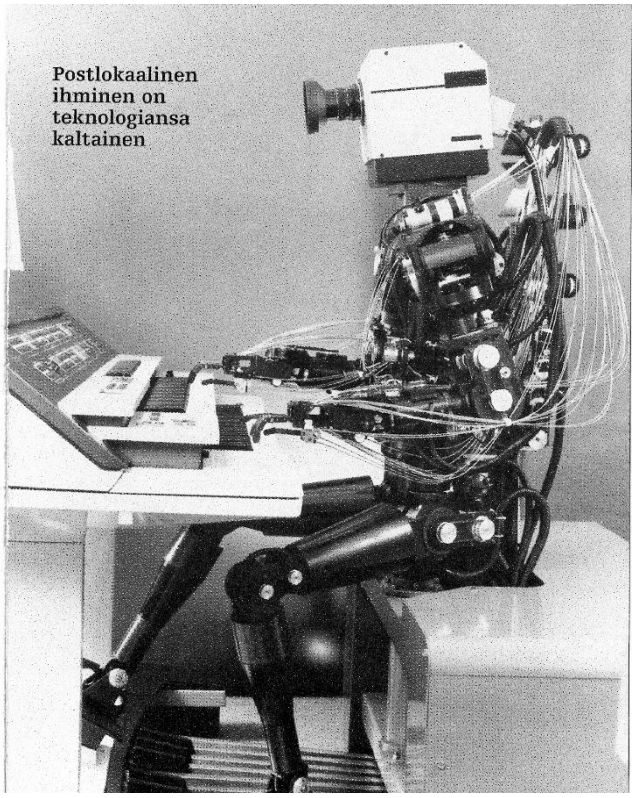

Keskitettyjen koneistojen rakenteet hallitsevat kaikkia elämänaloja, koko olemassaoloa. Tuottavuus saavuttaa täydellisyyden, kun ihminen voidaan korvata kokonaan koneella ja tuotantokilpailua alkavat käydä automaattitehtaat.

Paikalliskulttuuri muuttuu keskitetyksi kulttuuriteollisuudeksi, jonka arvo mitataan kasvu- ja kulutustilastoilla. Ihminen on numero koneistossa.

Keskitetyn yhteiskunnan ansarilähiöissä tiivistyy yhdenmukaistettu palvelukulttuuri. Maailmantason asuinkennossaan postlokaalista ihmistä ympäröi täydellinen mukavuus, viihde ja elintaso. Ihmiselämä on otettu palvelukoneistojen haltuun. Ihminen tulee olemaan tajuntateollisuuden tuote, itseensä keskittynyt kokija, jonka elämän synnyttävät kulttuurikoneistot. Massaihminen vapautetaan ajasta, paikasta ja oman kulttuurinsa taakasta.

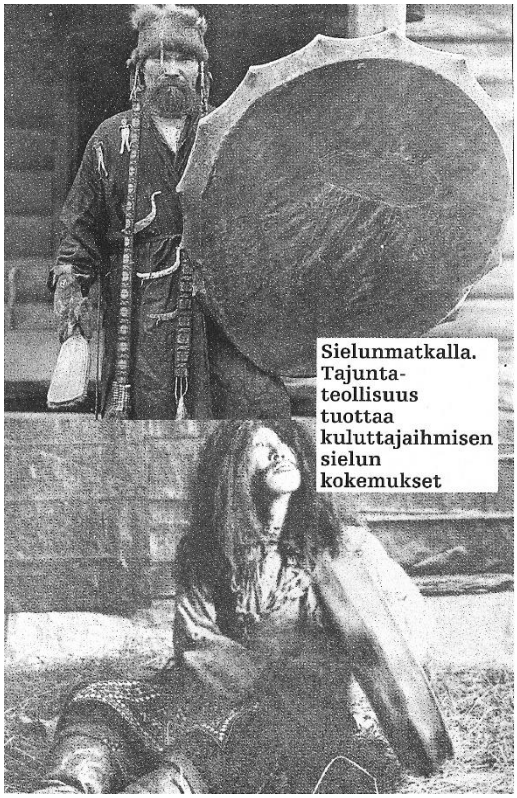

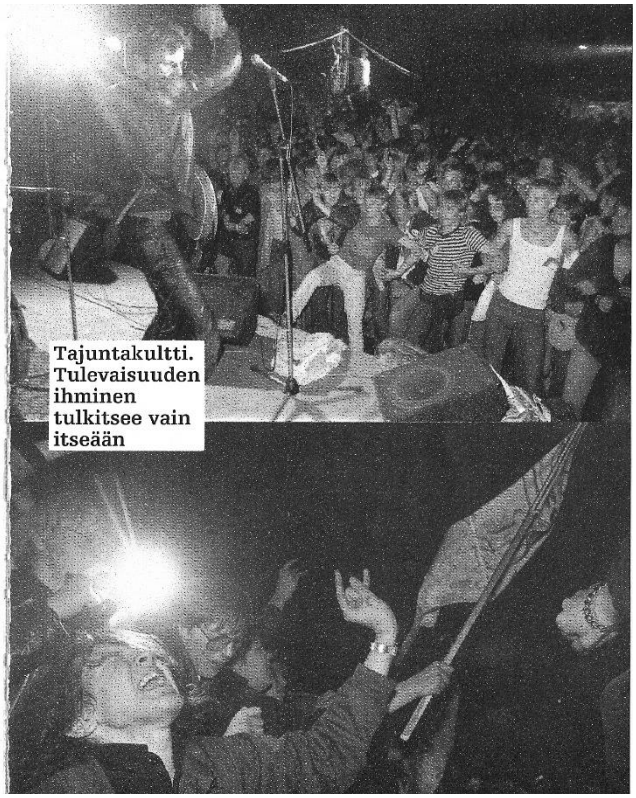

Tajuntakultin samaani vie massat sielunmatkalle. Samaani oli yhteisönsä sielunhoitaja niin kuin kyläuskontojen papit hänen jälkeensä. Postlokaalisessa maailmassa ihmismieliä hallitsee tajuntakultti.

Rockkonsertissa toteutuu keskitetyn kulttuurin peruskaava: suorittaja ympärillään kansa vaatimassa yhä suurempia annoksia kehitystä, uusia psyyken kokemuksia, huumetta.

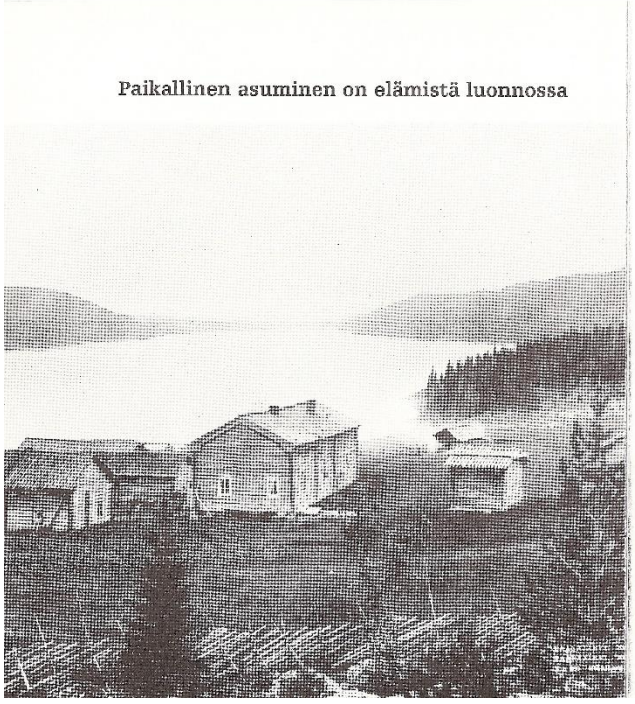

Luontoiskulttuurin ihminen eli itse tekemässään asuin ympäristössä ja sopeutti rakennuksensa niin kuin elintasonsakin paikallisiin oloihin, toimeentuloon.

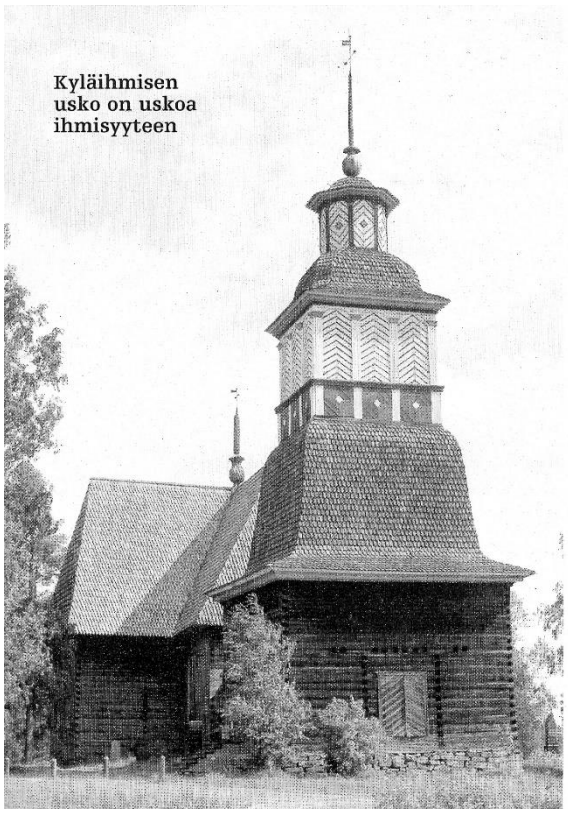

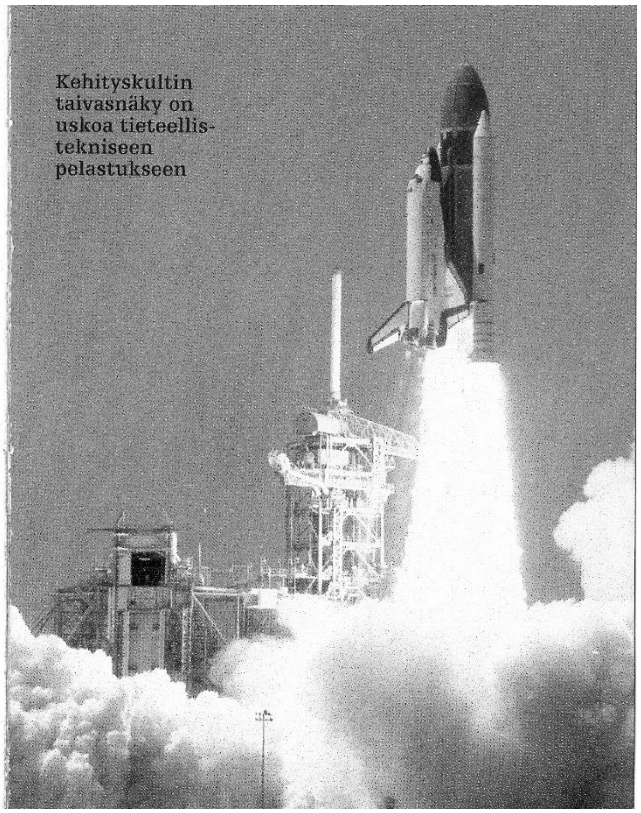

Kirkot ja temppelit ovat olleet paikallisuskonnon keskuksia, ne tukivat yhteisöllisyyttä. Kyläläisten usko palkitsi hyvän ihmisen, naapurin, lähimmäisen; antoi vastauksia hyvän ja pahan ongelmiin, paikallisen ihmisen perimmäisiin kysymyksiin.

Koneistokulttuurin valtarakenteet siunaa tieteellis-tekninen kehityskultti. Se palkitsee voittajat, ihmisjumalat, jotka alistivat luonnon ja paikallisen ihmisen, rakensivat keskitetyn valtakunnan, kehityskoneistojen paratiisin.

Tulevaisuutta hallitsevat globaalit teknovallat, jotka monopolisoivat oman alueensa tiedon, tekniikan ja tulevaisuuden. Koneistojen kasvulle ei enää ole suuruusrajoja. Valtiokulttuurien kuoltua jää jäljelle täydellisesti keskitetty maailmankulttuuri.

Tulevaisuuden yhteisön utopia on avaruussiirtokunta.

III KESKITTYVÄ SUOMI

Nykyisyys - kuinka kehittyi meritokratia

Ekologinen riippuvuus

Teollisen kulttuurin aikana valtiot, yhteisöt ja yksityiset ihmiset sopeutuvat maailmankaupan hallitsemaan kansainväliseen kehitykseen. Ympäristö on ulkopuolinen maailma, abstrakti järjestelmä, jonka kiinnekohtia ovat yhä mahtavammat keskukset, metropolit. Kansainvälisessä kulttuurijärjestelmässä toimii kansainvälinen teknologia, tieteellistekninen tieto ja taito. Teknologia luodaan globaaliin kulutukseen, kulttuurin perusvälineet, kuten autot, kodinkoneet, kommunikaatiotekniikka ovat kaikkialla samanlaisia. Tuotanto nojaa ulkopuolisiin resursseihin, öljyyn, mineraaleihin tai muihin luonnontuotteisiin, jotka kuuluvat osana taloudelliseen vaihtoon. Delokaalisessa kulttuurijärjestelmässä luonnonvarojen ja teknologian siirto on taloudellisen toiminnan itsestään selvä periaate, rakennepiirre. Kulttuurin voimavarat ovat muuttuneet delokaalisiksi.

Teollinen tuotanto toimii maailmankaupan ehdoilla, ja päinvastoin kuin luontoiskulttuurit, massatuotantoyhteiskunta ei kulttuuriekologisesti sopeudu eikä voikaan sopeutua omaan luonnonympäristöönsä. Kolonialismin ajoista lähtien resursseja on keskitetty läntisten teollisuusmaiden metropoleihin, jotka kiihtyvällä vauhdilla kuluttavat maapallon kaikkia luonnonvaroja. Korkean teknologian maat ovat lähes kokonaan riippuvaisia ulkopuolisista raaka-aineista, öljystä ja mineraaleista. Kulttuuriekologisena järjestelmänä ei Suomikaan enää pitkään aikaan ole ollut itsenäinen, vaan taloudellisesti, teknologisesti ja kulttuurisesti täysin riippuvainen ulkopuolisista resursseista, maailmantalouteen perustuvasta kulttuurijärjestelmästä.

Toisen teollisen vallankumouksen − massateollisuuden kauden − aikana ihmisen kulttuuriekologisen sopeutumisen suunta kääntyi päinvastaiseksi kuin niinä vuosituhansina, jolloin paikalliskulttuurit syntyivät. Sopeutumista säätelevät delokaalisen kehityksen lait: keskittyminen, kilpailu ja yhdenmukaistuminen. Kaikkialla tuotanto, yhteiskunta ja kulttuuri vastaavat samoihin haasteisiin ja vastausmekanismitkin ovat rakenteellisesti yhdenmukaiset. Talous sopeutuu kiihtyvään kilpailuun keskittymällä, fuusioitumalla, luomalla ylikansallisia markkina-alueita, tehostamalla ja rationalisoimalla. Kehityskaava ulottuu kaikille kulttuurin alueille. Yhteiskuntia johtavat jatkuvasti keskittyvät tuotanto-, hallinto- ja kulttuurikoneistot.

Maailman mahtavimmat monopolit ovat syntyneet voimalaitos-, öljy- ja autoteollisuuteen. Se on luonnollista. Teollisuusmaiden nousu perustuu öljyyn ja keskitettyihin energiaverkostoihin, auto puolestaan on teknologisen kulttuurin välineellinen symboli. Keskitetyt järjestelmät ovat myös Suomessa ottaneet omistukseensa energian, raaka-aineet, niin kuin metsäluonnon, ja hyödyntäneet maksimaalisella teholla alueensa resurssit. Hyvin harva talousjohtaja uskaltaa sanoa, että teollinen hyvinvointi on nojannut sellaisiin raaka-ainelähteisiin, jollaisia ei enää tulevaisuudessa ole, tai että tuotanto tulisi saattaa tasapainoon maan omien raaka-ainevarojen kanssa.

Maailmantalouden aikana teolliset maat ovat kirjaimellisesti kasvaneet kuin syöpä ja tuhoavat vähitellen ympäristönsä. Teollinen vallankumous, delokaalisen talousjärjestelmän aika on kestänyt suunnilleen sata vuotta. Seuraavien sadan vuoden aikana

teollisuusmaat tulevat kuluttamaan loppuun fossiiliset polttoaineet ja useimmat niistä maaperän raaka-aineista, joihin nykyinen tavarantuotanto perustuu. Ja kuten syöpää, teollistakin kasvua on vaikea pysähdyttää. Kiihtyvä kasvu kuuluu järjestelmään.

Ympäristön hyödyntämisen ideologia, ekologinen ajattelu on kokonaan toisenlaista kuin paikallistaloudessa. Maailmankaupan ympäristö on kaikkialla samanlainen ja siihen sopeutuminen tuottaa kaikkialla samanlaisia kulttuurirakenteita, yhdenmukaista tietoa, taitoa ja teknologiaa, samanlaisia kansainvälisiä ratkaisuja. Teollisuusvaltiossa taloudellinen vaihto ei tapahdu paikallisyhteisön sisällä vaan yhteiskuntien välillä, kulutusjärjestelmätkään eivät enää ole paikallisia vaan kansainvälisiä. Teollisuusmaiden talous on rakenteellisesti delokaalista tuotantotekniikkaa, tuotesuunnittelua ja tavaratuotantoa, jossa niin teknologisten kuin organisatoristenkin ratkaisujen tulee sopeutua kansainväliseen ympäristöön.

Postlokaalisessa maailmassa länsimainen mammuttikulttuuri kasvaa ja keskittyy luomaan yhä mahtavampia kansainvälisiä suuruusmalleja, joita suomalainen yhteiskunta seuraa samoin kuin muutkin kehitysvaltiot. Luonnonlain vääjäämättömyydellä suomalaiset kasvukoneistot tulevat tuottamaan suunnitelmia yhä suuremmista ja suuremmista atomivoimaloista, tekoaltaista ja mammuttitehtaista, ehdottamaan yhä mahtavampia ja mahtavampia ratkaisuja, kehitysjohtajien vallan kulisseja. Organisaatiot, jotka on perustettu suunnittelemaan ja rakentamaan moottoriteitä, virastopalatseja, vesistönsäännöstelyprojekteja tai vaikkapa kuivaamaan soita, eivät voi katkaista kasvuaan joutumatta sisäisiin ristiriitoihin, olemassaolokatastrofiin. Meritokratia on luotu kasvun ja kilpailun varaan eikä suuruuskulttuurin tuotantoprosessi voi pysähtyä. Se merkitsisi järjestelmän tuhoa.

Keskitetyt organisaatiot

Ei-paikallinen kulttuuri on kansainvälisen meritokratian valtajärjestelmä, jota hallitsevat eri alojen tieteellistekniset asiantuntijat, tieto-, taito- ja kulttuuriteknokraatit. Sen perusinstituutio on keskitetty tuotannollinen, ammatillinen, poliittinen tai ideologinen organisaatio, ei enää paikallisyhteisö.

Länsimaisen sivistyksen voima perustuu organisaatioihin, jotka alistavat yksilöt. Erikoistunut teknokraattinen yhteiskunta on keskitettyjä laitoksia, virastoja ja valtakoneistoja. Tehokkuusorganisaation piilomalli on yhä armeija. Se on teknologisesti tehokkain järjestelmä, minkä ihmiskunta on luonut, ja kykenee milloin hyvänsä tuhoamaan koko inhimillisen kulttuurin. Käskyvalta, alistaminen, kuri ja täsmällisyys leimaavat kaikkia länsimaisia instituutioita, koko kulttuuria. Täsmällisyys ja kurinalaisuus kuuluvat koululaitokseen, liikenteeseen, jumalanpalvelukseen ja virrenveisuuseen. Organisatorinen hierarkiakulttuuri on kaikkialla maailmassa luonut oman kielensä ja käyttäytymissääntönsä, etikettinsä. Yhteiskunnalliset näytelmät muuttuivat valtariiteiksi, jotka karsinoivat yhteisön johtajiin ja tavallisiin ihmisiin, suorittajiin ja katsojiin. Riitit vahvistavat sosiaalisia rajoja. Kulttuurin tulee olla suorittamista, joka antaa tietyille ryhmille tai luokille niiden ekologisen aseman.

Länsimainen yhteiskunta on täynnä keskitettyjä laitoksia, keskusvirastoja, keskusjärjestöjä, keskuskouluja, kulttuurikeskuksia, urheilukeskuksia. Valta samoin kuin tuotanto keskittyvät yhä kasvaville koneistoille, jotka monopolisoivat alansa tiedon, taidon ja tulevaisuuden. Keskittyminen kuten jatkuva kasvukin ovat kulttuurin rakennepiirteitä, oleellinen osa ekologista sopeutumisstrategiaa ja taistelua delokaalisista resursseista.

Meritokraattien palveluyhteiskunnassa kansalaisia hallitsee virasto syntymästä vanhuuteen; synnytyslaitos, koululaitos, työvoimavirasto. Eläkkeelle siirtymisen jälkeen ovat edessä vanhustenhuolto, teho-osasto ja hautauskoneisto. Työläisistä huolehtii ammattiyhdistys, työturvallisuusvirasto ja ergonomiatoimisto. Jos ihminen putoaa tuotantoprosessista, hänet kuntoutetaan ja uudelleen koulutetaan, sopeutetaan tekniseen koneistoon. Sosiaalinen jätevesi puhdistetaan ja palautetaan - jos mahdollista uudelleen-

käyttöä varten, niin kuin jätevesi luonnosta. Viimeiseksi, kun muut vastamekanismit eivät enää auta, tulevat sosiaalihuolto ja vankeinhoito, poliisi. Keskitetyssä meritokratiassa kasvavat yhä tehokkaammat ja yhä mahtavammat laitokset, jotka huoltavat, sopeuttavat ja valvovat. Koneisto tarvitsee yhä enemmän palveltavia massoja, tuloksia, suunnitelmia ja ohjelmia, jotka vastaavat kansainvälisiä vaatimuksia.

Meritokraattisissa yhteiskunnissa kehitys alkaa muuttua ylikeskittyneeksi. Järjestelmät kasvavat suuremmiksi kuin niiden resurssit ja jatkavat kasvuaan omalla painollaan, vaikkei todellisia kasvun mahdollisuuksia enää olisikaan. Koneistoja ohjaavat sisäiset valtarakenteet ja pakkokehityksen laki. Alkaa asemien säilyttämisen kausi. Esiin nousevat yhä kovemman linjan kehitysjohtajat ja luonnon hyödyntäjät, jotka kykenevät jatkamaan kasvua ja vastaamaan keskitettyjen koneistojen kiihtyvään kilpailuun. Suomeakin kehittävät uuden polven puhdistusjohtajat, he fuusioivat, automatisoivat, saneeraavat. Heidän järjestelmänsä tarvitsee yhä enemmän energiaa ja yhä vähemmän ihmisiä.

Delokaalinen tieto

Kansainvälinen tieteellis-tekninen tieto on vähitellen hävittänyt tai tulee hävittämään paikallisen tiedon. Oman tietojärjestelmän mukana paikalliskulttuurilta katoaa lopullisesti niiden kognitiivinen ydin, itsenäinen ajattelu. Siirtyminen uuteen tietojärjestelmään on merkinnyt autonomisen ihmisen loppua ja ulkoa ohjautuvan organisaatioihmisen tuloa kulttuurin näyttämölle. Uusi valtalaji on kirjoitettuun, teoreettiseen koulutukseen sopeutunut meritokraatti, oppi-ihminen, joka alistuu organisatoriseen kuriin ja suorituskeskeiseen arvomaailmaan. Meritokratian syntyessä paikallinen muistitieto vaihtui kirjatiedoksi, jota hallitsevat ja tuottavat kansainvälisen koulutuksen saaneet tieto- ja taitoteknokraatit. Muistin sijalla on kirjasto, murteiden tilalla yleiskieli.

Delokaalisessa järjestelmässä tieto ja taito ovat yhä enemmän ulkopuolista, kansainvälistä standardisivistystä ja oman ammatin kapea-alaista tieteellis-teknistä tietämystä. Yhteisöllisyys on muuttunut ulkopuolisten organisaatioiden palveluiksi, ammattitoiminnaksi ja kulttuuriteollisuudeksi.

Yhteiskunnan jäsenenä yksilö samastuu omaan koulutus-, ammatti- ja sosiaaliryhmäänsä, ei paikalliseen yhteisöönsä. Yksilön määrittelee hänen ammattinsa, se on hänen lokeronsa, paikkansa ekologisessa pyramidissa. Tuotantoyhteiskunnassa on oikeastaan olemassa vain luokkakulttuuria, erilaisia intressi- ja valtaryhmiä, jotka kilpailevat tuotannon kasvusta ja asemastaan yhteiskunnan ammattihierarkiassa. Menestyäkseen yksilön tulee kokea ja jäsentää todellisuus - kulttuuriympäristönsä - oman ammatti- tai intressiryhmänsä näkökulmasta, puhua kieltä tai järjestöfraseologiaa, jonka ryhmä hyväksyy ja pyrkiä kaikessa vahvistamaan oman organisaationsa kehitystä. Se on oleellinen osa kulttuuriekologista strategiaa, taistelua olemassaolon resursseista.

Kuvio 3
Kolme kulttuurijärjestelmää. Paikallisuudesta maailmankulttuuriin.

Kulttuurijärjestelmien muuttuessa on paikallisista lokaalisista ekosysteemeistä (sisin rengas) siirrytty nykyiseen keskitettyyn, delokaaliseen järjestelmään. Seuraava vaihe on postlokaalinen maailmankulttuuri (uloin kehä), jonka kaikki olennaiset rakenteet ovat maailmantasoa, ne toimivat kaikkien ns. kansallisten kulttuurien yläpuolella. Globaalin yhtenäiskulttuurin rakenteita ovat supertietokoneiden maailmantiedostot ja kontrollimekanismit sekä satelliitti- ja kaapeliverkoston välittämä maailmaninformaatio. Kulttuurijärjestelmää johtavat keskitetyt koneistot, jotka hallitsevat tuotantoalueensa superteknologiaa, tietoa ja markkinaosuuksia. Kaikki kulttuurin tuotanto-, valvonta- ja ohjaus-

järjestelmät ovat tieteellis-teknisesti täydellisiä, universaaleja. Kansalliset, jopa maanosien väliset kulttuurierot ovat tasoittuneet, kulttuurin rakenteet ja itse ihminen on kaikkialla samanlainen.

3. KOLME KULTTUURIJÄRJESTELMÄÄ

	LOKAALINEN	***DELOKAALINEN***	***POSTLOKAALINEN***
	1. Ekologinen itsenäisyys	***1. Ekologinen riippuvuus***	***1. Ekologinen yhdentyminen***
Ympäristö	paikallinen ympäristö	kansainvälinen ympäristö	avaruusympäristö
	paikallinen tuotantomuoto	kansainvälinen tuotantomuoto	maailmantalous
Resurssit	paikalliset resurssit	kansalliset resurssit	globaalit resurssit
	paikallinen energia	ei-paikallinen energia	avaruusenergia
Teknologia	paikallinen teknologia	ylikansallinen teknologia	avaruusteknologia
	paikallinen tieto	kansainvälinen tieto	universaali tieto
Tuotantotapa	kokonaisvaltainen tuotanto	massatuotanto	automaattinen tuotanto
	kokonaisvaltainen työ	sarjatyö, vaihetyö	robottityö
Tuotannonjako	yhteisönsisäinen	kansallinen	teknokoneistojen sisäinen
	yhteisöjen välinen	valtioiden välinen	teknokoneistojen välinen
Kontrolli	paikallinen kontrolli	keskitetty kontrolli	globaali kontrolli
	paikalliset lokerot	organisatoriset lokerot	tieteellis-tekniset lokerot
Sopeutuminen	paikallinen sopeutuminen	organisatorinen sopeutuminen	globaali sopeutuminen
	paikalliset valinnat	kansainväliset valinnat	universaalit valinnat
	2. Paikalliset instituutiot	***2. Keskitetyt organisaatiot***	***2. Globaalit teknokoneistot***
Rakenne	yhteisönsisäiset rakenteet	kansalliset rakenteet	globaalit rakenteet
	yhteisöllinen toiminta	organisatorinen toiminta	systeeminsisäinen toiminta
Osallisuus	paikallinen osanotto	ammattiasemat -roolit	teknologinen osanotto
	paikallinen yhteistyö	organisatorinen yhteistyö	koneistoyhteistyö
Hierarkia	paikallinen hierarkia	kansainvälinen hierarkia	avaruushierarkia
	henkilökohtaiset suhteet	viralliset asemat -roolit	tekniset suoritusasemat
Jäsenyys	yhteisösolidaarisuus	ideologinen solidaarisuus	teknologinen solidaarisuus
	yhteisöllinen integraatio	luokkaintegraatio	egosentrinen integraatio
Tavoitteet	paikalliset tavoitteet	organisatoriset tavoitteet	teknokoneiston sisäiset tavoitteet
	paikalliset standardit	kansainväliset standardit	globaalit standardit
Toiminta	paikalliset toimintatavat	organisatoriset toimintatavat	koneistonsisäiset toimintatavat
	paikalliset riitit ja	keskitetyt valtariitit	teknokoneisto. sisäiset riitit
	seremoniat	ja seremoniat	ja seremoniat
	3, Paikallinen ihminen	***3. Keskitetty ihminen***	***3. Koneistoihminen***
Identiteetti	paikallinen identiteetti	organisatorinen identiteetti	maailmanihmisen identiteetti
	yhteisöllinen itseys	organisatorinen itseys	egosentrinen itseys
Samastuminen	paikalliset idolit	kansalliset idolit	globaalit idolit
	paikalliset illuusiot	aatteelliset illuusiot	globaalit illuusiot
Kokeminen	omaehtoiset kokemukset	mobilisoidut kokemukset	ulkoa ohjatut kokemukset
	paikallinen todellisuus	ideologinen todellisuus	välineellinen todellisuus
Elämän	paikallinen elämänjärjestys	organisoitu elämänjärjestys	ulkoa ohjattu elämänjärjestys
Selitykset	paikalliset selitykset	institutionaalistetut selitykset	koneistonsisäis. selitykset
Ajattelutapa	paikalliset käsitteet	ammatti-, luokkakäsitteet	koneistonsisäis. käsitteet
	paikallinen kieli	metropolikieli	globaali kieli
Arvostukset	paikalliset arvostukset	organisatoriset arvostukset	universaalit arvostukset
	omavaraisideologia	massaideologiat	metaideologiat

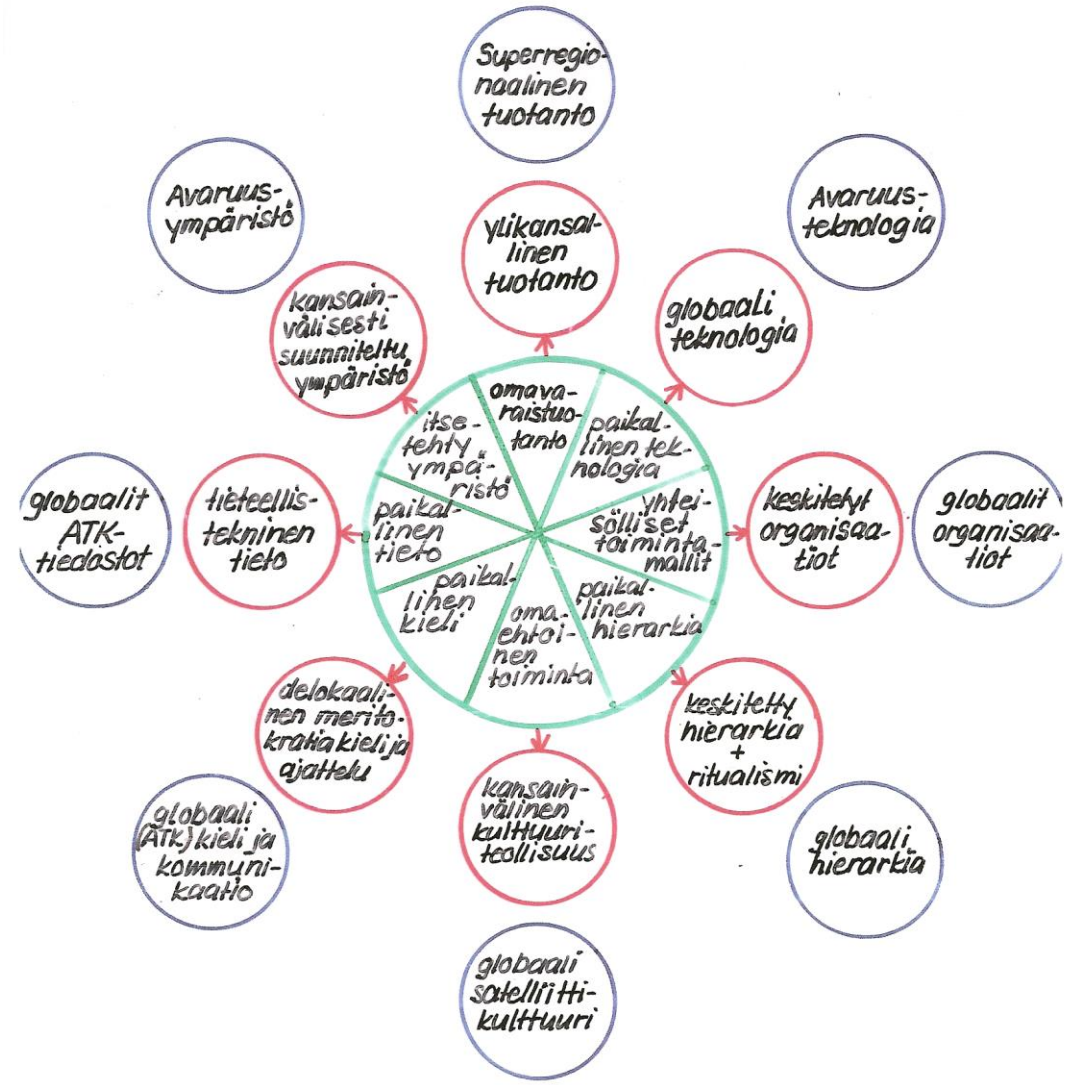

Meritokraatti on koulutettu kansainväliseen tieteellistekniseen järjestelmään ja luo omassa ympäristössään ei-paikallista tieteellisteknistä kehitystä, rakentaa standardoituja teknoympäristöjä, liukuhihna-, huoltoasema-, palvelu- ja virastokulttuuria, jonka tulee vastata kansainvälisiä vaatimuksia.

Muistitiedon aikakautena ympäristö jäsennettiin sanoilla. Ihmisellä niin kuin luonnonpaikoillakin oli oma yksilöivä tai erottava nimensä. Tämän päivän meritokratia jäsentää ympäristön numeroilla. Ympäristö on numeroituja koulu- ja postipiirejä, osastoja ja tasoja. Ihmiset erotetaan toisistaan numeroilla, henkilötunnuksilla. Yksilö on numero työvoima-, sosiaali- ja kulttuuritilastoissa. Numeroilla meritokratia hallitsee ympäristönsä teknokulttuurin, luo järjestyksen keskitettyyn todellisuuteen. Kulttuuri ja kehitys mitataan luvuilla, tilastoilla.

Tulevaisuudessa kulttuuri siirretään tietokoneiden koodikielelle. Uudessa ns. tietoyhteiskunnassa ympäristötieto on koodi- ja ohjailumerkkejä: elektronisia tai digitaalisia viestejä, kielto-, käsky- ja palvelutauluja, automaattien kuvitettuja käyttöohjeita.

Kehityksessä ei ole olennaista pelkästään se, että tietoa hallittaisiin yhä suuremmilla ja suuremmilla keskustietokoneilla. Tulevaisuudessa kulttuurisesti merkityksellinen tieto ja taito on tietokoneille jäsenneltyä tietoa. Muu tieto on epätietoa, alikehitystä, takapajuisuutta. Kun mekaanisen teknologian yhteiskunta rakennettiin koneille, tulevaisuuden

yhteiskunta rakennetaan elektroniikalle, digitaalitekniikalle. Kun tämän päivän metropolikulttuuria hallitsevat koneellinen työ, liukuhihna, auto, tulevaisuuden ympäristöä hallitsee automaattiset, elektroniset prosessit. Kun tämän päivän yhteiskunta on taajamia, moottoriteitä, virkamiespalatseja ja palvelukeskuksia, tulevaisuuden yhteiskunta suunnitellaan tietokoneverkostoksi - roboteille ja näyttöpäätteille.

Tietokonemeritokratian avainsanoja on turvallisuus. Se antaa tietoeliitille oikeuden suojautua, luoda turvallisuusyhteiskunnan. Koneiston oma tieto on suojattava, laitostettava, siihen perustuu tietoeliitin valta. Keskitetyt järjestelmät vaativat yhä lisää tietolakeja ja -asetuksia, suunnittelijoita ja valvojia. Tiedon ympärille syntyy keskitetty tietoteknokratia, tietoteknokratian ympärille keskitetty tietobyrokratia ja tietobyrokratian ympärille hyvin valvottu globaali koneistokulttuuri. Keskitetyt tietojärjestelmät eivät tule poistamaan laitostettua eriarvoisuutta, olemassaolon hierarkia on sisäänrakennettu kaikkiin delokaalisiin teknokoneistoihin.

Keskitetyn kehitystiedon olemukseen kuuluu, ettei sitä voida kontrolloida eikä sen totuudellisuudesta kukaan joudu vastuuseen, kunhan tieto vain läpäisee järjestelmän sisäisen valvontakoneiston. Hyödyn käsite määräytyy aina keskitetyn järjestelmän tuotantotavoitteiden mukaan. Meritokraattisessa järjestelmässä tiedon niin kuin ideologioidenkin tulee palvella keskitettyjen järjestelmien päämääriä. Puolue- ja eturyhmäpolitiikan hallitsemassa todellisuudessa asiantuntijatotuuskin on muuttunut yhä kyynisemmäksi vaikuttamiseksi, massojen manipuloinniksi.

Keskitetty ja institutionaalistettu totuus saa helposti verhokseen myyttisiä auktoriteetteja. Tieto haetaan jostain tuonpuoleisesta maailmasta, ei paikallisyhteisöistä. Lopullinen asiantuntemus syntyy johtajatasolla, kansainvälisissä tutkimuslaitoksissa, yläpuolella maallikoiden ja tuolla puolella todellisuuden. Tieto nojaa usein pelkästään kehitysmytologiaan, supranormaaliin kasvun välttämättömyyteen. Ihmisyhteisöjen ekologiapelissä keskitetyt järjestelmät tuottavat luontaisesti kiihtyvän kasvun prognooseja, ennusteita, joiden takana on järjestelmän sisäinen pakkokehitys.

Meritokraattinen asiantuntija ottaa mielellään vanhatestamentillisen profeetan roolin. Hän puhuu koko kansalle, tilastollisesti, maailmanlaajuisen asiantuntemuksen edustajana, joka on huolissaan alansa kasvusta ja vaatii kuuliaisuutta kehitykselle niin kuin Israelin jumalalle. Kehityskulttuurissa vallitsee usko keskitettyihin ohjelmiin. Suurmeritokraatti vaatii aina valtakunnallisia kokonaisohjelmia, ne tuottavat ratkaisun, joka on keskitettyjen järjestelmien hallinnassa. Ohjelma on tietokoneyhteiskunnassa toiminnan avain, niilläkin on suuret esikuvansa. Luomalla ohjelman supervallat ovat rakentaneet atomipommin ja toteuttaneet avaruuslennot, rakentaneet suuruus-kulttuurin korkeimmat saavutukset. Luomalla energiaohjelma ratkaistaan kansakunnan energiaongelma.

Ohjelmat, kampanjat ja suunnitelmat ovat nykyaikaisen hallinnan tärkeimpiä välineitä, niillä ohjataan mielipiteitä ja viedään päätösvalta pois paikallisen väestön tai muiden hallintokoneistojen ulottuvilta. Kehitysohjelmilla luodaan keskusjohtoisia tulevaisuusmyyttejä. Nykyaikaisissa kehitysvaltioissa kasvava määrä suunnittelijoita ja suunnittelukoneistoja tuottaa ohjelmia, joilla ympäristön resurssit otetaan maksimaaliseen hyötykäyttöön, kasvatetaan energiahuollon, maankäytön, rakentamisen ja liikenteen loputtomia tarpeita. 1980-luvun Suomessa ei enää suunnitella virastojen tai laitosten hajasijoittamista, ei maakuntahallinnon kehittämistä eikä vallan hajauttamista. Keskitetyt puolue- ja hallintokoneistot eivät puhu paikallistaloudesta, metropolien purkamisesta tai siirtymisestä ekologisesti tai kulttuurisesti itsenäisiin talousmaakuntiin. Ekologisesti kestävä paikallistalous on vastoin delokaalisen kulttuurijärjestelmän valtarakenteita. Keskitetyssä teknokratiassa energiahuolto on "palvelua", suurkuluttajien yhä kasvavan "energiantarpeen tyydyttämistä". Kehitysmallien taustalla on metropoli, huollettavat ihmismassat hyvin suunnitellussa elintasoverkostossa, kehitysjohtajien valvonnassa.

Ulkoa ohjattu ihminen

Maailman kaikille lapsille opetetaan lähes sama luonnontieteellinen standardisivistys, tieteellis-tekninen käsitys luonnosta ja ympäristöstä. Samoin kuvitelmat siitä mikä on oikeaa, kehittynyttä kulttuuria, taidetta, ja minkälainen on "ihmisarvoinen elinympäristö". Kaikkialla ihmiset käyttävät samoja kulttuurin tuotteita, katsovat samoja televisio-ohjelmia, kuuntelevat samaa muotimusiikkia ja seuraavat samoja maailmantapahtumia. Kulttuuri on yhä enemmän kansainvälistä jäljittelyä, muotivaatteita, yhteiskunnallisia muotiajatuksia ja ihmisenä olemisen illuusioita. Yhdenmukaiset keskusorganisaatiot syöttävät kansainväliset mitat täyttäviä kulttuuripalveluja, viihdepalveluja ja informaatiopalveluja. Ihminen kasvaa keskitettyyn kulttuuriin, ulkoa ohjattuun toimintaan, ottamaan vastaan laitostetun tiedon, oikeat uskomukset ja massaihmisen yhteiset kokemukset.

Tehokkuusyhteiskunnassa ihmisen on sopeuduttava organisaatioon, liukuhihnalle, keskitettyyn koneistoon, jonka hierarkia ulottuu sekin kansainväliselle tasolle. Kehityskulttuurissa merkitystä on vain ekologisilla voittajilla. Suorituskilpailu pyörittää tieteellis-teknisen ihmis-trimmauksen kasvavia koneistoja ja suuruuskulttuuria, maailman suurimpia sosiodraamoja ja kansainvälisten idolien palvontaa. Kehityskultti palkitsee kilvoittelijat, jotka ovat lyöneet maahan lähimmäisensä. Suurten kulttuurijohtajien ja voittajien varjossa kutistuu tavallinen elämä ja koko kansankulttuuri. Pienyhteisön elämänpiiri menettää mielenkiintonsa, yksilön elämänkausiriiteillä ei ole merkitystä eikä kulutuksen jakaminen yhteisön kesken enää ole sosiaalisesti edes arvokasta.

Keskitetyssä kulttuurissa ihmistä ympäröivät laitostetut totuudet ja organisoidut illuusiot. Meritokratian kulttuurikäsityksen mukaan ihminen kehittyy, omaehtoistuu ja jalostuu kuluttaessaan kansainvälistä taidetta ja ohjattuja kulttuuripalveluja. Yhteiskunta alkaa yhä järjestelmällisemmin kouluttaa ja kasvattaa niin jäsenensä kuin suoritusyksilönsäkin. Kansalaistuotantoakin ohjaa kehityskultti. Koulutuksen tulee olla yhä tehokkaampaa ja tehokkaampaa, ulottua yhä laajemmille elämänalueille ja vastata yhä yhdenmukaisempia kansainvälisiä vaatimuksia. Kehitysmyyteissä sivistys on jotain kansainvälistä ja primitiivisyys paikallista.

Meritokratian virallinen edistysusko ylläpitää käsitystä, että kansainvälistä kulttuuria seuraavat keskitetyt koulutus- ja taidelaitokset tuottavat itsenäisiä, omaehtoisia ja luovia ihmisiä, tai omintakeista kansallista sivistystä. Koulutusyhteiskunnan päämäärät ovat joutuneet ristiriitaan todellisuuden kanssa. Delokaalisesta kulttuurikaudesta lähtien valtaosa ihmisistä on lakannut olemasta kulttuurinsa luojia. Kansalaisista tuli ihmismateriaalia, josta yhteiskunnan koneistot tuottavat työvoimaa, kuluttajia, organisaatioiden uskollisia jäseniä. Omaan kulttuuriin kasvaminen (enkulturaatio) on muuttunut sosiaalistamiseksi. Kulttuurin tavoitteena on tuottaa yhteiskuntakelpoisia kansalaisia, jotka uskovat kehityskulttiin.

Todellinen kulttuuri on kauppatavaraa; sen markkinointia säätelevät samat lait kuin muutakin kansainvälistä tuotantoa. Länsimaisessa kulttuurijärjestelmässä on myytävänä kaikki: taide, viihde, seksi − koko ihminen. Keskitetyt koneistot markkinoivat kuluttajille persoonallisuuden, massamuodit, ideologiat, uskonnot ja maailmankatsomusopit. Persoonallisuus ja omaehtoisuus ovat kulttuurin myyntiä kohderyhmille, taidekasvatusta, kuluttajan massaidentiteetin luomista. Kansainvälinen tietoteollisuus tuottaa tihenevään tahtiin uusia minuuksia, terveyttä, terapiaa ja ihmissuhteita. Urbaanissa lokerokulttuurissa kasvaa loputon rakkauden ja tunteiden kysyntä. Samaanit tulevat takaisin. Ihmiset, joilla ei ole merkitystä koneistossa, etsivät lohtua ylimaallisilta voimilta, pystyttävät uusia vainajakultteja ja etsivät illuusioita olotilasta, jossa ihmishenki vapautuu todellisuudesta. Ulkoa ohjatuille ihmisille myydään kasvavina annoksina vierasta todellisuutta, seksiä, väkivaltaa ja informaatiosokkeja.

Kulttuurikehityksessä olennaista on ihmisen henkinen sitoutuminen ulkoa tulevaan viestintään ja sen mukana keskitettyyn kulttuurijärjestelmään. Teollisen tuotannon rakenteet siirtyvät kaikkialle ihmisen ekosysteemiin. Myös henkinen kulttuuri on kansainvälistä kulttuuriteollisuutta, se on tarkoitettu massojen kulutettavaksi, kuten tekniikan tuotteet. Kulttuurin jäsenten omaehtoisuus tai itsenäisyys rajoittuu muualla tuotettujen kulttuuripalvelujen valitsemiseen, radio- ja TV-ohjelmien seuraamiseen, sanoma- ja viikkolehtien ostamiseen. Itse tekevän ihmisen tilalle tulee valitseva ihminen. Kulttuuria ei enää tuoteta

yhdessäoloon, vaan ulkopuolisten kokemusten ja elämysten tarjoamiseksi kuluttajille. Kulttuuri on elämysten myymistä massoille.

Radion, TV:n ja muiden viestintävälineiden ympärille on kaikkialla maailmassa syntynyt rakenteellisesti yhdenmukaisia kulttuurikoneistoja, joiden vaikutuspiirissä ihmisten arkitodellisuus muuttuu yhä samanlaisemmaksi. Joukkoviestinnän hallitsemissa yhteiskunnissa yhdenmukaistuu kansalaisten elämänrytmi ja ajankäyttö, asumistavat, tieto- ja informaatiotodellisuus, virikemaailma. Massaviestintä luo myös uuden tiedon ja tiedottamisen hierarkian. Todellinen, merkittävä informaatio ja henkinen kokemus on kansainvälistä, maailmantietoutta, suurkoneistojen tuottamia elämänvisioita. Paikallisuus muuttuu informaatiokanavissa toisarvoiseksi, esimerkiksi omituisuudesta tai naurettavaksi jäänteeksi modernien city-ihmisten maailmassa.

Tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa kulttuurikokemukset saadaan yhä vallitsevammin tiedotusvälineistä. Omaehtoisuuden kaventuessa tiedonvälitys luo yksityisten ihmisten kulttuuri-identiteetin, käsitykset olemassaolosta ja olemassaolon tarkoituksesta, suhteista muihin ihmisiin. Lapsesta lähtien ihminen samaistuu kiinteämmin tajuntatekniikan tarjoamaan todellisuuteen kuin elinympäristöönsä ja alkaa kenties elää läheisemmin TV- ja videoesiintyjien kuviteltua elämää kuin omaansa. Massaviestintä säätelee delokaalisen ihmisen elämäntapaa, koko hänen henkilökohtaista kulttuuriaan. Ihminen delokaalistuu sisäisesti niin kuin hänen kulttuurijärjestelmänsä ja sopeutuu myös psyykkisesti ei-paikalliseen ympäristöönsä.

.

Ei-paikallinen maalaiskylä

Ensimmäinen ja toinen vallankumous

Ensimmäinen, koneteknologinen vallankumous ei vielä aiheuttanut talonpoikaiskulttuurin delokaalistumista. Hevosvetoiset viljelyvälineet: niittokoneet ja haravakoneet, joita Länsi- ja Etelä-Suomen talolliset alkoivat hankkia 1800-luvun lopulta lähtien, toimivat yhä paikallisen energian varassa. Vielä 1930-luvun koneteknologiakin palveli kyläviljelyä. Niin kauan kuin moottori oli harvinainen ja ulkopuolista energiaa käytettiin harvalukuisissa työvaiheissa − lähinnä puimakoneen pyörittämiseen. Tuotantomuodon perusrakenteet säilyivät lähes ennallaan, talonpoika vain muuttui maanviljelijäksi.

Varhaisella teollisella vallankumouksella oli silti monenlaisia yhteiskunnallisia seurauksia. Uudet kulttuurin välineet siirsivät maa-seudunkin rahatalouteen ja omavaraisuus alkoi leimautua köyhyydeksi. Metsien myynnistä saadut tulot nostivat talolliset yhtäkkisesti maaseudun yläluokkaan. Ekologisessa pyramidissa suurtalolliset ohittivat jopa alemmat säätyläiset, pikkuvirkamiehet, ja heistä tuli kunnallispolitiikan johtava ryhmä. Talollisten piirissä saivat jalansijaa uudet keskitetyt valtaliikkeet, maanomistajien poliittiset ideologiat ja armeija-tyyppiset johtajaorganisaatiot (suojeluskunta-liike). Jo koneteknologinen vallankumous hävitti sen ajan työtä ja siirsi uuden työn toisenlaiseen ympäristöön, uusiin tehdasyhteisöihin. Koneet vähensivät myös maataloustyötä ja tekivät maattomat yhä riippuvaisemmaksi omistavan luokan sanelemista elinehdoista.

Talonpoikainen ekofilosofia oli asettanut eri yhteiskuntaryhmät omalla paikalleen ravintoketjussa ja ne erot, jotka luontoistaloudessa syntyivät, voitiin uskonnollisesti ja sosiaalisesti perustella. Talonpoikainen kristillisyys selitti omavaraisen yhteisön sosiaalisen järjestyksen. Isäntäväki ja palkolliset tekivät samaa työtä ja söivät samassa pöydässä; piiat ja rengit kuuluivat omaan väkeen, samaan taloyhteisöön. Isäntäväen tuli huolehtia palkollisistaan ja kristillisten kasvatusvelvollisuuksien mukaan pitää huolta jopa siitä, että nuoret piikatytöt ja renkipojat saivat säädyllisen kasvatuksen.

Rahatalouteen siirtyminen mursi koko olemassaolon hierarkian, käsitykset elämän laadusta ja sosiaalisista suhteista. Muutos heijastui käsityksiin työstä, ajan käytöstä ja ihmisten välisistä suhteista. Rahatalous on kaikkialla hajottanut yhteisöllisyyttä ja lopulta hävittänyt koko paikalliseen yhteistyöhön perustuvan tuotantomuodon. Rakennemuutoksessa ylivoimaisia voittajia olivat talolliset, häviäjiä maattomat mökkiläiset ja maatyöläiset. Suurtalollisen ekolokero, hänen asuinkartanonsa, kivinavettansa ja muu olemisensa oli suhteettoman paljon turvallisempaa kuin mökkiläisen elämä. Kyläyhteisö pysyi koossa niin kauan kuin patriarkaalinen suhde isäntien ja työmiesten välillä säilyi ja talolliset ylläpitivät uudelleenjakavaa vaihtoa, yhteisöjuhlia ja kyläkulttuuria. Kun ekologiset voittajat siirtyivät omaan kulttuuriinsa, alkoi yläyhteisöjen lopullinen hajoaminen. Yhä suurempi osa paikallisyhteisöjen jäsenistä jakaantui eri ekolokeroihin. Jakaantumista on kiihdyttänyt "täydellinen työnjako", joka on teollisen kasvukulttuurin olennaisin rakennepiirre.

Talonpoikaisyhteiskunnan rakennemuutos päätyi Länsi- ja Etelä-Suomessa köyhälistön kapinaan, veljessotaan, jossa resurssikilpailijat dehumaanistettiin, tapettiin tai vietiin keskitysleirille. Vastustajien fyysinen tuhoaminen oli sisäistetty uuden, organisatorisen vallan rakenteisiin; lokaalinen aika alkoi päättyä. Talolliskulttuurin muotoutumista ja loppua sääteli sitäkin osaltaan fyysinen ympäristö. Kansalaissodan aikoina Itä- ja Pohjois-Suomen kivisille vaaroille oli vasta syntymässä talonomistajien luokka; he raivasivat tulevaisuutta. Jos kaskivaarojen tilalla olisivat olleet viljavat jokilaaksot ja tasangot, talollisten ekosysteemi olisi jo aikoja sitten levinnyt niin Savoon kuin Karjalaankin, ja työväenluokan vallankumous olisi Suomessakin saanut toisenlaiset mittasuhteet.

Maatalouden ja koko maaseutukulttuurin delokaalistuminen alkoi toisen teollisen vallankumouksen murroksessa 1950-luvulla. Talon-poikaiskulttuuri hävisi kahdessa vuosikymmenessä. Uusi massateollisen ajan viljelyteknologia käyttää lähes yksinomaan ulkopuolista tekniikkaa ja energiaa. 1930- ja 1940-luvulla Suomessa oli 300 000 - 400 000 hevosta; 1970- ja 1980-luvulla lähes jokaisen hevosen tilalle on ostettu traktori, melkein joka kolmannella tilalla oli leikkuupuimuri. Maanviljelyyn kuuluu yhä enemmän koneita, ruiskuja, paalaimia ja kuljettimia, jotka kaikki ovat välttämättömiä maanviljelijän sopeutuessa tieteellis-tekniseen tuotantojärjestelmään.

Rakennemuutoksessa muuttui koko viljelyprosessi. Kun paikallistalouden aikana sato kulki omasta riihestä pellolle ja pellolta riiheen, niin kuin vuosisatoja oli tapahtunut, leikkuupuimuri katkaisi viljelyketjun, korvasi monia lenkkejä tai pani ne uuteen järjestykseen. Leikkuupuimuri hävitti erilliset puimakoneet, mutta myös riihet, koko aikaisemman kuivatus ja puintitekniikan; taloista loppuivat pitkät oljet, katosivat olkikatot, silppumyllyt ja jopa olkipatjat. Riihet on sahattu hirsiksi kaupunkilaisten kesämökkeihin tai ne lahoavat uuden teknoympäristön liepeillä vanhan tuotantoketjun muistomerkkeinä.

Tieteellis-teknisessä tehomaataloudessa toimivat vain ulkopuoliseen teknologiaan sopeutetut ratkaisut. Uuteen teknosysteemiin kuuluu standardoitu siemen, joka soveltuu tehoviljelyyn ja tuottaa teollisuudelle kelpaavaa sakoluku-viljaa. Viljalajikkeiden tulee olla lyhytkorsisia ja lakoontumattomia, jotta sato voitaisiin leikkuupuimurilla korjata, tai viljelykasvien on muuten kestettävä tuotantotekniikan vaatima mekaaninen käsittely. Vilja kuivataan koneellisesti kuivaamoissa; siemen, joka ennen kuivui ja puhdistui riihen savussa, steriloidaan kemiallisesti; karjanlanta voidaan korvata keinolannoitteilla ja tilan omat rehut teollisesti tuotetuilla seoksilla. Omavaraisen talonpoikaistalouden sisäinen energiankierto on kokonaan katkennut. Massateollisuuden aika muutti joka ikisen viljelyketjun rakenteen. Mikään yksittäinen hevoskauden työväline tai menetelmä ei enää toimi uudessa järjestelmässä. Rakennemuutos on lopullinen; maanviljelijästä tuli tuottaja.

Tieteellis-teknisen viljelyn tuotantomalli on liukuhihna, massatuotantoprosessi, jonka ekologinen turvallisuus perustuu ns. tuottavuuden jatkuvaan kasvuun. Koko 1960 ja 1970-luvun ajan tuottavuus mitattiin määrällisesti, niin kuin länsimaisen kulttuurin kehitystasokin. Maatalouden massatuotannossa viljelyä ohjaa kasvun pakko. Maasta, metsistä ja kotieläimistä on ulkopuolisin resurssipanoksin saatava irti yhä enemmän määrällistä tuotantoa. Mitä suurempi on tilan läpi kulkeva rahavirta, liikevaihto, sitä tehokkaampaa on

maatalous. Meritokraattien valtajärjestelmässä talonpojan omavarainen ja itsenäinen maanviljely on takapajuisuutta, alikehitystä, kansallinen häpeä.

Suomalainen maataloustuotanto saattoi kehittyä vain seuraamalla kansainvälisiä malleja ja kuluttamalla yhä enemmän ulkopuolista energiaa. Hevosteknologian aikakaudella viljelymenot eli ulkopuoliset investoinnit olivat noin 25-30 % sadon arvosta, ulkomaisten raaka-aineiden ja tarvikkeiden osuus 5 %. Tilat tuottivat rehunsa, polttoaineensa ja muun tarvitsemansa energian lähes kokonaan itse. Tieteellis-teknisen tehoviljelyn aikana delokaalisten panosten osuus oli noussut 80-90 %:iin, jopa suuremmaksikin. Ulkopuoliset resurssit: koneet, polttoaineet, rehut ja kemikaalit vievät siis lähes kaiken tilan tuotosta, vain 10 % sadon arvosta jää viljelijälle itselleen. Suomalainenkin maanviljelijä pyörittää delokaalista tuotantokoneistoa, yhä kasvavaa teknosysteemiä, jonka ylivalta on pystytetty tieteellis-teknisellä kasvu- ja kehitysilluusioilla.

Tieteellis-tekninen maatalous

Keskusjohtoista maanviljelyä hallitsee kansainvälisen sopeutumisen lait: keskittyminen ja jatkuvan kasvun pakko. Suomen maatalous on malliesimerkki koneuskosta, kehitysvallan ylivallasta, suomalaisten kulttuurikäyttäytymisen komplekseista. Maatalous on Suomessa pyrkinyt omaksumaan lähes kaikki se, minkä tieteellistekninen tutkimus tai agrobisnes tuottaa. Mutta samalla paikallinen maanviljelijä on joutunut oman alansa liukuhihnalle teollisen ravintotuotannon keskitetyssä valtakoneistossa.

Suomalaista maataloutta ohjaa 3-4 keskusliikettä, jotka ostavat tilojen tuotteet ja toisaalta markkinoivat maatalousteknologian; osto ja myynti, sato ja koneet on keskusliikkeiden ja tuottajan sopimuksissa kytketty yhteen. Maitotaloutta hallitsee yksi ainoa puolivirallinen monopoli, Keskusliike Valio. 1930-luvulla Suomessa toimi n. 600 meijeriä, oma meijeri oli lähes jokaisessa pitäjässä jopa suurimmissa kylissä. 1970-luvun lopulla meijereitä oli enää 180, vaikka maidon tuotanto on sodan jälkeen lähes viisin-kertaistunut. Maitotalouden keskittäminen jatkuu yhä. Maanviljelijöiden aikanaan perustamat paikalliset meijerit saneerautuivat yhä suurempien maitotehtaiden tieltä. Uusien suunnitelmien mukaan Suomessa riittäisi 20 meijeriä, sitten 10, lopulta yksi tai kaksi. Keskittyminen on maitomonopolin rakenteellinen ominaisuus. Delokaalistumisen jaloissa ovat hävinneet kylämyllyt, paikalliset pajat ja verstaat, kyläsahat - koko 1930-luvun kyläteollisuus.

Maitotalous keskittyy ja kehittyy kuin öljyteollisuus. Viimeisin kustannusteknologinen uudistus Suomessa on tilatankki, joka korvaa erilliset maidonkuljetusastiat, tonkat. Maito lypsetään koneella suoraan tilatankkiin, josta tankkiauto kuljettaa sen meijeriin. Näin voidaan hallita yhä laajempia tuotantoalueita. Tilatankki ei kuitenkaan ole erillisuudistus, niin kuin eivät mitkään muutkaan uudet tekniset välineet. Uusi tilatankki vaatii useimmiten kokonaan uuden maitotalousjärjestelmän ja lopulta kokonaan uuden navetan. Tuottaja lokeroituu, maitolavat häviävät kylämaisemasta ja samalla viimeiset spontaanit kokoontumispaikat, joissa naapurit päivittäin tapasivat toisensa. Korvalappustereot ja lyhytaaltopuhelimet korvaavat henkilökohtaiset ihmissuhteet.

Keskitetyissä tuotantojärjestelmässä ei viljelijällä eikä ihmisellä ylipäätään ole mahdollisuutta päästä irti täydellisistä tieteellisteknisistä kahleistaan, sakoluku-viljoista, kemikaaleista, huippuunsa jalostetusta lehmästä, joilla keskitettyjen järjestelmien teknokraatit hallitsevat maataloustuotantoa. Teollinen maatalous tulee epäilemättä siirtymään myös uuteen tuotantoympäristöön. Navetta, sikala tai kanala muuttuu ulkonäöltään samanlaiseksi kuin taajamien pienteollisuushalli ja tulevaisuuden maatila alkaa yhä enemmän muistuttaa, pientä vilja- tai maitotehdasta. Vielä 1930-luvun maatila oli rakennettu ihmisille, lehmille ja hevosille; nykyaikaisen tuotantotilan rakennukset mitoitettiin traktoreille, kauhakuormaajille ja leikkuupuimurille.

Kansainvälinen teknokratia suunnittelee suomalaistenkin maatilojen tuotantovälineet, teollisuusnavetat, sikalat ja kanalat. Teknokoneisto jalostaa täydellisen lypsylehmän ja juoksijahevosen. Tieteellistekninen sikatalous ja kananmunien tai broilereiden tuotanto

ovat nekin ekologisia vastauksia keinotekoisen markkinaympäristön haasteisiin. Ihminen ja hänen eläimensä on pantu liukuhihnalle, koneistoon.

Eläinjalostus tuottaa stressittömiä kone-eläimiä, lehmiä, sikoja ja kanoja, jotka sopeutuvat omalle liukuhihnalleen tuottamaan maksimaalisella teholla maitoa, lihaa tai munia. Viimeisiä kehityskultin ihmeitä sikatalouden alalla on porsaiden imetysajan supistaminen minimiinsä; näin emakot ehtivät elämänsä aikana synnyttää parisen-kymmentä porsasta enemmän. Uusi porsaanhoitotekniikka on kuin tilatankki, se vaatii tuotantoketjuun rakennemuutoksen. Porsaiden tuottaminen siirtyy klinikka- tai keskos- kaappiteknologiaan, sen toimivuuden ehtoja ovat hygienia, tasainen lämpö, lääkkeet ja yhä tarkempi automaattinen ruokintaohjelma. Geeniteknologian käyttöönoton jälkeen eläimistä luodaan eläviä tuotantorobotteja, joilla ei ole häiritsevää aivotoimintaa, ei eläimellisiä haluja ei luonnollisia lajityypillisiä ominaisuuksia. Francis Baconin Uusi Atlantis on noussut jokaiseen suomalaiseen maalaiskylään.

Hyvin sopeutunut tuottaja

Uudessa tieteellisteknisessä kulttuurijärjestelmässä maanviljelijästä on tullut viimeinen rengas keskitetyssä tuotantokoneistossa. Luonnosta elävä ihminenkään ei enää hallitse omaa ympäristöään eikä tekniikkaansa. Tuotantoprosessi suunnitellaan ulkopuolella: keskusorganisaatioissa, tutkimuslaitoksissa, koeasemilla tai teollisuuskonsernien tuotekehittelyosastoilla. Maanviljelijän yläpuolelle on kasvanut verkosto ammatillisia tai tuotannollisia järjestelmiä, joiden toimintaa ohjaa kansainvälistyminen, keskittyminen ja jatkuvan kasvun laki. Tullakseen toimeen huippumaanviljelijän on sopeuduttava kansainväliseen kehitykseen ja kansainvälisen kehityksen varassa toimiviin organisaatioihin. Hänen elinympäristöään ei enää ole paikallinen yhteisö eikä luonto, vaan maailmantalous, kansainkehityksen kaupan hallitsema todellisuus.

Järjestelmä pyörittää yhä kasvavan määrän liikevaihtoa, konekauppaa, kemianteollisuutta ja meritokraattisia hallintokoneistoja. Teolliseen maatalouteen ei enää kuulu viljelijöiden elinkeinoluokka, vaan monin kerroin laajempi ylärakenne, jonka tehtävänä on tuottaa ulkopuolista tietoa ja teknologiaa, jakaa maatalouden ekosysteemin tuotto ja kulutus. Maatalous on rakenteeltaan delokaalinen teollisuudenala, maksimaalisen tuotannon koneisto, jonka sisällä toimii tieteellis-tekninen maa- ja metsätaloustieto riippumatta siitä onko "nykyaikainen" tehoviljely ja metsäteknologia luonnon, ihmisen ja tulevaisuuden kannalta rationaalista vai ei. Delokaalisen järjestelmän teknologiset mallit etsitään ulkomailta, paikalliset ratkaisut eivät sovi valtarakenteisiin. Määrällisen pakkokasvun koneisto tuottaa yhä suuremmilla kustannuksilla yhä enemmän ja enemmän teollista ravintoa, josta yhä suurempi osa jää kuluttamatta. Teollisuusmaiden maatalouden liikatuotanto on todellista ylijäämää tai lisäarvoa, jonka ainoa tehtävä on ylläpitää järjestelmää.

Nykyaikainen tuotantomaanviljelijä on täysin riippuvainen ei-paikallisista yhteyksistään, omaehtoisuus on korkeintaan valinnanvapautta: viljelysopimuksista päättämistä tai kykyä hankkia omiin resursseihin parhaiten soveltuvaa uutta tekniikkaa. Maa- ja metsätalous kuuluu tietyille, monopoliasemassa oleville tuotantokoneistoille. Kehityssuunta on sama kuin kaikilla yhteiskunnan alueilla. Organisaatiot kasvavat ja keskittyvät, niissä on yhä vähemmän paikallisuutta tai edes suomalaisuutta. Tärkeintä on, että koneistot seuraavat kansainvälisiä malleja ja omina teknosysteemeinään sopeutuvat ylikansalliseen kulttuuriympäristöönsä.

Näin syntyy maataloudenharjoittajien osakulttuuri, jossa tuotannon välineet ovat kansainvälistä teknologiaa: koneita, kemikaaleja ja synteettisiä materiaaleja. Maatilan rakennukset ja tilajärjestelyt seuraavat kansainvälisiä teollisia ratkaisuja, maatalouden tuotantoprosessi standardoituu aina viljalajikkeista viljelytekniikkaan, ja maaseudun kulttuurirakenteet yhdenmukaistuvat. Maanviljelijän menestymisen ekosysteemissä määrää se, kuinka maksimaalisella teholla hän kykenee käyttämään omia tuotannon

välineitään, maata, eläimiä, luontoa ja lisäämään kasvua ulkopuolisen tiedon, tekniikan ja energian varassa.

Metsäkulttuurin viimeiset rakenteet

Delokaalisessa teollisessa ekosysteemissä metsäluonnosta tuli "kansainvälinen" resurssi, ns. luonnonvara, jolla on arvoa vain ei-paikallisessa ekosysteemissä. Ihmisen suhde metsään muuttui jälleen kerran. Metsänkäytön rakennemuutoksissa kaskenkaataja päätyi metsätyömieheksi ja saneerautui 1970- ja 1980-luvulla monitoimikoneiden tieltä pois kulttuuriekologisesta järjestelmästä.

Puutavarateollisuuden laajentuessa Suomessa alkoi järjestelmällinen metsien hakkuu, 1920-luvulle tultaessa metsätöiden painopiste oli siirtynyt Itä-Suomeen ja Lappiin, vuorossa olivat itäisen ja pohjoisen periferian viimeiset koskemattomat erämaat. Toiseen teolliseen vallankumoukseen asti Suomi on elänyt savottakautta. Niin kauan kuin metsätyöt tehtiin "pehmeällä" teknologialla - kirveellä ja pokasahalla - talviset metsätyöt sitoivat työvoimaa ja tarjosivat Itä- ja Pohjois-Suomen pikkutilalliselle ansaitsemismahdollisuuksia. Puutavara kuljetettiin hevosilla. Metsätyöt olivat osa pienviljelijän maataloutta, puolittain omavaraista ekosysteemiä, niin kuin kaskiviljelijälle metsästys ja kalastus. Itä- ja Pohjois-Suomessa lähes jokainen 1930-luvulla maaseudulla elänyt mies on ollut metsä- ja uittotöissä.

Hakkuutyöt synnyttivät myös ammattimaisen metsätyömiesluokan, lento- ja kulkujätkät, jotka koko elämänsä kiertelivät talvisin savotoilla ja kesäisin uittotyömailla jokivarsilla ja järvillä. Kämppä on armeijan ohella ollut paikka, jossa suomalainen mies on oppinut sopeutumaan työyhteisöön ja teollisuuden organisaatioihin. Kämppäelämä on jättänyt jälkensä myös suomalaisen miehen ajatusmaailmaan, käsityksiin herroista, naisista ja seksistä. Savottalaiset olivat viimeisiä metsänkulkijoita, kaskenkaatajien perillisiä. He tekivät työtä urakalla, yksilöinä omalla palstallaan, eivät vielä liukuhihnalla, ketjuuntuvissa teollisissa työorganisaatioissa. Oma palsta oli metsätyömiehille itsenäisyyden symboli, enemmän kuin pelkkä työpaikka.

Maaseudulla metsätyömiehet ja tukkilaiset olivat ensimmäisiä teollisen yhteiskunnan edustajia, uudenlaisia ihmistyyppejä. Länsi- ja Etelä-Suomen talonpoikaisessa säätyyhteiskunnassa kulkujätkä oli tilallisten halveksima, maattomien nuorten miesten ihannoima ja kylän tyttöjen silmissä erilainen kuin paikkakunnan pojat. Suomalaisessa perinteessä jätkä ja tukkilainen ovat lukuisien kansanlaulujen ja -näytelmien romantisoima miestyyppi, jopa kansansankari. Vähitellen kämppäelämä alkoi muuttua arkiseksi. Savottalaiset olivat maaseudun pienviljelijöitä ja ammattimaisia metsätyömiehiä, jotka tekivät raskasta työtä huonoissa sosiaalisissa oloissa.

Toinen teollinen vallankumous heijastui nopeasti myös metsätalouteen. Paperin kysyntä ja sen mukana myös tuotanto nousi suorastaan räjähdysmäisesti, läntinen maailma siirtyi koulutus-, informaatio- ja virkamiesyhteiskunnan aikakauteen, tieteellistekniseen paperikulttuuriin.

Massateollisuuden vallankumouksessa 1950-luvulla metsätyöt alkoivat koneellistua. Talvikausina metsätöitä tehneen pienviljelijän syrjäytti ammattimainen metsätyömies, jota teknologian uuskielessä alettiin nimittää metsuriksi. Pokasaha, kirves ja kuorimarauta vaihtuivat moottorisahaan, hevosen tilalle tuli traktori. Palkkatyöväen yhteiskunnassa "ihmisarvoisen" elämän edellytyksenä katsottiin olevan säännöllinen työ, lomat, eläketurva ja muut sosiaaliedut. Kausityö ja kämppäelämä eivät vastanneet uusia käsityksiä ihmisen työympäristöstä, eivätkä sopineet uusiin tuotantorakenteisiin. Vähitellen metsätyöt muuttuivat "puun korjuuksi", joka hoidetaan raskailla metsätraktoreilla ja monitoimikoneilla. Ne kaatavat, kuorivat ja käsittelevät puun ihmiskäden koskematta. Halvan öljyn aikana kuorma-autokuljetukset korvasivat uitot, puun kuljetuskin siirtyi koneille ja erikoisammattimiehille. Paperipuita ei enää kuorita metsässä eikä keväisin laaneilla järvien rannoilla, uitto siirtyi laajoilla alueilla historiaan. Metsätyöt delokaalistuivat.

Uusi teknologia ja uusi metsänhoito kulkevat rinnan. Tieteellis-tekniset laitokset loivat hakkuu- ja uudistusmenetelmiä, jotka soveltuivat keskitettyyn, delokaaliseen metsienkäsittelyyn; jopa metsien uudistuminenkin delokaalistettiin taimien tuotantoa myöten. Metsänkasvusta luotiin teknosysteemi, joka soveltui kansainvälisen paperiteollisuuden rakenteisiin. Keskitetty organisaatio torjuu luontaiset työmenetelmät, metsän luonnollisen uudistamisen, se eliminoi pois kansantiedon ja itsensä luonnonkin. Olennaista keskitettyjen metsäkoneistojenkin toiminnassa on ollut teknologian ja vallan siirtäminen pois paikallistasolta ja maanviljelijöiltä itseltään.

Puutavarateollisuus ja sen tukena olevat tieteellis-tekniset koneistot ovat ottaneet haltuunsa metsäteknologian, metsätiedon ja metsäluonnon. Samalla tavoin kuin teolliseen maatalouteen, myös teolliseen metsäviljelyyn on muodostunut pakkokasvun organisaatioita, joiden toiminta ja tieteellis-tekninen valta perustuu ei-paikallisen ekosysteemin luomiseen, omiin institutionaalisiin totuuksiin.

Suomalaisessa metsäluonnossakin toimii kansainvälinen tuotantoteknologia. Monitoimikoneet, metsätöiden automatisoiminen ja ihmistyön saneeraaminen pois tuotantoketjusta on systeemin täydellistä sopeutumista ylikansalliseen kehitysympäristöön. Metsäteollisuuden rationaliteetti, kansainvälinen kilpailukyvyn laki, ei ole tuntenut muita kuin delokaalisia ratkaisuja. Kiihtyvä puutavarateollisuuden fuusioituminen on osa vähittäistä sulautumista maailmanteollisuuteen. Globaalissa järjestelmässä Suomi tulee olemaan ulkoa ohjattu metsäkoneisto, sillä ei ole omaa metsäluontoa eikä metsäkulttuuriaan enempää kuin taloudellista tai tuotantopoliittista päätös-valtaakaan.

Automatisoituva metsäteollisuus on kulkemassa kohti kolmatta teollista vallankumousta. Eränkävijäin ja kaskiviljelijäin jälkeläiset ovat jo menettäneet paikkansa tuotantokoneistossa ja luonto suljetaan urbaanistuneen ihmisen kokemuspiiristä. Teknosysteemi muuttaa koko metsäluonnon keinotekoiseksi, monoliittiseksi puupelloksi, kansainvälisiä vaatimuksia vastaavaksi tuotantoympäristöksi. Luonnon käy samoin kuin paikallisten kulttuurienkin, sen on sopeuduttava maailmankehitykseen.

Kyläviljelystä teknokoneistoon

Ilman taloudellista ja yhteisöllistä itsenäisyyttä ei kylien paikalliskulttuuria enää tule syntymään. Suomen kansan kulttuurin erilaiset piirteet muovautuivat ihmisen toimiessa omassa luonnonympäristössään. Karjalainen asutus on syntynyt kaskivaaroille, länsisuomalainen kylä kasvoi tiiviinä taloryhmänä peltovainioittensa keskelle. Elämisen keskipisteenä olivat Karjalassa vaarat ja järvet, Länsi-Suomessa jokilaaksot ja tasangot. Ympäristö on määrännyt sen mikä elinolosuhteissa oli tärkeintä ja osaltaan muokannut paikallista elämänmuotoa työvälineistä rakennustapoihin.

Menneinä vuosisatoina Länsi- ja Etelä-Suomen talonpojat rakensivat peltonsa kuljettamalla sinne talvikaudet karjanlantaa ja mutaa tai savea. Karjan kuivikkeena käytettiin kuusenhavuja ja olkia, talvisin hakattiin talojen hakotarhassa kuivikkeiksi suuret määrät kuusenhavuja, jotka aikanaan lahosivat pelloilla. Itä-Suomessa karjanrehuksi kerättiin runsaasti lehtipuiden oksia − lehdeksiä tai kerppoja, jotka nekin kulkeutuivat navetasta peltomaan ravinteiksi. Omaan ympäristöönsä sopeutunut agraarikulttuuri ylläpiti omavaraisesti myös viljelymaiden tasapainoa, energian kiertoa. Maanviljelyn oli toimittava omien resurssiensa varassa ja sopeuduttava paikalliseen luontoon. Pitäjillä, jopa kylillä on ollut viljelytekniikkansa, omassa pellossa menestyvä siemenensä ja ympäristötiedon järjestelmänsä.

Paikalliskulttuurin kaudella lähes kaikki työvälineet valmistettiin itse. Teknologia oli sananmukaisesti paikallista. Ainoastaan vaikeimmat työt teetettiin ammattilaisilla, kuten rauta- ja puusepillä. Kaskia viljeltäessä työkalut kyettiin valmistamaan metsässä, mukana vietiin vain kirves tai hevosta käytettäessä kaskiaura. Savolaiskarjalainen kaskiviljelijä, kirves, tuli itsenäisesti toimeen kaikkialla omassa luonnonympäristössään. Hän tunsi kaskimaat ja kullekin paikalle sopivat viljelymenetelmät.

Omavaraisuuden ajan tekniikka on vielä maaseudulla nähtävänä: se lahoaa pihapiirin laidoilla, vajojen ja latojen räystäiden alla. Uusien värikkäiden koneiden rinnalla ne häpeävät olemassaoloaan. Mutta paikalliskulttuurien historiassa vanhat omatekoiset työkalut niin kuin harmaat hirsirakennuksetkin ovat teknologisesti ja kulttuurisesti itsenäisen talonpojan viimeisiä muistomerkkejä.

Suomalaisen yhteiskunnan keskittyessä kylät ovat menettäneet yhteisöllisyytensä. Kylien hajoaminen alkoi uusjaossa, 1800-1900-lukujen vaihteessa, jolloin talojen maat erotettiin yhtenäisiksi tiloiksi. Uudessa tuotantojärjestelmässä peltojensa keskellä sijaitsee yksityinen talo, ei enää kylä. Tiheään rakennettu talonpoikaiskylä muuttui maalaismaisemaksi. Lopullisesti kyläkulttuurit kuolivat 1950- ja 1960-luvulla, kun alkoi keskitetyn teollisen yhteiskunnan rakentaminen. Kylistä hävisivät oman yhteisön ulkonaiset tuntomerkit: kyläkoulut ja kyläkaupat, paikalliset myllyt ja meijerit, seurojentalosta tuli kenties yleinen tanssipaikka tai se jäi käyttämättömänä rappeutumaan. Maisemia halkoivat pikatiet keskuksesta toiseen, elämä suuntautui kohti kaupunkeja ja taajamia. Kylät ovat jääneet tiepuoleen.

Delokaalistuminen koskee koko suomalaista maaseutua, ihmisiä, eläimiä, maisemaa. Suomenhevonen oli kuin paikallinen ihminen, se kykeni kaikkiin maatalouden töihin, tuli toimeen luonnonympäristönsä ehdoilla, tarkeni talvipakkasessa tukkikämppien nurkilla yhtä vaatimattomissa oloissa kuin isäntänsäkin. Paikallisen hevosen on korvannut kansainvälinen juoksija, tieteellisteknisesti tuotettu suorittaja, joka sopeutuu delokaaliseen kilpailukoneistoon. Uudessa kulttuurijärjestelmässä Suomen raviurheilun kansallissankari on ulkomailta ostettu, ammattimaisesti trimmattu lämminverihevonen, joka kiertää menestyksekkäästi kansainvälisissä kilpailuissa. Sen tehtävänä on ylläpitää teknokoneistoa.

Häviämässä on suomenpystykorva, paikallisiin oloihin sopeutunut talonvahti ja metsästyskoira, se kuului kyläkulttuuriin. Suomalaisen koiran ovat syrjäyttäneet mitä kummallisimmat ulkomaiset koirarodut, joita koira-alan kehitysteknokratia tuottaa urbaaneille ihmisille luonnon korvikkeeksi. Uudet koirarodut ovat näyttelyesineitä ja statussymboleita, omistajiensa näköisiä ja kaltaisia. Nykyaikainen kaupunkilaiskoira elää tasalämpöisessä lokerossa niin kuin isäntäväkensäkin, se saa täsmällisesti vitamiininsa, kivennäisensä ja puruluunsa, eikä näe nälkää niin kuin kehitysmaiden kulkukoirat. Länsimainen sivistysjärjestelmä on ottanut huostaansa rotukoiran elämän. Se on koulutettu yhteiskuntakelpoiseksi, kulkemaan hihnassa isäntänsä rinnalla, istumaan ja seisomaan, kun käsketään, ja heiluttamaan häntäänsä.

Kyläkulttuurin kukoistuskaudella 1800-luvulla Länsi- ja Etelä-Suomen nuoret pukeutuivat usein omaan paikallispukuunsa, vaateparsi erotti heidät muiden kylien ja pitäjien nuorista, kokoonnuttaessa pitäjänpyhille tai markkinoille. Nykyajan maalainen ilmentää minuuttaan muotivaatteilla, samanlaisilla farkuilla ja t-paidoilla, kuin sadat miljoonat ihmiset eri puolilla maapalloa. Maaseutunuorten esikuvat ovat samat kuin kaupungeissa, omaehtoiset paikalliset ihmiset kuolevat vähitellen sukupuuttoon niin kuin suomenkarja tai maatiaiskana. He eivät täytä kansainvälisiä massaihmisten vaatimuksia.

Ensimmäinen teollinen tekniikka toi maaseudulle vain mekaanisia uudistuksia ja uusia hevosvetoisia työvälineitä. Vasta toinen teollinen vallankumous, fossiilisiin polttoaineisiin perustuva tuotantotapa sysäsi 1950-luvulla liikkeelle syvällisen rakennemuutoksen. Tulevina vuosikymmeninä Pohjoismaatkin siirtyvät tietokone- ja automaatioaikakauteen. Tapahtuu kolmas teollinen vallankumous. Uusi kulttuurisesti olennainen tieto ja taito on tietokonetietoa ja automaattiprosesseja. Ympäristö, yhä suuremmat keskitetyt järjestelmät hallitaan tietokoneilla, digitaalitekniikalla. Epäilemättä myös Suomen maatalous tullaan sitomaan tietokonejärjestelmiin ja automaatio-teknologiaan, vaikkei se oleellisesti lisäisikään maan kasvua. Tietokoneviljelijät ovat lopullisesti menettäneet tiedollisen itsenäisyytensä, näin talonpoika on saatu lopullisesti keskitettyyn kontrolliin. Maanviljelijöiden lukumäärä laskee Suomessakin edelleen ja automaatti-koneistot tulevat yksityisen tuottajamaanviljelijän tilalle. Näin viljely- ja metsämaa saadaan yhtenäiseen tuotantoprosessiin, jota voidaan ohjata keskustietokoneella. Silloin ihminen, luonto ja ravinnontuotanto ovat koneiston täydellisessä hallinnassa.

Keskitetty isänmaa

Delokaalinen talouskasvu

Toisen teollisen vallankumouksen aikana Suomikin on sopeutunut maailmanympäristöön, kansainvälisen talouden sanelemiin elinehtoihin. Suomen teollinen talous toimii ulkopuolisten, delokaalisten resurssien ennen kaikkea halvan öljyn − varassa. Kehitysvaltioiden tapaan Suomi delokaalistuu niin aineellisesti kuin henkisestikin. Itse asiassa Suomi on jo eräs maailman keskittyneimpiä valtioita ja keskittyy yhä kiihtyvällä vauhdilla. Lokaaliset rakenteet hautautuvat koneistoihin. Suomalaiset on sijoitettu organisaatioon, liukuhihnalle, valtajärjestelmään, jota ei enää paikallistasolta voida ohjata. Suomi on osa maailman yhteismarkkina-aluetta, jossa ostetaan ja myydään samankaltaista tekniikkaa, tietoa ja taitoa, samankaltaista muotia, musiikkia, samoja uutisia, tuotetaan samanlaisia palveluja ja kulttuuri-ympäristöjä.

Teollistumisen alkukaudella, 1800-luvulla ja aikaisemminkin tehtaat etsiytyivät koskien partaalle, silloisille energian lähteille. Ne sopeutuivat suomalaisen luonnon tarjoamiin mahdollisuuksiin. Vielä toisenkin teollistumiskauden aikana II. maailmansotaan asti suurteollisuus toimi tehdaskylissä, joilla oli oma paikallinen leimansa. Tehdaskylä oli yhteisö. Vasta 1950-luvulla Suomen talous alkoi sopeutua yksinomaan maailmankauppaan ja siirtyi lopullisesti delokaaliseen massatuotannon aikakauteen. Teollisuus alkoi keskittyä metropoleihin.

Läntisten teollisuusmaiden joutuessa 1970-luvulla ensimmäiseen pysyvään kasvukriisiin alkoi Suomessakin pakkosopeutumisen kausi. Suomi vastaa kovenevan kansainvälisen ympäristön haasteisiin keskittämällä, fuusioimalla ja kansainvälistämällä silmittömästi talouttaan. Pakkosopeutumisen mekanismit ovat jo olemassa. Talouskasvu on keskitetylle tuotannolle välttämättömyys. Pakkokasvu vaatii jatkuvaa tuotannon tehostamista, rationalisointia, tuotantorakenteita, jotka yhä paremmin sopeutuvat kansainväliseen kilpailuun.

Suuren rakennemuutoksen aikakautta on sanottu uusnomadien ajaksi. Kahdessa vuosikymmenessä suurin osa Suomen kansaa muutti asuinpaikkaa, etsi koulutustaan vastaavaa työtä, pakeni maalta kaupunkeihin tai muutti siirtolaisena Ruotsiin. Kulttuurin reuna-alueet kuten Pohjois-Karjala menettivät lähes kolmanneksen väestöstään. Helsingin ympäristöstä rakennettiin metropolialue; ennen uusnomadien vaellusta sekä Espoon että Vantaan kaupungit olivat vain maalaispitäjiä. Nykyisin lähes neljännes Suomen kansasta on asettunut asumaan Uudellemaalle. Helsingin suuralueelle on keskittynyt valtaosa teollisuutta, kauppaa ja hallintoa.

Suuren yhteiskunnallisen muutoksen aikana delokaalistui myös Suomen kansan ammattirakenne. Vielä toisen maailmansodan jälkeen maa- ja metsätaloudesta sai toimeentulonsa lähes puolet Suomen kansasta. Suomi oli ns. alikehitysmaa, kuten teknokratia on tällaiset valtiot luokitellut. Kahdessa vuosikymmenessä maanviljelijäväestö supistui kolmannekseen siitä, mitä se oli vuonna 1950. Sitä mukaa kuin peruselinkeinoja harjoittava väestö on vähentynyt, ns. palvelutyötä tekevien määrä on lisääntynyt.

Parissa vuosikymmenessä (vv. 1950-1975) paikalliselinkeinoista eli maa- ja metsätaloudesta »vapautui» yli miljoona henkeä, jäljelle jäi vajaa kolmannes. Teollisuustyövoima eli varsinainen työväenluokka kasvaa hitaasti ja automaatio tulee yhä enemmän viemään pois ihmistyötä juuri teollisilta tuotannon aloilta. Ketkä jäävät jäljelle? Palvelu- ja toimihenkilöt. Tähän luokkaan kuului 1980 jo yli puolet ammatissa toimivasta väestöstä; heistä yli kolmannes on valtion ja kuntien virkamiehiä. Uudellamaalla maa- ja metsä-

taloudenharjoittajia on 1980-luvulla ollut enää 1-3 %, palveluelinkeinoissa toimivia lähes 70 %. Metropoli-Suomi näyttää kehityksen suunnan.

Kuvio 4
Keskitetty paikallisuus

KYLÄ JA KESKUSTAAJAMA

Aina 1950-luvulle asti paikallisuus säilyi voimakkaana myös suomalaisessa kulttuurissa. Oma kylä oli taloudellisen ja sosiaalisen toiminnan keskipiste ja uudet instituutiot sopeutettiin kylätasolle. Jokainen kylä halusi oman kansakoulun, seurojentalon, meijerin, paikallisen teollisuuslaitoksen. Ihmiset toimivat omassa kylässään, se oli yhteinen viite-kehys. Kylän nuoret järjestivät omia iltamiaan ja nurkkatanssejaan, rakensivat omat urheilupaikkansa ja kyläkeinunsa. Kulttuuri tarkoitti osallistumista, kyläjuhlia, kanssa-käymistä ja yhteistoimintaa.

Delokaalisen kulttuurikehityksen aikana metropoli-satelliitti-rakenteet ovat tunkeutuneet kaikkialle. Kylät on liitetty kuntakeskukseen, joka omassa ympäristössään on kuin pienoismetropoli. Jokainen taajama on kansainväliseen kehityskilpailuun sopeutunut

talous-, hallinto- ja kulttuurikeskus. Sen toiminnot on koottu omiin koneistoihinsa, paikallinen elämäkin on suunnattu erilaisiin palvelu- ja kulttuurikeskuksiin. Jokainen keskus autioittaa ympäristönsä.

Rakennemuutos loi uutta työtä ja määrällistä kasvua, mutta samalla delokaalistui koko suomalainen yhteiskunta. Jos kovan teknologian voittokulku jatkuu, uudessa uljaassa teknologiayhteiskunnassa suurin osa työssä käyvistä ihmisistä tulee palvelemaan ns. asiakkaita tai tekemään erilaisia toimistotöitä, kokoamaan ja käsittelemään tietoa.

Suomesta on tullut meritokratia, koulutusryhmien hallitsema virkayhteiskunta, jossa ruumiillinen työ korvataan teknologialla, roboteilla. Niin kauan kuin tieteellis-tekninen eliitti tulee hallitsemaan maailmaa, työtä ei enää tehdä käsillä. Ympäristön muokkaavat koneet ja toisinpäin: kulttuuriympäristö suunnitellaan ja rakennetaan teknologialle, ei luonnossa elävälle ihmiselle. Taloudellinen keskittyminen heijastuu kaukaisimpaankin periferiaan, jokaiseen kylään. Vanhat pienet kyläkaupat rakennettiin samantyylisiksi kuin kylien muutkin rakennukset. Kauppa toimi kyläläisten kohtauspaikkana, se oli posti- ja veikkaustoimisto ja tiedotuskeskus, jossa puhuttiin kylän asiat. Takaovesta kauppaan pääsi asioimaan myös iltaisin ja sunnuntaisin. Kyläkaupat toimivat joustavasti, niiden oli sopeuduttava paikallisyhteisöjen elämäntapoihin. Nykyisin suomalaista vähittäiskauppaa hallitsee neljä keskusliikettä, kyläkaupat ovat lähes kokonaan hävinneet. Keskitetty elintarviketeollisuus, yhdenmukaiset myymäläkalusteet ja ravintohygienian vaatimukset ovat tehneet maaseudunkin kaupoista supermarkettien jäljitelmiä. Kauppaa ohjaa liiketaloudellinen ja kunnallinen teknokratia, pitkälle viety teollinen rakentaminen ja viranomaisten yhdenmukaiset normit ja määräykset. Tekomodernit liikerakennukset ovat kaikkein kauimpana suomalaisesta rakennusperinteestä, ne edustavat ensimmäisen polven kauppatekniikoiden nykyaikaisuutta ja kuvitelmia kansainvälisestä kehityksestä.

Taloudellinen rakennemuutos toi mukanaan uuden »kauppakulttuurin». Supermarketit eivät ole enää tapaamispaikkoja. Niissä toiminta on keskittynyt tavararituaaleihin, valintoihin ja erikoistarjouksiin. Tavaroita valitseva ihminen ei enää ehdi seuranpitoon muiden ostajien kanssa, eivätkä supermarketit ole tarkoitetutkaan sosiaaliseen kanssakäymiseen. Ne palvelevat tehokkaasti vain kauppaa ja tavaroiden markkinointia. Valintamyymälöiden tavararivien toimintaidea on liukuhihna.

Sitä mukaa kun yhteisöllisyys häviää, leviää mekaaninen palveluteknokratia yhä useammille elämänaloille. Kyläkauppojen kanssa kilpailevat myymäläautot, kyläkirjastojen sijasta kuntaorganisaatiot kehittävät kirjastoautoja, kyläkoulut vaihdetaan koulubusseihin. Keskittäminen ja tehokkuusajattelu tuottavat mekaanisesti toimivia palveluja, ne täyttävät kenties eri alojen kapea-alaiset tavoitteet, mutta jättävät kylät yhteisöinä kuolemaan. Periferiat tulevat yhä enemmän riippuvaisiksi keskitetyistä järjestelmistä, palvelukeskuksista. Niistä keskitetty kulttuuri hallitsee reuna-alueitaan. Taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti Suomi on muuttunut satelliittirakenteeksi.

Paikallisyhteisöt − kunnat ja kaupungit − pyrkivät luomaan oman keskuksensa, citynsä, jonka ympärille taloudellinen ja sosiaalinen toiminta suuntautuu. Jokainen kasvukeskus on pienemmän tai suuremman metropolin satelliitti, Suomessa keskuksien keskus on Helsingin alue. Metropolien, satelliittien ja paikallisten kasvupisteiden verkostoa yhdistävät moottori −ja pikatiet; niidenkin rakentaminen on perustunut delokaalisiin resursseihin. Suomalainen tuotantoympäristö ja yhdyskuntasuunnittelu sopeutuu maailmankulttuuriin. Delokaalisen keskittämisen ideologia näkyy kaikissa yhteiskunnan toimintamuodoissa. Kunnat luovat kasvukeskuksia, teollisuuskeskuksia ja kauppakeskuksia. Kulttuurinkin alalla rakennetaan kuntakeskuksia, kulttuurikeskuksia, kirkkokeskuksia ja urheilukeskuksia; suurin osa kyläkouluista on »delokaalistettu» ja koulutoimi on keskitetty valtakunnalliseen keskusvirastoon. Taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä ohjaavat kasvukeskukset ja keskusorganisaatiot. Ne kuuluvat pakkokehityksen ja kovan kilpailuyhteiskunnan perusrakenteisiin.

Taloudellisessa sopeutumisessa on ollut eri kausia. Kansainvälistymisen aikana 1960-luvulla rationalisoitiin paikallisteollisuutta nostamalla jalostusastetta. Niin kauan kuin

maailmanmarkkinoilla oli tilaa, työvoimaakustannusten vähentämisellä ei vielä ollut suurta merkitystä. Ensimmäisen pysyvän ekokriisin kaudella − maailmanmarkkinoiden alkaessa ehtyä − sopeutumisstrategia on muuttunut markkinaosuuksien hankkimiseksi. Markkinoita ei enää voitu luoda ja kasvattaa, ne oli vallattava muilta yrityksiltä. 1970- ja 1980-luvun taloudellinen suurmeritokraatti oli johtaja, joka kykeni kansainvälistämään yhtiönsä, ostamaan markkinaosuuksia ulkomailta. Automaatioteknologian maailmankaudella kansainväliseen kilpailuun on sopeuduttava korvaamalla ihminen roboteilla, luomalla automaattisia tuotantolaitoksia. Se on delokaalisen kehityksen vääjäämätön päätepiste. Taloudellisen sopeutumisstrategian muotoja voidaan luokitella yksityiskohtaisemminkin. Olennaista on kuitenkin keskittyminen; talouskasvu on perustunut tuotannon, työn ja työvoiman keskittämiseen.

Superteknologian kaudella fuusioituminen ja kansainvälistyminen ovat edelleen ainoita todellisia vaihtoehtoja. Jäljelle tulevat jäämään monopolit, kunkin tuotannonhaaran markkinoita hallitsevat suurkonsernit ja teknojärjestelmät. Vain kansainväliset suuryritykset kykenevät saavuttamaan sisäisen autonomian ja rakentamaan tieteellis-teknisesti täydellisiä tuotantolaitoksia, joissa automaattiset prosessit korvaavat lopulta ihmistyön ja tuotantokilpaa käyvät robotit. Huipputeknologiaan siirtyminen kiihdyttää suomalaisten tuotantorakenteiden sulautumista maailmanteollisuuteen. Tämä vaihe on Suomessa jo alkanut, sitä tukee uusi kansainvälinen pankki- ja finanssipolitiikka, maailmanpörssiin siirtyminen. Suomen kansantalous on muuttunut maailmantaloudeksi.

Tasalämpöinen elintila

Keskitettyyn kasvuun sopeutuessaan Suomi on rakentanut uudelleen kulttuuriympäristönsä. Talonpoikaiskylät ovat hävinneet. Toisen teollisen kulttuurikauden kirkonkylät ja tehdasyhteisöt ovat muuttuneet palveluskeskuksiksi. Teknokoneistot ovat ottaneet hallintaansa myös asuinympäristön.

Paikalliskulttuurien aikakaudella rakentaminen sopeutui ympäröivään luontoon. Kyläihminen käytti hyväkseen oman asuinympäristönsä rakennusaineita, Suomessa puuta, ja hallitsi perinteisen rakennustekniikan. Ulkopuolisia ammattimiehiä tarvittiin vähän. Rakentaminenkin on ollut yhteisöllistä, monia työvaiheita on tehty talkoilla. Asuminen noudatti paikallista elämänmuotoa, vastasi paikallisia vaatimuksia.

Uudessa delokaalisessa järjestelmässä rakennusaineet tuotetaan teollisesti kansainvälisten standardien ja yleisten rakennusnormien muukaan. Tavallinen ihminen ei enää hallitse rakennustekniikkaa, ei oman asumiseensa vaikuttavaa tietoa eikä taitoa. Rakennustyylit ja asumismallit luodaan keskitetyissä tuotantojärjestelmissä paikallisyhteisöjen ulkopuolella. Yhdenmukainen ammattiteknologia on tuottanut yhdenmukaisia kulttuuriympäristöjä, »moderneja» lähiö- ja palvelukeskuksia, jotka vastaavat kansainvälisiä vaatimuksia. Omaehtoinen arkkitehtuuri jää museokulttuuriksi.

Mutta mikä on oikea asumisstandardi? Pyyntikulttuurien aikana ihminen eli luonnossa ja muutti asuinpaikkaa metsästys- ja kalastuskausien mukaan. Asuinsija tai koti oli silloin ehkä mielikuva tulen loisteesta liedessä tai suoja tuulta ja sadetta vastaan. Kaskikauden savupirttiä ja vielä talonpoikaistakin asuintupaa hallitsi suuri harmaakivinen uuni, jonka kupeessa oli avonainen takka ruoanlaittoa varten. Tulenloiste pimeässä tuvassa ja lämmin nukkumapaikka uunin päällä vastasivat tuon ajan käsityksiä ihmiselämän mukavuuksista. Kaupungeissa ja 1930-luvulta lähtien maaseudulla alettiin rakentaa puolitoistakerroksisia »omakotitaloja», joissa sydämenä oli palomuuri savupiippuineen. Huoneet sijoitettiin keskusmuurin ympärille ja jokaiseen huoneeseen voitiin muurata oma lämmitysuuni keskushormiston yhteyteen. Elämän ylellisyydeksi tuli kuiva, lämmin huone. Silloin siirryttiin asumaan keittiöön, olohuoneeseen ja makuukamareihin, se kuului välttämättömään asumistasoon. Halvan öljyn vuosikymmeninä lämmitys automatisoitui, ihmisen ei enää tarvinnut huolehtia hiilistä eikä polttopuista; uunit vaihtuivat keskuslämmitykseen. Alkoi asumismukavuuksien ja nykyaikaisten vaatimusten aika.

Talonpoikaistalo oli asuinympäristö ja työpaikka, tuvassa tehtiin töitä, jotka omavaraistaloudessa olivat tarpeen. Työ ja askareet olivat elämänmuoto. Kun paikallinen asuminen muuttui delokaaliseksi myös kotitalouden kaikki rakenteet muuttuivat, uuden funktionaalisuuden tuli palvella kuluttajaihmisen ulkoaohjattuja tarpeita. Urbaanin yksilön elämän on mukauduttava teollisen tuotannon rytmiin. Koti on vapaa-ajan viettopaikka, siellä työvoima elää kuluttamiselle tarkoitetun osan »aikabudjetistaan». Asumisesta pyritään supistamaan pois kaikki työ, joka luontoiskulttuureissa oli elämän sisältö, ja suoriutumaan »kotiaskareista» mahdollisimman vähällä vaivalla. Uuden talon ei enää tarvitse sopeutua suomalaiseen luontoon eikä kylään, ja yhä vähemmän sosiaaliseen kanssakäymiseen. Tärkeintä on, että se tarjoaa mukavuuksia ja vastaa kansainvälisiä elintasovaatimuksia.

Delokaalisessa kulttuurissa asumismuodot ja elintasovaatimukset yhdenmukaistuvat kaikkialla maailmassa. Kodinkoneet, huonekalut, esineet ja jopa kansainvälinen teollinen ruoka kuuluvat organisaatioihmisen elämänmuotoon. Keittiöt, ruoanvalmistustavat ja vähitellen myös ruokatottumukset muuttuvat kansainvälisiksi. Tv, videot ja stereot vaativat ympärilleen samanlaisen olohuoneen nojatuoleineen ja sohvaryhmineen. Vaikka huonekaluteollisuus tuottaa tihenevään tahtiin uusia mallistoja, tyylisuuntia ja muoteja, koodinsisustus ja elämäntyyli muuttuvat rakenteellisesti yhä yhdenmukaisemmiksi. Erilaisuus ja persoonallisuus on luokka- tai kulutuskulttuuria, omien valintojen esillepanoa. Asumisen illuusiot ovat maailmanmuotia. Omassa lokerossaan suomalainen elintasoihminen elää tasaisessa mukavuuslämmössä automaattilaitteineen ja viihdevälineineen. Hänen keittiönsä on hygieeninen ja siisti kuin laboratorio, hänen olohuoneensa mukava vapaa-ajan tila istua ja ottaa vastaan informaatioyhteiskunnan vaikuttamista, ulkopuolista sivistystä, valmista elämisen ohjelmaa.

Rakentamiseen on kasvanut omia keskitettyjä koneistoja, jotka sopeutuvat ylikansalliseen kilpailuympäristöönsä. Arkkitehtien ammattikunta niin kuin muutkin organisaatiot luovat omat kulttipatsaansa ja kehitysrituaalinsa, jotka ylläpitävät heidän ekolokeroaan. Meritokraattisessa kehityskoneistossa on merkitystä vain kansainvälisillä monumenteilla. Rakennustaiteen valtahierarkia palkitsee kansainvälistä ammattitaitoa jäljittelevän arkkitehdin, insinöörin tai muotoilijan. Suomalaista perinnettä tai kansanomaista rakentamista jatkava suunnittelija tuomitaan epäitsenäiseksi, ammattiluokkansa edustajana jopa naurettavaksi. Rakentamisessa, muotoilussa ja taiteessa Suomi on henkinen kehitysperiferia, jossa ekologinen voittaja on kansainvälisyyttään julistava taidemeritokraatti. Taiteen kehitysmyyteissä ylikansallisuus muuttuu suomalaiseksi kulttuuriksi.

Lounaisen Suomen kyläalueilla lähes jokaisen keskiaikaisen kivikirkon läheisyyteen 1950- ja 1960-luvun kirkollisteknokratia rakensi ns. modernin, tasakattoisen seurakuntakeskuksen. Sinne mukavuusajan uskovaiset kokoontuvat vastaanottamaan uskontopalveluja. Tiiliset tasakattotalot ovat ei-paikallisen rakentamisen kehitysmonumentteja ja julistavat kirkollisen kansankulttuurin kuolinsanomaa. Kehitysuskoon kasvatetut maanviljelijät, niin kuin taajamien työläiset ja toimihenkilötkin ostavat bungaloweja, tirolilaistaloja ja espanjalaisia patioita pylväskäytävineen ja kaari-ikkunoineen. Niin tekevät hyvinvoivat massakulttuurin ihmiset kaikkialla maailmassa. Yksityiset ja julkiset rakennuskoneistot ovat repineet alas omaehtoisuuden muistomerkit, kunnallisille pikkuteknokraateille se on ollut jopa ylpeyden aihe. Suomaalainen taajama on muuttunut amerikkalaiseksi citycenteriksi supermarketteineen, virastokeskuksineen ja liikenneympyröineen. Jokaisessa kehityskylässä on oltava kerrostalo, eritasoliittymä tai muu urbaanin rakennuskulttuurin kansainvälinen tunnusmerkki. Näin suomalainen kulttuuriympäristö niin kuin asuminen ja elämänmuotokin mukautuvat keskitettyjen teknokoneistojen hallitsemaan todellisuuteen.

Tulevaisuuden postlokaalisessa kulttuurissa kansalaiset yksityistetään, privatisoidaan omaan asuinlokeroonsa, »luukkuunsa», ja luonto eliminoidaan pois ihmisen asuinympäristöstä. Luonto on teknistetty ideaalimaisema, jota katsotaan olohuoneen ikkunasta, televisiosta tai videosta.

Luontaistalouden aikana asuin- ja ulkorakennukset rakennettiin erikseen, poikkeuksen muodosti vain itäinen karjalantalo, jossa asuinhuoneet ja karjasuoja olivat saman katon alla. Entisaikaan myös maaseudun virkamiestaloissa, jopa kaupungeissa ulkorakennuk-

set sijaitsivat erikseen. Ulkona pihapiirissä kulkeminen sisältyi jokapäiväiseen elämään. Funktionaalisen tehokkuusajattelun kaudella ulkovarastot, sauna ja autotallit ruvettiin rakentamaan asuintilojen yhteyteen. Ihmisen ei enää tarvinnut mennä ulkoilmaan, ei työssä, työmatkalla eikä kotona. Ulkona käynti on erillinen »aktiviteetti», kuntolenkki puru-radalla, tekninen suoritus, joka vaatii kansainväliset välineensä ja pelisääntönsä.

Jos kehitys säilyttää suuntansa, tulevaisuuden rakennusteollisuus alkaa rakentaa ulkoilmasta eristettyjä yhteisöjä, kenno- ja lokerolähiöitä, joissa kaikki palvelut ovat saaman katon alla. Uudet yhteiskunnat tai kaupunkilähiöt katetaan lasiseinillä ja ilmastoidaan. Urbaanin asumisyhteisön mallina on avaruussiirtokunta. Tasalämpöinen ulkotila tieteellis-teknisine puutarhoineen avautuu jokaisen solun panoraamaikkunoista. Ihminen alkaa elää ansarissa, muurahaispesien kulttuurissa. Luonnosta eristetty elinympäristö on luonnon-valloittajaihmisen lopullinen asuinparatiisi. Kennolähiössä jokaisella on oma yksilöllinen lokeronsa televisioineen, videoineen ja kotitietokoneineen. Työkin − jos joku haluaa sitä tehdä − voidaan johtaa hänen asumiskennoonsa. Ansariyhteisössä on tarjolla kaikki palvelut, mitä kennoihmiset tarvitsevat. Omaan kulttuurikeskukseen pääsee sisäovesta. Ihmisen ei enää koko elämänsä aikana tarvitse mennä villiin luontoon, raakaan säähän, valvomattomaan ympäristöön. Mukavuus saavuttaa lopullisen kehitys-pisteensä.

Keskitetty kansanjuhla

Keskitetyssä yhteiskunnassa paikalliset yhteisöjuhlat muuttuvat ulkoa ohjatuksi organisaatiokulttuuriksi. Paikallisyhteisöjen aikakaudella kansanjuhlat tukivat paikallista kulttuurijärjestelmää. Ne vahvistivat omaa elämänmuotoa, nostivat esille yhteisön jäsenet, heidän elämänvaiheensa ja merkkipäivänsä. Työvuoden juhlakalenteri sopeutui paikalliseen luonnonrytmiin, vuodenaikojen vaihteluun niin kuin koko elämäkin. Elinkeinojuhlat ja riitit noudattivat ja työjaksojen taitekohtia, kylvö- ja korjuuaikoja; ne sitoivat ihmisen ympäröivään luontoon ja yhteisöön. Juhla yhdistyi arkielämään ja monet yhteiset tapahtumat toistuivat yhä uudelleen vuodesta toiseen. Traditioita ei tarvinnut rikkoa, ne mukautettiin uusiin olosuhteisiin. Juhlaperinne julisti sekin turvallista jatkuvuutta, kaiken uusiutumista.

Keskitetty valta ottaa haltuunsa myös tapahtumisen. Juhlat ovat massojen hallintaa, vaikuttamista, kulttuurivaltaa. Delokaalisen juhlaperinteen keskipiste ei ole enää tavallinen ihminen, sukulainen tai kyläläinen, vaan johtaja ja suorittaja. Omaehtoinen yhteisö on muuttunut näyttämöksi. Kehitysyhteiskunnan juhlien on rituaalistettava kehitys, tarjottava uutta ja erilaista, juhlistettava loputtoman muutoksen sakraalia voittokulkua.

Teollisessa yhteiskunnassa vuotuisjuhlien on pitänyt sopeutua tuotantotavan sanelemaan elämänjärjestykseen. Aika on sidottu tuotantoprosessiin, jonka tulisi pyöriä maksimaalisella teholla vuodenajoista ja jopa vuorokausirytmistä riippumatta. Työjakson katkaisee vapaa-aika, se on omaa aikaa, jolloin ihminen voi harrastaa, kuluttaa palveluja tai osallistua. Silloin työvoima uudistaa itseään, pääsee hetkeksi pois koneistostaan.

Vuotuisjuhlien paikan ovat ottaneet keskitettyjen järjestelmien informaatio- ja valtariitit, poliittiset ja ideologiset merkkipäivät. Kalenteri on yhteiskunnallinen vaikuttamisen väline. Kirkollisten juhlapyhien rinnalle maalliset järjestelmät ovat työntäneet omia riittipäiviään, kansallisia ja poliittisia vuotuisjuhlia, joissa vahvistetaan massaideologioita ja niiden johtajakultteja. Ulkoa ohjatut kansalaisjuhlat ovat välttämätön osa ohjelmoidun yhteiskunnan järjestötoimintaa ja yhteiskunnallista vaikuttamista. Ne ovat vallan sosiodraamoja ja hierarkianäytelmiä, joissa juhlapuhujina ja ohjelmansuorittajina toimivat kulttuurijohtajat, esiintymisoikeutettu eliitti. Organisaatioyhteiskunnan näytelmissä meritokraatit ovat ottaneet pääroolit. Juhlissakin näkyy peruskaava: johtajat − toisella puolella kansa.

Paikallisuus ei enää kuulu juhlatapoihin, kuten ei muuhunkaan keskitettyyn kulttuuriin. Juhlat ovat valtiokulttuuria, kansainvälistä kulttuurivaihtoa, turistiteollisuutta. Järjestöperinteet ovat osa yhteiskunnallista kilpailua, omien päämäärien ja totuuksien vahvistamista, raja-aitojen luomista muihin eturyhmiin. Tapahtumat eivät kokoa yhteisöä, vaan etu- ja

intressiryhmien jäseniä. Ne ovat poliittisia vallanjakoseremonioita ja ideologisia muistoriittejä, jotka kiihtyvät ja hiljenevät vaali- tai toimikausien mukaan. Yhteisön tilalle on tullut järjestö ja vuotuisriittien tilalle organisatorinen määräaikaisperinne, jossa siirretään tai lujitetaan yhteiskunnallista valtaa, varmistetaan oman ekolookeron turvallisuus.

Rakennemuutos paikallisuudesta keskitettyyn järjestelmään on tapahtunut jopa nuorten tavoissa. Uusimittaiset tanssilaulut ja pelimannimusiikki levisivät Suomeen 1600-luvulla. Ensimmäisiä tanssitilaisuuksia olivat häät; tanssimisesta tuli länsisuomalaisten kylähäiden tärkein ohjelmanumero. Mutta jo 1700-luvun lopulta lähtien kylien nuoriso alkoi järjestää omia seurustelutilaisuuksiaan. Nuoret pitivät illanistujaisia, käsityökisoja, kokoontuivat kyläkeinuille, tanssivat silloilla ja kokkokallioilla.

Lukuisat uusmittaiset kansanlaulut ovat syntyneet nuorten yhdessäolotilaisuuksissa, eri paikkakunnilla oli myös omaa pelimanni perinnettä, omatyyliset soittajansa. Kylä organisoi itse huvitilaisuutensa. Nurkkatansseihin pojat vuokrasivat tanssituvan ja hankkivat soittajan, tytöt toivat ruokatarpeita ja huolehtivat tarjoilusta. Vaikka kylätanssit ja illanistujaiset jäljittelivätkin paljolti säätyläisten seurustelutapoja, rakenteiltaan ne olivat nuorten omaa yhdessäoloperinnettä.

Talonpoikaiskulttuurin väistyessä nuorison yhteistoimintaa alkoi ylläpitää paikkakunnan nuorisoseura. Kylätanssit muuttuivat iltamiksi, joissa nuoret esittivät ohjelmaa: laulua, lausuntaa ja näytelmiä, lopuksi oli tunti pari tanssia tai piirileikkiä. Iltamaaperinne jatkui aina 1940-luvulle, se kuului toisen teollisen kulttuurikauden rakenteisiin.

Maaseudulle nuorisoseuraliike levisi 1880-luvun lopulta lähtien, ensin Pohjanmaalle ja muualle Länsi-Suomeen. Nuorisoseura oli jo järjestö, se pyrki tarjoamaan nuorille hyviä ja kehittäviä harrastuksia, tutustuttamaan maaseudun ihmiset kirjallisuuteen, teatteriin ja taiteisiin. Nuorisoseurat ja työväenyhdistykset ovat aloittaneet kansannäytelmien perinteen ja seuranäyttämötoiminnan. Yhdistykset muuttivat käsityksen kulttuurista, se oli jotain korkeampaa kuin yhteisöelämä. Paikallisuus oli muuttumassa valtiokulttuuriksi, sivistys oli jotain isänmaallista ja kasvattavaa, se kitki pois huonoja tapoja ja kehitti sisäisesti ihmistä. Aatteelliset yhdistykset valistivat kansaa, taistelivat juoppoutta ja muita talonpoikaisyhteisön murrosilmiöitä vastaan, nuorisoseurat jopa korvasivat paritanssit laulutansseilla eli tanhuilla. Mutta yhä vielä kyläseurat puolustivat paikallisuutta, kotiseutuhenkeä, ja ylläpitivät omaehtoisuutta.

Aina 1940-luvulle kaikkien aatteellisten yhdistysten toiminta noudatti samoja kaavoja. Ne pitivät opintotilaisuuksia eli kerhoiltoja, joissa jäseniin juurrutettiin yhdistyksen omaa ideologiaa; hankkivat rahaa toimintaansa varten järjestämällä ohjelmallisia iltamia, tansseja ja arpajaisia, tekivät seuramatkoja muille paikkakunnille maatalousnäyttelyihin tai urheilutilaisuuksiin. Jokaisen yhdistyksen suurin tavoite oli oman kokoontumispaikan rakentaminen talkoovoimin. Seurojentaloja nousi sadoittain − tuhansia, niitä rakennettiin kaikkiin suurimpiin kyliin ja taajamiin. Ensimmäisen teollisen kulttuurikauden aikana taide ja viihde tukivat vielä paikallisuutta, elämää omassa kylässä.

Suuressa rakennemuutoksessa 1950- ja 1960-luvulla seuratoiminta sammui. Alkoi elokuvien, TV:n ja muun ulkoa tuotetun viihteen kausi. Ammattikulttuurin rinnalla paikallinen näytelmätoiminta, kansanmusiikki, koko kyläkulttuuri muuttui »amatöörimäiseksi» ja menetti mielenkiintonsa. Kylien seurojentalot ja työväentalot rappeutuivat tanssipaikoiksi, joissa soittivat ammattimuusikot, keikkayhtyeet.

Sodan jälkeen 1950-luvulla kirkonkyliin ja muuallekin rakennettiin tanssilavoja − ei enää seurojentaloja. Jotkut niistä muodostuivat maakunnallisiksi tanssipaikoiksi, jonne nuoria kerääntyi monista pitäjistä. Elettiin kiihkeintä autokautta ja nuorten massakulttuurin syntyaikoja. Nuorisokulttuurin keskus oli tanssilava.

Autoistuneiden nuorten tanssit ovat muuttuneet yhtä ei-paikallisiksi kuin muukin viihde. Äänentoistolaitteiden kehittyessä voitiin järjestää yhä suurempia ja suurempia massatapahtumia. Nuoriso kokoontui musiikkifestivaaleille, jopa kansainvälisille suurjuhlille, joissa oli kymmeniä tuhansia osanottajia. Muodissa olivat massatapahtumat, rockjuhlat, suurkisat ja mammuttiolympialaiset. Musiikkifestivaalit ovat omaehtoisen nuorisokulttuurin päätepiste, kylätansseista oli tullut maailmanjuhlia, joissa esiintyivät kansainväliset tähdet, globaalit suorittajat. Uusi tekniikka synnytti uuden musiikin ja musiikkikulttuurin: rautalan-

kapiisit, lavashow't, rockhitit, melodia muuttui desibeleiksi, tajunnan täyttäväksi rumpujen sykkeeksi. Kotistereoiden, TV:n ja videoiden yleistyessä nuoret ovat siirtyneet kansainväliseen yhtenäiskulttuuriin. Paikallisradiot, kaapelitelevisiot ja taivaskanavat välittävät yötä ja päivää suomalaisiin koteihin kansainvälistä viihdettä, se on nuorten uusi kulttuuriympäristö. Rock- ja popmusiikin mukana kaikkialle ovat levinneet samat nuorisomuodin virtaukset, pukeutumistyylit ja itseilmaisun muodot. Nuorisokulttuuri voidaan jo luokitella maailmanlaajuiseksi teknosysteemiksi. Hipit, rockarit, nahkapäät ja deenarit ovat kansainvälisiä, viihde- ja informaatioteollisuuden luomia nuorisotyyppejä. Nuorisokulttuurin rakenteet ovat jo postlokaalisia.

Rakennemuutos kylätansseista iltamiin, iltamista lavatanssien kautta festivaaleihin ja lopulta uuteen tajuntatekniikkaan on johdonmukainen. Se on merkinnyt väistämätöntä siirtymistä paikalliskulttuurista maailmankulttuuriin. Samoin on käynyt nuorisoaatteille. Nuorisoseurat elvyttivät kylän perinteitä, musiikkifestivaalit palvelivat massaideologioita ja turistiteollisuutta, uusimmat nuorten vastakulttuurin muodot ovat muuttuneet nopeasti kaupalliseksi maailmanmuodiksi ja sulautuneet kansainvälisiin markkinoihin. Nuorten protesti, heidän hätähuutonsa tai yrityksensä luoda jotain omaa hukkuu tajuntateollisuuden myyntiorganisaatioihin.

Viihteen alalla kärjistyy omaehtoisuuden ja ammattimaisuuden ongelma. Amatöörien ja kyläpelimannien tilalle ovat tulleet suorittajayksilöt, huippumuusikot ja supertähdet. Viihdemusiikki tuotetaan kansainvälisissä koneistoissa - se on superteknologiaa. Rockkonsertti on jo esiintymisriitti, jossa yleisö kohtaa ihmisidolin; siellä kokija vaipuu hurmoksiin kuin jumalanpalveluksessa. Popmusiikki, viihde, on yhä enemmän ekstaattisten elämysten myymistä massoille, se tarjoaa nuorille pakoteitä koulusta, arkielämän »terrorista», loputtomasta kilpailusta ja omista kasvukriiseistä. Keskitetyn yhteiskunnan nuoret tarvitsevat tajuntateollisuutta ja omia idolikultteja. Globaali viihde on paikattoman ihmisen todellisuutta.

Virallinen kulttuuri

Järjestäytyneessä länsimaisessa yhteiskunnassa kansankulttuuriksi käsitetään vapaaehtoinen harrastus- ja kansalaistoiminta. Kansankulttuuria on osallistuminen aatteelliseen järjestötyöhön tai opiskelu-, taide- ja urheiluharrastuksiin. Etujärjestöjen ja painostusryhmien aikakaudella yhdistystoimintaa on pidetty välttämättömänä, siitä syrjään vetäytyminen olisi vetäytymistä pois nykyaikaisen ihmisen yhteiskuntatietoisesta elämästä. Harrastamisella on Suomessa erityisasema. Väkilukuun verrattuna Suomessa on erilaisia yhdistyksiä ja järjestöjä enemmän kuin missään muussa maassa. Suomalaisille oloille on myös luonteenomaista, että yhdistykset ovat politisoituneet ja kilpailevat jäsenistä sekä paikallisyhdistyksinä että keskusjärjestöinä. Suomessa on kilpaillut keskenään vasemmistolainen ja oikeistolainen osuuskauppaliike, kaksi urheilun keskusjärjestöä, kaksi eläkeläisjärjestöä ja sotaveteraaniliittoa... Poliittisilla puolueilla on omat paikallis- ja keskusjärjestönsä, nuoriso-, vanhus- ja opintopiirinsä. Suomalaiset on opetettu uskomaan organisaatioon, kokousriitteihin, kansanvalistukseen ja ylhäältä annettuihin ohjelmiin.

Harrastustoimintaa ylläpitävät kirkko, uskonnolliset liikkeet, kunnat ja valtio. Pohjoismaiseen tapaan Suomessa on vapaita kansalaisia työväenopistoja, jotka tarjoavat mahdollisuuksia kouluttaa itseään ja harrastaa mitä moninaisimpia asioita, taiteita ja käsitöitä, kansanperinnettä. Kuntaorganisaatioilla on omat kulttuuripalvelunsa: kirjastot, ohjattua urheilu- ja nuorisotoimintaa, suurimmilla kunnilla omat orkesterinsa ja teatterinsa.

Ennen toista maailmansotaa maaseudun elämää hallitsi kolme neljä järjestöä: nuorisoseurat, maamiesseurat, työväenyhdistykset ja suojeluskunta. Niillä oli kuntakeskuksissa ja suurimmissa kylissäkin omat seurojentalonsa ja oma toimintakenttänsä. Seurat huolehtivat yhdessäoloperinteestä, niiden iltamissa esiintyi oma väki. Virkayhteiskunnan aikana kansalaisten harrastuksista on yhä selvemmin tullut valtion ja kuntien ylläpitämää virallista

kulttuuria. Samalla spontaani kansankulttuuri on muuttunut virkamiestoiminnaksi tai ammattimaiseksi kulttuurituotannoksi. Kansa on ihmismateriaalia, jota tulee aktivoida ja ohjata, saada kuluttamaan yhä enemmän kulttuurituotteita ja käyttämään yhä enemmän kulttuuripalveluja.

Organisoitu suomalainen kansalaiskulttuuri on osa keskitettyä yhteiskunnallista järjestelmää ja toteuttaa kansainvälisen kulttuuriteknokratian tavoitteita. Kansankulttuuri on mahdollisimman korkeatasoisia kulttuuripalveluja, kansainvälisen taiteen, ideologisen luokkakulttuurin tai tieteellisteknisen kehityksen viemistä kaikkiin yhteisöihin. Omaksumalla oikean käsityksen historiasta ja maailmankulttuurin menneisyydestä, seuraamalla taiteen suuria nimiä ja jäljittelemällä muotivirtauksia yksilö toteuttaa itseään, luovuuttaan ja rakentaa omaa persoonallisuuttaan. Kulttuurin tarkoituksena on kasvattaa modernia ihmistä, tuottaa kuluttajia.

Kansankulttuuria ohjaavat tiedotusvälineet, TV, radio, yhä kasvava määrä vaikuttamislehtiä, jotka antavat ihmiselle valmiit kulutus-, käyttäytymis- ja ajatteluohjelmat. Tavoista on tullut kansainvälisiä pelisääntöjä, kokous- ja seminaaritoimintaa, toimisto- ja palvelurutiinia tai liikennekäyttäytymistä. Paikallisperinteellekin asetetaan kansainväliset vaatimukset. Kyläkulttuurinkin tulisi olla hyvin ohjelmoitua ja suunniteltua järjestötoimintaa, jota yhteiskunta voi valvoa ja kirjata vuosikertomuksiin. Kansankulttuurin sisällön määrää kansainvälinen ammattitekniikka, ammattiajattelu ja kaikkialla yhteiset urbaanit vaatimukset.

Uudet organisaatiot ovat maaseudullakin olleet intressiryhmien valtakoneistoja. Ne lupaavat etuja tietyille väestöryhmille, vetoaavat yhteiskuntaluokkien yhteenkuuluvuuteen tai yhteisöllisyyteen. Paikallisuus on useinkin vain toimintakeino, perimmäinen tarkoitus on mobilisoida ihmisjoukot keskitettyyn järjestelmään ja yhdenmukaiseen, ylhäältä ohjattuun ajatteluun.

Onko tulevaisuuden yhteisö organisaatioiden pelikenttä, jossa esiintyvät kanssapelurit ja vastapelurit, meidän ryhmä ja muut, asiakkaat, yleisö ja näyttelijät? Muuttuuko järjestöyhteiskunnan sosiaalisissa näytelmissä yhteisö yleisöksi, katsojiksi ja kuuntelijoiksi, joukoiksi? Vastakkain ovat kulttuurin tuottajat ja kuluttajat, toisella puolella ammattimaiset kirjoittajat, soittajat ja tanssijat, toisella puolella kansa, äänestäjät, joilta odotetaan sosiaalisia palkintoja. Organisaatioihmisen maailma jakautuu kahtia: meidän järjestöömme ja ulkopuoliseen massaan, johon tulee vaikuttaa, jota pitää kehittää, kouluttaa ja kasvattaa. Kaikkialla vallitsee kaksijakoinen kulttuuri, me ja muut; johtajat ja massat.

Onko enää olemassakaan kanssaeläjiä, lähimmäisiä - muuta kuin juhlapuheissa? Onko vain kilpailijoita, esimiehiä, alaisia, koulutettavaa ainesta, sosiaalitapauksia, asiakkaita, ostajia ja myyjiä? Keskitetyn yhteiskunnan kanssaihmisistä on tullut liian monenlaisen hyödyn-tavoittelun välikappaleita, taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia pelinappuloita. Heitä tarvitaan yhteiskunnan kohderyhminä, ei oman kulttuurinsa luojina.

Ulkoatuotettu suomalainen

Oma ja vieras elämänkaari

Elämänkausien sarja on alkanut syntymästä ja nimenannosta, ne olivat ensimmäisiä siirtymäriittejä. Suvun ja kyläyhteisön naiset ovat kokoontuneet katsomaan vastasyntynyttä, viemään pikkulahjoja, ”varpaisia”, jakaneet äidin iloa ja naisten kokemuksia. Elämänsä aikana ihminen on siirtynyt ikäryhmästä toiseen ja saanut arvostusta yhteisön jäsenenä, sukulaisena tai naapurina. Lähes kaikissa luontoiskulttuureissa häät ja hautajaiset ovat olleet yhteisöjuhlia, usein myös nuorten aikuistuminen on seremoniallisesti

julkistettu. Joissakin paikallisyhteisöissä nuorten aikuistumisriitteihin on ottanut osaa koko kylä.

Paikalliset pienyhteisöt tarvitsivat siirtymäriittinsä. Initiaatio- ja puberteettimenot vahvistivat aikuisuutta, luonnollisia rajoja nuorten ja täysi-ikäisten välillä. Kosinta- ja häämenoissa nuoret siirrettiin naimisissa olevien joukkoon, tuleviksi perheenäideiksi ja -isiksi, joilla oli itsenäinen asema sukunsa ja kyläyhteisönsä piirissä. Häämenot laillistivat avioliiton, uudet sukulaisuussuhteet, kokonaan uuden sukulaisuusjärjestelmän, joka avioliittoa solmittaessa syntyi. Julkiset häämenot turvasivat myös tulevien lasten aseman ja oikeudet sukunsa perintöön. Osallistumalla häihin ja muihin siirtymäriitteihin yhteisö hyväksyi sosiaaliset muutokset, joiden seuraukset ulottuivat kauas tulevaisuuteen.

Vanhat karjalaiset suku- ja lauluhäät olivat monijaksoinen siirtymäriitti, joka alkoi kosintatilaisuudesta. Kosintataloon kokoontui sukulaisia ja kyläläisiä; vanhan tavan mukaan nuoret saivat silloin tulla paikalle tanssimaan. Ennen läksiäispäivää suvut neuvottelivat monia kertoja. Läksiäisriitteihin kuului morsiussaunamenoja, kengitysiltoja, joissa kylän nuoret erosivat ikätovereistaan. Läksiäisissä morsian erosi kotiväestään ja sukulaisistaan, hänet puettiin nuorikoksi, nuoreksi aviovaimoksi; tuliaisissa hänet otettiin miniäksi sulhasen suurperheeseen.

Länsi-Suomen talonpoikaisyhteiskunnassa morsian piti ikätovereilleen käsityötalkoita ja erojaisia, häitä valmisteltiin kauan ja kihlapari oli erikoisasemassa, koko yhteisön huomion kohteena. Varakkaiden talollisten häät kestivät monta päivää ja niissä ruokittiin satoja vieraita. Kaikkine valmisteluineen kylähäät olivat tapahtuma, joka kokosi kyläläisiä niin häätalkoisiin kuin pitoihin ja tansseihinkin. Todellisuudessa tai vertauskuvallisesti kyläkunta varusti nuoret elämän alkuun antamalla morsiusapua ja häälahjoja. Samoin kuin suvut, myös kylät ovat olleet kollektiivisesti vastuussa jäsenistään.

Paikallisyhteisöjen hautajaismenoissa vainaja on yleensä pesty ja puettu kotona, häntä ovat kyläläiset käyneet katsomassa, vainajan luona on valvottu öisin, pidetty valvojaisia. Kuollut yhteisön jäsen, oli hän nuori tai vanha, hyvästeltiin ennen viimeistä matkaa. Sukuyhteisöissä kuten ortodoksisessa Karjalassa vainajaa on muisteltu tiettyinä päivinä kuoleman jälkeen. Ortodoksisessa kalenterissa on myös neljä yleistä vainajien päivää, jolloin sukulaiset ovat käyneet haudoilla aterioimassa yhdessä omien vainajiensa kanssa. Arvossapidetyille vainajille, patriarkoille ja matriarkoille, on voitu pitää suuret muistajaisjuhlat vuoden, parin päästä heidän kuolemastaan. Ne ovat yhdistäneet koko suvun muistelemaan sellaisia suvun jäseniä, jotka elämällään ja työllään olivat hankkineet omiensa kunnioituksen. Kuoltuaan ihmisen tuli päästä omaan hautausmaahan.

Hautajaisissa vainajia on muisteltu ja heidän elämänvaiheensa punnittu niin sukulaisten kuin naapurienkin keskuudessa. Monien kansojen vainajariitit ovat yksilön elämän päätösnäytelmä. Ne ovat voineet sisältää jopa symbolisen kuvaelman viimeisestä tuomiosta, jossa vainajien hyvät ja pahat teot on julkisesti punnittu. Kyläläisten osallistuminen hautajaisiin on ilmaissut vainajan aseman ja sen kunnioituksen, jota häntä kohtaan on tunnettu sukulaisten, naapurien ja muiden yhteisön jäsenten keskuudessa. Vainajaa lähtivät saattamaan niin omaiset kuin naapurit. Kaikkialla pienyhteisöissä omille vainajille on pidetty puheita, heistä on ajateltu hyvää. Vainajan muisto yhdisti sukulaisia ja naapureita, loi omalta osaltaan tietoisuutta inhimillisestä yhteydestä, joka vallitsi paikallisten ihmisten kesken. Jokaisella yhteisön jäsenellä oli oma kulttuurinen merkityksensä.

Pienyhteisössä kunnioitettiin hyviä naapureita ja kyläläisiä, jotka jakoivat kulutusta, järjestivät suuria häitä ja hautajaisia, ylläpitivät kylätemppeliä ja osallistuivat yhteisiin riitteihin. Arvostettu perhe oli vieraanvarainen, auttoi sukuaan ja naapureitaan, uhrasi omastaan muille ihmisille. Sukujen ja kyläyhteisöjen on myös ollut pidettävä huolta omistaan, köyhistä, sairaista ja poikkeavista ihmisistä. Paikallisyhteisöissä jokaisella oli lähimmäinen keskuudessaan.

Kyläyhteisöjen häät, hautajaiset tai initiaatioriitit säilyvät niin kauan kuin omaehtoinen paikalliskulttuurikin. Kun paikallisuus katkeaa jää jäljelle palvelukulttuuri. Ihmiselämän taitekohdat, niin kuin yksilölliset kriisitkin muutetaan palveluiksi, osaksi organisoitua ihmishuoltoa. Tieteellisteknisessä kehitysyhteiskunnassa koneistot ottavat haltuunsa ihmiselämän kaikki vaiheet lapsuudesta vanhuuteen, myös ihmisen kuoleman.

Paikalliskulttuurin kuoltua kuluttajaihminen on vapautunut seremonioiden järjestämisestä ja hän voi keskittyä egosentriseen pienoismaailmaansa. Maaseudulla tuottajamaanviljelijä ei enää järjestä kylähäitä tai -hautajaisia, ellei erityisesti halua. Hän investoi mieluummin koneisiin, omaan kulutukseensa ja elintasoonsa. Modernin kaupunki-ihmisen ei välttämättä tarvitse ottaa huomioon naapureitaan eikä yhteiselämän odotuksia, ei "hyviksi tavoiksi" nimitettyjä kyläyhteisön käyttäytymissääntöjä.

Mutta nykyihmisen häillä tai kuolemalla ei myöskään ole yhteisöllistä merkitystä. Häät ovat usein vain kulutustapahtuma ravintolan palvelutiloissa ja niihin ottaa osaa se lähipiiri, jonka kanssa elintasoa halutaan jakaa. Seksuaalisen vapauden ja avosuhteiden aikakaudella häillä ei enää ole sosiaalista sanomaa edes nuorille itselleen. Riittää, että kansalaisten avioliitot ja avioerot rekisteröidään ja tilastoidaan.

Virallisesti ihminen saa kuolla tieteellisteknisen kuoleman suuren keskussairaalan tehoosastolla. Hautaamisesta huolehtii oma laitoksensa, viimeisen palvelun ja jäähyväismenot suorittaa rituaalivirasto, omaisten surun eliminoivat ammattiterapeutit. Kaikkialla ihmisen elämää säätelee ammattikoneisto. Elämänkausiriiteissä palveluvirkamiehet ovat ottaneet pääroolin. Yhteisöjä ja kanssaihmisiä ei enää tarvita, naapureilla ei enää ole osaa toisen ihmisen elämässä, yhä vähemmän myös sukulaisilla. Ihmissuhteita hoitavat niitäkin omat palvelulaitoksensa.

Teollisuusyhteiskunnan huoltokoneistot saavat väistämättömästi samat sisäiset rakenteet kuin tuotantoprosessi, kulttuurijärjestelmän perusmalli on liukuhihna. Palvelukoneistoissa ihminen eristetään, tyhjennetään ja muutetaan materiaaliksi. City-ihmisen elämän syvällisempiä ilmaisuja ovat ”luukku” ja ”putki”. Kansalaisyksilö elää luukussaan tai kulkee koneistojen putkessa. Ihmisellä on arvoa vain materiaalina, tapauksena, potilaana, jonka palvelukoneisto saa työntää omaan putkeensa ja loppuun käsiteltynä sylkäistä ulos, takaisin ihmisvarastojen hyllyille.

Paikallisen kansankulttuurin tilalle keskitetty järjestelmä nostaa täydellisen ihmisen siirtymäriitit. Valtio- ja puoluejohtajien virkaanastujaisissa massat voivat kokea yhteisen statusriitin, kuninkaallisissa häissä yhteisen avioliiton, viikkolehdissä ja elokuvissa yhteisen rakkauden. Johtajien merkkipäivä- ja hautajaisnäytelmät tunkeutuvat jokaiseen kotiin, TV:n katsojina ja viikkolehtien lukijoina niihin voi osallistua koko kansa. Informaatioriiteissä tavalliset ihmiset voivat samaistua johtajien saavutuksiin, kokea heidän täydellisen elämänsä, kansakunnan historian. Ulkoa ohjattu kulttuuri voi tarjota idolinäytelmiä kaikille harrastus- ja kuluttajaryhmille; eliittiryhmien elämä korvaa kulttuurin jäsenten omat kokemukset. Voittajat edustavat kulttuuria.

Meritokratiassa tavalliselta ihmiseltä otetaan pois hänen oma kulttuurinen merkityksensä ja hänen itse-eletyt kokemuksensa korvataan romaanihenkilöiden elämällä, TV- ja elokuvakokemuksilla, sijaissankareiden ympärillä pyörivillä tiedotusnäytelmillä. Ihmisjumalat ja suorittajat näyttelevät massojen elämän.

Voittajien yhteiskunnassa yksilölliset siirtymäriititkin ovat osa vallan hierarkiaa ja koneistokulttuuria. Siirtymäriittejä ovat rippikoulu- ja ylioppilasjuhlat, armeijan initiaatiotilaisuudet ja ammatilliset valmistumispäivät. Elämänkausiriiteistä ovat jääneet jäljelle statusriitit, siirtäminen yhteiskunnallisesta asemasta korkeampaan yhteiskunnalliseen asemaan. Merkkipäivätkin palvelevat kilpailuyhteiskunnan rakenteita. Yksilö huomataan vain suorittajana, tietyn yhteiskunnallisen aseman haltijana tai vaikuttajan roolissa omassa organisaatiossaan. Päivänsankari juhlii suorituksiaan, niiden mukaan määräytyy julkisuus ja rituaalinen kunnioitus. Läheisyys ympäröi ihmistä kenties silloin, kun hän jää eläkkeelle, poistuu kilpailuareenalta. Lähimmäisenä tai naapurina ihminen ei ansaitse juhlapuheita eikä muistokirjoituksia.

Omassa tiedotusympäristössään tavallinen ihminen on kuriositeetti tai satunnaisotos, manipulaatiokoneistojen rekvisiittaa, jota saatetaan tarvita antamaan illuusioita ihmisläheisyydestä, kansandemokratiasta. Radion lähetyksiin tavallinen ihminen voi osallistua ennalta ohjatuissa kontaktinäytöksissä, puhelintoivekonserteissa tai tulemalla poimituksi TV-reportterin katugallupiin, pääsemällä onnenpeleihin. Tiedotusteknokratia tarjoaa kuvitelmia, että tulevaisuuden yhteiskunnassa vuorovaikutus on kaksipuolista, katselijat ja kuuntelijat voivat osallistua tiedon tai informaation tuottamiseen. Kulttuurin rakenteiden

kasvaessa paikallinen tietotekniikkakin tulee olemaan vain sijaistoimintoja ja massojen rauhoittamista.

Todellinen Suomi on henkilökulttien ympärillä pyöriviä tiedotusriittejä, sensaatiokirjoja ja historiallisia selityksiä. Kaikki tapahtumat peilataan suurihmisten välityksellä. Suomen kansaa ei itse asiassa ole olemassakaan eikä suomalaisia tarvita muuta kuin äänestäjinä, vaikuttamisriittien katsojina ja koneistokulttuurin kuluttajina. Keskitetyn yhteiskunnan historia on suurihmisten historiaa, heidän aikakausiaan, heidän saavutuksiaan. Mitä häikäilemättömämpi poliittinen johtaja nousee näyttämölle, sitä suurempi lauma meritokratian kulttipappeja pyörii hänen ympärillään luomassa sosiodraamoja, antamassa selityksiä ja tulkintoja, rakentamassa muistopatsaita. Paikallisyhteisöjen ihmisiltä on otettu pois työ, sosiaalinen olemassaolo ja tulevaisuus.

Yksilönvapaus ilman merkitystä

Keskitetyn yhteiskunnan syntykauteen kuului Suomessakin kulttuurivallankumous. Teollisen kasvuyhteiskunnan henkiset rakentajat etsivät omaa merkitystään mitätöimällä menneisyyden ja ottamalla uusia esikuvia kansainvälisestä kehityksestä. Kulttuurijohtajat julistivat vapautta ja tasa-arvoa, joka saavutettaisiin hävittämällä menneisyyden rakenteet, paikalliset tavat ja yhteisökulttuuri. Kulttuurivallankumouksen aikana 1950- ja 1960-luvulla kukoisti kehitysmytologia. Luontoiskulttuurit − kehitysmaat eli alikehitysmaat − olivat täynnä feodaalirakenteita ja epäinhimillisiä tapoja. Perinteet olivat kehityksen este. Modernistumis- ja innovaatiotutkimus mustamaalasi paikallisyhteisöt, mittasi elintasoa ja tuotti ne nälkätilastoja ja koko sen kurjuusopin, joka vieläkin hallitsee kehitysteknokraattisia käsityksiä kolmannesta maailmasta.

Kehitystutkijat, kirjailijat ja taiteilijat olivat mukana rakentamassa rajattoman kasvun ja kehityksen valtakuntaa; heidän osuutenaan oli tuottaa uusi yhteiskuntafilosofia ja eliittisivistys. Tuon ajan kehitysmytologiassa pienyhteisöt kahlitsivat yksilönvapauden ja ihmisen mahdollisuuden kasvaa omaehtoiseen elämään. Ihanteena oli kosmopoliitti, maailmankansalainen, joka viihtyi kansainvälisissä metropoleissa. Maailmankansalainen kuului koko maailmalle, hän hallitsi urbaanit pelisäännöt, kansainvälisen kielen ja pukeutumisen. Pienyhteisöjen moraalisäännöt eivät häntä koskeneet. Maailmankansalainen oli eksistentialisti, seksuaalivallankumouksellinen, hän uskoi yleiseen inhimillisyyteen ja itseään toteuttavaan ihmiseen.

Tapojen vallankumous syntyi ja kehittyi kulttuuriekologisen rakennemuutoksen mukana. Uutta massaideologiaa tarvitsi urbaani ihminen, jonka koko kulttuuriympäristö oli muuttunut. Yhteiskunnallinen tasa-arvo, miesten ja naisten yhdenvertaisuus, suvaitsevaisuus, jopa rakkauden julistaminen seksuaalisen käyttäytymisen perusnormiksi olivat uusia olemassaolon selityksiä, uskoa parempaan maailmaan, henkiseen hyvinvointiin. Teollinen kehitys oli rakentava aineellisen hyvinvoinnin, uusi kulttuuri loisi uudet instituutiot. Yhteiskuntautopistit odottivat jo perheen häviämistä, hyvä ammattitaitoisten huoltajien ohjaama laitos olisi parempi kuin huono koti. Yksilö saisi vihdoinkin täydet aineelliset ja henkiset mahdollisuudet toteuttaa itseään.

Miten on käynyt kehitysilluusioiden? Millaisia ovat vanhat ja uudet rakenteet?

Luontoiskulttuurit ovat melkein poikkeuksetta arvostaneet vanhuutta, ikäjärjestystä. Lukuisten kansojen sukulaisuusnimistössä egoa vanhemmilla sukulaisilla on ollut eri nimitys kuin nuoremmilla; näin on ollut myös suomalais-ugrilaisilla kansoilla. Vanhempi veli tai sisar, vanhempi lanko tai käly ovat olleet eri asemassa kuin nuoremmat sisarukset tai aviosukulaiset. Vanhukset − patriarkat tai matriarkat − ovat olleet sukujen päämiehiä, kylä- ja heimoneuvostojen itseoikeutettuja jäseniä ja auktoriteetteja, joilla oli elämänkokemuksen mukana tuomaa viisautta, tietoa ja taitoa. Agraarikylissä vanhempi ikäpolvi oli usein raivannut talon pellot, luonut keskinäiset avunannon ja vastavuoroisuuden verkostot. Vanhempi ikäpolvi tunsi paikalliset olosuhteet ja turvallisen viljelytekniikan,

heillä oli tietoa säistä ja vuodentulon vaihteluista. Vanhat hallitsivat paikallisympäristönsä tiedon, perinteet ja ihmissuhteet.

Kansainvälisissä kehitysvaltioissa suoritusyksilön tuottaminen aloitetaan jo synnytyslaitoksella ja lastenneuvolassa. Ennen kouluikää suomalainenkin lapsi on testattu ja luokiteltu 15-20 kertaa, kouluiästä lähtien nuoria seuraavat suoritusnumerot, oppi- ja kehitystodistukset. Työhön otettaessa suoritetaan soveltuvuuskokeita; kun ihminen vanhenee ja alkaa pudota tuotantokoneistosta, hänet tutkitaan ja testataan yhä uudelleen ja uudelleen. Tieteellis-tekniset koneistot mittaavat, luokittelevat ja karsinoivat yhteiskunnan jäsenet, elämä on totaalista kilpailua olemassaolon arvoasteikossa. Kehitysvaltio on pystyttänyt kaikille elämänalueille kehityslaitoksia, jotka tuottavat suoritusyksilöitä, erikoisihmisiä; tavoitteena on maailman paras kilpailija, yli-ihminen. Heissä toteutuu kehityskultin sanoma.

Vanhuus on länsimaisessa yhteiskunnassa pikemminkin häpeällistä kuin arvokasta. Ikä ja harmaantuminen muistuttavat valioihmisiä vääjäämättömästä tulevaisuudesta, vanheneminen on terveysuskonnon ja kehonpalvonnan vastaista. Eläkeläiset on työnnetty omaan lokeroonsa, palvelukoneistoon, pois terveiden ja työkykyisten tehtäväkentiltä.

Länsimainen kilpailuyhteiskunta on rikkonut vuosituhansien viisauden. Se on tehnyt tehokkuudesta johtajuuden ainoan perustan. Liike-elämän menestysoppien mukana suoritusideologia on levinnyt kaikkialle virkayhteiskunnan organisaatioihin. Ikähierarkia on menettänyt lähes täysin merkityksensä eikä työssä vanheneminen anna enää etumatkaa tehokkuuskoneistojen sisäisessä kilpajuoksussa. Vanhuudesta on tullut jopa pelottava. Ikä ja iän mukana saatu kokemus eivät enää ole ansioita, vaan pikemminkin syy ihmisen eliminoimiseen pois organisaatiokulttuurista. Kehitysmyyttien mukaan 50-vuotias ihminen on jo liian vanha ja kyvytön vastaamaan kehityksen vaatimuksiin.

Nuoruuden ja tehokkuuden ihannointi ovat länsimaisen kehitysyhteiskunnan julmimpia ilmiöitä, amerikkalaisessa elämänpiirissä nuoruudenpalvonta on saanut jopa kultinomaisia piirteitä. Tieteellistekninen luonnonvalloittajien kulttuuri on murskannut kaikki paikallisyhteisöjen luonnolliset rakenteet, sen henkisen turvan, joka vanhenevalla ihmisellä on pehmeämmissä yhteisöissä ollut. Ihmisen uhraamisesta koneistojen kasvulle on tehty historiallinen välttämättömyys.

Keskitetyn kulttuurin sopeutuessa kansainväliseen kilpailuympäristöönsä suoritusrakenteet ovat ruvenneet hallitsemaan kaikkia ihmiselämän alueita. Yhteiskunta on jakautunut mitä erilaisimpiin tehokkuusammatteihin, erikoisaloihin ja suorituslokeroihin. Suomessa on jo lähes kymmenen tuhatta ammattinimikettä, ne ovat paikannimiä liukuhihnalla, työpöydännimiä virastotaloissa tai asemia kilpailukoneistoissa. Kaikilla ammateilla on omat koulutus- ja kompetenssivaatimuksensa, toimenkuvansa ja tehtäväkenttänsä. Työpaikalla ihminen on lokeroitu, aidattu karsinaansa, sijoitettu elinikäiseen kilpajuoksuun, tuottamaan suorituksia.

Kilpailijana ihminen on lopultakin aina yksin. Kehitysyhteiskunta on privatisoinut ihmisen, tehnyt hänestä yksittäistaistelijan, jolla ei ole ympärillään toisia ihmisiä, vain kilpailijoita ja arvostelijoita, voitettuja ja voittajia. Ihmissuhteet on yhä tarkemmin luokiteltu, etäisyydet ylempiin ja alempiin määritelty tieteellisellä tarkkuudella. Jokaisen elämänannos on punnittu hänen kykyjensä mukaan. Kehitysyhteiskunnan ekosysteemi alkaa muistuttaa viidakkoa, jossa vain pisimmät puut ylettyvät aurinkoon.

Perheyhteyden ja sukulaisuuden hajotessa ihmisen henkinen yksinäistäminen alkaa jo varhaislapsuudesta. Ihmisen kasvu on tilapäissuhteita lastentarhoissa ja hiekkalaatikoilla, kouluissa ja työpaikoilla. Pysyviä leikkitovereita on yhä vähemmän, uusi moderneja tehokkuusoppeja toteuttava koululaitos on hajottanut jopa luokkayhteisöt. Keskittäminen, erikoistuminen ja tehostaminen pirstovat yhteiskuntakoneistot kilpakentiksi, jossa yksilöiden on selviydyttävä omin voimin. Teknologiset korjausmekanismit käyvät yhä välttämättömimmiksi. Tuotantoelämä tarvitsee yhä enemmän ihmissuhdekoulutusta, viihtyvyyskoulutusta, ryhmähengen kasvatusta, meidän firmaidentiteettiä. Ihmisen parantaminen, sopeuttaminen ja pelastaminen tulevat olemaan kasvava tuotannonala.

Kovassa kilpailuyhteiskunnassa sortuva ihminen käynnistää palvelukoneiston; se ottaa hänet haltuunsa, tutkii ja luokittelee, riisuu alastomaksi ja pukee uudestaan. Missään ei

ihmistä tyhjennetä henkisesti ja fyysisesti niin avuttomaksi kuin sopeuttamis- ja huoltokoneistoissa. Tulevaisuuden tieteellistekniset auttamislaitokset ovat valmiit ratkaisemaan ihmisen kaikki ongelmat ja palauttamaan epäonnistuneet takaisin tuotantoelämään, omaan lokeroonsa.

Kuvio 5.
Ihminen jätevesikulttuurin työvoimana

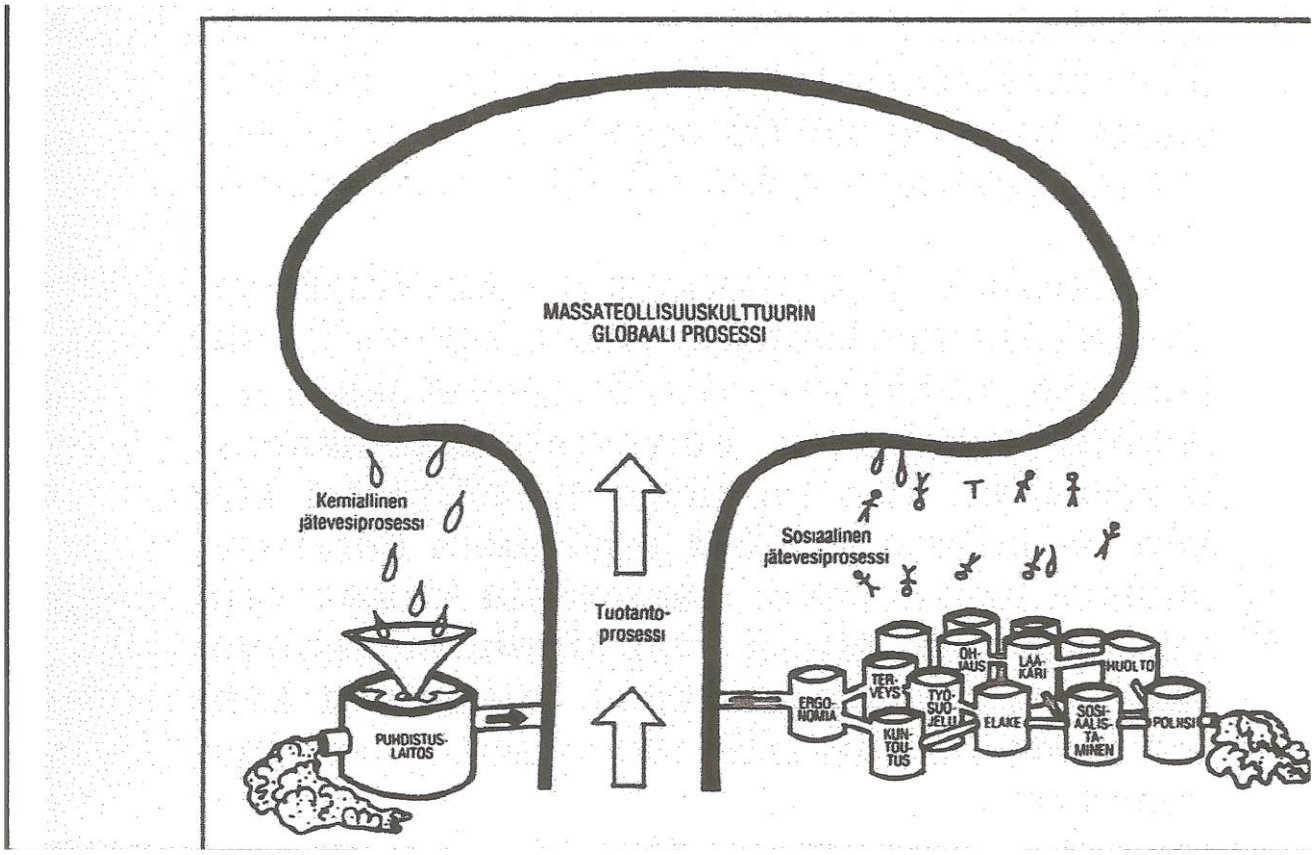

KOKONAISVALTAINEN KULTTUURIPROSESSI
Delokaalisen kulttuurin ympäristönä ei enää ole luonto vaan kasvava tuotantoprosessi. Valtiot, liikeyritykset ja yksityiset ihmiset sopeutuvat tuotannon ehtoihin, maailmankauppaan. Kilpailuympäristö kovenee ja sopeuttamislaitokset lisääntyvät. Länsimaiset valtiokulttuurit ovat muuttumassa totaalisiksi huoltokoneistoiksi, joissa yksilö syntymästä lähtien sopeutetaan tuotantokilpailuun. Koneistosta pudonnut sosiaalinen jätevesi palautetaan tuotantoon, se puhdistetaan korjausteknologialla, kuten muutkin saasteet. Kulttuurin ja sen laitosten tärkein tehtävä on sopeuttaa, puhdistaa ja pitää massat rauhallisina.

Kuitenkin yhä useammat palveluyhteiskunnan jäsenet kuolevat yksin, jopa vailla sukulaisia. Poikkeavat yksilöt saavat jäädä koneistojen haltuun. Kerrostaloissa naapuri huomataan, kun tapahtuu häiriöitä tai kun hän on jo kenties ollut kuukausia kuolleena omassa lokerossaan; kun naapureita alkaa kiusata kuolleen haju. Missä ovat silloin ne kehitysidealistit, jotka ansaitsivat kaunokirjallista huomiota kuvailemalla pienyhteisöjen ahdasmielisyyttä ja yksilön elämään puuttumista, juoruja ja panettelua. Onko kaupunkiihminen onnellisempi omassa lokerossaan? Elääkö hän yksilöllisemmin tai persoonallisemmin vailla naapureita? Yhä useammat ihmiset kohtaavat toisensa vain kapakassa.

Ihmisen kulttuurinen merkitys on keskitetyn yhteiskunnan peruskysymyksiä. Suomen kaltaisessa palveluvaltiossa ihmistä voi ympäröidä paljon enemmän ammattimaisia auttajia kuin mitä paikallisyhteisöissä on ollut naapureita tai sukulaisia. Koulussa, sosiaalivirastoissa, vanhustentaloissa ja sairaaloissa kansalaisista huolehtii yhä kasvava joukko kansainvälisen koulutuksen saaneita palveluvirkamiehiä. He ovat omistautuneet ihmisen auttamiseen, työ on heidän elämänsä sisältö, elämänura. Palveluvaltion jäseniä ympäröi humaanisuuden verkko, tiede ja tekniikka keksivät yhä täydellisempiä ratkaisuja ihmisen ongelmiin. Kulttuurista putoavaan ihmiseen kiinnitetään yhä enemmän teknistä huomiota, häntä autetaan, sopeutetaan, koulutetaan. Kansalaisyksilö oppii rakentamaan itse itsensä, harjoittamaan itsehoitoa, itseuskontoa ja itserakkautta. Mutta mitä se hyödyttää, jos ihmisellä ei enää ole todellista kulttuurista merkitystä.

Suomalainen tajunnanvaihto

Suomen maaseudulla elää yhä paikallisia ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita pitäjänsä asioista. He lukevat tarkkaan paikallislehdet, seuraavat syntymäpäiviä ja kuolinilmoituksia ja ovat ehkä pitkän elämänsä varrella oppineet tuntemaan suuren osan paikkakuntansa asukkaista. Pienyhteisöjen aikana ihmisen virikeympäristöön kuului oma elinpiiri. Tarinoiden ja kaskujen juoni on kansankertomuksissa usein kiinnitetty lähiympäristöön, tuttuihin paikkoihin ja henkilöihin. Suullinen perinne paikallistettiin. Yhteisön jäsenet kasvoivat omassa henkisessä maaperässään ja juurtuivat yhteisönsä elämysmaailmaan, se oli heidän todellisuuttaan.

Paikallisia ihmisiä on yhä vähemmän, he ovat häviävä ihmislaji. Teollisessa yhteiskunnassa virikeympäristökin on delokaalistunut. Tajuntaan tulvii antilokaalinen ulkopuolisuus, valtakunnan uutiset ja maailmantapahtumat. Tiedontuotannon rakenteet, tekniikka ja sisältö ovat Suomessa jo samanlaisia kuin kaikkialla muuallakin maailmassa. Kulttuurinen tietoisuus on kansainvälistynyt. Lapsuudesta lähtien suomalaisetkin elävät ulkopuolisen tiedon ja ulkopuolisten tapahtumien virrassa. Tiedotustapahtumista on tullut uutta kansanperinnettä, folklorea. Televisio-ohjelmista puhutaan työpaikoilla ja lähiökapakassa, ne kerrataan yhdessäolotilaisuuksissa, niitä käytetään viesteinä niin kuin kansanperinnettä. Ihmisiä yhdistävät tiedotustapahtumat. Mielenkiinto ei enää kohdistu naapureihin, vaan maailmanympäristöön; TV-henkilöt tunnetaan paremmin kuin lähiympäristön ihmiset, tai kuten on pilkallisesti sanottu, paremmin kuin omat lapset ja perheenjäsenet. Ihmissuhteiden korvikkeiksi ovat tulleet julkkikset, televisio-, elokuva- ja äänilevyidolit, heidän kanssaan voi elää unelmissa ja paeta omasta kulttuurisesta tarpeettomuudestaan.

Suomalaistenkin olennaiset kulttuurikokemukset välittyvät joukkoviestimistä, sanoma- ja viikkolehdistö niihin mukaan lukien. Tavallinen ihminen on sananmukaisesti vain televisiopääte, joka ei luo todellista omaa yhteisökulttuuriaan, vaan ottaa vastaan ylhäältä ohjattua vaikuttamista, ulkopuolella tuotettuja elämyksiä ja maailmankuvia. TV ja nykyisin myös video ovat jo kiinteä osa arkielämää niin maalla kuin kaupungissakin. Useimmissa suomalaisissa kodeissa radio on aina auki päivisin ja kun TV-ohjelmat alkavat, aukaistaan televisio − katsottiinpa sitä tai ei. Erilaiset "rockradiot" jollaisiksi ns. paikallisradiot ovat muodostuneet, ovat taustahälyä sekä kotona että usein myös työpaikoilla. Ilman jatkuvasti soivaa maailmanmusiikkia nuoriso tuntee joutuvansa jonkinlaiseen tyhjyyteen, jopa hermostollisesti kestämättömään tilaan.

Suomessakin lapset ja nuoret elävät jo kansainvälisessä tiedotus- ja tavaramaailmassa. Heillä on tuskin käsitystä suomalaisesta kansankulttuurista, omista perinteistä, eikä heidän elämäntapansa poikkea muiden maiden koululaisten tai nuorten elämäntavasta. Suomalaisista lapsista tuotetaan työvoimaa, joka selviää kansainvälisissä tuotantokoneistoissa. Heavy ja rock ovat jo liittäneet maailman nuorison yhteen. Supermusiikki, taivaskanavat ja citylehdistö ovat tuottaneet yhdenmukaisen nuorisokulttuurin, yhteisen angloamerikkalaisen viestintäkielen, yhteiset eleet, ilmeet, yhteiset symbolit ja idolit. Nuoriso-

ryhmät, niiden tunnukset, jopa kuviteltu oma muoti ja vastakulttuuri ovat ylikansallista jäljittelemistä, maailmanmallien omaksumista.

Lasten ja nuorten persoonallisuus tuotetaan kansainvälisen tieto- ja tajuntateollisuuden liukuhihnoilla. Muutaman sukupolven kuluttua suomalainen ei enää ole ihmistyyppi, jonka erottaisi eurooppalaisesta tai amerikkalaisesta. Yhdenmukainen kulttuuriympäristö ja yhteiset lapsuudenkokemukset muokkaavat kansainvälisen persoonallisuuden, jolla on kaikkialla sama olemus, samat arvostukset ja elämänkäsitykset. Suomalaisuus ei ole mitään sellaista, joka periytyisi geneettisesti sukupolvelta toiselle. Oma etninen perintö on aina siirrettävä, jokaisen sukupolven on kasvettava omaan paikalliseen kulttuuriinsa. Mutta mitä suomalaista tai paikallista oppivat nykyiset tai tulevat ikäpolvet, joiden elinympäristö on muutettu kansainväliseksi kehitykseksi. Silloin kun suomalaista kansankulttuuria ei ole olemassakaan. Tulevaisuudessa suomalaiset kasvatetaan kukin omaan globaaliin teknokoneistoonsa ja sen sisäiseen kulttuuriin, IBM-yhteisöön, Nokia-kansalaiseksi.

Pohjoinen Pikku-Amerikka

Suomalaisen teknovaltion esikuva on "amerikkalaisuus", läntisen maailman kaupungit, moottoritiet, liikekeskukset, angloamerikkalainen tekniikka, tiede, taide ja tiedonvälitys. Ihmiskunnan siirtymistä avaruuskulttuuriin ohjaavat ennen kaikkea läntisten suurvaltojen tekninen ylivalta. Suomi on yhä selvemmin vain maailmankeskusten satelliitti, se pyörii emäkulttuuriensa ympärillä ja on yhä riippuvaisempi aineellisista ja henkisistä siteistään. Kansakuntana Suomi ei enää harjoita yhteistyötä muiden kansallisten valtioiden kanssa, vaan sopeutuu universaaliin kulttuuriympäristöön. Riippuvuussuhde käy yhä yksipuolisemmaksi. Suomi on akkulturoituva, häviävä osapuoli, joka sopeutuessaan menettää yhä enemmän omaansa, itsenäisyyttään ja kulttuurista merkitystään.

Rakenteellisesti Suomi on jo nyt Pikku-Amerikka tai mikä hyvänsä massakulttuurimaa, joka kahdessa kolmessa vuosikymmenessä on hävittänyt melkein kaiken omaleimaisesta paikalliskulttuuristaan, vuosisatojen historiallisen perintönsä. Suomalainen tietoteollisuus on jo rakenteiltaan kansainvälistä yhteiskulttuuria. Angloamerikkalainen vaikutus on tunkeutunut kaikkialle suomalaiseen elämänmuotoon, liike-elämän kieleen, nuoriso- ja juppikulttuuriin, oppineiston arvomaailmaan. Sopeutumismekanismeista on tullut oma automaattinsa. Talouselämän, tieteen ja taiteen eliittiryhmät ovat itse asiassa ryhtyneet kilpailemaan kansainvälisyydellä, maailmankulttuuria ympäröi Suomessakin kehityskultin koko mytologia. Suomalaiset meritokraatit ovat asettuneet nöyrästi matkimisasentoon.

Englannin kieli on jo nyt Suomen sakraalikieli, jolla ilmaistaan olennaisimmat, arvokkaimmat ja rakkaimmat asiat. Englannin kieli on uuden ammatillisen sanaston perusta, ja sillä nimitetään yhä useammin veneet, kesämökit, lemmikkieläimet − asiat, joilla on omistajilleen erityistä tunnearvoa. Liikemaailmassa tuotteet, ravintolat, ideat tai kaupalliset unelmat on jo kauan markkinoitu vierailla nimillä ja iskusanoilla. Kansalliset nimet ovat vaihtuneet kansainvälisiin TV-nimiin. Suomen kieli on jonkinlainen profaani rahvaan kieli, jolla on yhä vähäisempi asema kulttuurisesti merkityksellisen ympäristön jäsentämisessä.

Kuvio 6
Viestinnän rakennemuutos

Kulttuurijärjestelmät

Viestinnän	Lokaalinen	Delokaalinen	Postlokaalinen
Ympäristö	yhteisö	valtio	ihmiskunta
välineet	puhuttu sana (folklore)	kansalliset meediat (lehdistö, radio, TV)	globaalit meediat (suurtietokoneet, satelliitit)
rakenteet	paikallinen kieli (murre)	kansallinen kieli	universaalit koodit ja visiot
	yhteisölliset näytelmät	organisatoriset näytelmät	globaalit näytelmät
	paikalliset aiheet, symbolit, idolit	kansalliset aiheet, symbolit, idolit	yleismaailmalliset aiheet, symbolit, idolit
tuottajat	yhteisön jäsenet, perinteen taitajat	organisaatiot	teknokoneistot
		ammatti-suorittajat	globaalit suorittajat
tavoitteet	yhdessäolo	vaikuttaminen	ihmismielen haltuunotto

VIESTINNÄN RAKENNEMUUTOS

Paikallinen omasta yhteisöstään kiinnostunut ihmislaji on kuolemassa sukupuuttoon. Delokaalisessa järjestelmässä tilalle ovat astuneet järjestöihmiset ja ammatilliset suorittajat, jotka hallitsevat oman kapean ekolokeronsa sisäisen ja ulkoisen viestinnän. Tulevaisuuden valtalaji on kansainvälinen suorittaja, oman globaalin teknokoneistonsa strategisen tiedon ja taidon haltuun ottaja. Kulttuurin keskittyessä omaehtoisen ihmisen paikan valtaavat suorittajat, yhteiskunta alkaa yhä selvemmin jakaantua kulttuurin tuottajiin ja vastaanottajiin.

Ylikansallisen tiedonvälityksen ja kulttuuriteollisuuden paineessa ei enää ole kysymys kyläyhteisöjen omaehtoisuudesta, vaakalaudalla ovat kansalliset instituutiot, kuten kotimainen radio, TV ja kirjallisuus. Postlokaalisessa kulttuurissa ihminen voidaan täydellisesti yksityistää omaan asuinkennoonsa, jossa hänellä ei ole muuta todellista kokemusmaailmaa kuin kansainvälinen viestintäverkko.

Angloamerikkalaisuus on paljon muutakin kuin yksittäisiä sanoja ja käsitteitä. Jokaisen ilmaisun taustalla on uusi ajatusrakenne, tapa tiedostaa ympäristö ja kokea olemassa oleva todellisuus. Suomessa lähetettävistä televisio-ohjelmista yhä pienempi osa on

suomalaista tuotantoa ja sekin "tarjonta", mikä Suomessa valmistetaan, on rakenteiltaan kansainvälistä massaviestintää. Suomalainen kulttuuriteollisuus sopeutuu kuviteltuihin kansainvälisiin vaatimuksiin ja alkaa kilpailla samanlaisuudella. Tiedotusympäristö on Suomessa jo nyt valtaosaltaan kansainvälistä, ja vähitellen myös viihdeteollisuus, televisio-ohjelmat ja rockmusiikki muuttuvat lähes kokonaan vieraskielisiksi.

Mitä tapahtuu, kun kaikki 200 tai 2000 taivaskanavaa syöttävät suomalaisiin koteihin yötä päivää kaupallista ja ideologista maailmankulttuuria? Onko kysymys suomalaisen kokemusmaailman avartumisesta vai alistumisesta kulttuuri-imperialismiin?

Maailmanlaajuisessa tiedotusverkostossa suomen kielellä tuskin on todellista merkitystä. Kansainväliset ATK-järjestelmät, satelliittiviestintä ja massakulttuurin tuotantokoneistot eivät toimi suomen kielellä. Ylikansallisessa televisioverkostossa suomalaisuus on samassa asemassa kuin saamelaisuus tänä päivänä tai paikalliskulttuurit, vähemmistökielet ja murteet kehityseliitin luodessa keskitettyä valtiokulttuuria. Kolmen − viiden sukupolven kuluessa Suomi assimiloituu rakenne rakenteelta kiinteäksi osaksi globaalia kulttuuria. Tulevaisuuden avaruusaikakaudella Suomi ei ehkä enää ole itsenäinen yhteiskunta, vaan perifeerinen markkina-alue, joka ei itse määrää taloudellisesta, sosiaalisesta eikä kulttuurisesta kehityksestään.

Kulttuurihistorioitsijat voivat sanoa, että kaikkien rakennemuutosten aikana suomen kieleen on tulvahtanut uuden elinkeinomuodon tarvitsemia vierasperäisiä sanoja. Tekniikka − vaikkapa auraviljely − on aina ollut tietyllä tavalla yleismaailmallista, samoin henkinen kansanperinne, folklore. Ja onhan Suomella vankempi omakielinen kirjallisuutensa kuin koskaan aikaisemmin! Paikallisissa ekosysteemeissä ulkoa tulleet vaikutteet sopeutettiin paikalliseen luonnonympäristöön ja omiin historiallisiin elinehtoihin. Nykypäivänä kansainvälistä teknologiaa, tiedettä ja taidetta ei sopeuteta suomalaiseen ympäristöön, vaan Suomea sopeutetaan yleismaailmalliseen kehitykseen. Luontoistaloudessa ihminen eli itse oma kulttuuriaan, postlokaalisessa avaruusyhteiskunnassa kulttuuri on jo täysin ulkoa ohjattua vaikuttamista, tajuntateollisuutta.

Historia osoittaa, että suomalainen eliitti on ennekin jäljitellyt kansainvälistä kehitystä ja ollut valmis vaihtamaan kielensä ruotsiksi, latinaksi tai venäjäksi. Jos Suomen kansaa, paikallisyhteisössään elänyttä rahvasta ei olisi ollut, suomen kieli olisi jo hävinnyt ns. sivistyskielten joukosta. Mutta keskitettyjen järjestelmien aikakaudella muutos ulottuu jokaiseen kylään, eikä enää ole kansaa, joka ikään kuin piilossa säilyttäisi suomalaisuutensa. Kansa on työnnetty kulttuuria luovan järjestelmän ulkopuolelle.

Suomessa niin kuin kaikissa pienissä, epäitsenäisiksi muuttuvissa kulttuureissa alkaa jo olla liian paljon kehitysjohtajia ja eliittiryhmiä, joiden valta perustuu angloamerikkalaisen kulttuurin markkinoimiseen. Globaalin tieteellisteknisen kehityksen haltuunotto kuuluu jo uuden ekosysteemin valtapeliin. Se on vakiinnuttanut Suomeenkin arvojärjestyksen, jossa suomalaisuus jää kansainvälisen kehityksen jalkoihin. Suomalaiselle tiedemiehelle ja taiteilijalle kansainvälisen kehityksen seuraaminen takaa johtopaikan alansa keskitetyssä koneistossa. Kansainväliset kulttuurimallit nostavat esiin yhä kasvavat joukot kehitysvirkamiehiä, suunnittelijoita ja poliitikkoja. Omistamalla itselleen kansainvälisen aatteen, esikuvan tai opinkappaleen, voi suomalaisen älymystön edustaja nousta koneistonsa arvoasteikossa ja ohittaa kilpailijansa. Tajuntateollisuuden markkinoiminen on luonut Suomeen massakulttuurin eliittiryhmiä, jotka tuntevat paremmin kansainväliset hittilistat, elokuvien taustat ja taidevirtaukset kuin suomalaisen kulttuurin. Suomalainen viihdejuppi kerskailee ulkomaisilla esikuvilla, hän tuntee kansainväliset tajuntaidolit, TV-tähdet ja rocksamaanit ja välittää heiltä suomalaisille massoille viestejä kuin taivaan -jumalilta. Yhä useampi tiedotusalan työntekijä on jo nyt postlokaalisen kulttuurin ekologinen esitaistelija, hänen asemansa perustuu angloamerikkalaisen kulttuuriteollisuuden ylivaltaan.

Kapenevassa todellisuudessa suomalaiset suurmieskultit ja poliittiset valtanäytelmät käyvät irvokkaiksi. Suomea hallitsee kansainvälinen sopeutumisen laki, kehityskultin ensimmäinen ja viimeinen käsky. Suomen huuhtoutuminen pois kulttuurien joukosta on vain juppibisnestä, kansainvälistä markkinataloutta ja pikkuteknokraattien suuruuden-

unelmia. Näinkö siis Suomi lopulta saavuttaa "kansainvälisen tason", finaalipaikan kulttuuri-imperiumin kehityskilpailussa?

IV. MATKALLA TULEVAISUUTEEN

Pakkokasvun koneisto

Keskitetyt mammutit

Länsimainen ihminen on kuin venäläinen talonpoika Leo Tolstoin tataarilaiskertomuksessa "Paljonko ihminen tarvitsee maata?" Rannattomilta aroiltaan tataarit myivät uudisasukkaille maata niin paljon kuin ostaja ehti päivässä kiertää, mutta ehtona oli, että hänen oli palattava takaisin lähtöpaikkaansa ennen auringonlaskua. Maata janoava talonpoika juoksi aamuvarhaisesta arolla, kiersi jokivarsia ja hyviä karjalaitumia; ehkä tuon ja tuon maakappaleen vielä ehtisi saada omistukseensa. Illalla hän palasi ryömien viimeisillä voimillaan viimeisten auringonsäteiden valaistessa kumpua, jolta hän oli aamulla lähtenyt. Perille päästyään talonpoika vaipui kuolleena maahan. Hän oli saanut kylliksi maata.

Venäläinen talonpoika oli länsimaisen omistamiskulttuurin edustaja. Samalla ahneudella valkoinen eurooppalainen on vallannut maata niin idästä kuin lännestä: intiaaneilta, afrikkalaisilta, kokonaisten maanosien alkuperäiskansoilta, jotka eivät vielä ymmärtäneet, että yksityinen ihminen voi ottaa maan omakseen ja että valkoisen miehen kulttuurissa omistaminen, ympäristön muuttaminen ja luonnon hävittäminen on ihmisen arvon mitta. Kolonialismin jälkeen on seurannut uuskolonialismi. Läntiset teollisuusmaat ovat koonneet käyttöönsä raaka-aineet, öljyn, kaiken mikä on maasta ollut otettavissa irti, ja rakentaneet maailmanlaajuisen kehityskulttuurin, teollisen ahneuden valtakunnan, jonka kasvu ei voi koskaan pysähtyä. Länsimaissa elää muinaisten imperiumien perintö. Venäläistä talonpoikaa pilkanneet tataarit eivät vielä tienneet, että uudisasukkaan yhteiskunta oli lopulta alistava heidät ja valtaava koko rannattoman aron. Lukuisat maailman kansat ovat liian myöhään huomanneet, että länsimaisuus on kulttuurijärjestelmä, joka panee ihmisen juoksemaan.

Länsimaisessa yhteiskunnassa korkeinta kehitystä edustaa ihmisen rakentama maailma. Kaupunki, urbaani ympäristö ja koko se teknologia, jolla ihmisen katsotaan hallitsevan luontoa. Metropoleihin keskittyy rakentaminen ja kulttuurin välineiden tuotanto. Jokainen keskus imee ympäristöönsä resursseja tuottaakseen tavaroita, palveluja, kaikkea sitä ihmistekoista, joka teollisessa kulttuurijärjestelmässä mitataan korkeimmaksi sivistykseksi.

Kaupunki on rakennettu tuottamaan, kasvamaan ja laajenemaan. Metropolien kasvaessa myös resurssiverkostojen on jatkuvasti kasvettava. Kulutus ei enää ole suhteessa väestön lisääntymiseen vaan metropolien omaan kehitykseen. Talouspoliittiset ratkaisut tehdään metropoleja varten ja kiihtyvän tuotannon ylläpitämiseksi. Teollinen metropoli, jokainen suomalainen taajama ja palvelukeskus autioittaa ympäristönsä, muuttaa maaseudun teknomaisemaksi. Metropoleja varten kaivetaan ylös joka ikinen luonnonvara, muutetaan metsät puupelloiksi, automatisoidaan maatalous ja hävitetään viimeisetkin pienyhteisöt, koska kukaan ei tiedä, mikä on kylliksi paljon kehitystä.

Ekologit ovat yhä uudestaan ja uudestaan osoittaneet, kuinka kaupunki rikkoo luonnon energiajärjestelmät, mm. ravinteiden ekologisen kiertokulun, ja tuhlaa uudistumattomia luonnonvaroja. Kaupunkien jätteet hävitetään tai puhdistetaan yhä kalliimmiksi käyvillä mekaanisilla menetelmillä sen sijaan että ne palautettaisiin luonnontalouteen tai otettaisiin talteen. Kaupunkimainen yhteiskunta on tottunut ratkaisemaan ongelmansa mekaanisesti, puhdistuslaitoksilla ja vastateknologialla. Länsimainen mukavuusyhteiskunta on jähmettynyt halvan öljyn aikakauteen ikään kuin samat luonnonvarat ja energian lähteet olisivat ikuisesti käytettävissä.

Suurin osa maapallon ihmisistä on jo siirtynyt asumaan kaupunkeihin. Kehitys on metropolien ja tuotantomonopolien ongelma. Pohjimmiltaan on kysymys siitä, kuinka kasvavat suurkaupungit ja keskittyvä suurtuotanto saadaan toimimaan maapallon luonnonvarojen niukentuessa tai kuluessa loppuun ja kuinka ihminen sopeutetaan urbaanien muurahaisten maailmaan.

Teolliset tuotantometropolit kuluttavat suunnattomasti energiaa ja luonnonvaroja verrattuna paikallisyhteisöihin, jollaisia esimerkiksi kehitysmaiden kylät yhä ovat. Toimiakseen maailmankaupan hallitsemassa ympäristössään teollinen kulutuskulttuuri tarvitsee jopa 50 kertaa enemmän luonnonvaroja henkeä kohti kuin paikalliskulttuurit. Öljyn ja muiden resurssien suhteen tilanne on samanlainen, jo ruoan tuottamiseen kuluttavat teollisuusmaat monikymmenkertaisesti öljyä ja muuta energiaa verrattuna pehmeän teknologian kyläviljelijöihin.

Global 2000 Technical Reportin mukaan teollistuneet maat käyttävät öljystä n. 90 % ja muu maailma eli kehitysmaat n. 10 %, puhtaat luontoiskulttuurit 1,74 %. Puolet (55 %) kaikesta jalostetusta öljystä kulutetaan USA:ssa. Jokainen Yhdysvaltain asukas kuluttaa tynnyrin raakaöljyä loppuun joka kuudes päivä. Metallien kulutuserot ovat samanlaiset. Terästä, alumiinia ja kuparia − päämetalleja − aasialaiset ja afrikkalaiset kehitysmaat ovat käyttäneet vain 5-6 % siitä mitä Yhdysvalloissa; sähköä rikkaiden teollisuusmaiden kotitalouksissa kulutetaan yli 150 kertaa enemmän kuin ns. kolmannen maailman maissa.

Aasialainen riisikylä ei kuluta juuri ollenkaan ulkopuolista energiaa. Jos länsimaat olisivat tyytyneet elämään samanlaisten kulutustottumusten mukaan, olisi raaka-ainevaroja varastossa vielä tuhansien vuosien ajaksi. Länsimaiset yhteiskunnat, kapitalistiset ja sosialistiset teollisuusmaat ovat mammuttikulttuurinsa rakentamiseksi tyhjentämässä maapalloa. Ne ovat ehkä jo tuhonneet toiveet tasapainoisesta kehityksestä ja samalla tulevien sukupolvien elinmahdollisuudet.

Delokaalisten kulttuurijärjestelmien kilpajuoksu jatkuu. Teknomaailman sadat miljoonat autot tarvitsevat polttoainetta, eikä monikaan teollistuneiden maiden mukavuuksiin, me vaadimme -henkeen ja kehitysuskoon kasvanut kansalainen tule vapaaehtoisesti luopumaan elämäntyylistään. Teollistuneiden maiden keskitetyt järjestelmät katsovat maapalloa ja avaruutta kuin uudisasukkaat Villiä Länttä.

Kilpailu avaruuden valloituksesta on tulevaisuuden ympäristön haltuunottoa. Ekologinen olemassaolon hierarkia ulotetaan uudelle tasolle. Kuitenkin kansojen välinen tasapainoton kehitys johtaa väkivaltaan yhtä vääjäämättömästi kuin kansakuntien sisäiset luokkavastakohdat, yhteiskunnalliset ristiriidat.

Eurooppalaisen kulttuurin ylivalta alkoi kauppakolonialismista ja jatkuu teollisuusmaiden kulttuuri-imperialismina, kauppaporvarien ja uudisasukkaiden tilalle ovat tulleet massateollisuuden meritokraatit. Delokaalisen järjestelmän kasvu ei ole rajoittunut oman maan periferioiden hyväksikäyttöön. Teollisuusmaista on kokonaisuudessaan tullut maailman metropoleja, joiden kasvu nojaa maapallon teollisten resurssien ja ihmisvoimien

keskittämiseen. Delokaalisessa järjestelmässä teollisuusmaiden työläisetkin ovat jo kansainvälistä eliittikerrostumaa ja tulevat ilmeisesti eturyhminä tai joukkoina käyttäytymään samoin kuin etuoikeutetut luokat yhteiskuntien historiassa. Hyvinvoinnista on tullut saavutettu olotila, siitä ei enää luovuta. Teollisuusmaiden yhteiskuntakoneistot tuottavat kyllä selityksiä, ideologioita tai oppeja, joilla olemassa oleva ekologinen järjestys voidaan siunata tai peittää näkymättömiin.

Kasvukoneistoissaan ihminen ei milloinkaan saa tarpeeksi maata, tavaroita, energiaa, ei kyllikseen kehitystä, ei kunniaa eikä huumeita. Onko siis niin, että valkoinen mies on luonut kehitysjohtajien, yhteiskunnan, jossa luonnon riisto, hävittäminen ja muuttaminen kätkee lopullisen tuhon siemenen? Jatkaako järjestelmä kasvuaan kuten kiihtyvä asevarustelu, eikö mikään muu kuin ulkoinen pakko, ekokatastrofi tai sota voi muuttaa kehityskulttuurin pyhiä arvoja, sen todellista uskontoa? Entäpä jos teknologian mammutti ei enää kestä ympäristönsä muutoksia?

Uusi yhteiskunta vai ekokatastrofi

Toinen teollinen vallankumous päätyi 1970-luvun alussa öljykriisiin. Samoihin aikoihin Rooman klubi julkaisi tunnetun raporttinsa, jossa ennustettiin, että maailmantalouden kasvu sellaisena kuin se tuolloin tapahtui, johtaisi väistämättä ekokatastrofiin jo 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Raportti oli isku kehitysteknokratialle, se kajosi kasvuyhteiskunnan pyhimpään asiaan: kehityskulttiin. Raportin pessimistisessä lopputuloksessa todettiin, että kasvu tulee pysähtymään kaikkein suotuisimmissakin olosuhteissa. Maailmantalous johtaisi ekokatastrofiin, vaikka siirryttäisiin ydinenergian käyttöön, jalostettaisiin kaikki raaka-aineet uudelleen, louhittaisiin uusia luonnonvaroja etäisimmistäkin lähteistä, estettäisiin mahdollisimman tehokkaasti saastumista, viljeltäisiin peltoja äärimmäisen tuottavasti ja väestönkasvu rajoitettaisiin minimiin. Jatkuva taloudellinen kasvu olisi mahdotonta.

Ekokatastrofin ennuste kohdistui kaikkein kipeimmin energiateknologian ylläpitämään optimismiin, että tehokas superteollinen yhteiskunta selviää tulevaisuudesta, kunhan energiaongelmat ratkaistaan. Öljykriisin vuosikymmen, 1970-luku tuotti paljon taloudellisen kehityksen kritiikkiä. Läntisiin teollisuusmaihin nousi vaihtoehtoliikkeitä, pehmeän teknologian kannattajia, pieni-on-kaunista -ihmisiä, jotka kaipasivat takaisin paikallisyhteisöihin. Miltä sitten näyttää kasvuyhteiskunnan tulevaisuus?

Jo Rooman klubin raporttiin sisältyi arvioita eräiden teollisuudelle tärkeiden raaka-aineiden loppumisesta. Öljyn katsottiin silloisten tietojen perusteella riittävän n. 30 vuodeksi, jos kulutus säilyisi ennallaan. Jos kulutus olisi kasvanut siihenastista vauhtia, olisi öljyn aikakausi kestänyt enää 20 vuotta tai korkeintaan 50 vuotta edellyttäen, että vielä löydettäisiin uusia lähteitä viisi kertaa enemmän kuin silloin oli tiedossa. Monet metallit kulutettaisiin loppuun yhtä lyhyessä ajassa. Pohjanmeren öljyesiintymiä ei tuolloin vielä oltu otettu käyttöön, mutta myöhemmät arviot eivät ole oleellisesti muuttuneet. Esim. USA:n hallituksen teettämässä virallisessa muistiossa The Global 2000 Report'ssa (1978, 1979) päädytään lähes samanlaisiin ennusteisiin, muutamien vuosikymmenien eroilla ei ole merkitystä.

Hiukan optimistisempi on kansainvälisenä yhteistyönä tehty ns. IIASA:n raportti (Energy in a Finite World 1981). Siinä on pyritty kartoittamaan kaikki mahdolliset energianlähteet, jopa sellaiset, joita maapallolla saattaa kaiken kaikkiaan olla, vaikkei niitä ole vielä löydettykään. Raportissa on myös tarkasteltu vaihtoehtoisia energiamuotoja ja taloudellisia ja yhteiskunnallisia seurauksia.

Nykyisten energianlähteiden, fossiilisten polttoaineiden ja uraanin riittävyydestä IIASA:n raportti antaa samanlaisen kuvan kuin aikaisemmatkin. Maapallon öljyvarat ehtyvät peruuttamattomasti 2000-luvun alussa, joskin hiilivarat riittäisivät ainakin 2100-luvulle, jos kulutuksen kasvu pysähtyy. Vaikka erilaisia tekoöljyjä voitaisiinkin tuottaa, kulutusta ei ole enää mahdollista lisätä. Öljyn tuotantohinnat tulevat jatkuvasti kohoamaan jouduttaessa

siirtymään yhä vaikeampipääsyisille öljykentille. Maailman maakaasuvarat ovat hiukan suuremmat kuin öljyreservit, mutta nekään eivät pelasta massatuotantoyhteiskuntia.

Tänään energiakriisistä ei enää juuri puhuta, ongelma on haudattu myös uusimmassa maailmankomission raportissa Our Common Future (suom. Yhteinen tulevaisuutemme 1988). Mutta se on olemassa. Fossiilisia polttoaineita kuluttavan teollisuusteknologian aika alkaa olla peruuttamattomasti lopussa ja länsimaisia elintasoyhteiskuntia odottaa paluu rajalliselle maankamaralle tai ainakin sopeutuminen uusiin energiamuotoihin.

Energiakriisin vuosikymmenellä ei vielä tiedetty, että 1980-luvulla ns. tietotekniikka muuttaisi jälleen kehityskulttuurin kaikki rakenteet. Tietokoneesta, prosessoritekniikasta, tuli kehitysuskon uusi kulmakivi, pelastusväline, joka kykenisi luomaan energian-säästökulttuurin. Tietoliikenne korvaisi autoliikenteen, palauttaisi työn takaisin kotiin ja herättäisi eloon paikallisyhteisöt. Ihmisellä olisi uusi vapaus, hän voisi muuttaa takaisin kyläänsä ja olla yhteydessä koko maailmaan. Toistaiseksi prosessoritekniikkaa on käytetty vanhojen tuotantorakenteiden tehostamiseen ja tavara-automatiikkaan, yhä suurempien keskitettyjen koneistojen luomiseen.

Teollisen superkehityksen vuosikymmeninä teknologit tottuivat ratkaisemaan teollisuuden ongelmat mekaanisesti ja katsovat vieläkin, ettei ekokatastrofin uhkaa ole olemassa. Kehittyvä teknologia löytää uuden vaihtoehtoisen ja ehtymättömän energian lähteen; metallit voidaan korvata tekoaineilla tai ihmiskunta alkaa hyödyntää muita taivaankappaleita. Vaikeutena ovat vain uusien energiamuotojen kalleus ja muutoksen ohjailu.

Delokaalisiin resursseihin kytkeytyy tavalla tai toisella koko nykyinen maailmankauppa ja kansainvälinen politiikka, maailmanlaajuinen taloudellinen ja ideologinen kilpailu. Ulkopuolisen energian varassa kasvaa ylikansallinen öljy-, auto- ja terästeollisuus, koko teollinen maataloustuotanto, eikä mikään näytä muuttavan maailmankaupan nykyrakenteita. IIASA:n raportissa katsotaan, että uudet energialähteet ovat jo tiedossa. Niitä ovat suora aurinkoenergia, maan terminen lämpö, vuorovesi, tuuli, biomassan ja jätteiden käyttö jne. Uudistuvien luonnonvarojen käyttöön suhtaudutaan raportissa pessimistisesti. Niitä pidetään paikalliseen "keräilytalouteen" johtavina energiamuotoina, joita ei voida edes tuottaa riittävästi teollistuneen metropoliyhteiskunnan kasvaviin tarpeisiin; mm. biomassan käyttöönotossa todetaan, että nykyistä kulutusta varten tarvittaisiin kaikki viljelykelpoinen maa.

Teknisesti ongelma on siinä, että nykyinen pääasiallisin energian käyttömuoto on nestemäinen öljy, sen varassa pyörivät pyörät, autoa varten suunniteltu yhteiskunta. Korvaavaa nestemäistä polttoainetta ei ole löydetty. Uusien energiamuotojen olisi sovelluttava maailmankauppaan, delokaaliseen talouteen. Öljyteknologia etsii ratkaisuja, joiden avulla kriisiä voitaisiin lykätä ja kiihtyvää tavaratuotantoa jatkaa mahdollisimman kauan. Energiakysymys tulisi ratkaista keskitettyjä valtarakenteita muuttamatta.

Keskitetyn yhteiskunnan tulevaisuuden pelastaisi uusi polttoneste. Silloin nykyiset tuotantorakenteet ja elintavat voisivat säilyä ennallaan eikä syvällisiä muutoksia olisi edessä. Kehitysmeritokratian 'tulevaisuusskenaariot' seuraavat tätä linjaa, se olisi maailmankaupan ja -politiikan kannalta turvallisin ratkaisu. Ennustukset kuvastavat meritokraattisen palveluyhteiskunnan ajattelutapaa. Ihmiskunta siirtyy kaupunkeihin, joihin keskitetyt verkostot syöttävät elämänvoimaa: ravintoa, lämpöä, sähköä, tietoa, viihdettä lokeroihmisen mukavuuksia varten, kuluttajien ulkoa ohjatun elämänmuodon ylläpitämiseksi. Kukaan ei enää näy uskovan, että paikallinen ihminen ja taajamienkin asukas voisi itse tuottaa energiaansa, käyttää yhä enemmän pienimuotoisia, paikallisia voimavaroja, säästää, muuttaa elintapojaan, lakata kuluttamasta suurteknologian palveluksia. Laskelmilla ja suunnitelmilla on pohjimmaltaan, joko tietoisesti tai itsestään selvyytenä ylläpidetty delokaalisen kulttuurijärjestelmän perusasetelmia. Keskitetty megaboli- ja avaruusteknologia olisi tulevaisuudessa yhtä välttämätöntä kuin nykyisinkin.

Kapitalismi ja sosialismi ovat vakuuttavasti opettaneet, että keskittäminen on länsimaisen kulttuurikehityksen todellinen voima, sen ylivoimaisuuden ja tehokkuuden perusta. Keskittämisen varjossa jatkuu kehitys ja kilpajuoksu maapallon herruudesta. Teollistuneiden superkulttuurien tuotantokoneisto voi jatkaa toimintaansa vain keskit-

tymällä atomivoimaan. Ydinenergia voi tarjota pelastuksen siihen asti, kunnes ehtymätön suurvoima löydetään ja sen kuljetusongelmat ratkaistaan. Uudistuvat luonnonvarat ovat lokaalisia, käyttäjien itsensä kokoamaa polttoainetta, ne kuuluvat toisenlaiseen yhteiskuntaan kuin öljyteollisuuden varaan rakennettu metropolikulttuuri.

Sitä paitsi kuka ohjaa kehitystä? Nykyisessä kansainvälisessä taloudessa – delokaalisessa ekosysteemissä − valtioilta ja yhteisöiltä puuttuvat mahdollisuudet kontrolloida teknologiaa. Suomi automatisoituu ja "atomisoituu" kovan kansainvälisen talousjärjestelmän paineessa ja tuhoutuu sen mukana. Elintasokilpailussa "kansainvälisen kehityksen" valta- ja voimajärjestelmät ovat nousseet yläpuolelle yhteiskuntien. Pakkokasvun koneistot ovat yhä selvemmin alkaneet elää sisäisen rakenteensa ja käyttövoimansa *(inertiansa*) varassa. Delokaalisissa järjestelmissä kilpaillaan kehitysjohtajuudesta, ei enää inhimillisestä kehityksestä.

Tulevaisuuden ratkaisuissa on ennen kaikkea kysymys siitä, pystyvätkö ei-paikalliset järjestelmät mukautumaan toisenlaisiin kehitystavoitteisiin kuin rajattoman kasvun aikakaudella. Voidaanko keskitettyjä rakenteita enää purkaa, vaikka kansojen enemmistö niin haluaisikin. Onko meritokratia kasvanut demokratian ylitse? Ihmiskunta on tarrautunut tieteellistekniseen pelastususkoon.

Luonnonvarojen loppuminen tulee olemaan keskitetyn kulttuurin kohtalonkysymys. Pessimistisimmät ennusteet pitävät varmana, että hillittömän kasvun talous päätyy ennemmin tai myöhemmin ekokatastrofiin. Luonnonvaraennusteilla ei kuitenkaan ole ollut suurtakaan vaikutusta enempää sosialististen kuin kapitalististenkaan tehokkuusjärjestelmien toimintaan. Keskitetty kulttuuri näyttää etenevän suoraviivaisesti teollistumisen vaiheesta toiseen. Kolmas teollinen vallankumous − automaatio − ei tuo kehityslinjaan suunnanmuutoksia. Automatiikka merkitsee vain lisääntyvää tuotannon kasvua (tuottavuutta) ja kiihtyvää keskittymistä, siirtymistä teollisuusrobottien käymään globaaliin tuotantokilpaan. Ihmistyö korvautuu lopullisesti ulkopuolisella energialla ja ihminen itse joutuu yhä mitättömämmäksi, ulkoa ohjatuksi pelinappulaksi tietokoneverkostoihin. Kilpailu luonnonvaroista kiihtyy. Siihenkö loppuu tulevaisuus?

Kehitys on yhä enemmän kilpailua sopeutumisesta. Ekologinen voittaja on se, joka sopeutuu nopeimmin ja saneeraa ihmisen kokonaan pois tuotantokoneistosta. Kilpailun päätepiste on automaattinen tuotantolaitos, se edustaa täydellisyyttä, teknologisen kehityksen yli-inhimillistä saavutusta. Kun sopeutumismekanismit ovat jo valmiina, ei kehitystä pysäytä enää muu kuin ekokatastrofi tai sellainen maailmankaupan järkkyminen, joka tekee automaation taloudellisen hyödyn merkityksettömäksi. Automaattisesti tavaraa sylkevä tuotantolaitos, lopullinen konejumala saattaa hävittää tavaralta sen sosiaalisen arvon. Tavarasta tulee samanlaista arvotonta massaa kuin ihmisistäkin; kasvu saavuttaa kyllästymispisteensä.

Kasvukulttuurin ydinvoimat

Niin kauan kuin luonnonympäristön, ihmisen ja eläinten maksimaalinen hyödyntäminen ylläpitävät kuvitelmia ekologisesta turvallisuudesta, taloudelliset rakenteet jatkavat kasvuaan, keskittyvät ja monimutkaistuvat kohti globaalisen hallinnan tilaa. Ekoviljely, paikallinen omavaraisuus, koko paikallinen kulttuuri, ovat keskitetyn ekosysteemin antirakenteita eivätkä toimi ennen kuin ympäristö jälleen muuttuu. Paikallistalous edellyttäisi taloudellisten ja poliittisten kasvukoneistojen purkamista. Maatalous- ja teollisuusmonopolit, poliittiset puoluekoneistot, ammattiyhdistykset ja keskusvirastot, keskitetyn valtapelin kaikki osapuolet pitäisi saada sopeutumaan paikalliseen elinympäristöön, pienuuden filosofiaan.

Kun yksityinen maanomistus toteutettiin Euroopan agraariyhteisöissä, tavallisesta ihmisestä tuli yksityinen elämänkilpailija. Suurperhe ja suku menettivät vähitellen merkityksensä, kollektiivista turvallisuutta tärkeämmäksi tuli resurssien omistaminen. Samalla katosi se lempeä, rauhallinen ihmislaji, joka eli kaskikauden suurperheissä tai

eräkauden pienissä pyyntiyhteisöissä. Luontoiskulttuurien kadotessa kulttuurin luojiksi nousivat taistelijat: sotapäälliköt, keisarit ja diktaattorit, jotka alistivat paikalliset ihmiset ja ottivat käsiinsä organisaation. Sivistys on nojannut organisatoriseen väkivaltaan, yksilösuorituksiin ja toisen ihmisen alistamiseen. Ihmislajin ekologisen kilpailun pelisäännöt ovat johdonmukaiset: teknisesti ja organisatorisesti voimakkaampi järjestelmä alistaa muut, ottaa käsiinsä uudet resurssit, metsästäjien, kaskenkaatajien ja maanviljelijöiden ympäristön.

Sotapäälliköiden rinnalle ovat tulleet taloudelliset valloittajat. Turkiskauppiaat, huhtakuninkaat ja teolliset tuottajaviljelijät ovat olleet aikansa ekologisia voittajia, joiden menestys perustui oman kulttuurin tuhoamiseen. Paikalliskulttuurin hävittämisellä on hankkinut asemansa myös meritokratian eliitti, valtakunnan ns. älymystö ja kansalliset kehitysjohtajat. Tulevaisuudessa on kansallisten kulttuurien vuoro. Pikkuvaltioiden valtakunnankulttuuri jää maailmankulttuurin esitaistelijoiden jalkoihin. Ekologisia voittajia ovat ne, jotka kykenevät keskittämään vielä enemmän, vaihtamaan kansalliset rakenteet maailmankulttuurin rakenteisiin.

Keskitetyssä talousjärjestelmässä koneistoteknokraatti on tullut kapitalistin tilalle ja alkanut huolehtia tuotannon kasvusta vielä kovemmin ottein kuin teollisuuspatruuna. Tämän päivän Suomessa kansainvälistäjä ja automatisoija on kansallissankari, samoja menettelytapoja käyttänyt kapitalisti oli kansan vihollinen ja riistäjä. Pakkokasvun mekanismi toimii niin kapitalistisessa kuin sosialistisessakin taloudessa. Ympäristön, elintilan valloitus on muuttunut kansainväliseksi yhdentymiseksi. Se on tulevaisuuden alistamista.

Kansainvälisen yhdentymisen vaatimus on kasvanut kulttuuridominanssiksi. Kaikkialla kehityskultin fundamentalistit ja suurmeritokraatit luovat maailmantaloutta, johtavat teknologista yhdentymistä, rakentavat ylikansallisia tuotantolaitoksia, kasvattavat euroihmistä. Maailmantalouden suunnittelu tuottaa uusia johtajakultteja, kehitysjumaluuksia. Se joka kykenee luomaan Euroopan Yhdysvallat tai maailman talousimperiumin on uusi messias, napoleon, suuri viktoria. Teknologinen kehitys on jo riistäytynyt ihmisen käsistä, niin kuin asevarustelu. Taloudellisesta yhdentymisestä on tulossa oma automaattinsa.

Pyyntiyhteisöjen käsityksen mukaan ihmisellä oli vain oma osansa siitä, mitä luonto antoi ja siitäkin oli maksettava takaisin niille voimille, jotka ylläpitivät saaliseläinten elämää ja luonnon kiertokulkua. Karhukultti niin kuin saaliinjakosäännötkin tukivat yhteistä säilymistä, se on vuosituhansia ollut yhteisöihmisen elämänfilosofia. Länsimainen kehityskulttuuri on kaikkialla ollut kuin pahan kosketus. Uusi ympäristökäsitys on hajottanut paikallisyhteisöt ja tehnyt kyläläisistä ulkopuolisten koneistojen pelinappuloita. Länsimainen kulttuuri on tehnyt narsistisesta yksilöstä kulttuurin toteuttajan, meritokraattisen historian sankarin. Postlokaaliseen yhteiskuntaan siirryttäessä itsekäs yksilö tulee olemaan lopulta viimeinen ekologinen voittaja ainakin siinä osassa maailmaa, jota nimitetään perinteiseksi eurooppalaiseksi tai länsimaiseksi kulttuuripiiriksi.

Paikallisuuden tuhoaminen on ollut viimeisten vuosikymmenien suuria "sosiodraamoja", se on vaatinut uhreikseen miljoonia ja miljoonia ihmisiä, Euroopan kansallinen organisoituminen on huipentunut maailmansotiin. Keskitettyjä koneistoja vastaan ovat olleet voimattomia afrikkalaiset, intiaanikansat ja kamputsealaiset riisikylät. Keskitetyt valtiokoneistot, kansalliset armeijat ja totalitaariset puolueet ovat kaikkialla maailmassa keskittäneet inhimillisen kulttuurin, luoneet valtiolliset kulttipatsaansa ja kansalliset valtariittinsä.

Kaikkialla kulttuuri on otettu perimmäisen vallan välineeksi. Delokaalisessa maailmassa mikä hyvänsä keskitetty poliittinen, sotilaallinen tai taloudellinen koneisto on voinut alistaa paikalliset pienyhteisöt. Organisaatioiden edessä paikallisyhteisö on voimaton. Etnisten kansanryhmien puolustautuminen on kaikkialla voitu tulkita "valtiopetokseksi" tai "rikolliseksi kansallista yhtenäisyyttä vastaan". Suurin osa maailman maista, etenkin kehitysmaista tarvitsee armeijaa vain paikallisen ihmisen alistamiseen. Etnisten vähemmistöjen vastarinta on koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan ollut suurin

levottomuuksien syy, etenkin Aasiassa ja Afrikassa, jossa paikallisissa kulttuureilla ja väestöryhmillä on vuosituhansia ollut keskeinen asema.

Tuhotessaan kulttuuriensa moninaisuuden keskitetyt valtiot ovat tarvinneet yhä voimakkaampaa "kansallista puolustusta", muita kansoja vastaan suunnattua ulkopolitiikkaa. Kaikkialla delokaalinen kehitys on palkinnut uudet eliittiluokkansa, kansalliset suurjohtajansa, kansallisen sivistyneistönsä ja taiteilijansa, heidän tehtävänään on ollut selittää uuden kulttuurijärjestelmän ylemmyys.

Valtiokulttuurin jälkeen on vuorossa maailmankulttuuri. Paikallisten ja kansallisten kulttuurien kansainvälistyminen etenee väistämättömästi globaalien järjestelmien hallitsemassa teollisessa maailmassa. Superkulttuuria ylläpitävät kansainvälisen tuotannon ja kaupan rakenteet, kulutuksenohjailun ja massamyynnin organisaatiot, yhdenmukaiset, aineelliseen kasvuun tarrautuneet poliittiset kehitysideologiat ja kansainväliset tieteellis-tekniset tiedon instituutiot. Kansainvälinen meritokratia tuottaa yhä kasvavan määrän kansainvälisiä selityksiä, suunnitelmia, yhdenmukaisia kehityksen ja kasvun vertailulukuja.

Tiedolliseen yhdenmukaistumiseen johtavat myös yhdenmukaiset luonnontieteellisen ja teknologisen koulutuksen tavoitteet, kansainvälisten ammattien yhdenmukainen tieto- ja taitoteknokratia, ammattikieli ja ammattiajattelu, koko kansainvälinen kulttuurituotanto. Yhdenmukainen länsimaisuus hallitsee myös keskittyvää uutis- ja tiedonvälitystä, sanoma- ja aikakauslehdistöä. Organisoitu tavoitteellisuus, kehityksen palvonta, kulutuksen ja harrasteiden piilevä tai julkinen ohjailu luo nykyajan elämänarvot. Globaalia kehitystä, yhdenmukaista kulttuurievoluutiota tukee yhdenmukaistuva teknologia ja kulttuurisiirron koko järjestelmä. Delokaaliseen kulttuurikauteen asti yhteisöihmisillä on ollut oma paikkansa, he ovat voineet paeta kyliinsä tai vetäytyä metsiin, aavikoille, vuoristoihin. Paikallisen kulttuurijärjestelmän kadotessa jäljelle jäävät vain koneistoihmiset.

Tulevaisuus - kuinka koittaa täydellisyys

Mikä on uusi ympäristö?

Kulttuuriekologisen näkemykseni mukaan ihminen toimii kunkin aikakauden ympäristössä ja tulevaisuutta voidaan ennustaa, jos tiedetään, minkälainen on se ympäristö, johon seuraava kulttuurijärjestelmä sopeutuu. Jos tulevaisuuden ympäristö on maailmankehitys, jatkuu keskittyminen ja yhdenmukaistuminen. Suunnanmuutoksen voi aiheuttaa vain ekokatastrofi, delokaalisten resurssien loppuminen tai ekologinen sota maailman viimeisistä uudistumattomista luonnonvaroista.

Korkeauskontojen jälkeen, ensimmäisen teollisen kulttuurikauden aikana lopullisia vastauksia antoivat poliittiset uskonnot, kansallisuusaate, natsismi ja kommunismi. Mutta mikä on se ideologia, joka postlokaalisessa maailmassa selittää uusien eliittiryhmien ylemmyyden ja vallankäytön oikeutuksen. Maallisella kehitysuskonnolla ei ole merkitystä, jollei se tarjoa aseita kilpailijoiden, kerettiläisten tai revisionistien eliminoimiseen, ellei toisinajattelijoita voida dehumaanistaa, julistaa kansanvihollisiksi ja työntää keskitysleireille, koneiston ulkopuolelle. Ideologioiden rakennemuutoksissa voittajia ovat olleet kehityssuunnat, jotka ovat rakentaneet valtakunnan, yhdenmukaistettujen massojen maanpäällisen paratiisin.

Voiko postlokaalisen kulttuurin uskonto olla enää kehityskultti, vai tarvitaanko jotain lisää? Toteuttaako tieteellis-tekninen valvonta sen, mikä poliittisilta uskonnoilta on jäänyt puolitiehen, ja yhdistää kaikki maailman ihmiset samaan ajattelujärjestelmään? Ja kuinka globaali teknologiauskonto eliminoi kerettiläisensä? Ehkä keskiaikaisen kirkon ja

kommunistisen diktatuurin haltuunottokoneistot ovat vain esimakua tieteellis-teknisesti täydelliselle valvontakulttuurille. Saattaa myös olla, että ihmiselämän hallinnan perusrakenteetkin tulevat muuttumaan. Systeemin vihollisia ei enää tarvitse tuhota niin kuin primitiivisten uskontojen aikakaudella, vaan heidät suljetaan kulttuurin sisälle, viihdytys- ja palvelulaitoksiin. Uusi järjestelmä ottaa haltuunsa ihmismielen ja muuttaa niin kulttuurin kuin kulttuurikapinankin vain hallituiksi psyyken kokemuksiksi.

Paikalliskulttuurien aikana ympäristönä on ollut luonto. Delokaaliset ekosysteemit ovat sopeutuneet tieteellis-tekniseen kehitykseen, tulevaisuuden maailmankulttuurin vaikuttava ympäristö, Umwelt, on todennäköisesti valvonta. Kulttuurisesti olennaisinta tulee olemaan täydellisen koneiston ja sen toimintaolosuhteiden turvaaminen.

Teollisen yhteiskunnan syntyessä ekologisia voittajia ovat olleet ihmiset ja ihmisyhteisöt, jotka häikäilemättömimmin tuhosivat oman paikallisuutensa ja seurasivat delokaalista kehitystä. Voittajat sopeutuivat maailmanmarkkinoihin kansainvälisen kilpailun ehdoilla, omaksuivat tieteellistekniset keksinnöt ja yhdenmukaiset massaideologiat, kehitysjohtajien käsitykset edistyksestä. Valta oli kasvukoneisto.

Postlokaalissa maailmassa voimallisin ideologia ei enää ole kehitys, vaan kontrolli. Ihmiskunnan on alistuttava jatkuvasti kasvaviin valvontajärjestelmiin, jotka säätelevät globaalia järjestelmää, tuotantoa, luonnonvarojen kulutusta ja maanosien välistä tasapainoa. Tulevaisuuden maailmassa globaalit teknokoneistot kilpailevat kaikkien resurssien totaalisesta hallinnasta, myös tietojärjestelmistä ja manipulaatiokoneistoista. Todellisen ympäristön muodostavat hupenevat luonnonvarat ja jatkuvasti kovenevat järjestelmät, joiden toiminta ei kestä häiriöitä eikä yksilöllisiä tai paikallisia poikkeuksia.

Ympäristön vaatimukset rajoittavat kaikkea olemassaoloa. Kun lokaalisen kulttuurin perusyksikkö oli paikallisyhteisö, delokaalisessa järjestelmässä organisaatio, tulevaisuuden maailmanrakenne on autonominen teknokoneisto, "teknovalta". Globaalit teknovallat syrjäyttävät kansallisuusvaltiot ja niiden sisäisesti keskittyneet kasvu- ja kehityskoneistot. Vain automatisoitu, robottitekniikkaa käyttävä teknovalta kykenee kilpailemaan maailmanympäristössä, monopolisoimaan toiminta-alueensa ja luomaan oman sisäisen kulttuurinsa. Uudet olemassaolon perusrakenteet murentavat kansalliset järjestelmät niin kuin valtiollinen keskittyminen hävitti paikallisuuden, kylä- tai heimokulttuurit.

Jokaisessa kulttuurijärjestelmässä on omat ekotyyppinsä, parhaiten sopeutuneet yksilöt ja ihmisryhmät. Luontoiskulttuureissa ekologinen voittaja oli ihminen, joka tuli toimeen luonnossa ja paikallisessa ihmisyhteisössään. Lokaalinen ihmistyyppi oli fyysinen suorittaja, eränkävijä tai maan raivaaja, hänen ympäristössään ihmisen tuli selvitä käsillään, omin avuin ja ajattelemalla omin aivoin. Tieteellis-teknisessä kehityskulttuurissa ekologinen voittaja on ihmistyyppi, joka tehokkaimmin omaksuu ulkopuoliset mallit ja keskitettyjen rakenteiden henkiset vaatimukset. Meritokraattien valtajärjestelmässä ns. henkinen työ on voittanut itsenäisen ruumiillisen työn; vain fyysisillä erikoissuorituksilla, kuten urheilulla on kulttuurista merkitystä. Keskitetty organisaatio ja massatuotanto ovat kaventaneet ihmisen henkisen liikkumavaran. Yksityisen ihmisen lokero on rajautunut paikaksi liukuhihnalla. Työ on ollut yhä erikoistuneempia ja monotonisempia mekaanisia vaihesuorituksia tai yhä kapeampaa organisatorista tietoa. Vaihetyö ja ammattitieto ovat osa ulkoa ohjatun olemassaolon hierarkiaa, jossa ihmisen on ollut identifioiduttava omaan lokeroonsa. Mikä sitten on tulevaisuuden ekologinen voittaja?

Avaruuskulttuurissa voittajia ovat tieteellis-tekniset eliittiryhmät. Ensimmäisen kerran kulttuurihistoriassa teknologi ottaa lopullisen vallan. Mutta minkälainen teknologi? Enää ei järjestelmässä nouse tiedemies tai insinööri, joka uhraa elämänsä omalle kapealle erikoisalalleen ja uskoo luovansa jotain merkittävää lisätessään tietoa luonnosta tai ihmisestä. Postlokaalissa maailmassa tieto on kontrollin väline. Voittaja on se joka hallitsee tietoverkostoja, teknokulttuuria, avaruusvälineillä toimivaa informaatiota. Tietoa ei enää tuota kukaan yksityinen ihminen, eikä uutta tietoa ole enää todellisuudessa olemassakaan. Postlokaali tieto on yhä selvemmin olemassa olevan hallintatiedon kokoamista ja toimivien valvontajärjestelmien luomista. Uusi ekologinen voittaja on ehkä ohjelma-

meritokraatti tai tietoteknologi, joka kykenee monopolisoimaan reaaliajassa vaikuttavia tietovirtoja yhä keskittyvän vallankäytön tarpeisiin.

Kuvio 7
Kulttuurien elinehdot

KULTTUURIEN ELINEHDOT
Filosofisesti kulttuurin perimmäinen rationaliteetti määräytyy sen mukaan, mikä on vaikuttava ympäristö, Umwelt. Se on ajattelevan ja toimivan ihmisen todellisuus, olemassa oleva kaikkeus. Toisinpäin ilmaistuna, jos ihmisyhteisöt haluavat vaikuttaa tulevaisuuteensa, niiden olisi kyettävä muuttamaan ympäristöään. Paikalliskulttuuria syntyy vain paikallisessa ympäristössä. Jos ihminen haluaa takaisin omaehtoiseen, itse elettyyn kulttuuriinsa, olemassaolon keskipisteenä tulee olla paikallinen ympäristö. Silloin yhteiskuntien on purettava globaalit taloudelliset ja tieteellis-tekniset kasvukoneistonsa, palattava elämään omien ekologisesti pysyvien luonnonvarojensa turvin.

Yksityisen ihmisen kannalta tulevaisuuden perimmäisiä kysymyksiä on, voiko ihminen elää kahdessa ympäristössä ja kahdenlaisessa ekosysteemissä, toisaalta omaa paikallista mikroelämäänsä ja toisaalta osana globaaleja teknokoneistoja. Oman pienmaailman tai etnoympäristön rakentaminen voi jäädä pakopaikaksi postlokaalista todellisuudesta eikä sillä ole sen enempää kulttuurista merkitystä kuin muillakaan sijaistoiminnoilla. Uuden itsenäisyyden ehto on yhä tulevaisuudessakin, että tavallinen ihminen voi hallita omaa fyysistä pienympäristöään ja kokea olevansa kulttuurisesti tarpeellinen yhteisön jäsen. Sisintä kulttuurista merkitystä ei tavalliselle ihmiselle voi antaa ulkoa manipuloitu kulttuuripalvelu, ei maailman täydellisin taidetuotanto eikä narsistisinkaan tajuntateollisuuden elämys.

Uusi ympäristö määrittelee myös tiedon ja viestintäkielen rakenteen. Globaalissa järjestelmässä toimii yhteinen tietokoneiden teknologiakieli; ja kielen mukana myös ihmisen ajattelu, hänen henkinen rakenteensa yhdenmukaistuu kaikkialla, missä globaali teknosysteemi hallitsee.

Mikä on se kulttuurijärjestelmä, joka syntyy kontrolliympäristössä ja sellaisessa maailmassa, jossa olemassaolon yllä leijuu ekokatastrofin uhka? Voidaanko työstä vapautetut massat eloonjäämisoppien varjolla sopeuttaa minkälaiseen keskitettyyn järjestelmään tahansa? Jos näin käy, kolmas ihmislajin kulttuurihistorian kausi olisi silloin täydellinen postlokaalinen maailmanjärjestelmä, tieteellis-teknisen sivilisaation päätepiste. Sellainen tulevaisuus on tulossa kuin painajainen, sen rakenteet tunkeutuvat jo kaikkialla suomalaiseenkin todellisuuteen.

Teknovaltojen maailma

Postlokaalisessa maailmassa jää tekniikan, tieteen ja taiteen kehityksestä jäljelle vain sellainen, joka palvelee keskitettyjä teknovaltoja, maapallon valvontaa ja yhdenmukaisia suuruuskultteja. Ihmistä ei enää alisteta isänmaalle, vaan teknokoneistolle. Jos kehitys jatkuu tähänastiseen suuntaan, kolmatta teollista kulttuurikautta ohjaavat automatiikka ja avaruusteknologia. Kun tuotantokoneistot ovat tyhjentäneet maapallon, ne siirtyvät valloittamaan avaruutta. Uuden kulttuurijärjestelmän rakenteita ovat suurtietokoneet, automaattiset tuotantolaitokset ja satelliittiteknologia. Kulttuuri sopeutuu maapallonlaajuisiin tietoverkostoihin, avaruuden valloituksesta tulee ihmiskunnan uusi pelastusoppi. Olemassaolon hierarkia ulottuu ulkoavaruuteen.

Mitä hyvänsä ihmiskunnan uudet saavutukset ovatkin, superteknologiaa ei rakenneta paikalliskulttuureita eikä paikallista ihmistä varten. Globaalit tietojenkäsittelyjärjestelmät, TV-satelliitit ja avaruuslaivat kuuluvat uuden yhtenäiskulttuurin perusrakenteisiin. Uusi teknologia sanelee, millainen on tulevaisuuden kulttuuriympäristö, siihen on myös ihmisen sopeuduttava. Avaruusajan teknojärjestelmät tulevat ilmeisesti elämään sisäisten säätelymekanismiensa varassa, niin kuin hillittömästi kasvava sotateknologia, ja sopeutuvat oman kilpailuympäristönsä alati kasvaviin vaatimuksiin. Suurtuotanto keskittyy edelleen ja jakautuu kenties maanosien kesken. Muutama automaattinen mammuttitehdas kykenee tuottamaan maailman massoille tarpeelliset perustuotteet ja arkitiedon, kotitaloustuotteet ja viestintävälineet; käsillä tehtävä ihmistyö menettäisi kokonaan merkityksensä. Postindustriaalinen kulttuuri olisi todellinen informaatioyhteiskunta, jossa suurin osa ihmisistä tuottaisi, käsittelisi ja kuluttaisi tietotuotteita, viestejä.

Uuden kulttuurijärjestelmän tiedonvälitys keskittyy satelliitti- ja kaapeliverkostoihin, joita hallitsevat suurinstituutiot, muutama globaali tietovalta. Nykyisissä supervalloissa avaruuden valtaaminen katsotaan jo historiallisesti välttämättömäksi. Avaruuslaboratorioita ja -siirtokuntia tulevat tarvitsemaan geeniteknologia ja valvontatieteet, jotka kontrolloivat maapallon luontoa ja ihmisen toimintaa. Satelliittiteknologian uskotaan myös pelastavan läntiset teollisuusmaat ja auttavan niitä säilyttämään kulttuuri-imperiuminsa muiden maanosien kasvavia kehitysmahteja vastaan.

Maailmankulttuuri alkaa kansainvälisen talouden lopullisesta yhdentymisestä. Kansallisia valtioita tarvitaan vielä tietynlaisina alueyksikköinä, talousvyöhykkeiden tietokonekeskuksina. Rajoilla ei kuitenkaan ole enää kansallista merkitystä. Hallinnollisesti talousalue voi tarkoittaa vain informaatiojärjestelmää, joka erillisenä yksikkönä liitetään maailmanverkostoon. Valtio, jos sellaisia vielä jäisi jäljelle, olisi sekin paikallinen tietokoneverkosto.

Suurjärjestelmien rakenteet heijastuvat kaikkialle yhteiskuntaan. Uudessa ekosysteemissä jatkuu kulttuurin keskittyminen. Kaikille yhteiskunnan alueille syntyy maapallonlaajuisia tehokkuuskoneistoja, suljettuja teknovaltoja, jotka valvovat alansa toimintaa, tietoa ja sen uusintamista. Ihmisenä olemisen ehtona on täydellinen alistuminen koneistolle, teknovallan edun asettaminen kaiken paikallisen tai kansallisen edun yläpuolelle.

Jos avaruusajan teollinen tuotanto vielä nojaa jatkuvan kasvun ideologiaan, tuottavuudesta on tullut elämän ja kuoleman kysymys. Teknologisessa superkulttuurissa maan, metsän, koko luonnon, on tuotettava yhä enemmän ja enemmän. Ihminen ja hänen eläimensä, lehmänsä, sikansa ja koiransa alistetaan täydelliselle kehitykselle lopulliseen kohtalonyhteyteen, kunnes kaikki elollinen menettää kulttuurisen arvonsa.

Tulevaisuuden meritokratiassa lisääntyvät myös palvelu- ja valvontajärjestelmät. Ihmisen jokaista ongelmaa ja tarvetta varten perustetaan teknokoneisto, joka monopolisoi alansa palvelut ja toteuttaa loppuun suunnitellun kehityksen. Palveluyhteiskunnan kaikki toiminnot ovat maailmantasoa, ikuista on vain kehitys ja kehitysrituaalit. Kun automaatio on ratkaissut maailmantuotannon ongelmat ja ihminen korvattu robotilla, voidaan ryhtyä kehittämään täydellistä palveluyhteiskuntaa. Siellä tulee vallitsemaan maailman täydellisin palvelu.

Uusi kulttuuri toteuttaa palvelumeritokratian utopian. Elämän keskellä on suorittaja, maailman suurin palvelija, joka ruokkii ihmismassoja, työntää avoimiin kitoihin kasvua ja mukavuutta. Mitä suuremmaksi aukeaa me vaadimme -ihmisen suu, sitä suurempia palasia messias taittaa leivästään, mitä lähemmäksi massat työntyvät johtajaa, sitä useammin heitä ruokitaan. Kun koko kulttuurituotanto on automatisoitu, häviää epätäydellisyys ja ihmiskunta pääsee kehitysuskon paratiisiin. Globaalissa valvonta- ja kilpailuympäristössään teknovallat voivat sopeutua vain suojautumalla, eliminoimalla eettiset ongelmat ja korvaamalla ihmisen tekniikalla. Kehitystä hallitsee koneisto, ei ihminen. Uudessa ympäristössä kaiken kulttuurin on oltava teknisesti täydellistä, rakenteellisesti loppuun suunniteltua fyysistä ja psyykkistä suorittamista, maailmanmitat täyttävää osaamista. Samoin kuin teollinen tuotanto myös kulttuuri tarvitsee yhä enemmän ja enemmän ekologisia voimavaroja, miljardi-investointeja, sitä pystyvät tuottamaan vain globaalit teknovallat. Kulttuurin tuotantokin on maailmanfuusioita, kansainvälistä rajattomuutta. Kulttuurijärjestelmä on rakenteellinen kokonaisuus.

Tietokoneyhteiskunta

Teknologisella kehityksellä on ollut vain yksi todellinen suunta: se on tuottanut välineitä, joilla voidaan hallita yhä suurempia taloudellisia, yhteiskunnallisia ja kulttuurisia kokonaisuuksia, vaikuttaa yhä suurempiin joukkoihin. Kehityksen lopputuloksena ei voi olla muu kuin globaali kulttuurijärjestelmä. Sitä hallitaan tietokoneella, satelliiteilla ja teletekniikalla. Tietokone on mahtavin kontrolliväline, minkä ihmiskunta on luonut. Sen maailmanhistoriallinen tehtävä on maailmankulttuurin toteuttaminen. Uusi tietokoneteknologia, satelliittiverkostot ja tajuntavälineet lopettavat vihdoin ne ongelmat, joita hallintatekniikka tai ihmisen paikallisuus aiheuttavat suurkoneistoille. Mikään ei enää voi rajoittaa teknovaltojen kasvua.

Uusi maailmanlaajuinen kontrollivaltio voi syntyä yhteisestä sopimuksesta, näennäisdemokraattisen pakkokehityksen tuloksena. Ympäristön saastuminen ja luonnonvarojen ehtyminen pakottaa ihmiskunnan hyväksymään yhä tiukemmat valvonta- ja ohjausjärjestelmät. Suurjohtajien kasvuyhteiskunnassa on jaettava yhä niukemmaksi käyvä luonto ja yhä kapeampi elämän todellisuus. Lisääntyvän terrorismin ja rikollisuuden pelossa ihmiskunta alistuu kaikkialle ulottuviin turvapalveluihin. Ne ovat välttämättömiä maailmantalouden jatkuvuudelle. Yhtenäisessä taloudessa rahakin muuttuu viesteiksi tietokoneverkostossa eikä valuuttajärjestelmä voi toimia ilman monimutkaista, yhä kasvavaa valvontatekniikkaa. Valvonta alkaa ihmisestä, muovikorttien ja pankkiautomaattien käyttäjästä.

Palveluautomaattien ja tietoverkostojen käyttäjien henkilöllisyys on voitava varmistaa kaikkialla maailmassa. Kansalaisten identifiointi ei ole tekninen ongelma. Jottei kukaan pääsisi väärentämään henkilötunnustaan, se kirjoitetaan, kuten kontrolliteknikot ovat ehdottaneetkin, erikoismenetelmällä jokaisen uuden kansalaisen otsaan jo synnytyslaitoksella. Henkilönumero voidaan vaikkapa kaivertaa näkymättömiin ihmisten

kalloon ja aktivoida toimimaan yhdessä henkilökohtaisen palvelukortin kanssa. Valvontajärjestelmä on jo syntymässä. Tavaroilla on olemassa kansainväliset numerokoodinsa, monissa valtioissa kansalaisillekin on annettu oma henkilönumeronsa. Valvontatieteistä tulee yhteiskunnan tärkein tutkimusala.

Globaali talousjärjestelmä tarvitsee tietoja kansalaisten luotettavuus- ja riskiominaisuuksista, jopa heidän tulevaisuudestaan. Tietokonerahaan siirtyminen tekee mahdolliseksi valvoa kaikkia taloudellisia tapahtumia, jopa yksityisten ihmisten rahankäyttöä. Mutta tietokonevaluutta merkitsisi ennen kaikkea sitä, ettei kukaan saisi jäädä systeemin ulkopuolelle, vaihto- tai luontoistalouteen. Kaikkien ihmisten niin kuin koko kansantaloudenkin on oltava globaalissa järjestelmässä mukana. Ulkopuolelle jäävät olisivat järjestäytyneen maailmanyhteisön vihollisia, heidät olisi dehumaanistettava ja eliminoitava.

Yhä kasvavissa koneistoissa tieteellis-tekninen valvonta nousee olemassaolon perimmäiseksi filosofiaksi. Jokainen, joka ei ota otsaansa järjestelmän tunnusta, olisi eristettävä yhteiskunnasta. Kenelläkään ei saisi olla oikeutta elää ilman kontrollia, ei oikeutta käyttää valvomatta yhä niukkenevia yhteisiä luonnonvaroja. Elää saisivat ne, jotka ottaisivat otsaansa pedon merkin. Näin Ilmestyskirjan ennustus lopunaikojen maailmanvaltakunnasta käy painajaismaisella tavalla todeksi. Tieteellis-tekninen kontrolli saavuttaa lopullisen päätepisteensä.

Globaalissa yhteiskunnassa on jaettava yhä niukemmaksi käyvä työ, yhä kapeampi elämän todellisuus. Työttömyyden ajan hysteeriset massat voidaan ajaa millaiseen tieteellis-tekniseen järjestelmään tahansa. Tietokoneistojen tarvitsee vain luoda uudet yhteiskunnalliset illuusiot, lopunajan tieteellis-tekninen pelastussanoma. Keskitetyt järjestelmät tulevat tarjoamaan yhä paremmat mahdollisuudet myös väkivallalle, jolle ei enää löydy vastavoimia, eikä vertailukohtia ihmisen historiassa.

Kuvio 8
Viestinnän hallinta
Kommunikaatiovälineiden historia

3300 eKr.	kuvakirjoitus (Sumeri)
800	aakkoset (Foinikia)
450 jKr.	leimasinpaino (Aasia)
1456	kirjapaino (Gutenberg)
1621	sanomalehti (Amsterdam)
1731	viikkolehti (Lontoo)
1839	valokuva
1844	lennätin (Morse)
1876	puhelin (Bell)
1877	fonografi (Edison)
1886	linotype
1891	elokuva (Lumiére - Edison)
1895	langaton lähetin (Marconi)
1906	ääniradio
1920	radiolähetykset (Pittsburgh)
1923	kuvalähetys
1927	äänielokuva
1930	televisiolähetykset
1935	FM-radio
1946	elektroninen tietokone
1954	väritelevisiolähetykset
1957	tekokuu
1960-	kaapelitelevisio

1970-	kotivideot
1980-	kotitietokoneet
1990-	ns. ajatteleva tietokone, tekoäly
2000-	globaalit tiedostot
2010-	maailmanlaajuinen kontrollijärjestelmä
2020-	yhtenäinen teknologiakieli
2030-	kontrollikoneistot siirtyvät ulkoavaruuteen
2050-	tietokone syrjäyttää ihmisajattelun
2100-	maailmanaivot ohjaavat kulttuuria
2200-	universaali tietoisuus

VIESTINNÄN HALLINTA

Länsimaisen sivistyksen kehitys on perustunut välineisiin, joiden avulla on voitu hallita yhä laajempia kokonaisuuksia. Korkeampi kulttuuri kykenee yhdistämään, manipuloimaan ja marssittamaan suurempia kansanjoukkoja kuin alempi kulttuuri. Inhimillisen sivistyksen tieteellis-teknisesti korkein aste saavutetaan maailmantietokoneen ja satelliitti-informaation avulla ehkä jo 2100-luvulla. Ihmislajin elämänmuotojen yhdenmukaistuessa kaikki kulttuurisesti merkitsevä tieto voidaan hallita keskustietokoneella, joka kykenee ennakoimaan ja kontrolloimaan myös kehityksen. Globaalit tiedostot ja satelliittiteknologia vapauttavat ihmiset kulttuurirasitteista, kuten tiedon muistamisesta ja lopulta omasta ajattelusta. Globaalissa kulttuurijärjestelmässä ihmisen tieto, informaatiokokemukset ja tajunnan tila ovat samanlaisia kaikkialla koko tietoverkostossa ja ihmiskunta saavuttaa sisäisen yhdenvertaisuuden, maailmantajunnan.

Superteknologian aikakaudella ei tuota mitään vaikeuksia luoda seuranta- ja kontrollilaitteita, joilla numeroitua ihmistä valvotaan jokapäiväisessä elämässä virastojen ja supermyymälöiden asiakasluukuilla, turvallisuus- ja raja-asemilla, työpaikoilla. Numeroitu ihminen on täydellisesti systeemin orja, hänet voidaan eliminoida pyyhkimällä hänen identiteettinumeronsa pois keskustietokoneesta. Ihmisen kuolemalle voidaan antaa uusi määritelmä.

Tulevaisuudessa ATK-tiedostot korvaavat suurelta osalta kirjatiedon ja painettuun sanaan perustuvan sivistyksen. Oikea tieto on saatavissa vain tarkoin kontrolloiduista globaaleista tiedostoista. Kirjatieto jää vaarattomaksi perinteentutkijain harrasteeksi niin kuin menneiden aikojen kansankulttuuri. Uuden sivistyksen esitaistelija on globaalin atk-tiedon erikoistuntija, tiedostomeritokraatti. Hän hävittää ympäristöstään paikallisen takapajuisuuden niin kuin kirjakieltä puhunut kansakoulunopettaja sata vuotta sitten. Uudelleen jäsennelty tieto luo myös uuden olemassaolon hierarkian, määrittelee asioiden tärkeysjärjestyksen ja ne kansainväliset koulutus-, kulutus- tai sosiaaliluokat, joihin kaikki maailman ihmiset jaetaan.

Keskittyvä maailmankulttuuri voi toimia vain yhdenmukaistamalla ja suojaamalla koneistonsa. Globaali talous- ja hallintojärjestelmä standardisoi tiedon, viestinnän ja teknologian yhä yhdenmukaisemmaksi massakulttuuriksi, myös ihminen ja hänen elämänkaarensa on yhdenmukaistettava. Tulevaisuuden globaalia informaatioyhteiskuntaa ohjataan yhä kovemmilla ja kovemmilla pakkokoulutuskoneistoilla, ottamalla kaikki tieto oikeiden instituutioiden hallintaan. On itse asiassa äärimmäisen naiivia kuvitella, että teknologia vapauttaa ihmisen ja antaa hänelle mahdollisuuksia omaehtoisuuteen ja luovuuteen. Postlokaalisessa teknokulttuurissa yksilö tulee olemaan yhä mitättömämpi osa koneistoa.

Maailmanlaajuinen kehityskulttuuri ei voi ratkaista luonto- ja saasteongelmiaan muuten kuin rakentamalla yhä laajempia kansainvälisiä järjestelmiä. Maailmantaloudessa toimii ilmeisesti edelleenkin vain yksi kehitysmalli: keskittäminen, yhä suurempien ja suurempien tuotanto-, hallinto- ja kulttuurikoneistojen luominen. Tieteellis-teknisessä todellisuudessa suurtietokoneet, automaattiprosessorit ja satelliittiverkostot ovat välttämättömiä, niillä hallitaan maailmanympäristö ja uusi ihminen.

Tietokoneaikana toteutuu länsimaisen tehokkuusyhteiskunnan korkein päämäärä. Silloin voidaan luoda kulttuuri, jossa ihminen ja luonto ovat teknokoneiston täydellisessä valvonnassa. Viestintä ja tietotekniikka "vapauttavat" ihmisen ajasta ja paikasta. Kulttuurijärjestelmästä puuttuu kokonaan yksi ulottuvuus, paikallisuus, siteet, johonkin maantieteelliseen tilaan ja sen historiaan. Todellista merkitystä on vain yleismaailmallisilla rakenteilla. Kulttuuria ovat globaalit sosiodraamat, maailmanjohtajien ympärillä pyörivät informaatioriitit ja täydelliset suoritusnäytelmät. Globaalissa tietokulttuurissa ihmiskunta sykkii samassa tahdissa. Todellisuus on ohjelmoitu maailmantiedostoihin. Ihmiskunta saavuttaa lopullisen ykseyden, sillä on yksi usko, yksi persoona ja lopullinen käsitys korkeimpana olentona olemisesta.

Postlokaalinen ihminen

Uudessa tiedon hierarkiassa ihmisen idoli on robotti, koneaivo. Ihminenhän on aina ollut tekniikkansa kaltainen. Tulevaisuuden ihmisenkin persoonallisuuden luo hänen teknologiansa. Ekologisia voittajia, ihmiskunnan uusia valtalajeja ovat ne, jotka sopeutuvat tietokonekulttuuriin, yhä kapeampaan ja kapeampaan fyysiseen todellisuuteen. Uusi ihmisheeros on tietoteknologi. Hän kamppailee ihmisaivojen suorituskyvyn äärirajoilla, rakentaa suurtietokoneita, automaattiprosesseja, valvontateknologiaa. Voittajat mukautuvat globaaleihin tiedostoihin, automaattisiin kontrollijärjestelmiin, täydellisyysrituaaleihin. He tottelevat elektronisia signaaleja, heidät voidaan yhä uudelleen ja uudelleen kouluttaa, ohjelmoida ja muokata järjestelmään.

Tietokonekieli ja kuvallinen viestintä tulevat muuttamaan ihmisen samalla tavoin kuin kirjoituskieleen siirtyminen vuosisatoja sitten. Tuleva tietokoneyhteiskunta kenties suosii koodiajattelijoita, jotka reagoivat nopeimmin opastesignaaleihin ja valvontapaneelien näyttöpäätteisiin, oppivat tietokonekielen eri vivahteet ja nauttivat koodimerkkien rytmiikasta. Maailma jäsennetään atk-ohjelmilla ja koodikielellä. Kulttuuri on hallintakoodeja, kooditaidetta, koodimusiikkia, videoviihdettä ja tietokonesimulaatiota. Tavallisten ihmisten uusi arkikieli on kenties kuva-, visio- ja simulaatioviestintää. Kuvakieli ei tunne paikallisia rajoja, ihmisen tietoisuus on keinoääniä ja tajuntakuvia.

Ehkä uuden ihmistyypin romantiikkakin on globaaleja unelmia. Hän uneksii sulautumisesta tietokoneistoon, hän identifioituu maailmanjohtajaan, ehkä hän ei hyväksy mitään kontrolloimatonta, erilaista. Hän on täydellisesti sisäistänyt kansainvälisen kehitysuskon korkeimman sanoman, uskon yhteen teknologiaan, yhteen päämäärään ja yhteen auktoriteettiin.

Keskitetty tehokkuusyhteiskunta tulee kehittämään täydellisyyteen myös pakkokoulutuskoneistot. Koulutus on muuttunut totaaliseksi, ilman koulutusta ihminen ei ole kulttuurisesti olemassa. Kontrolliyhteiskunnassa ihminen ei saa valvomatta suorittaa edes elämän perustoimintoja: ei synnyttää eikä kasvattaa omaa lastaan, ei osallistua kansalaisviestintään. Kulttuurin kehittäminen on toisaalta massaihmisten kasvattamista, toisaalta suoritusyksilöiden tuottamista, täydellisen ihmisen luomista. Massat koulutetaan koneistojen valvontaan, ottamaan vastaan suoritusihmisten täydellisiä suorituksia.

Globaali kulttuurijärjestelmä tulee jakamaan ihmiset yhä selvemmin kahteen luokaan: suorittajiin ja toisaalta kuluttajiin, joiden yhteiskunnallisena velvollisuutena on pitää järjestelmä pystyssä kuluttamalla kulttuuria ja ottamalla vastaan palveluja. Kulttuurijärjestelmä ei tarvitse tavallisia ihmisiä muuta kuin ammattipalvelujen kohderyhmiksi, materiaaliksi, suurriittien katsojiksi. Ihmisellä on joko suorittajan tai kokijan identiteetti.

Postlokaalisessa maailmassa olemassaolo polarisoituu ja jäljelle jää kenties vain kaksi ihmisen päätyyppiä: tarveihminen ja suoritusihminen. Tarveihminen tarvitsee loputtomasti palveluja, hoitoa ja huoltoa, hän voi kuluttaa väsymättä elämyksiä ja teknisiä leluja. Tarveihminen ei enää lopulta tule toimeen ilman ulkoa annettua elämänohjelmaa ja tieteellis-teknisiä ylläpitokoneistoja.

Suoritusihminen on täydellisesti samastunut omaan teknokoneistoonsa eikä hänellä ole muuta utopiaa, kuin minkä koneisto tuottaa. Teknokoneisto omistaa hänet, muokkaa hänen tajuntansa, antaa olemassaolon selitykset ja ratkaisee hänen puolestaan myös eettiset ongelmat. Tällaisen ihmisen tahto on täydellisesti suunnattu oman teknovallan päämääriin, hän tuntee solidaarisuutta ja henkistä yhteyttä vain niiden kanssa, jotka kuuluvat samaan teknovaltaan. Ja ehkä käy niin, että todellinen koneistoihminen kykenee lopulta kommunikoimaan tai käymään diskurssia vain oman koneistonsa ihmisten kanssa.

Riippuvuus omasta ekolokerosta tulee ilmeisesti suuremmaksi kuin mitä ihminen on kokenut paikallisyhteisöissä tai toisen teollisen ajan tuotantoyhteiskunnassa. Luontois-kulttuurien ihmisen turvana on ollut oma suku tai yhteisö, teollisessa yhteiskunnassa ammattiyhdistykset, puolueet ja sosiaalisen avun ideologia. Oman ekolokeron ulko-puolella postlokaalisella ihmisellä ei ehkä ole enää vastavoimia, ei elämää eikä kanssa-veljiä, vain vieraita teknokoneistoja ja kasvotonta ihmismassaa. Ihminen on menettänyt uudet pyynti- ja kaski-maansa, hänellä ei ole vaihtoehtoja eikä pakopaikkaa.

Omassa lokerossaan elävä tietoyhteiskunnan vastaanottopääte, tavallinen tarveihmi-nen, saa kaiken kokemuksensa henkilökohtaisista tajuntavälineistään: televisiosta, videoista, stereoista tai näppäilemällä kotitietokoneensa palveluvalintoja. Tällaisen ihmisen kontaktitkin ovat välineellisiä, puhumista näköpuhelimien ja monitorien ihmis-kuville. Hän ottaa vastaan kunakin päivänä syötetyn elämänvoiman, oikean informaation, päivän käskyt ja päivän uskomukset. Ihminen, joka ei sopeudu järjestelmään, ei alistu koulutus- ja informaatiokoneistoon, pudotetaan pois yhteiskunnasta. Sellaiset ovat vastaihmisiä, epähenkilöitä, primitiiviluokkaa.

Postlokaalisella ihmisellä ei enää ole omaa yhteisöllistä elämänkaarta puberteetti-riitteineen, häineen ja hautajaisineen. Hänet siirretään koneistosta toiseen koneistoon. Hän kuuluu kulttuuriin, joka jo täydellisesti tuottaa jäsenensä ja jossa ihmisen jokaisesta elämänvaiheesta vastaa tieteellis-teknisesti loppuun toteutettu teknokoneisto. Postlokaa-lisen ihmisen lapsuus kuuluu lapsuuskoneistolle, nuoruus koulukoneistolle, hänen aikui-suudestaan ja vanhuudestaan huolehtivat omat palvelulaitoksensa. Täydelliset teknovallat tuottavat ihmiselämän sisällön, lastenkulttuurin, nuortenkulttuurin, isien ja äitien kulttuurin. Ne omistavat ihmisen henkisen kehityksen, hänen sairautensa, ilonsa ja surunsa. Postlokaalinen ihminen ei enää elä luonnossa eikä yhteisössä, hänellä ei ole kulttuuri-perintöä niin kuin ei paikallisuuttakaan. Hänen koneistonsa toimii kaikkialla maailmassa. Tietokoneisto muokkaa tarve- ja suoritusihmisen. Tarveihminen ei kykene elämään ilman teknokoneiston palveluja eikä koneistoihminen ilman koneistoaan.

Postlokaalinen kulttuuri

Maailmantalouden rakenteet

Postlokaalisessa maailmassa valtioiden tilalla ovat autonomiset teknovallat. Sitä mukaan kuin erot kansojen ja valtiokulttuurien välillä pienenevät, kasvaa teknovaltojen itsenäisyys. Suurkoneistojen pelastus on oma superteknologia ja oman toiminta-alueen täydellinen haltuunotto. Tuottavuus ja rationaliteetti saavuttavat nekin täydellisyyden. Tavaratuotanto keskitetään automaattisiin mammuttitehtaisiin. Kaikki olennainen, vaikuttava tieto on avaruustietokoneissa ja globaaleissa viestintäverkostoissa. Suurtietokoneet kykenevät hallitsemaan maailman todellisuutta, luonnonvarojen käyttöä, tuotannon ja kulutuksen suhteita, ihmismassoja. Länsimaat pelastaa taloudellinen ja poliittinen yhdistyminen, Euroopan Yhdysvallat, jotka Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen kanssa kykenevät puolustautumaan Aasiaa ja Etelä-Amerikkaa vastaan. Tavarakulttuurin painopiste siirtyy

ehkä Itä- ja Kaakkois-Aasiaan, mutta Yhdistyneet Länsimaat pitävät kenties yhä hallussaan kulttuuriteollisuutta, avaruustekniikkaa ja asejärjestelmiä.

Postlokaalin kulttuurin alkuvaiheessa maailmaa ohjataan tiedonvälitys tekniikalla. Globaalien tiedostojen ja markkinamekanismien haltuunotto on vielä pitkään tärkein ase ylikansallisten tuotantoketjujen luodessa valtarakenteitaan. Kansallisuusvaltiot menettävät vähitellen merkityksensä, ensimmäisenä Suomen kaltaiset taloudellisesti ja kulttuurisesti epäitsenäiset pikkuvaltiot. Tuotannon yleismaailmallistuessa yhteiskuntajärjestelmästä katoaa lopullisesti paikallisuus. Työvoima muutetaan kansainväliseksi, euroinsinööreiksi, maailmanteknikoiksi. Yhä harvalukuisemmat teknovallat hallitsevat ihmisen ekosysteemiä ja sen eri alueita: ravinnontuotantoa, viljelytekniikkaa, raaka-aineiden käyttöönottoa ja kulttuuriteollisuutta. Tietokoneistojen - avaruusviestimien toiminta on kansallisvaltioiden ulottumattomissa. Globaalit tuotantojärjestelmät itsenäistyvät ja saavat omat sisäiset rakenteensa, muuttuvat kulttuureiksi.

Toisessa postlokaalisessa kehitysvaiheessa teknologinen eliitti siirtyy avaruuteen. Tieteen ja tekniikan suurkoneistot alkavat rakentaa avaruussiirtokuntia ja satelliittiajan kontrolliverkostoja. Avaruuteen valvontateknologi voi rakentaa pienoisympäristön, jossa materian ja elämän säätely on tieteellis-teknisesti täydellistä. Avaruuseliitin ei milloinkaan enää tarvitse laskeutua massojen tasolle, epätäydelliseen maailmaan.

Tavallisen ihmisen elämässä maailmanmeren saarekkeita tulevat olemaan itsenäiset teknovallat. Niillä on oma yrityskulttuurinsa, ne ovat ottaneet haltuunsa työntekijänsä koko olemassaolon. Vain pääsemällä sisälle johonkin maailmanlaajuiseen teknojärjestelmään yksilö voi saada paikan suorittajien, A-ihmisten joukossa. Mutta eloonjääminen edellyttää täydellistä luopumista paikallisista tai kansallisista siteistä. Suuret teknokoneistot voivat tuottaa tai hankkia jäsenilleen kaikki ne kulttuuripalvelut, joita postlokaalinen ihminen tarvitsee. Omassa teknoympäristössään hän voi identifioitua ryhmäänsä ja koneistonsa suuriin päämääriin. Suorittajille teknovaltojen maailman-laajuiset tehtäväkentät tarjoavat loputtomasti haasteita ja sen tyydytyksen, jonka avaruustason saavuttaminen ihmiselle antaa. Tekno-kulttuurit voivat välittömästi ja joustavasti palkita suoritusyksilönsä, voittajat. Ne kykenevät tarjoamaan jäsenilleen itsenäisyyden ja ekologisen turvallisuuden. Ihminen voi säilyä voittajana vain voitokkaan teknokoneiston jäsenenä.

Postlokaalisen kulttuurin ideologia nojaa tieteellis-teknisen valvonnan välttämättömyyteen. Massoja ohjataan täydellisillä vaikuttamiskoneistoilla, joiden taikasanoja ovat ihmiskunnan yhteys, rajattomuus, globaali kehitystaso ja universaalit vaatimukset. Kontrollitiede ja valvontatekniikka tulevat merkitsemään ainoaa pelastusta, oljenkortta, johon koko ihmiskunnan on tartuttava. Teknovallat julistautuvat ihmiskunnan ekologisiksi pelastajiksi, ne lupaavat poistaa valtioiden ja kansojen väliset sodat, valvoa luonnon tasapainoa ja hyödyntää tasapuolisesti aurinkokunnan kaikki resurssit.

Taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen valvontakoneistojen valta on uskonnollistettu, niiden taustalla kohoaa kansainvälinen pelastusoppi uusine myytteineen ja riitteineen. Maailmankehitys on auktorisoitu hävittämällä paikallinen menneisyys ja pystyttämällä kaikkialle yhdenmukainen tieteellistekninen tulevaisuus. Sen peruskiviä ovat jatkuvan valvonnan välttämättömyys ja universaalit kasvuilluusiot.

Suorituskoneistot

Postlokaalisen kulttuurijärjestelmän toiminta keskittyy suoritusyksilöiden tuottamiseen ja ekosysteemin valvontaan. Teknovalta pyörii suoritusten ja ihmisjumalien ympärillä. Kulttuurin päämääränä on inhimillinen täydellisyys ja sivilisaatio, joka viimeistä luonnonlakia myöten hallitsee maapalloa, ihmislajia ja lopulta koko universumia. Kaikkialla yhteiskunnan instituutiot yhdenmukaistuvat ja sopeutuvat maailmanympäristön vaatimuksiin. Tieteellis-tekniset koulutuslaitokset tuottavat maailmantason suorittajia: informaatikkoja, tutkijoita, taiteilijoita ja urheilijoita.

Yhteiskunnan koneistot muuttuvat kilpa-areenoiksi, jotka karsivat esille maailmantason

suorittajat ja erottavat tavalliset kansalaiset erilaisiin kulutusryhmiin ja turvalokeroihin. Olemassaolon kannalta on tärkeintä, että teknokoneistot kykenevät vastaamaan globaaliin kilpailuun ja tuottamaan yhä suorituskykyisempiä valioyksilöitä. Maailmankulttuurin luominen vaatii suunnitelmallista yli-ihmisen tuottamista ja massojen karsinoimista. Suoritusyksilöiden aseman ja turvallisuuden kykenevät takaamaan vain yhä suljetummat tiedon ja tekniikan järjestelmät, yhä tehokkaammat kontrollikoneistot ja kulttuurilaitokset.

Suorittajat ottavat haltuunsa kaikki yhteiskunnan alueet. Eliittiluokka monopolisoi myös kehityskultin ja julistautuu ihmiskunnan perimmäiseksi ylläpitäjäksi. Tieteellisteknisestä kehityksestä muodostuu lopullisesti maailmanuskonto, jonka ulkopuolella ei ole olemassa ihmisarvoa eikä ihmisarvoista elämää.

Teknokoneistot ylläpitävät valtaansa monimutkaistamalla keinotekoisesti ympäristön, luomalla yhä monimutkaisempia tietojärjestelmiä, hallintanormeja, kompetenssivaatimuksia ja yhteiskunnallisia sopimuksia. Kulttuuri ei enää voi toimia yksinkertaisten ratkaisujen varassa. Jokainen koneisto rajaa oman teknoreviirinsä ja mystisoi järjestelmänsä todellisuuden yläpuolelle. Todellisuus muutetaan hallussa-pitokoodeiksi.

Globaalissa ekosysteemissä teknovaltojen sisäkulttuuri alkaa muistuttaa eksklusiivisten salaseurojen toimintaa initiaatiomenoineen ja riittipappeineen. Kaikille tuotannon, tieteen ja taiteen alueille muodostuu oma skolastinen salakielensä, tietoverkkonsa ja koodisysteeminsä, jolla oma ekolokero suljetaan ulkopuolisilta. Tiedon ja kulttuurin haltuunotto saa yhä kovempia muotoja. A-luokan jäsenyys merkitsee ehdotonta identifioitumista oman ekolokeron sisäkulttuuriin, yksilön on kahlehdittava itsensä rattaaseen ja pyörittävä maailmankoneensa mukana. Muuttamalla tiedon ja tekniikan sisäkulttuuriksi yhteiskunnan eliittiluokka voi ottaa teknojärjestelmät kokonaan hallintaansa. Uusi kehitys, geeniteknologia, mikroprosessorit, tietokoneohjelmat voidaan suojata pois massojen ulottuvilta, niin kuin atomivoimalat ja asevarustelu.

Keskittyvässä maailmankulttuurissa »hajasijoitus», hallinnon hajauttaminen, luonnonmukainen tai »pehmeä teknologia», kansalaistyö tai mikä hyvänsä käytännönjärkeen perustuva ratkaisu muuttuu antikehitykseksi. Takapajuisuutta ei enää ole lokaalinen, vaan myös jokainen delokaalinen rakenne, joka jarruttaa autonomisten maailmankoneistojen kasvua ja globaalin eliittiryhmän valta-asemaa. Valtiollinen tai maakunnallinen omavaraisuus, ekologinen itsenäisyys niin kuin kansalliset rajatkin muuttuvat kehityksen esteiksi, barriereiksi, jotka jarruttavat uutta ajattelua ja modernin maailman syntymistä.

Globaalit koneistot tulevat ottamaan haltuunsa maailmantapahtumat, tiedon todellisuudesta. Kulttuurisesti merkittävän informaation välittävät keskitetyt järjestelmät, tiedonvälityksen mekanismit yhdenmukaistuvat kaikissa maailman kolkissa. Sanoma- ja aikakauslehtien, television tai muiden meedioiden rakenteet ovat jo nykyisin samanlaisia kaikissa ns. sivistysvaltioissa. Globaali informaatiokoneisto yhdenmukaistaa lopullisesti myös tiedontuotannon sisällön ja audiovisuaaliset tehokeinot. Taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteiden samanlaistuessa ja keskittyessä yhdenmukaistuu kieli, ajattelu ja ympäristön kokeminen.

Tietoympäristö saa kaikkialla yhdenmukaisen arvojärjestyksen. Merkittävää ei enää ole paikallinen tieto, eivät nykyajan kansalliset tapahtumat vaan universaali avaruusinformaatio, jota syöttävät erilaiset satelliitit ja kaapeliverkostot. Tiedon ja kulttuurin arvo mitataan maailmankulutuksen indekseillä. Ekosysteemin ravintoketjussa luokkajako muuttuu informaatiohierarkiaksi. Jokaisen suorittajan paikka määräytyy hänen informaatioarvonsa mukaan; kuinka paljon hänestä saadaan irti tietotuotteiden markkinoilla. Globaali tietotuotanto tarvitsee yhä kovempaa tajuntatekniikkaa, suurihmiskultteja ja kehitysmyyttejä. Todellisen tiedon pyhittää ihmisjumala.

Koneistokulttuuri luo korjausteknologiaa kaikille elämänaloille, joilla ilmenee inhimillisiä häiriöitä. Korjauskoneistot suuntautuvat yhä enemmän B-ihmisten kurissa pitämiseen, rauhoittamiseen ja heidän aiheuttamiensa ongelmien peittämiseen. Yhä kapeampi suorittajien luokka tarvitsee turvapalveluja ja tieteellis-teknisiä selityksiä, jotka perustelevat ekosysteemin järjestyksen. Toisaalta yhä useampi huoltovalta tarvitsee asiakkaita tunteakseen itsensä merkitykselliseksi ja selviytyäkseen ammatillisessa lokerotaistelussa.

Yhteiskunta on ongelmallistettava, problematisoitava, tavallisesta kansasta on erotettava yhä enemmän erilaisia paarialuokkia, joita jokin erikoistunut huolto- ja koulutuskoneisto ryhtyy »palvelemaan». Menestyäkseen palvelukoneistojen on löydettävä yhä enemmän palveluja, joita he voivat ottaa tehtäväkseen, ja palveltavia kansalaisryhmiä, joille voidaan asettaa velvollisuus ottaa vastaan palveluja, koulutusta ja huoltoa. Keskitetty yhteiskunta ei voi jättää mitään mahdollista palvelualaa ilman organisaatiota, haltuunottokoneistoa. Sekä palvelijoille että palveltaville asetetaan yhä enemmän pätevyysvaatimuksia, koulutustarpeita ja valmiusehtoja. Kansalaiset on koulutettava elämään, ilman haltuunottoa kulttuurin jäsenet ovat järjestelmälle vaarallisia, arvaamattomia. Yhteiskunnan tulee kaikessa voida ennakoida kansalaistensa käyttäytyminen.

Ottamalla haltuunsa koulutus- ja korjauskoneistot, eliittiluokat voivat valvoa toisen luokan kansankerroksia ja toteuttaa loppuun kehitetyn palveluyhteiskunnan. Kaikki ne jotka eivät täytä henkilökohtaisia kehitysnormeja, voidaan turvallisesti kasvattaa palvelujen kuluttajiksi, tarveihmisiksi. Heille voidaan luoda massaidentiteetti.

Tieteellis-tekniset koneistot ottavat haltuunsa myös ihmisen ahdistuksen. Koneisto selittää viihtyvyyshäiriöt, massojen mielenterveyden ongelmat ja lupaa luoda korjaustekniikan, kehittää parantavat lääkkeet ja teerapiaopit. Yhä mahtavampi lääkintävalta on keskeinen osa huumekulttuuria ja massojen sopeuttamista järjestelmään. Kulttuurinsa kadottaneille ihmisille perustetaan viihdytys- ja hoitoasemia, klinikoita ja virallisia unohduslaitoksia, joissa tekniikka eliminoi sosiaalisen jätevesiongelman. Levottomille ihmisjoukoille syötetään kasvavia annoksia tajuntaviihdettä, terapiaa, lääkehoitoa ja lopulta, kun mikään ei auta, meritokratian eliitti suojautuu pakkolaitosten saaristoon. Ongelma laitostetaan ja muutetaan tilastoiksi.

Suomen viimeinen sopeutuminen

Suomessakin ekologisia voittajia tulevat olemaan ne, jotka sopeutuvat eurokulttuuriin ja käyttävät hyväksi globaalin järjestelmän mahdollisuudet. Eurokulttuurista ja myöhemmin universaalista yleiskulttuurista kohoaa Suomen ylle uusi taivasnäky, johon kaikkea ns. kehitystä verrataan. Se määrää uuden olemassaolon hierarkian, ekologisen pyramidin. Kansantalouden, tieteen ja taiteen kehityksessä merkitystä tulee olemaan sellaisilla rakenteilla, jotka toimivat eurokulttuurissa, sosiaalista kilpailua käydään maailmankehityksen jäljittelemisestä. Uuden eliitin valta perustuu kansallisten rakenteiden hävittämiseen. Suomea alkavat johtaa maailmanmeritokraatit, jotka ovat nostaneet itsensä universaalin kehityksen asiantuntijoiksi. He keskittävät, fuusioivat ja täyttävät maan supertekniikalla, euroviihteellä ja universaaleilla kulttipatsailla. Postlokaalisen Suomen kansallissankareita ovat globaalien teknovaltojen suurjuoksijat.

Maailmankehityksen rakenteet ohjaavat jo kaikkialla Suomen kansallista kehitystä. Kaupallinen todellisuus tulee suomalaisessakin markkinaperiferiassa vaihtumaan yhä nopeammin, tuotantoketjujen välinen kilpailu kulloisistakin ekologisista resursseista kiihtyy. Suomen luonnonvarojen käyttää ohjataan yhä kauempaa, yhä säälimättömämmin ja yhä kovemmin kansan taloudellisin perustein.

Postlokaalisen talouden suurella nousukaudella Suomi sopeutetaan suurkehitykseen ja sulautetaan yleismaailmalliseen tuotanto-järjestelmään. Suomi rationalisoituu, saneerautuu ja fuusioituu universaalille tasolle. Talouden hallinnossa Suomi liitetään aluksi Pohjoismaihin, myöhemmin Euroopan Yhdysvaltoihin. Vain yhdessä Skandinavian maat kykenevät luomaan oman piilaaksonsa ja saamaan vähäksi aikaa haltuunsa jonkin markkinaraon globaalissa tuotannossa. Pohjoismaissa ei tule menestymään kuin yksi metsäraaka-aineen käyttöön keskittynyt tuotantokorporaatio, yksi kulutustavaroiden jakeluketju, yksi ravintotuotannon teknokoneisto. Seuraava askel on kulttuurinen yhdentyminen, yhteispohjoismaiset satelliitit, yhteinen kulttuuriteollisuus ja yhteinen hallinto. Suurjohtajille Suomi on käynyt liian pieneksi.

Täydellisen tuottavuuden vallitessa Suomen maatalous on kansainvälisesti tarpeet-

tomana lopetettu. Se mikä on jäänyt jäljelle on siirtynyt keskitettyjen tuotantokoneistojen haltuun. Tuotantotekniikka on täysin automatisoitu, maanviljelijöiden luokka on hävinnyt ja tilalle ovat tulleet geeniteknologit ja luonnonvarainsinöörit. Geeniteknologia on jalostanut täydelliset ravintokasvit ja valkuaisteollisuuden tuotantoeläimet. Ihminen, eläimet ja suomalainen luonto on sopeutettu suurkoneistoon. Suomessa viljellään muutamia arktisia erikoiskasveja, suurin osa viljelymaista on muutettu puupelloiksi, Itä- ja Pohjois-Suomi on kokonaan varattu puuraaka-aineen viljelyalueiksi.

Jäljellä oleva väestö on keskitetty muutamalle metropolialueelle, pääosin Helsingin seudulle. Suomen maa- ja metsätalousperiferiassa toimivat teknosysteemit, automaattiset viljely- ja korjuukoneistot. Metsätaloustutkimus on lopullisesti sopeutettu kansainvälisen metsäkoneiston vaatimuksiin, puut niin kuin eläimetkin on alistettu täydellisyyteen. Robottien suorittama viljan- ja puun korjuu edellyttää luonnon muuttamista hallituksi teknoympäristöksi, kuljetusverkostoiksi ja ilmasilloiksi. Agroteollisuuden alueelle ei tavallista ihmistä voida turvallisuussyistä enää päästää. Luonto kuuluu koneistoille.

Suomen kehitys saavuttaa maailmantason, ympäristö voidaan suunnitella täydelliseksi, vastaamaan universaaleja vaatimuksia. Kulttuurin välineet ja kulttuurin sisältö ovat Suomessa samat kuin muuallakin maailmassa, paikallinen takapajuisuus on lopullisesti hävitetty. Suomessa elää maailmanihminen, Homo Tellarius. Hän asuu ansarilähiössä, omassa asuinkennossaan. Ansarilähiössä vallitsee maailmanilmasto, kansalaisia ympäröi rajattoman kehityksen olotila. Siellä ihmisen jokaisen tarpeen tyydyttää maailmantason koneisto. Ansariympäristöön on istutettu maapallon kasvit, kansainvälinen maailmanluonto. Jokaisessa lähiössä on oma universaali kulttipaikka. Siellä kulttisuorittajat voivat laskea seppeleitä ja rukoilla universumin isää, päämiestä, avaruusheeroksia ja huippuurheilijoita. Kaikkialla hymisee lakkaamaton kehitysliturgia. Oikean tiedon ja taidon tuottavat maailmankoneistot, kulttuurin suunnan osoittavat maailmanjohtajat; heidän kanssaan suomalaiset suurkehittäjät suunnittelevat maailmantaloutta, tilastoivat maailmanvolyymeja ja järjestelevät globaaleja kehitysseminaareja.

Suurkoneistojen kehitysteknokraatit ja heitä säestävät suomalaiset uuden maailmanyhteiskunnan suunnittelijat tulevat vakuuttamaan, että geenipalvelu ja robottitekniikka eliminoivat kaikki ne ongelmat, joita 1900-luvun teollisuuskulttuureissa on syntynyt.

Maailmankulttuurin elämä

Ihmiskehityksen päätepiste

Tietoyhteiskunnan ekorakenteet tarvitsevat ihmislajin, joka henkisesti selviää totaalisella kilpailuareenalla tai sen ulkopuolella. Postlokaalisen ihmislajin on oltava puhtaaksiviljelty minäihminen, joka niin suorittajana kuin vastaanottajanakin peilaa koko olemassaolonsa omaan itseensä. Maailman keskipiste on yksilö itse, muuten globaali kansalainen tuskin tulee henkisesti selviämään omassa ympäristössään. Postlokaalinen ihminen on sosialistisen ja kapitalistisen ideologian, koko länsimaisen sivistyksen historiallinen perillinen, omille tarpeilleen elävä proteaaninen narsisti. Hänessä yhdistyy me vaadimme -työläinen, kaunainen intellektuelli ja kaiken haltuunottava meritokraatti.

Informaatio- ja viihtymisyhteiskunta tulee olemaan täynnä turhautuneita minäihmisiä, jotka taistelevat tehdäkseen itsensä kulttuurisesti merkityksellisiksi. Poliittisena vaikuttajana proteaaninen suursuorittaja yhdistää kehitysuskon ja markkinointikulttuurin. Hän on ikuisesti tyytymättömien massojen tulkki, itsekkääseen julkisuuskulttuuriin sulautunut näyttelijä. Hän elää yleisönsä hetkellisten tunteiden varassa, etsii muoti-filosofioita ja kehitysoppeja, joilla voi hankkia omaa merkitystään, kuuluisuutta, paikan tiedotusko-

neistoissa. Uutta ihmistä voidaan kutsua myös individualistiksi sanan uudessa merkityksessä. Järjestöihmisenä hän ei tunne todellista solidaarisuutta toisia ihmisiä, aateveljiä tai puoluetta kohtaan. Yhteinen organisaatio on hänelle vain esiintymispaikka, suoritusnäyttämö, ja veljeys alamaisuutta omalle teknokoneistolle; vain se voi antaa suorittajalle pysyvän paikan ekologisessa pyramidissa.

Narsismi tulee olemaan myös kulttuurinkuluttajien henkinen suojamuuri. Tarveihmisellä ei enää ole muuta päämäärää kuin täydellinen nautinto, elämysten loputon varioiminen. Postlokaalinen kulttuuri antaa palveltaville luokille yhä vähemmän mahdollisuuksia toteuttaa itseään muuten kuin kuluttamalla kulttuuria. Tavallisen ihmisen on identifioiduttava eksistentiaalisen kokijan hetkellisiin elämyksiin. Ehkä kilpailusta pudonnut ihminen ei enää jaksa elääkään todellista elämäänsä, vaan tulee pakonomaisesti samastumaan ulkopuolisiin idoleihin, sammuttamaan oman tietoisuutensa, luopumaan omasta persoonastaan.

Postlokaalinen kuluttaja voi kokonaan omistautua itselleen. Hän kehittyy, omaehtoistuu ja jalostuu ottaessaan vastaan maailmantason kulttuuripalveluja. Joka päivä hän voi etsiä ihmiskunnan yhteisiä minuuksia ja tajunnan tiloja, kokeilla uusia kansainvälisiä tunteita ja yleisinhimillisiä elämyksiä. Hän voi vaihtaa persoonallisuutta kuin muotivaatteita, etsiä vastauksia yliluonnollisilta voimilta ja vapauttaa henkensä aineellisesta todellisuudesta. Hän saa nauttia kasvavia annoksia kehitysilluusioita, tajuntasokkeja ja avaruuselämyksiä.

Vain hetkellinen proteusihminen kykenee sopeutumaan teknokoneistojen ristiriitaiseen valtakuntaan. Postlokaalisen ihmisen ympäristö, kieli ja persoonallisuus ovat muuttumassa kaksiulotteisiksi, binaarisiksi. On olemassa oma teknokoneisto ja sen vastakoneistot, suorittajat ja antisuorittajat, voittajat ja häviäjät. Tietoteollisuuden kuluttajana ihminen voi avata yhteytensä kaikkialle maailmaan tai sulkeutua omaan itseensä ja vetäytyä visiomaailmaan, epätodellisuuteen. Proteusihminen kykenee sulkeutumaan omaan lokeroonsa, mikromaailmaansa ja elämään yhdessä koko ihmiskunnan kanssa. Hän voi olla nautintoja etsivä cityihminen yhtä hyvin kuin askeettinen kehonrakentaja, hän voi suorittaa ja kuluttaa, kääntää itsensä auki tai kiinni. Postlokaalinen ihminen joutuu alituisesti etsimään selviämisreittejä, rakentamaan oman elämänsä ja yhä useammin todellisuuden korvikkeista, laitostamaan persoonallisuutensa.

Postlokaalisen kulttuurin kansalainen, tavallinen ihminen, mukautuu sukupolvi sukupolvelta vastaamaan täydellisen vaikuttamisyhteiskunnan vaatimuksia. Tiedotusyhteiskunta tuottaa oman ihmisihanteensa. Postlokaalinen tarveihminen on kuin peili, joka heijastaa takaisin suurkoneistojen vaikutusvallan. Hän vastaa kun kysytään, vaatijoiden kanssa hän vaatii kehitystä, päivähoitoa, yöviihdettä. Hänen turvakseen rakennetaan valvontakoneistot, tietorekisterit ja suoja-alueet. Kehityspoliitikot voivat alati käyttää hyväkseen hänen loputonta itsekkyyttään. Palveluihminen kuluttaa kaiken, mitä tuotetaan, hän uskoo kehitysihmeisiin, suurmiehiin ja maailmanlaajuiseen olemassaoloon. Postlokaalinen ihminen on maailmankulttuurin toteutumisen väline. Hänen varassaan jatkuu loputon kasvu, luonnon tuhoaminen ja teknologian valta. Hän ylläpitää kasvavat teknovallat ja kontrollikoneistot, häntä varten syntyy täydellinen mukavuuskulttuuri.

Suursuorittajat

Postlokaalisen maailmankulttuurin ekologinen voittaja on suursuorittaja, joka kykenee pitämään käynnissä ylikansalliset teknosysteemit ja tietokoneistot. Suursuorittajat ovat tieteellis-teknisesti täydellisiä ihmisiä, jotka seulotaan, kloonataan ja muokataan erikoislaitoksissa. Maailmantason koneistoihmiset tuottavat kulttuurin, tieteen, taiteen ja viihteen. Valiosuorittajat johtavat maailman tapahtumat, tuotantoprosessit, eliminoivat ongelmat. He ottavat vastuun maailmankaupasta, luonnonvarojen valvonnasta ja maailmanjärjestelmän vastustajien eliminoimisesta. Maailman korkeimmin koulutetut tiedemiehet tutkivat ja suunnittelevat täydellisen elämän. Suorittajat kirjoittavat ja ohjaavat maailman katselluimmat videofilmit, soittavat ja tanssivat TV-festivaaleissa, joita seuraavat miljardit

kansalaisyksilöt. He voittavat olympiakisat ja tietokoneottelut. Postlokaalisessa maailmassa suorittajat palvelevat kuluttajia. He hallitsevat palvelutiedon, geeniteknologian, tietokoneohjelmat ja valvontaverkostot.

Suurmeritokraatti istuu sisällä kaikissa keskitetyissä teknosysteemeissä. Hän organisoi suorituksia, mittaa, luokittelee ja lajittelee lapsia, koululaisia, opiskelijoita, työvoimaa, eläviä ja kuolleita. Hän tuottaa suurihmisiä, huippu-urheilijoita ja länsimaisia elämänkilpailun voittajia. Suurmeritokraatti pystyttää tehokkuusorganisaatioita, kulttuurikeskuksia ja kehityspalatseja, suunnittelee maapallonlaajuisia toimintastrategioita ja tiedotusiskuja, johtaa informaatiosotaa. Ekologinen voittaja saneeraa, keskittää ja fuusioi, hän luo maailmanmarkkinoita ja globaaleja talousalueita, rakentaa kaapeliverkostoja, satelliitteja, taivaskanavia ja kuuohjelmia.

Globaalin kulttuurin suurihminen on nostanut itsensä universaalille tasolle, maailmankehityksen esitaistelijaksi. Kehitysjohtajana hän puhuu massoille, maailmanlaajuisen asiantuntemuksen edustajana, joka on huolissaan koko ihmiskunnan kehityksestä. Suurmeritokraatin kehityspatsaat nousevat avaruuteen. Hän vaatii kansainvälisiä kehitysohjelmia, globaaleja suunnitelmia, maailmanhallintoa; hän kehittää maailmanhuoltoa ja tyydyttää maailmanmassojen kehitystarpeita. Suurjohtaja ei hyväksy kansallista takapajuisuutta, hän eliminoi ympäriltään kaiken, mikä ei täytä globaaleja kehitysvaatimuksia. Maailmantason suurihminen on ottanut vastuun massojen elämästä ja kuolemasta, hän on valtuuttanut itsensä suunnittelemaan uuden maailman ja täydellisen tulevaisuuden.

Postlokaalisessa yhteiskunnassa ekologista koneistoa pyörittää länsimaisen sivilisaation perimmäinen ihmisidoli, elämänkilpailun voittaja, joka on lyönyt maahan kaikki lähimmäisensä. Globaalista kilpailukulttuurista loppuu ihmisten välinen syvällisempi yhteys ja kanssakäyminen. Sosiaaliset siteet ovat vain hiekkalaatikkosuhteita, yhä tilapäisempiä kertakäyttökontakteja, hyötysolidaarisuutta, satunnaista puheterapiaa tai seksuaalista vaihtelua. Tehokkuuskoneistot tuottavat systemaattisesti vain yksittäistaistelijoita, joilla ei ole paikallisia tai yhteisöllisiä siteitä. Työpaikan elämänpiiri on sekin vain kilpailuareena, jonka päässä häämöttää globaali ura ja yhä laajemmat tulevaisuuden illuusiot. Suoritusihminen ei milloinkaan enää voi pysähtyä johonkin »paikallistasolle».

Ekologisia voittajia ovat ne, jotka yhä häikäilemättömämmin nousevat suorituskoneistoissa, osaavat vaikuttaa, myydä, pelata ja alistaa massat oman teknosysteeminsä valtapiiriin. Tulevaisuuden kulttuurissa eivät ole vastakkain yhteiskuntaluokat, vaan eri alojen keskitetyt koneistot, jotka käyvät valtataistelua globaalin kulttuuri ympäristön resursseista, yhä harvemmiksi käyvistä vaikutuspaikoista ja suoritusasemista.

Teknokulttuurin ihmistuotannossa on väistämättä otettava käyttöön kaikki tieteellistekniset hallintakeinot, geenimanipulaatio, ruumiin ja psyyken lääkkeet. Globaalit kilpailukoneistot eivät tunne eettisiä ongelmia, pakkosopeutuminen sanelee käytännön ratkaisut ja eliminoi moraaliset ongelmat. Suurjärjestelmissä yksityisellä ihmisellä ei enää ole todellista vastuuta mistään, ei naapureistaan eikä perheestään, ei yhteiskunnasta eikä isänmaasta. Ekosysteemi ei suosi ihmistyyppiä, joka yhä elää paikalliskulttuurien eettisten normien mukaan tai on henkisesti kiinni lokaalisen yhteisön sosiaalisissa rakenteissa. Myös B-ihmiset on eristettävä omiin asuinsoluihinsa, hallittavalla massalla ei saa olla käsitystä muusta ympäristöstä kuin siitä, minkä tajuntavälineet tuottavat.

Postlokaalin tietoyhteiskunnan vaikuttajat luovat elämysteollisuuden henkilökultteja. Tiedonvälittäjä on ottanut haltuunsa aatteen ja johtajan; hän välittää johtajan sanoman massoille ja tulkitsee kulttien pyhimmän merkityksen. Tiedotusmeritokraatti rituaalistaa tajuntakultin ja suoritusidolien palvonnan, täyttää globaalin tietoisuuden kuvitelmilla, rakentaa totaalisia kehityskuvia, loitsuaa maailmanuutisia. Informaatiosokkien ja tiedotus rituaalien tulee niidenkin kaikkialla saavuttaa maailmantaso. Suurin tiedonvälittäjä on tajuntasamaani, joka lumoaa yhä suurempia ja suurempia katsojamääriä. Tiedotustekniikka seuraa yhä johdonmukaisemmin totalitarismin jalanjälkiä. Se tukee globaalia yhtenäisyyttä ja keskitettyä kulttuurijärjestelmää. Suomikin tulee elämään kansainvälisen uutisteollisuuden sykkeessä. Kaikkialla ihmisen ympäristö on maailmantapahtumia, maailmanmuotia, globaalia tietoisuutta.

Avaruusajan informaatiokoneistossa nousevat uudet suoritus- ja tiedostomeritokraatit,

informaatiotähdet, TV -johtajat, satelliittijumalat, rocksamaanit ja maailmannäyttämöiden suoritusidolit. Uusien kulttuurityyppien perusmallit löytyvät jo nyt maailman televisiolähetysten ihmisgalleriasta. Taloudellisten, poliittisten ja uskonnollisten johtajien tulee ensisijaisesti olla visiovaikuttajia, vastata massojen globaaleja mielikuvia oikeista universaaleista roolipersoonallisuuksista. Delokaalisella kulttuurikaudella vaikuttajia olivat kansalliset kehitysihmiset ja isänmaahahmot, joissa kiteytettiin kansakunnan historia. Maailmankulttuurin johtajia ovat ne, joihin samastetaan globaali rajattomuus ja kansojen ykseys.

Tajuntatodellisuus

Kovan teknologian ja keskitetyn kontrollin vastapainoksi B-ihmisille luodaan sijaistoimintoja, epätodellisuuskulttuuria ja pehmeää narsismia. Tulevaisuuden kulttuurissa yhä keskeisimmäksi käy tajuntakultti, ihmismielen haltuunotto. Tajuntakultin riittikoneistot luovat illuusioita ja elämyksiä. Ne ohjaavat, mitä ihmismassat kulloinkin ajattelevat, mikä on oikeaa tietoa, elämänfilosofiaa tai maailmantason taidetta; mikä on televisiotapahtuma, jonka jokaisen maailmankansalaisen täytyy nähdä. Kuluttavat joukot voidaan pitää rauhallisina tajuntateollisuuden, huumeiden ja kaikille elämänaloille ulottuvien palvelukoneistojen avulla.

Uudessa maailmassa kulttuuri on arkitodellisuuden hävittämistä, vetäytymistä visiomaailmaan. Kulttuurin tehtävänä on toimia vallan välineenä, sitä tarvitaan suorittajien suurtekojen mytologistamiseen ja ympäristöstään vieraantuneen B-luokan kansalaisen eliminoimiseen, unohtamiseen. Kulttuuririiteillä sammutetaan tarveihmisen tajunta, ohjataan hänet epätodellisuuteen, elämään ulkopuolista visioelämää. Kulttuurilla on sama tehtävä kuin huumeilla.

Tulevaisuuden ihmisen virikeympäristö kanavoituu enää kahteen suuntaan: läsnäoloon ja poissaoloon. Läsnäoloinformaation avulla kuluttajille syötetään tieto siitä, mitä ulkopuolisessa ympäristössä tapahtuu, poissaoloinformaatiota tarvitaan olemassaolosta katoamiseen, oman ympäristön unohtamiseen. Maailmanviestinnästä yhä suurempi osa tulee olemaan uutisia ja viihdettä. Tavallisen ihmisen ympäristössä kaikuvat herkeämättä informaatioriitit ja tajunta teollisuuden folklore, todellisuus ja epätodellisuus. Tiedotusvälineet ovat kuin sampo, joka ei milloinkaan tyhjene, sen ympärillä loitsuavat tietäjät ja laulavat samaanit. Ehtymätön tietosampo täyttää massojen tajunnan ja tarjoaa loputtomasti matkoja tämänpuoleiseen ja tuonpuoleiseen olotilaan.

Totaalisessa maailmankulttuurissa huumekauppa on kokonaisuudessaan laillistettava ja otettava viralliseen valvontaan kuten viina tai psyyken lääkkeet. Huumeteollisuus täydentää kulttuuriteollisuutta.

Tajuntakultissa yhdistetään tieteellis-tekninen maailmankehitys ja informaatioteknologian vaikutusmahdollisuudet ihmislajin uskonnollisiin tarpeisiin. Uusi kultti korostaa meritokratian evolutionistisia perusmyyttejä ulkoa ohjatun ihmisen henkisestä kasvusta ja minän rakentamisesta. Tajuntateollisuuden aineksista kuluttava ihminen luo omaa persoonallisuuttaan ja etsii yksilöllistä minuuttaan. Tajuntakultti tulee korostamaan ihmislajin yhteistä perintöä, ihmiskunnan samuutta ja ihmismielen rajattomuutta. Sakraaleja symboleita ovat universaalius, kosminen tietoisuus, jakamaton maailmanolemus. Ahtaiden etnisten uskontojen tilalle masinoidaan jumalaykseys, joka yhdistää kaikki kansat ja erilaiset uskonnolliset ajattelutavat. Myös uskonnon täytyy sopeutua globaaliin kulttuuriympäristöön ja tarjota elämysten kuluttajalle uskottavia selityksiä ihmisen yksilöllisen olemassaolon merkityksestä. Tajuntakultin on ylläpidettävä ehdotonta uskoa yhtenäiseen tieteellis-tekniseen maailmankehitykseen, mutta toisaalta annettava yhdenmukaisessa maailmankulttuurissa elävälle ihmiselle oma yksilöllinen merkityksensä, perimmäinen arvonsa.

Universaalisuuden vaatimus pakottaa suulattamaan yhteen nykyiset ns. korkeauskonnot. Maailmankansalainen ei enää voi uskoa, että mikään nykyisistä uskonnoista ja

kirkoista omistaisi maailmankaikkeuden jumaluuden. Toisaalta yksityisen ihmisen uskonnollinen palkitseminen käy yhä vaikeammaksi. Menestyäkseen maailmanuskonnon on tarjottava ihmiselle yhä voimakkaampia yksilöllisiä elämyksiä ja tajunnan tiloja. Tajuntavälineet ovat jo olemassa, on vain muutettava selityksiä paratiisista. Tieteellis-tekninen huumekulttuuri tulee postlokaalisessa maailmassa niin psyykkisesti kuin uskonnollisestikin välttämättömäksi. Postlokaalista kulttuurijärjestelmää ei voida pitää pystyssä ilman kaikenkattavaa tajuntakulttia.

Tajuntakultti ja kulttuurihuume leviävät kaikkiin postlokaalisen kulttuurin rakenteisiin. Massaihmisille tullaan markkinoimaan elämysteollisuuden rajaton vapaus ja tajunnan kertakäyttökokemukset. Maailmannäyttämölle ilmestyvät uudet tieteellis-tekniset samaanit. Tajuntateollisuuden koneistoissa psyyken insinöörit luovat ihmiskunnalle kokonaan uusia mielen ulottuvuuksia ja sielunmatkan kokemuksia. Uudella riittitekniikalla ihmissielutkin voidaan ottaa kokonaan maailmanuskonnon haltuun. Nykyiset korkeauskonnot ja niiden ihanteet menettävät uskottavuutensa. Lähimmäisiä ei ihmisellä enää ole, tajuntateollisuus ja psyyken lääkkeet voivat korvata paratiisikuvat. Tajuntakultin varjossa kalpenevat paikallisen ihmisen sosiaaliset ja uskonnolliset arvot, käsitykset onnesta ja iankaikkisuudesta.

Tieteellinen ihmissielun käsittely, uusi transsitekniikka, antaa tajuntakultin samaaneille uskonnollisen vallan niin kuin keskiajan kirkolle. Tajuntateollisuus on instituutio, jota ilman suurin osa ihmiskuntaa ei enää tänä päivänä voi elää. Kulttuurihuumeen annoksia on jatkuvasti lisättävä ja erilaisia mielenriittien muotoja voimistettava; muuten ihmisen tekemä taivas lakkaa kiinnostamasta. Tajuntakultti tulee kenties lopullisesti hävittämään kirjoituksen ja kirjallisen vaikuttamisen. Ihminen opetetaan kokemaan kuvilla ja audiovisuaalisilla elämyksillä. Teknoäänistä, visioista ja tajuntamusiikista tulee uusi äidinkieli, universaali kommunikaation muoto, jota ymmärretään kaikkialla avaruuskulttuurin imperiumissa.

Haltuun otettu elämä

Keskitetyssä maailmankulttuurissa ihmiselämä otetaan kokonaan järjestelmän haltuun. Kaikille lapsille annetaan sama maailmantason peruskoulutus ja kansalaiskasvatus. Kaikkialla toimii sama tieto ja tekniikka, yhteinen tekniikan ja massaviestinnän kieli. Koulutuskoneistot ovat kehittyneet maailmantasolle. Lapset testataan, lajitellaan ja luokitellaan tieteellis-teknisellä tarkkuudella jo syntymästä lähtien, jokaiselle kansalaiselle suunnitellaan ja ohjelmoidaan turvallinen elämänkaari lapsuudesta vanhuuteen. Kasvukykyiset lapset liitetään ihmiskuntaan ja heille annetaan oma identiteettinumero. Lasta ympäröi täydellinen kasvatus- ja terveyshuolto; hänen kehityskykynsä otetaan järjestelmän käyttöön.

Tieteellis-teknisesti täydelliset tuotantolaitokset tuottavat maailmantason suorittajat, johtajat, taiteilijat ja urheilijat. Lasten jokaista kykyä varten perustetaan kehityskoneisto. Kansalaisen ei enää anneta elää alikehityksen tilassa. Hän ei saa kuluttaa ilman tarvekoulutusta, ei katsoa TV:tä ilman viestintäkasvatusta, ei kulkea luonnossa ilman tutkintoa ja kansainvälisiä valmiuksia. Jokainen asetetaan oikealle paikalleen globaalissa hierarkiassa. Puberteettikriisejä ei enää ole, tuskalliset valintatilanteet on ihmiselämästä poistettu. Yhteiskunnassa ei enää ole tyytymättömyyttä, kateutta eikä väkivaltaa. Ihmistuotanto ei voi enää epäonnistua.

Maailmantason koulutuskeskuksissa kokemaan omistautuville kansankerroksille opetetaan yhä vaativampia nautintoja, heidän elämyskykynsä harjaannutetaan ottamaan vastaan ulkoa tuotetun kulttuurin kaikki vivahteet. Palveltava kansa luokitellaan erilaisiin kuluttajaryhmiin, kaikille kulttuurituotannon aloille koulutetaan riittävästi vastaanottajia. Näin kulutuksen ohjailu saadaan tieteellisteknisesti täydelliseen kontrolliin. Suorittajien ja vastaanottajien kasvattaminen tulee olemaan tietoyhteiskunnan vaativimpia tehtäviä. Postlokaalisessa kulttuurissa se työllistää enemmän teknokoneistoja kuin mikään muu tuotannonala. Tieteellis-teknisesti täydellisten erottelu-, trimmaus- ja valvontakoneistojen

rakentaminen antaa suursuorittajille yhä uusia ja uusia haasteita, päämääriä, elämäntehtäviä. Kolmannessa teknologisessa vallankumouksessa on luotava jälleen uudet kulttuurikoneistot.

Postlokaalin kulttuurin ihminen sulautuu lapsesta lähtien ulkopuoliseen universumiin. Hän elää mukana maailmantapahtumissa, tiedotusriiteissä ja kampanjoissa, oppii ottamaan vastaan päivän elämykset. Lapsi leimautuu television, stereoiden ja tietokoneiden välittämään todellisuuteen. Hän kokee ympäristönsä yhdessä kulttuurinsuorittajien kanssa, kuuntelee muotimusiikkia, jota on tuotettu kaikkia maailman lapsia varten, seuraa mukana ihmiskunnan omien videosankarien seikkailuissa, samastuu yhteisiin idoleihin ja omaksuu universaalit symbolit. Hänen lapsuudenkokemuksensa yhdistyvät maailman kaikkien lasten kokemuksiin.

Kuinka elää postlokaalisen kulttuurin tavallinen ihminen? Aikuisena palveluyhteiskunnan kansalainen asuu ansarilähiössä, omassa kotimoduulissaan visiovälineineen ja kotitietokoneineen. Asuntokennoja tuottavat robottitehtaat, jotka aikaisemmin valmistivat autoja. Kotimoduuli ei ole suuri, sillä tietoyhteiskunnassa ihminen ei enää tarvitse huonekaluja. Elintasoksi riittävät huipputekniset tajuntavälineet ja manipulaatiotuoli, josta voi hallita näppäimistöt. Ergonomisesti oikein suunnitellun tuolin saa tarvittaessa vuoteeksi, palveluihmisen nukkuessa seuraa informaatiota hänen kotitietokoneensa. Omassa kotisolussaan kansalaisyksilö käsittelee palvelutietoa. Hän valitsee perus-, valinnais- ja erikoispalveluja, joita eri alojen teknokoneistot tuottavat, ohjelmoi elämänsä eteenpäin, tallettaa itsestään kokemus tietoa oman tietokoneensa muistiin.

Maailmankansalainen valitsee kulttuurikokemuksensa henkilökohtaisista kulttivälineistään. Hän ajattelee kansainvälisellä koodikielellä ja videokuvilla. Tajuntavälineillään hän simuloi kotimoduulinsa seinille neliulotteisen visiotodellisuuden. Omassa visiomaailmassaan hän voi seurata ihmiskunnan tärkeimmät tapahtumat ja tiedotusrituaalit, tehdä matkoja avaruuteen ja retkiä koskemattomaan luontoon. Maailman suurimmat muusikot soittavat hänet uneen ja maailman korkeatasoisimmat tiedemiehet ajattelevat ajatuksia hänen puolestaan. Informaatiomaailmassaan hän voi samastua omaan visiosankariin, äänestää omaa huippupoliitikkoa ja omistaa oman huippu-urheilijan.

Joka päivä kuljetusrobotti tuo palvelukansalaisen kotimoduuliin huoltokapselin, jonka sisällön hän on tietokoneellaan suunnitellut ja tilannut. Se sisältää päivän materiaalipalvelut, ravitsemuskeskuksen terveysannoksen itseruokintaa varten. Videovalintaoppaista hän voi tilata joka päivä uuden lookin ja uuden pillerin. Kulttuuripalveluista hän löytää ennen kokemattomia elämyksiä ja samanistisia ulottuvuuksia. Hänen kokemuksensa sulautuvat suursuorittajien elämään. Hän iloitsee sankarien mukana ja itkee, kun maailman ihmisjumala haudataan.

Itseään kehittävälle ihmiselle luodaan tajuntatiedettä, elämys tekniikkaa ja kuvitteluoppaita. Kulttuuriteollisuus tuottaa kasvavat määrät metatodellisuutta eritasoisille kuluttajaryhmille, tajunnanvirtakirjallisuutta niille, jotka vielä lukevat, visiomyyttejä ja kuuloelämyksiä, seksi ja kauhukokemuksia. Kaikki ihmisen tarpeet tutkitaan ja tyydytetään. Olemassaolon selittää elämysfilosofia.

Satelliittiajan ihminen tulee nauttimaan maailman korkeimmasta taiteesta, maailman suurimmista yhteiskunnallisista valtariiteistä ja valioyksilöiden suoritusnäytelmistä, inhimillisen suorituskyvyn olympialaisista, jotka säännöllisin väliajoin pysähdyttävät koko ihmiskunnan. Elämysteollisuudella ei ole mitään rajoja. Visiomaailmassaan palveluyhteiskunnan jäsenet voivat kokea kaiken astumatta ulos lokerostaan. Todellista luontoa tai erilaisia vieraita kansoja ei ole olemassakaan. Maailman yhdenmukaistuessa tajuntateollisuus korvaa todellisuuden, sitä mitä ei enää ole, ei ihminen tarvitse.

Postlokaalisessa yhteiskunnassa vastaanottajat vapautetaan oman kulttuurinsa taakasta. Heidän ei tarvitse enää osallistua eikä elää yhdessä naapuriensa kanssa, ei järjestää häitä tai omaistensa hautajaisia, ei ylläpitää yhteisöllisyyttä niin kuin paikalliskulttuurien aikakaudella. Tavallisen ihmisen elämänkaari tai hänen työnsä ei enää ole kulttuuria. Paikallisten tapahtumien tilalla ovat täydelliset suoritusnäytelmät. Tavallinen kansalainen voi osallistua maailmanmestarin elämänkausiriitteihin, suurihmisen virkaanastujaisiin. Maailmantason sankaripaarin häissä hän voi kokea täydellisen rakkauden,

maailmanjohtajan hautajaisissa täydellisen ihmisen elämäntyön. Suorittajat ottavat suorittaakseen ihmisenä olemisen velvollisuudet.

Haltuun otettu ihminen voi elää täydellisesti vieraan elämän. Palvelukansalainen ei kuluta luontoa, ei käytä valvomattomasti ruokavaroja eikä tuhlaa energiaa. Hän ei lakkoile tehtailla eikä marssi kaduilla. Kun kehityskulttuurin ihminen on kuluttanut kaiken, mikä hänelle on sallittu, hänen henkilökohtainen koodinumeronsa poistetaan suurtietokoneesta.

Loppusanat

Rakennemuutos tulevaisuuteen

Rakennemuutos tulevaisuuteen on jo käynnistynyt. Selityksiä antavat kansainväliset euroteknikot ja EEC- poliitikot, pohjoismaiset robottitehtailijat, taivaskanavien toimitusjohtajat. Monikansalliset mammutit ovat saaneet rinnalleen ylikansalliset suurorganisaatiot, jotka rakentavat Euroopan Yhdysvaltoja, mannermaisia teknokeskuksia ja hallituspalatseja. Suomalainen elämänmuoto yhdennetään naapurimaiden elämänmuotoon. Suomi on kasvukoneisto, kansainvälistä kulutuskysyntää, tuonnin ja viennin volyymeja. Suomi on kaupparekisteri ja valtionkalenteri, virkamiesorganisaatio, ketju maailmantason palvelukeskuksia, city-centereitä. Suomi on kehityspoliitikkojen vaalinäytelmä, presidentti. Maan erottaa muista maista presidentin nimi ja TV-imago.

Yhdistynyt, fuusioitunut ja monikansallinen Suomi on eurosuomalaisten avaruusasema, kansainvälinen hoitokoti. Siellä jokainen suomalainen saa ikiomaksi täsmälleen samanlaisen hittilistan, stereon; aurinkolasit ja farkkuhousut. Saman syntymän, samat läksyt, yhteisen toimenkuvan, maailmanihmisen elämänohjelman. Suomalainen meikki, afrokampaus ja naistenlehti saavuttavat kansainvälisen tason. Suomalainen äiti, isä ja koko lapsiperhe pääsevät yhteiseen ihmiskuntaan. Heidän sieluunsa puhalletaan yksi henki, yksi usko ja yksi tietoisuus olemassa olevasta todellisuudesta. Suomalainen luonto muutetaan vastaamaan kansainvälisiä kehitysvaatimuksia. Se mikä ei muutu, hävitetään. Se mikä ei kasva eikä kehity täydelliseksi, poistetaan tulevaisuudesta. Edessä on täydellisen ihmisen aika.

Rakennemuutoksen laki on yksinkertainen. Kun kaikki kansat ja valtiot sopeutuvat samaan ympäristöön, niiden kulttuurin kaikki rakenteet muuttuvat samanlaisiksi. Maailmankulttuurin rakenteet toimivat vain maailmankulttuurissa. Ihmisen historiassa on tullut aika, jolloin pikkuvaltiot hävittävät kilpaa oman tulevaisuutensa ja olemassaolonsa perustan. Sopeutumisesta, yhdenmukaistumisesta ja maailmankulttuurin matkimisesta on tullut sankariteko, suuruuden automatiikkaa. Niin suuressa kulttuurissa ei enää voi olla pieniä ihmisiä, pieniä kansoja eikä tarpeettomia valtioita. Ja yksinomaan sen vuoksi, että länsimaisessa kulttuurissa on aina ollut tärkeintä ja pysyvintä kaikki se, mikä pitää yllä voittajien hierarkiaa, ekologista pyramidia.

Kulttuurin menneisyys on lyhyt. Omaehtoinen kulttuuri, suomalaisuus tai karjalaisuus ei periydy, se on siirrettävä tuleville polville. Mutta mitä omaa kulttuuria siirtää yhteiskunta, joka kyllä uskaltaa alistaa luonnon, muttei kykene valvomaan teknistä kehitystä. Siirretäänkö tuleville sukupolville kansainväliset tavarat, eliittiluokkien kansainväliset selitykset, kuuohjelmat? Suomalaisuus on institutionaalistettu kulttuurimyytiksi, jonka tulisi elää postlokaalisissa koneistoissa, jatkuvan kasvun ja loputtoman kehityksen maailmassa.

Peltoviljely-yhteiskunta synnytti luontoa hallitsevan ihmisen, jonka ekologinen turvallisuus perustui ympäristön pysyvään muuttamiseen, yhä tehokkaampaan ja raskaampaan

työhön, tulevaisuuden rakentamiseen, organisaatioon ja järjestykseen. Uusi delokaalinen yhteiskunta tarvitsi talonpoikaista puritanismia ja orastavaa dehumaanistamisen oppia, porvarillista sivistyskäsitystä. Talonpoikaisyhteiskunnasta lähtien sopeutumattomat ja yhteisönsisäiset vastustajat, syntiset, epäpuhtaat, väärin ajattelevat voitiin sysätä syrjään. Alkavissa organisaatioyhteiskunnissa sosiaalinen, poliittinen ja kulttuurinen vastaihmisten luominen oli välttämättömyys. Poliittisten uskontojen aikana syntyivät kuriorganisaatiot, yhtä jalkaa marssivat armeijat, keskitysleirit ja poliittiset jumalat. Usko yhteen järjestelmään.

Tänä päivänä totalitaarisia poliittisia liikkeitä pidetään menneisyytenä. Mutta voiko omasta perinnöstään vapautua yhteiskunta, jossa vallitsee täydellinen tieteellis-tekninen rationaliteetti ja täydellinen luonnonhallinta, jota ohjaavat globaalit markkinavoimat ja maailman täydellisimmät ihmiset. Voisiko länsimainen kulttuuri irrottautua imperiumien perinnöstä? Kasvava maailmankulttuuri tulee toimimaan vain yhdenmukaistamalla, alistamalla ja valvomalla ihmistä, koko olemassaoloa, ja eliminoimalla järjestelmään sopeutumattomat niin kovilla kuin pehmeillä menetelmillä. Onko muuta vaihtoehtoa?

Muutaman vuosikymmenen kuluttua Suomen rakenteet toimivat vain Euroopan Yhdysvalloissa. Maata hallitsee kansainvälinen eliitti, joka ei ole koskaan kuullutkaan suomalaisesta kulttuurista, jolle suomen kieli on yhtä säälittävä kuin saame, savo tai eesti. Superihmisissä suomalainen menneisyys voi herättää myötätuntoa, historiallista kaihoaja kauniita sanoja. Mutta kuolleita rakenteita ei herätetä eloon eikä kuollutta kulttuuria siirretä tuleville polville.

Keskitettyjen valtiokulttuurien synty on historian väkivaltaisin ajanjakso. Poliittiset kehitysuskonnot ovat rakentaneet diktatuureja, joissa tavallisen ihmisen elämä on otettu järjestelmän haltuun. Delokaalinen rakennemuutos etenee nykyisissä kehitysmaissa, suurinta osaa kolmannen maailman maita hallitsevat sotilaat tai totalitaaristen organisaatioiden yksinvaltiaat. Voisivatko ylikansalliset teknovallat rikkoa keskitetyt valtiojärjestelmät, niiden sotakoneistot, poliittiset vankilat ja valtiokultit? Tekisikö kaupan vapaus ja ylikansallisuus lopun siitä hyödystä, josta kansallinen elintilaoppi on kasvanut? Kävisivätkö valloitus sodat ja rajariidat hyödyttömiksi, jos kaikilla valtioilla olisi yhteinen talous ja yhteinen kulttuuri? Eikö väkivaltaoppeja enää tarvittaisi? Silloin maailmankulttuurista voisi syntyä uusi utopia.

Mutta mikä voi estää, etteikö uusi maailmankulttuuri toista delokaalistuneiden kansallisuusvaltioiden historiaa ja päädy lopulta samanlaisiin kaikenhallitseviin järjestelmiin kuin kansallissosialismi tai kommunismi. Kovenevassa teknoympäristössä katoaa lopullisesti pienyhteisöjen inhimillinen perintö. Sosiaalisuus on sekin ollut lokaalista, vastuuta ihmisistä, jotka elivät samassa kylässä tai kansallisuusvaltiossa. Teknovalloilla ei enää ole paikallista vastuuta, ne käyvät kilpailua ilman rajoja. Oman teknovallan ulkopuolella maailmanihminen ei kenties enää löydäkään ammattitovereita eikä koe työtätekevien solidaarisuutta. Markkinatalouden etiikka ja huumekaupan moraali tunkeutuvat myös ihmistenvälisiin suhteisiin. Suorittajia voivat yhdistää vain suurteknologia ja valvontajärjestelmät. Kulttuuri erottaa voittajat ja voitetut, maanomistajat ja maattomat.

Kansallisen fasisminjalanjäljille syntyy tehokkaiden ihmisten elintilaoppi. Rajallisessa maailmassa vain voittajilla on oikeuksia. Luonnonvarojen ehtyessä ihmislajin säännöstely tulee moraalisesti hyväksytyksi, mitään ei enää voida jättää valvonnan ulkopuolelle. Ekologinen fasismi on jo olemassa, tarvitaan vain johtaja, jonka ympärille voittajat kerääntyvät.

Suorittajien kulttuurijärjestelmässä joudutaan kysymään, kuinka paljon todella tarvitaan kuluttavia massoja ja suurriittien katsojia. Väkiluvulla ei enää ole samaa merkitystä kuin kansallisuusvaltioissa. Miljoonilla ei ole käyttöä. Mitä teknovallat tekevät vanhuksilla, sairailla ja liiketaloudellisesti hyödyttömillä väestöryhmillä? Mitä ylipäätään tehdään ihmisellä, joka muuttuu teknisesti, sotilaallisesti ja tiedollisesti tarpeettomaksi?

Ympäristön saastuminen, ravinto-ongelmat, aids-taudit ja huumeet tarjoavat uusille rotuopeille moraalisen kasvualustan. Mitä tehokkaammin luontoa saastutetaan, sitä väistämättömämmin keskitetyt teknokoneistot ottavat haltuunsa myös ympäristöongelmat. Teknokulttuuri ruokkii itse itseään, ylläpitää korjausmekanismejaan ja lopulta ottaa

haltuunsa koko ekosysteemin. Näin syntyy lopullinen pelastusoppi. Hyödyttömien ihmisryhmien luonnonkulutus on minimoitava ja ihmiskunnalle elintärkeiden teknovaltojen turvallisuus maksimoitava.

Epätäydellinen tulevaisuus

Kaikki yhteiskunnat, jotka ovat eläneet yli oman maantieteellisen alueensa resurssien, ovat rappeutuneet ja tuhoutuneet idän kauppadynastioista muinaisen Rooman imperiumiin. Omavaraistaloutta eläneet paikalliskulttuurit ovat jääneet jäljelle. Samalla tavallako siis päättyisi länsimaisen kehityskulttuurin hybris?

Kulttuuriekologian näkökulmasta omaehtoinen kulttuuri on yhteiskuntien ekologista itsenäisyyttä. Sopeutumalla ulkopuoliseen teknoympäristöön ja delokaalisiin resursseihin Suomikin sulautuu rakenne rakenteelta maailmanjärjestelmään. Hämäläisyys, savolaisuus ja karjalaisuus eivät synny uudestaan. Mutta mikä voi muuttaa sopeutumisen suunnan? Meritokratia toteuttaa länsimaisen sivistyksen vuosisataista ajatusta loppuun suunnitellusta, täydellisestä kulttuurista, globaalista kulttuuri-imperiumista, jossa ihminen ja luonto on järjestelmän valvonnassa. Täydellinen kulttuuri tullaan toteuttamaan, ellei maapallolta uhkaa loppua energia, öljy ja muut luonnonvarat. Siinäkö on paikallisen ihmisen toivo.

Maapallolla tapahtuu ekokatastrofi! Vaihtoehtoisen tulevaisuuden voisi silloin kuvitella tällaiseksi. Öljyn loputtua maailmantalous pirstoutuu ja yhteiskunnat alkavat elää ekologisesti kestävää paikallistaloutta omien resurssiensa varassa. Paikalliset yhteisöt ja talousmaakunnat kehittävät itsenäisiä teknisiä ratkaisujaan, jotka toimivat heidän elinalueillaan, sopeuttavat elämänmuotonsa ympäröivään luontoon. Uudet paikallisyhteisöt luovat oman tiedon järjestelmänsä, ihmiset alkavat jälleen puhua toinen toisilleen omaa kieltä. Maailmaan palaa luonnon ja kulttuurien moninaisuus. Ihmisten olemassaolon arvojärjestys rajoittuu paikallistasolle.

Alkaisiko ekokatastrofista rakennemuutos takaisin pienyhteisöihin? Automatiikka ja elektroniikka pystyvät vapauttamaan ihmisen pakkotahtisista suorituksista ja siirtämään työn jälleen paikallistalouksiin. Voidaan kuvitella, että tulevaisuudessa tehdas on kuin tiheään rakennettu omaehtoinen ryhmäkylä, jossa ihmiset asuvat ja tekevät työtä »verstaissaan» tai toimistossa omassa kodissaan. Työrytminsä jokainen voi määrätä itse. Vaikka jokainen tekee tai valvoo vain osaa jostakin suuremmasta kokonaisuudesta, sisäinen tiedotusjärjestelmä koordinoi työt ilman liukuhihnoja. Vanha keskitetyn tuotantolaitoksen malli häviää, mammuttimaiset energiaa tuhlaavat teollisuuskompleksit revitään alas ja muutetaan yhteisöiksi omaehtoisia ihmisiä, ei maksimaalista tuotantoa varten. Yhteiskunnat tuottavat itse suurimman osan siitä, mitä ne arkielämässään tarvitsevat. Massatyönä tehty tavara menettää sosiaalisen ja taloudellisen arvonsa.

Vaikka luottaisimmekin siihen, että teknologia ratkaisee energiakysymykset ja käyttöön voidaan ottaa pysyviä voimanlähteitä, niin tuskin mikään uusista energiamuodoista voi ylläpitää autoyhteiskuntaa, joka syntyi fossiilisten polttonesteiden kaudella. Yhteiskuntien on sopeuduttava enemmän paikoilleen, toisenlaiseen kulttuurijärjestelmään kuin teollisen vallankumouksen ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa. Uuden paikallisen yhteiskunnan rakentaminen toisi työtä ja vapauttaisi ihmisen keskitetyistä koneistoistaan. Ja päinvastoin kuin delokaalisessa yhteiskunnassa, kulttuurisesti toisarvoista olisi sellainen, mitä paikallisyhteisö ei pystyisi itse tuottamaan.

Yhteiskunnallisesti siirtyminen energiansäästökulttuuriin voi onnistua. Teollisuusmaissa ryhdyttäisiin rakentamaan ekologiayhteiskuntaa. Tieto- ja taitoteknokratia saisi loputtomasti uusia tehtäviä suunnitellessaan paikallisia aalto- ja tuulivoimaloita, purjelaivoja, ekotaloja, säästöohjelmia ja -teknologiaa. Ihmisen elinympäristö rakennettaisiin jälleen kerran uudestaan. Ihmisellä olisi uusia päämääriä, luotaisiin uutta informaatiota, paikallista kulttuuria.

Keskitetyt järjestelmät ja teknokoneistot tuhoutuisivat, metropolit hajoaisivat. Uusi

Atlantis vaipuisi lopullisesti mereen. Kansainvälinen kehityskultti romahtaisi ja pakkokasvun rituaalit jäisivät historiaan. Elintasokilpailu menettäisi merkityksensä, maailmankisat lopetettaisiin ja ihminen vapautettaisiin tajuntakultin orjuudesta. Yhteisöt uskaltaisivat ottaa tekniikan valvontaansa, omiin käsiinsä.

Ihminen yhteisönsä jäsenenä saisi takaisin kulttuurisen merkityksensä. Yhteisön jäsenet − tavalliset ihmiset − alkaisivat jälleen hallita ympäristöään ja omaa elämäänsä. He voisivat omaksua ne tiedot ja taidot, jotka pienimuotoisessa elämänpiirissä ovat tarpeen. Ihmisestä tulisi jälleen naapuri ja lähimmäinen. Näin syntyisi epätäydellinen tulevaisuus.

Epätäydellisissä paikallisyhteisöissä lapset eivät saa enää tieteellis-teknisesti loppuun kehitettyä kasvatusta eikä yhteiskunta tarvitse täydellistä ihmistä. Lapsi kasvaa perheessä, jossa isä ja äiti ovat kotona ja heidän lisäkseen kenties isovanhemmat tai muita sukulaisia. Hän kasvaa kiinni ihmisiin, luo pysyviä siteitä läheisiinsä, leikkitovereihin, ikäisiinsä yhteisön jäseniin. Hän elää mukana, vanhempiensa kanssa. Keskitetyt koululaitokset ovat tarpeettomia. Jokainen nuori kasvaa aikuisten mukana myös tekemään työtä. Opetus annetaan kotona, sitä vartenhan ovat olemassa tiedonhankintavälineet, kotitietokoneet. Yhteistä tietoa ei mikään ammattiryhmä saa monopolisoida; pääsykokeita, koulutuskiintiöitä, karsintoja, uraputkia ja tiedon valtahierarkioita ei tarvita. Lapsi suojataan ihmistrimmaukselta, alistuskoneistoilta, kansainvälisiltä massaideologioilta ja ihmispalvonnalta. Uudet sukupolvet viivat yhä useammin jatkaa perheensä työtä. Kokemusta ja paikalliseen kulttuuriin kasvamista arvostetaan jälleen niin kuin ihmisyhteisöissä on vuosituhansia tehty.

Yhteisössä vallitsee tiedon ja kulttuurin demokratia. Luonto ja ihminen saavat elää luonnollisen elämän, kehityskultti hävitetään. Kulttuuri olisi olemassa ihmistä, ei kehityskoneistoja varten. Ihminen voi jälleen kasvaa yhteisöönsä. Kun lapsi saa ensimmäisen hampaansa, pidetään juhlat kaikille naapurin lapsille; kun hän menee naimisiin ja pitää häät, sinne tulee koko yhteisö. Ihminen nousee elämänkaarensa luonnollisia portaita, vanhanakin hänellä on oma paikkansa yhteisön jäsenenä. Persoonallisuutena ihminen merkitsee jotain toiselle ihmiselle, naapureille. Kulttuuria on yhteisön jäsenten oma elämä, heidän työnsä, juhlansa ja murheensa. Ihminen alkaa jälleen elää omaa kulttuuriaan. Kaikkihan voisi olla vain utopiaa, mielikuvitusta, ellei suomen kieltä ja suomalaista kansankulttuuria, tuhansia paikallisia elämänmuotoja olisi kerran ollut olemassa. Vihreän vallankumouksen tekee epätäydellinen ihminen.

Teoksen taustalla olevia kirjoituksia

Matti Sarmela

1969 Reciprocity Systems of the Rural Society in the Finnish-Karelian Culture Area, with Special Reference to Social Intercourse of the Youth. FF Communications 207. Suomalainen Tiedeakatemia. Helsinki.
1970 Uhrikivet ja uhripuut. Kotiseutu 5-6/1970, 147-155. Helsinki.
1971 Kansallisen identiteetin ongelma. Tuhoutuuko saamelainen kulttuuri. Suomen Sosiaalidemokraatti 28.2.1971.
1971 Saamelaisten etuoikeuksien julistus. Suomen Sosiaalidemokraatti 14.3.1971.
1972 Karhunpeijaisten arvoitus. Kotiseutu 4-5/1972, 164-170. Helsinki.
1974 Folklore, Ecology and Superstructures. Studia Fennica 18, 76-115. Helsinki.
1974 Kansankulttuuri − minkä kansan? Sakari Haapaniemi (toim.), Suomi ja kansainväliset paineet, 172-183. Otava, Helsinki.
1974 Talonhaltiat sosiaalisessa kilpailussa. Suomalaisen haltiaperinteen alueellisista eroista. Kalevalaseuran vuosikirja 54, 340-359. Helsinki.
1975 Group-Centered Behavior and Cultural Growth: a Summary of Ecology and Superstructures. Steven Polgar (ed.), Population, Ecology and Social Evolution, 219-226.

Mouton, The Hague.
1976 Identiteettiongelmista. Valtion humanistisen toimikunnan kulttuurien tutkimuksen metodiseminaari 1975, 66-74. Suomen Akatemia. Helsinki.
1976 Ihminen jätevesikulttuurin työvoimana. Katsaus 1/1976, 4-6. Kriittinen korkeakoulu. Helsinki.
1976 Kehitysstrategiat ja etniset kulttuurit. J. Gould (toim.), Suomalaisen kehitysmaatutkimuksen suunnat, 87-102. Helsingin yliopiston Kehitysmaainstituutti. Helsinki.
1976 Kulttuuri-imperialismi pohjoisthaimaalaisissa kylissä. Kulttuurityylien ja muotien kansanomaistuminen, 211-223. Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksen toimitteita 2. Helsinki.
1977 Teknokulttuuri uhkaa ihmistä ja kansallisia kulttuureita. YK-tiedote 1/1977. Suomen YK-liitto. Helsinki.
1977 Tieteen kulissit ja tiedon kriisi. Katsaus 5/1977. Helsinki.
1977 What is Cultural Imperialism. Carola Sandbacka (ed.), Cultural Imperialism and Cultural Identity, 13-36. Transactions of the Finnish Anthropological Society 2. Helsinki.
1978 Häät sosiaalisena näytelmänä. Ethnologia Fennica 1978, 10-23. Helsinki.
1978 Ideologioitten ideologia. Katsaus 2/1978. Helsinki.
1978 Vienalaiset lauluhäät. Kalevalaseuran vuosikirja 58, 262-274. Helsinki.
1979 Kulttuuriantropologia ja historia. K. Immonen (toim.), Ihmistieteet ja historia, 27-46. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 5. Turku.
1979 Maaseudun tapakulttuurin perusta. Maaseudun tapakulttuuripäivät 3.-4.3.1979, 9-15. Tapakasvatus r.y. (7 s.) Kotiseutu 5/1979, 179-184. Helsinki.
1979 Marginaaliekologian ongelmia Pohjois-Thaimaassa. Elsi Takala - Marja-Liisa Tapio (toim.), Maailman maatalouden ongelmia, 129-151. Helsingin yliopiston Kehitysmaainstituutti. Helsinki.
1979 Paikalliskulttuurin rakennemuutos. Raportti Pohjois-Thaimaan riisikylistä. Structural Change in Local Culture. Delocalization and Cultural Imperialism in the Rural North-Thailand. Suomen Antropologisen Seuran toimituksia 6. Helsinki.
1979 Riisinviljely ja maatalousteknologia. Elsi Takala - Marja-Liisa Tapio (toim.), Maailman maatalouden ongelmia, 60-91. Helsingin yliopiston Kehitysmaainstituutti. Helsinki.
1979 Sopeutuminen aikaan. U. Vento (toim.), Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät, 9-22. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Helsinki.
1979 Suurperhe ja moninaistalous. Jöns Carlson (toim.), Suomalaisen sosiologian juures, 53-64. Suomen Antropologisen Seuran toimituksia 5. Helsinki.
1979 Työsuhteiden muutoksista kulttuuriantropologian näkökulmasta. Ihminen, työ ja perinteet. Suomen Akatemia. Kotiseutu 1-2/1979, 30-38. Helsinki.
1980 Keskitetty kulttuuri ja ympäristö. Ruisrääkkä 3-4/1980, 47-51. Helsingin yliopiston ympäristöseura. Helsinki.
1980 Kotiseutu ja identiteetti. Kotiseutu 1-2/1980, 52-54. Helsinki.
1981 Karjalaisista tavoista. Karjalainen sukukulttuuri. Karjala I. Portti itään ja länteen, 223-255. Karisto, Hämeenlinna.
1981 Leikkihäät. P. Laaksonen (toim.), Pelit ja leikit, 157-163. Kalevalaseuran vuosikirja 61. Helsinki.
1981 Suomalaiset häät. Pohjolan häät, Matti Sarmela (toim.), 7-55. Tietolipas 85. SKS, Helsinki.
1981 Tasapainoton kasvu johtaa väkivaltaan. Suomen Sosiaalidemokraatti 7.2.1981.
1982 Death of the Bear. An old Finnish hunting Drama. The Drama Review 3/1982, 57-66. MIT, New York.
1982 Energia ja keskitetty kulttuuri. Ilmo Massa (toim.), Energia, kulttuuri ja tulevaisuus, 77-144. Suomen Antropologisen Seuran toimituksia 10. Helsinki. Tietolipas 89. SKS, Helsinki.
1982 Ihminen häviää koneille - kuljemme kohti suurta maailmanvaltiota. Palkkatyöläinen 3/1982. SAK. Helsinki.
1982 Ihminen itse − ihmisen rajat, keskusteluryhmä. Kuusi keskustelua ihmisestä. Yleisradion julkaisusarja 76. Helsinki.

1982 Kuinka kehitys ihmiseksi tapahtui? Olemmeko keräilevien naaraiden jälkeläisiä? Suomen Sosiaalidemokraatti 22.6.1982.
1982 Nimi vai numero (sukunimilaista). Suomen Sosiaalidemokraatti 5.10.1982.
1982 Paikallisuuden tappio on ihmisen tappio. Opistolehti - Studieringen 3/1982, 22-25. Helsinki.
1982 Tieto ja kansainväliset valtarakenteet. Vartija 5-6/1982, 266-268. Helsinki.
1982 Tieto ja kulttuurin rakenteet. Kulttuurin suunnanmuutos. Suomen Sosialidemokraatti 23.7.1987.
1983 The Finnish Bear-hunting Drama. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 183, 283-300. Helsinki.
1983 Tieteellistekninen fasismi. Aatteellinen Korpilampi 14.-15.5.1983.
1983 Tietokoneen avulla toteutuu pedon merkin valtakunta. Suomen Kuvalehti 17/1983, 93-94.
1984 Structural Change in Housing: A Survey in Thailand 1983. Vernacular Architecture, 9-32. Publications of the Finnish National Commission for UNESCO 29, 9-32. Helsinki. Suomen Antropologi 2/1984: 58-66.
1984 Eräkauden henkinen perintö. Sukupolvien perintö I. Talonpoikaiskulttuurin juuret, 150-261. Kirjayhtymä, Helsinki.
1984 Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta. Tietolipas 96. SKS, Helsinki. Suomen Antropologisen Seuran toimituksia 15. Helsinki.
1984 Neljä pohjoista yhteisöä. Metropoli ja meritokratia. M. Sarmela (toim.), Neljä pohjoista yhteisöä. Kuvaraportti kolmesta kylästä ja Suomen mustalaisista. Otava, Helsinki.
1984 Palveluvaltio. Kanava 5/1984, 278-281.
1985 Keskitetyt koneistot ja tulevaisuus. Myytit, viestit ja johtajuus. Markkinoinnin ja markkinointiviestinnän julkaisusarja 5, 4-10. Harkonmäki Oy, Espoo.
1985 Oma vai ulkoaohjattu kulttuuri. Koillis-Häme 103/1985.
1987 Modern Meritocratic Society. Report of the European Joint Study on the Role of Communication in the Cultural Development of Rural Areas. Meeting in Joensuu 1985. Joensuu.
1987 Ihminen ja kulttuurin koneistot. Kansanopistolehti 5/1987: 4-8.
1987 (E. Julkunen) Information Technology and Structural Change in Local Cultures. Publications of the National Commission for UNESCO 37. Helsinki.
1987 Keskitetty kulttuuri ja tulevaisuus. Otavan suuri ensyklopedia Täyd.osa 1.
1987 Kohti täydellistä tulevaisuutta. Vihreä Lanka 5/1987.
1987 Kulttuurien ekologiaa. L. Aho - S. Sivonen (toim.), Oikeutemme ympäristöön, 140-168. WSOY. Helsinki.
1987 Swidden Cultivation in Finland as a Cultural System. Suomen Antropologi 4/1987, 421-262.
1987 Tietoteknologia ja kulttuuri. Informaatioteknologia - kuluttajan isäntä vai renki? 55-69. Kuluttajaneuvoston julkaisuja 1/1987. Helsinki.
1987 Tietoteknologia ja suomalainen kulttuuri. Kieliposti 3/1987, 4-8.
1987 Täydellinen tulevaisuus. Uusi Suomi 20.2.1987.
1987 Uusi maailmankulttuuri ei tunne kansallisia eroja. Helsingin Sanomat 22.2.1987.
1987 Vienan neitsyt ja Härmän häjy. Pohjoisen Karjalan ja Etelä-Pohjanmaan kulttuuriekologista vertailua. Karelia Rediviva, 159-177. Juhlakirja professori Heikki Kirkiselle 22.9.1987. Joensuun yliopisto. Joensuu.